

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ**

Андријана С. Ђордан

**ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И ТЕРМИНОЛОГИЈА
У ПРОФЕСИОНАЛНИМ ДОМЕНИМА ЈЕЗИЧКЕ
УПОТРЕБЕ У СТАНДАРДНОМ ШПАНСКОМ И
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

докторска дисертација

Београд, 2016.

**UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY**

Andrijana S. Djordan

**LANGUAGE POLICY AND TERMINOLOGY IN
PROFESSIONAL DOMAINS OF LANGUAGE USE
IN STANDARD SPANISH AND SERBIAN
LANGUAGES**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

**УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Андрияна С. Джордан

**ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА И ТЕРМИНОЛОГИЯ В
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СФЕРЕ ЯЗЫКОВОГО
УПОТРЕБЛЕНИЯ В СТАНДАРТНЫХ
ИСПАНСКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ**

докторская диссертация

Белград, 2016

Подаци о ментору и члановима комисије:

Ментор: проф. др Јелена Филиповић, редовна професорка
Филолошког факултета Универзитета у Београду

Чланови комисије:

1. _____

2. _____

3. _____

Датум одбране:

Београд, _____

ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И ТЕРМИНОЛОГИЈА У ПРОФЕСИОНАЛНИМ ДОМЕНИМА ЈЕЗИЧКЕ УПОТРЕБЕ У СТАНДАРДНОМ ШПАНСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Резиме

Предмет истраживања овог рада је однос језичке политике и терминологије у професионалним доменима језичке употребе (прецизније, терминологије менаџмента) у стандардном шпанском и српском језику. У првом делу рада представљена су теоријска и практична сазнања из области терминологије, менаџмента терминологије, језичке политике и планирања и стандардизације (првенствено стандардизације терминологије). Поред тога, пружена су одређена терминолошка разјашњења у склопу широке семантичке парадигме одреднице *језик посебне намене* и тиме дат допринос терминолошком апарату овог сегмента лингвистике. Емпиријски део рада обухвата два комбинована социolingвистичка истраживања. Прво је рађено на писаном корпусу научних и стручних текстова из области менаџмента на српском, односно шпанском језику. Издвојени су основни термини области, њихова репрезентативност потврђена у литератури, а онда је праћена њихова учесталост и испитиване су њихове особине као стручних термина. За друго истраживање као инструмент реализације коришћен је упитник, а учесници су били представници професионалне делатне заједнице из Србије и Шпаније. Путем упитника испитани су познавање и степен учесталости употребе издвојених термина, као и ставови професионалних делатних заједница у вези са терминологијом менаџмента и терминологијом струке уопште. Поред низа додатних, основни циљ рада је да пружи увид у актуелну језичку политику у Србији и Шпанији, да прикаже какво место у њој заузима менаџмент терминологије, терминологија струке и конкретно терминологија менаџмента и да сагледа перспективе и могуће правце развоја и стандардизације ове области. Методолошки гледано рад се ослања на комбиновано социolingвистичко истраживање (квалитативно и квантитативно), студије случаја и постулате утемељене теорије. Резултати истраживања показали су да је терминологија менаџмента у српском и шпанском језику, према мишљењу њених стручњака, делимично уређена. У српском је забележена већа тенденција ка спољној, а у

шпанском ка унутрашњој интеграцији. Спољна интеграција, односно тежња ка интернационализацији терминологије захтева јасно дефинисана правила преузимања и адаптације, како би позајмљени облик задовољио критеријум системности, односно како би се уклопио у систем језика примаоца. Потребне професионалне делатне заједнице, када су у питању особине стручног термина, исте су код српских и шпанских стручњака – сви теже једнозначним, несинонимним и што краћим и једноставнијим језичким формама. Увидело се, такође, да је ланац терминолошке одговорности комплексан и да укључује читав низ чинилаца, од језичких планера, преко саме струке, образовног система, институција за стандардизацију итд. Као најистакнутији резултат истраживања издваја се јасна потреба сусрета језичких политика одозго-на-доле и одоздо-на-горе. Свест о важности терминологије струке и потреба да учествују у њеном стварању и уређењу јасно су присутни код обе (српске и шпанске) професионалне делатне зајединце. Ипак, поред ње видљива је склоност да се исти задатак повери институцијама које их не укључују и које, са терминолошког аспекта, не задовољавају њихове стручне потребе. Уочено је, дакле, да политику знања усмерава идеологија традиционалних институционалних ауторитета која се не преиспитује, док са друге стране званична (терминолошка) језичка политика остаје само декларативна, а пракса се одвија стихијски и неплански. Коначно, дошло се до закључка да, како српској, тако и шпанској терминологији менаџмента (а и терминологији струке уопште) треба дати институционални оквир који би укључио све заинтересоване и релевантне чиниоце (првенствено струку и лингвисте) и бавио се стварањем, уређењем и стандардизацијом терминологије струке. Заправо, дати институционални оквир обухватио би комплетан менаџмент терминологијом, а његов рад био би отворен за интервенције јавности и двосмерно повезан са релевантним националним и међународним субјектима. Верује се да само на овај начин спровођена терминолошка политика може довести до језички исправних и у пракси функционалних терминолошких решења и на тај начин допринети виталности самог језика.

Кључне речи: језичка политика и планирање, терминологија, терминолошка политика, менаџмент терминологије, језик посебне намене, професионални

домени језичке употребе, професионална делатна заједница, стандардизација, менаџмент

Научна област: социолингвистика, корпусна лингвистика

Ужа научна област: термилошка језичка политика, менаџмент терминологије, стандардизација терминологије

УДК број:

LANGUAGE POLICY AND TERMINOLOGY IN PROFESSIONAL DOMAINS OF LANGUAGE USE IN STANDARD SPANISH AND SERBIAN LANGUAGE

Summary

The subject of this doctoral thesis is the relationship between language policy and terminology in the professional domains of language use (specifically, management terminology) in standard Spanish and Serbian. The first part of the study presents theoretical framework and practical considerations in the fields of terminology, terminology management, language policy and planning and standardization (primarily the standardization of terminology). Moreover, it addresses some specific terminological clarifications within the broad semantic paradigm of the term *language for specific purposes*, which provides a contribution to the terminological apparatus of this area of linguistics. The empirical part of the study consists of two combined sociolinguistic researches. The first was conducted on the written corpora of scientific papers on management in Serbian and Spanish languages. We highlighted the basic terms of the subject field, whose representativeness was confirmed in relevant literature; then their frequency, as well as their characteristics as professional terms were examined. The instrument for the realization of the second part of the research was a survey, which included professional community of practice representatives from Serbia and Spain. The survey examined the familiarity with the terms, the frequency of their use, as well as the professional community of practice attitude towards management terminology and general terminology of the subject field. Alongside a few minor objectives, the main goal of this study is to provide an insight into current language policy and planning concepts and trends in Serbia and Spain, to establish the position of terminology, terminology management, and management terminology within these policies in particular, and to consider the perspectives and prospective direction of development and standardization in this area. The methodology of the study was based on a combined sociolinguistic research (qualitative and quantitative), case studies and grounded theory principles. The results of the research have shown that management terminology in Serbian and in Spanish, according to experts' opinion, is partially systematized. Serbian shows a greater tendency towards external, and Spanish towards

internal integration. External integration, and a tendency towards the internationalization of terminology requires clearly defined rules of borrowing and adaptation of terms in order to adjust loan words into the system of the recipient language. As far as the characteristics of technical terms are concerned, the needs of Serbian and Spanish professionals are the same – they all tend to use unambiguous, non-synonymous, short and simple linguistic forms. The study has also shown that the chain of terminological responsibility is complex – it incorporates language planners, professionals in the subject field, educational systems, institutions for standardization, etc. The most prominent result of the study is the evidence of a clear demand to consolidate top-down and bottom-up language policies. Both groups of experts (Serbian and Spanish) are aware of the importance of terminology and of the need for their participation in its creation and systematization. However, there is also a noticeable tendency to assign this task to the institutions they are not involved in and that do not satisfy their professional terminological needs. Therefore, it has been noted that indisputable ideologies of traditional institutional authorities direct knowledge policy, while, on the other hand, the official (terminology) language policy remains only declarative, and practice adopts spontaneous and unplanned development. Finally, we have reached the conclusion that, both Serbian and Spanish management terminology (as well as terminology in general) should be given an institutional framework which would involve all interested parties (primarily experts in the subject field and linguists) and which would deal with terminology creation, systematization and standardization. The proposed institutional framework would embody the whole terminology management, and its work should allow for public interventions and two-way communication between the relevant national and international entities. It is believed that only terminology policy implemented in such a way could lead to linguistically correct and functional terminological solutions, and thus contribute to the vitality of the language itself.

Keywords: language policy and planning, terminology, terminology policy, terminology management, language for specific purposes, professional domains of language use, professional community of practice, standardization, management

Scientific field: sociolinguistics, corpus linguistics

Narrow scientific field: terminology policy, terminology management, terminology standardization

UDC number:

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
2. ТЕРМИНОЛОГИЈА.....	6
2.1. Значење речи	6
2.2. Почеци и развој терминологије – душтвени оквир	7
2.3. Теорија, методологија и школе терминологије.....	11
2.4. Терминологија као интердисциплинарно поље истраживања	14
2.4.1. Терминологија и друге језичке дисциплине.....	15
2.4.2. Терминологија и когнитивне науке.....	19
2.4.3. Терминологија и комуникација	22
2.4.4. Терминологија и различите врсте документовања	23
2.4.5. Терминологија, информатика и инжењеринг знања.....	23
2.4.6. Менаџмент терминологије као посебна област језичке документације и језичке политике и планирања.....	25
3. ЈЕЗИК ОПШТЕ И ЈЕЗИК ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ.....	29
3.1. Терминолошка разјашњења	29
3.2. Дефиниције.....	35
3.3. Разлике између текста језика опште и текста језика посебне намене	40
4. ТЕРМИНОЛОШКА ЈЕДИНИЦА – ТЕРМИН	43
4.1. Термин као систематска јединица.....	43
4.2. Термин као прагматичка јединица	47
5. ВРЕДНОВАЊЕ СТРУЧНОГ ТЕРМИНА.....	49
5.1. Једнозначност.....	54
5.2. Несинонимност	56
5.3. Краткоћа.....	58
5.4. Интернационалност	58
5.4.1. Позајмљенице у терминологији струке	59
5.4.2. Терминологија струке и унутрашња и спољна интеграција	67
6. СТАНДАРДИЗАЦИЈА.....	73

6.1. Појам стандардизације	73
6.2. Начела стандардизације	74
6.3. Циљеви стандардизације.....	76
6.4. Стандард	77
6.4.1. Појам стандарда	77
6.4.2. Врсте стандарда.....	78
6.5. Стандардизација кроз институције – најзначајнија наднационална тела	80
6.5.1. Међународна електротехничка комисија (International Electrotechnical Commission – IEC).....	81
6.5.2. Међународна организација за стандардизацију (International Standard Organization – ISO)	81
6.5.3. Европски комитет за стандардизацију (European Committee for Standardization – CEN)	83
7. СТАНДАРДИЗАЦИЈА И ЈЕЗИК	84
7.1. Језичка политика и планирање и језичка стандардизација.....	86
7.2. Стандардизација терминологије.....	89
7.3. Стандардизација терминологија и смер деловања језичке политике и планирања.....	93
7.4. Институционализована стандардизација терминологије и менаџмент терминологије	95
7.4.1. Стандардизација терминологије у оквиру ISO организације	96
7.4.2. Стандардизација и менаџмент терминологије у оквиру Инфотерма.....	98
7.4.3. Стандардизација терминологије у оквиру Европског комитета за стандардизацију.....	101
7.5. Националне институције за стандардизацију у Србији	102
7.6. Терминолошка политика, менаџмент терминологије и њихове институције у Србији	104
7.7. Националне институције за стандардизацију у Шпанији.....	114
7.8. Терминолошка политика, менаџмент терминологије и њихове институције у Шпанији	115
8. ИСТРАЖИВАЊА: ПРЕДСТАВЉАЊЕ И ОБРАЗЛОЖЕЊЕ.....	122
9. МЕТОДОЛОШКО УТЕМЕЉЕЊЕ РАДА.....	125
10. ПРВО ИСТРАЖИВАЊЕ: ИСТРАЖИВАЊЕ ПИСАНОГ КОРПУСА.....	128

10.1. Писани корпус – представљање и образложење.....	128
10.2. Први део: репрезентативност одабраних термина	134
10.3. Други део: учесталост одабраних репрезентативних термина у корпусу	136
10.3.1. Менаџмент – <i>Gestión</i>	137
10.3.2. Највише руководство – <i>Alta dirección</i>	138
10.3.3. Менаџмент пројекта – <i>Gestión de proyectos</i>	139
10.3.4. Менаџмент квалитета – <i>Gestión de la calidad</i>	139
10.3.5. Управљање квалитетом – <i>Control de la calidad</i>	140
10.3.6. Контролисање – <i>Inspección</i>	141
10.3.7. Заинтересована страна/интересна страна – <i>Parte interesada</i>	141
10.3.8. Организација – <i>Organización</i>	142
10.3.9. Политика – <i>Política</i>	142
10.3.10. Процес – <i>Proceso</i>	143
10.3.11. Процедура – <i>Procedimiento</i>	143
10.3.12. Мисија – <i>Misión</i>	144
10.3.13. Визија – <i>Visión</i>	144
10.3.14. Стратегија – <i>Estrategia</i>	145
10.3.15. Циљ – <i>Objetivo</i>	145
10.4. Трећи део: испитивање кључних особина стручног термина на одабраним релевантним терминима корпуса	146
10.4.1. Менаџмент – <i>Gestión</i>	150
10.4.2. Највише руководство – <i>Alta dirección</i>	151
10.4.3. Менаџмент пројекта – <i>Gestión de proyectos</i>	154
10.4.4. Менаџмент квалитета – <i>Gestión de la calidad</i>	155
10.4.5. Управљање квалитетом – <i>Control de la calidad</i>	156
10.4.6. Контролисање – <i>Inspection</i>	157
10.4.7. Заинтересована страна/интересна страна – <i>Parte interesada</i>	158
10.4.8. Организација – <i>Organización</i>	159
10.4.9. Политика – <i>Política</i>	160
10.4.10. Процес – <i>Proceso</i>	160
10.4.11. Процедура – <i>Procedimiento</i>	160
10.4.12. Визија – <i>Visión</i>	161

10.4.13. <i>Misija – Misión</i>	161
10.4.14. <i>Strategija – Estrategia</i>	161
10.4.15. <i>Циљ – Objetivo</i>	161
10.5. Закључци истраживања писаног корпуса.....	162
11. ДРУГО ИСТРАЖИВАЊЕ – ИСТРАЖИВАЊЕ СТАВОВА ПРИПАДНИКА ПРОФЕСИОНАЛНИХ ДЕЛАТНИХ ЗАЈЕДНИЦА	176
11.1. Први део: истраживање ставова српске професионалне делатне заједнице	177
11.1.1. Ставови српске професионалне делатне заједнице: контролно истраживање	177
11.1.2. Ставови будуће српске професионалне делатне заједнице: циљно истраживање	187
11.2. Други део: истраживање ставова шпанске професионалне делатне заједнице.....	198
11.2.1. Ставови шпанске професионалне делатне заједнице: контролно истраживање	198
11.2.2. Ставови будуће шпанске професионалне делатне заједнице: циљно истраживање	207
11.3. Закључци истраживања ставова припадника професионалних делатних заједница.....	215
11.3.1. Познавање и учесталост употребе издвојених термина менаџмента и важност терминологије струке.....	216
11.3.2. Особине термина струке и њихова важност из перспективе професионалне делатне заједнице.....	217
11.3.3. Уређеност терминологије менаџмента на српском и шпанском језику. Учесталост недоумица у вези са терминологијом струке и начини њиховог решавања.....	220
11.3.4. Субјекти стварања и стандардизације терминологије струке у Србији и Шпанији	222
11.3.5. Специфичан аспект терминологије менаџмента на српском језику ..	225
12. КОНАЧНА ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	227
ЛИТЕРАТУРА	236
ПРИЛОЗИ.....	247
БИОГРАФИЈА АУТОРА	260

1. УВОД

Савремени свет, сада већ деценијама уназад, бележи тенденције ка глобализацији, укидању граница (посебно видљиво у контексту европских земаља) и интензивирање комуникације у свим областима. Проток људи, робе и капитала константан је и динамичан, као и културна сарадња, размена информација и знања. Многе научне, привредне и друге гране људске делатности доживљавају брз развој, остављајући отисак и у језику, и то првенствено у виду стварања терминологије специјализованих области. Да језик не остаје имун на друштвена збивања, између осталог, показује и нарастајуће интересовање и потреба за познавањем специфичних језичких елемената који су у употреби у стручној комуникацији, како на матерњем, тако и на страном језику. Заправо, друштвени контекст у овом сегменту ставља пред језичку политику и планирање озбиљан изазов који тражи брзо, квалитетно, ефикасно и што дуготрајније решење.

Терминологија као поље које подразумева стварање и изучавање термина различитих специјализованих области своје почетке бележи још у XVIII веку, када су научници, бавећи се својим дисциплинама, уједно стварали и њихову терминологију.

Интензивирањем међународних контаката постало је јасно да није било довољно само пронаћи језичке реализације одређених појмова, тј. доделити им термине, већ треба створити читав систем формирања тих термина, а касније њиховог сакупљања, систематског бележења и стандардизације.

Предмет истраживања овог рада је проучавање односа језичке политике и планирања и терминологије у професионалним доменама језичке употребе (конкретно, у домену менаџмента) у стандардном шпанском и српском језику. Менаџмент као специјализована област одабран је као релативно млада сфера која бележи брз развој, што представља посебан изазов са термилошког аспекта, а истраживању даје на актуелности. Избор српског и шпанског језика направљен је јер може да пружи слику како се терминологија менаџмента (која потиче из енглеског језика) развија у једном тзв. малом и једном тзв. великом језику. Како српски, тако и шпански, доминантни су и званични језици у Србији, односно

Шпанији, с тим што један има мали број говорника, а други се, осим у Шпанији говори још у двадесетак земаља света, а има велики значај и у многим нематичним земљама. Осим тога, ради се о системима са значајно различитим приступима језичкој политици: у Шпанији се она спроводи већ вековима (од прве граматике кастиљанског језика из 1492), док је у Србији стара колико и српска држава, односно, спроводи се од друге половине 19. века¹.

Теоријска основа рада налази се у резултатима достигнућа која су у овој области на међународном нивоу остварили истраживачи потпут Вистера (Wüster), Лота (Лотте), Кабре (Cabr ), Рајт (Wright), Галинског (Galinski), и домаћих остварења Бугарског, Филиповић, Јакић, Силашки и др.

Основни циљ овог истраживања био је да пружи увид у актуелну језичку политику у Србији и Шпанији, да прикаже какво место у њој заузима терминологија струке и конкретно терминологија менаџмента и да сагледа које су перспективе и могући правци развоја и стандардизације ове области и развоја менаџмента терминологије као подврсте језичке политике и планирања.

Поред основног, истраживање је имало и низ додатних циљева. Између осталог, циљ је био и сагледавање односа терминологије и других језичких дисциплина и научних области; представљање разлика између језика опште и језика посебне намене уз одређена терминолошка појашњења; утврђивање особина стручног термина који би био језички прихватљив, а истовремено и задовољио потребе професионалне делатне заједнице; скретање пажње на важност и комплексност стандардизације терминологије; утврђивање стања терминологије менаџмента у српском и шпанском језику из перспективе професионалних делатних заједница (актуелних и будућих) и њихових ставова према одређеним аспектима ове области.

¹ Антонио де Небриха (Antonio de Nebrija), пишући прву граматику кастиљанског језика 1492. године, у њеном прологу образлаже краљици Изабели намене свог дела. Између осталог, наводи да, како је језик стални пратилац империје, његова граматика може служити да покорена племена и народи, приморани да приме законе победника, приме и његов језик и да га из ње уче (као што су Шпанци тада, како каже, из граматика учили латински језик). Откривањем и освајањем Америке оствариле су се Небрихине речи и кастиљански језик завладао је великим делом јужноамеричког и централноамеричког тла. Ово, заправо, јесу кораци језичке политике и планирања. С друге стране, српски језик своју прву граматику и речник добија тек са Вуком Караџићем (1814, односно 1818. године), што уједно представља и прве видове наше корпусне језичке политике и планирања. Наведене разлике додатно чине занимљивом анализу сегмената данашњих језичких политика и планирања у Србији и Шпанији, које су предмет овог рада.

Методолошки приступ на ком се заснива рад, поред теоријског прегледа релевантног за његов предмет (изнетог кроз низ метода попут дескриптивне методе, научног посматрања, анализе, синтезе итд.), је комбиновано социолингвистичко истраживање (квалитативно и квантитативно), студија случаја и постулати утемељене теорије. За потребе рада спроведена су два комбинована социолингвистичка истраживања – прво писаног корпуса, друго ставова професионалне делатне заједнице, рађено путем упитника.

Структуру рада чини укупно дванаест поглавља: увод и још једанаест, подељених на мање целине.

После првог, уводног, у другом поглављу образложено је значење речи терминологија, представљени су почеци терминологије као научне дисциплине, али и њена веза са другим научним гранама. Истакнут је њен интердисциплинарни карактер, однос са другим језичким дисциплинама, когнитивном науком, комуникацијом, документовањем, информатиком и инжењерингом знања. У последњем одељку овог поглавља нарочито је истакнут менаџмент терминологије као посебна област језичке документације и језичке политике и планирања.

Треће поглавље даје дефиницију термина језика опште и језика посебне намене, уз одређена терминолошка разјашњења. У истом делу истакнуте су разлике текста језика посебне и језика опште намене.

Четврто поглавље бави се термином као терминолошком, систематском и прагматичком јединицом.

Пето поглавље посвећено је вредновању стручног термина. Посебно су истакнуте и размотрене једнозначност, несинонимност, интернационалност и краткоћа. Пошто је увиђено да је интернационалност карактеристика која неретко подели мишљење како стручњака, тако и лаика, додатно су размотрене позајмљенице у терминологији струке, као и њена унутрашња и спољна интеграција.

У шестом поглављу образложени су појам, начела и циљеви стандардизације. Такође је дата дефиниција стандарда и изложене његове врсте. Представљене су и најзначајније наднационалне институције за стандардизацију.

Седмо поглавље бави се стандардизацијом и језиком. У њему се разматра однос језичке политике и планирања и стандардизације, као и стандардизација терминологије и смер деловања језичке политике. У истом делу представљене су међународне институције кроз које се врши стандардизација терминологије. Након истицања примарне српске и шпанске националне институције за стандардизацију, посебна пажња посвећена је српској и шпанској термилошкој политици, менаџменту терминологије и њиховим институционалним оквирима.

У осмом поглављу представљају се и образлажу два спроведена истраживања – једно на писаном корпусу српског и шпанског језика, а друго спроведено упитником у ком су учествовали садашњи и будући стручњаци менаџмента у Србији и Шпанији.

Девето поглавље образлаже методолошко утемељење рада. Оба спроведена истраживања су комбинована социоллингвистича истраживања (једно рађено на писаном корпусу, а друго путем упитника као инструмента реализације). Шпанија и Србија, односно терминологија менаџмента у шпанском и српском језику су студије случаја. Као основни методолошки постулати коришћени су постулати утемељене теорије.

Десето поглавље детаљно представља прво истраживање – истраживање писаног корпуса на српском и шпанском језику, који су чинила издања из 2012. године часописа *Management* и *Cuadernos de gestión*. Оно је организовано у три дела (потврда репрезентативности одабраних термина; учесталост појављивања одабраних термина; испитивање кључних карактеристика стручног термина код одабраних одредница) од којих је сваки исцрпно представљен у посебном одељку. На крају овог поглавља изнети су закључци истраживања.

Једанаесто поглавље представља друго истраживање које је путем упитника утврђивало ставове српских и шпанских стручњака менаџмента у вези са терминологијом струке. Ово истраживање било је организовано у два дела. У првом делу испитивани су ставови српских, а у другом шпанских стручњака менаџмента. Оба дела састојала су се од контролног (у ком су испитаници били актуелни стручњаци са искуством, запослени у високошколским институцијама на којима се изучава менаџмент и стручњаци из ванакадемске сфере) и циљног

истраживања (у ком су испитаници били студенти менаџмента, будући представници професионалне делатне заједнице). Обе верзије упитника (српска и шпанска) садржале су једанаест истоветних питања (разликовало се само заглавље са општим подацима), а српска је имала и додатно, дванаесто питање. Упитници су доступни као прилози на крају рада. Након представљених свих делова овог, другог, истраживања, изнети су закључци до којих се током њега дошло.

Последње, дванаесто, поглавље доноси обједињена закључна разматрања.

После наведених поглавља, следи списак коришћене литературе, као и два прилога који садрже упитник на српском, односно шпанском језику, који је употребљаван као инструмент реализације у другом истраживању.

2. ТЕРМИНОЛОГИЈА

2.1. Значење речи

Творац назива *терминологија* је немачки професор поезије и реторике Кристијан Готфид Шуц (Christian Gottfried Schütz, 1747-1832). Кованицу *Terminologie* добио је комбинацијом латинске речи *terminus* (међаш, граница; циљ; крај, конач, свршетак) и грчке *λογος* (реч, говор).

У *Речнику српскога језика* Матице српске (2011) одредница *терминологија* дефинише се као *систем назива, термина у некој научној области, номенклатура: граматичка*. Двадесет и друго издање *Речника шпанског језика* (*Diccionario de la lengua española*) Шпанске краљевске академије (2012)² речи *terminología* придружује једно значење – *скуп термина или речи својствених одређеном занимању науци или материји (conjunto de términos o vocablos propios de determinada profesión, ciencia o materia)*.

Бугарски уочава изразиту вишезначност речи *терминологија*. Издваја пет основних употреба у којима она означава:

1. скуп термина који репрезентују систем појмова неке области;
2. систематски опис образовања и употребе овог скупа термина;
3. публикацију у којој је систем појмова неке области репрезентован терминима;
4. специјалну теорију за поједине области или језике;
5. општу теорију терминологије.

„Прва три значења претежно покривају практично-дескриптивне аспекте термина; ако се у тим доменима мисли само на спискове назива објеката, а не и на њихову научну систематизацију, често се употребљавају и термини номенклатура и називље. Друга два значења односе се на изразитије теоријске видове терминолошких истраживања [...]“ (Бугарски 2007: 75).

²Последње издање *Речника* је двадесет треће, објављено у октобру 2014. године, али до писања овог поглавља није доступно на интернету. Иако је тема којом се бави врло динамична и склона бројним брзим променама, ауторка сматра да су одреднице из двадесет другог издања валидне и адекватне за потребе овог рада.

Кабре (Cabré, 1999: 31) запажа да реч *терминологија* има бар три различите употребе и може означавати:

1. принципе и концептуалну основу изучавања термина;
2. смернице у терминографском раду;
3. скуп термина одређене области.

У редовима који следе посветиће се пажња терминологији као научној области.

2.2. Почети и развој терминологије – друштвени оквир

Терминологија као поље које подразумева стварање и изучавање термина одређених области никако није нова дисциплина, али се тек последњих деценија, систематичније изучавају њене теорије, принципи и методологија. Све веће потребе за терминолошком активношћу довеле су до њеног препознавања и признавања на друштвеном нивоу.

Истраживања у ботаници, зоологији и хемији у XVIII веку показују да су сами научници који су се бавили датим областима били ствараоци њихових термина. Како су међународни контакти бивали све интензивнији, у XIX веку постало је очигледно да није довољно само именовати одређене појмове, већ и створити систем којим би се водили у образовању самог термина. Родоначелницима дисциплине коју данас називамо терминологијом сматрају се Аустријанац Еуген Вистер (Eugen Wüster, 1898-1997) и Рус Д. С. Лоте (Дмитрий Семенович Лотте, 1889-1950). Прво међународно тело које се бавило стандардизацијом била је Међународна електротехничка комисија (International Electrotechnical Commission – IEC), основана 1904. године у држави Мисури. Након самих зачетака и увида да именовање појмова појединачних научних и стручних поља захтева озбиљнија разматрања, све до половине прошлог века не бележе се значајнији помаци на пољу терминологије. Последњих деценија XX века долази до развитка терминологије, како на практичном, тако и на теоријском плану, што се никако не дешава случајно, већ из јасне и очигледне потребе. Стога, темпо развијања ове дисциплине мора се посматрати у оквиру ширих друштвених дешавања. Период пре краја XVIII века за предмет овог истраживања готово да и

није занимљив – привреда европских друштава махом се темељила на земљорадњи, а образовање је било доступно малом броју људи из виших друштвених слојева. Индустијска револуција доноси потпун преокрет у начину функционисања заједнице, развијају се наука и техника, образовање постаје доступније, а међународна комуникација на свим пољима бива знатно интензивнија. Одвијала се првенствено писаним путем, што је створило потребу за уређењем и унификацијом на пољу националних језика, односно за стварањем оног што је, заправо, стандардни језик. Данас када живимо у такозваном периоду постиндустијализације и капиталистичким друштвима, као посебна вредност препозната је информација. Општи технолошки развој створио је мноштво појмова који траже назив, а појава интернета избрисала је многе границе и обликује савремено образовање, пословање и комуникацију уопште. Сума утицаја свих наведених фактора изборила је терминологији важно место како код лингвиста, тако и код стручњака различитих специјализованих области.

Већ споменути Вистер (Wüster, 1931), иначе инжењер по струци, увидевши важност терминологије у свом докторату (*Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Electrotechnik* [Међународна стандардизација језика у техници, посебно електротехници/*International Standardization of Language in Engineering, Especially in Electrical Engineering*]) исказао је потребу за систематизованим методама рада у оквиру дате области и установио је низ принципа за баратање терминима. Као основни циљ терминологије видео је обраду термилошких података и сматрао ју је првенствено практичном алатком која има за задатак да елиминише или сведе на најмању могућу меру вишезначност научних и техничких термина. На симпозијуму у оквиру Инфотерма 1975. године Вистер је истакао четири научника као творце термилошке теорије: немачког инжењера и индустријалца Алфреда Шломана (Alfred Schlomann), који се први бавио систематском природом стручних термина, а покренуо је и припрему низа техничких речника; швајцарског лингвисту Фердинанда де Сосира (Ferdinand De Saussure), који је први скренуо пажњу на системску природу језика; совјетског лингвисту, Летонца, Ернеста Дресена (Ernest Dresen,) који је одмах уочио важност стандардизације и поставио темеље

данашњем Техничком комитету TC 37 ISO организације; Енглеза Холмстрома (J. E. Holmstrom), који је покренуо институционализовано бављење овом темом.

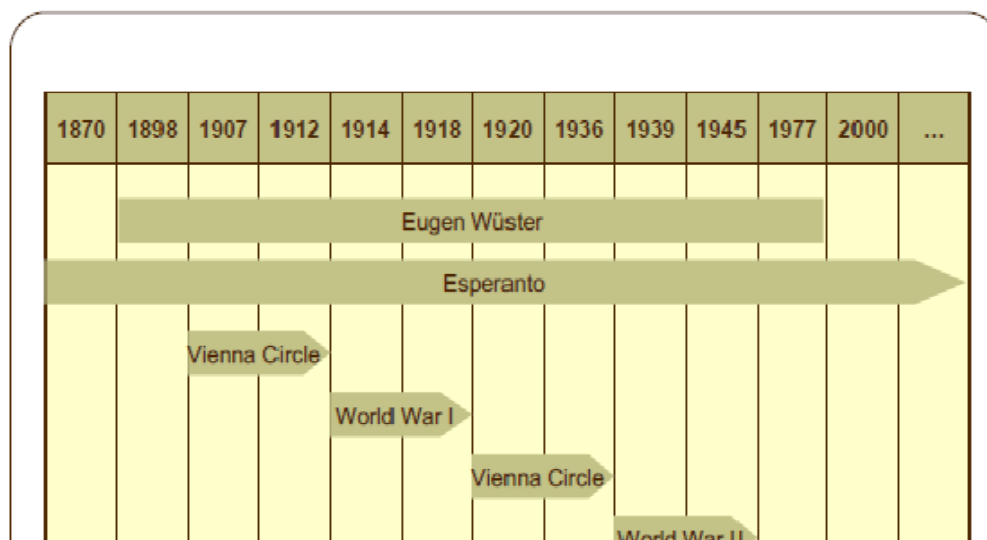
Вистеров рад на пољу терминологије Анхела Кампо (Ángela Campo: 2012) смешта у шири друштвено-историјски контекст и сматра га уско повезаним са појавом идеје о есперанту, Бечким кругом и Уједињеним нацијама и организацијом УНЕСКО.

Идеја о есперанту као универзалном Л2 (другом језику), коју је седамдесетих година XIX века створио пољски офтамолог Лудвик Лазар Заменхоф (Лјудвик Лазарь Заменгоф), подстакнута је потребом за олакшањем и унапређењем међународне комуникације. Мање-више исти циљ има и Вистеров термилошки рад (сигурно подстакнут есперантом, чијем је развоју касније и допринео), само што је он сконцентрисан конкретнo на стручну комуникацију. Овакве тенденције боље повезаности земаља и народа, које се првенствено темеље на лакшој и бржој комуникацији, нарочито су биле изражене после светских ратова, а Вистер их је оба доживео.

Бечки круг, који су двадесетих година прошлог века оформили филозофи, математичари и теоретичари, развијао је филозофски правац логичког позитивизма или логичког емпиризма, и то под великим утицајем старијег позитивизма, симболичке логике и логичко-семантичке језичке анализе. Логички позитивисти, како тврди Кампо (Campo, 2012: 24-25) покушавају да појасне језик науке, показујући како наука може бити исказана језиком логике и математике. Одавде проистиче идеја јединствене науке, где све њене гране користе исти језик, законе и методе, што се начелно поклапа са Вистеровим замислима.

Уједињене нације- УН (The United Nations - UN), основане су 1945. године, након Другог светског рата, са циљем да се помогне и убрза поновна изградња света, односно да допринесу технолошком и научном прогресу и међународном разумевању. Циљ њиховог оснивања био је одржање мира и међународне безбедности, развијање међунационалног разумевања, друштвени напредак и бољи животни услови човечанства. Када је важност терминологије на светском нивоу постала јасна, УНЕСКО - Организација Уједињених нација за образовање, науку и културу (The United Nations Educational, Scientific and Cultural

Organization (UNESCO)) је ангажовао Вистера у раду на вишејезичним речницима. Кампо (Campro, 2012: 22) лепо графички приказује контекст важан за Вистерову терминолошку активност:

Слика 1. Преузето из: (Campro, 2012: 22).

Што се тиче развоја савремене терминологије, следећи Ожеа (Auger, 1988), Кабре издваја његова четири основна периода: почетке, структурисање поља, успон и експанзију.

1. Почетке (1930-1960) је означило проналажење метода за систематско стварање термина. Тада се појављују први теоријски текстови Вистера и Лота.
2. Структурисање поља (1960-1975) је период обележен развитком рачунарске технике и појавом првих база података. У то време започета је међународна координација принципа обраде терминологије.
3. Успон (1975-1985) ове дисциплине окарактерисан је језичким планирањем, а улога терминологије у процесу модернизације језика постала је очигледна.
4. Експанзију (од 1985. године до данас) терминологија дугује првенствено брзом развоју информационих технологија. Научници данас располажу бројним алаткама које и њима и крајњим корисницима и те како олакшавају посао. Међународна сарадња и комуникација постоје на апсолутно свим пољима, што директно утиче и на саму терминологију.

Тако се и терминологи удружују на наднационалним нивоима, те настају институције које се озбиљно баве овом проблематиком, а о којима ће касније бити више речи.

2.3. Теорија, методологија и школе терминологије

Откако је у озбиљнијем фокусу разматрања, стоји отворено питање да ли се терминологији може дати статус науке. За једне она је само практично решавање друштвених потреба, често политички или тржишно условљено. Други је пак сматрају засебном научном дисциплином, која фундаменталне концепте позајмљује од других дисциплина, али упркос томе виде је као засебну, јер реформулишући и синтетизирајући полазне основе ствара сопствено поље.

На самим почецима терминолошког рада у XVIII и XIX веку научнике је окупирала нестабилност термина, односно њихови различити облици и веза између појма и термина који га означава. Тек када је рад у овој области доживео својеврсну организацију као последицу праксе, заинтересовали су се за теоријске аспекте.

Тридесетих година XX века истовремено, а опет независно једна од друге постојале су три терминолошке школе: аустријска (Вистер, Фелбер), руска (С. А. Чаплигин (Сергей Алексеевич Чаплыгин, 1869-1942), Д. С. Лоте (Дмитрий Семенович Лотте)) и чешка (Lubomír Drodz). Стога, могу се уочити три различита приступа:

- први, према ком је терминологија интердисциплинарно, али самостално поље у служби науке и технике;
- други с фокусом на логичкој класификацији система појмова и организацији знања;
- трећи, проистекао из прашке школе функционалне лингвистике, а усмерен првенствено ка опису структуре и функције језика посебне намене, па тек онда ка стандардизацији терминологије.

Општа теорија терминологије темељи се на првом приступу – природа појма, веза појма и термина и додела термина појму су од суштинске важности.

Ово премештање тежишта са појма на термин разликује основу терминологије и лексикографије. Циљ терминографа је да доделе термин појму, док се лексикографи крећу у супротном смеру од речи (као речничке јединице) ка појму. Цитирајући Дибика (Dubuc, 1985), Кабре наводи да, иако има јасно дефинисан циљ да задовољи потребе корисника, методе терминологије су првенствено емпиријске. Да би се могла сместити међу науке проистекле из лингвистике, терминологија мора да унапреди теоријска истраживања и прецизира процесе препознавања, анализе и стварања термина (Cabr , 1999:9).

Кабре износи четири јасна и веома интересантна запажања у вези са терминологијом у зависности од перспективе посматрања. За лингвисте, каже, терминологија је део лексикона, одређен темом и прагматичком употребом. За стручњаке специјализованих области она је формална рефлексија појмова дате области и неопходно средство изражавања и стручне комуникације. Крајњи корисници виде је као низ практичних јединица комуникације који се вреднују критеријумима економичности, прецизности и прикладности. На крају, језички планери је виде као део језика који треба изнова да укаже на своју корисност и да обезбеди себи континуитет као средству комуникације кроз модернизацију (Cabr , 1999: 11-12).

У складу са четири наведена становишта препознају се две основне групе корисника: прву чине они који је употребљавају у директној или индиректној комуникацији, а другу терминолози – ствараоци глосара и сличних регистара чији је задатак да олакшају комуникацију и играју својеврсну посредничку улогу. Стога, корисници терминологији дају две димензије – комуникативну и лингвистичку; првој групи она је средство, другој циљ. Директни корисници су стручњаци специјализованих област којима терминологија служи да преточи појмове њиховог поља у конкретне језичке јединице које ће им омогућити стручну комуникацију. У њиховој употреби термина неважно је да ли су исти настали следећи правила одређеног језичког система. Њихове комуникативне потребе полазе од самог познавања појма и потребе да се исти именује прецизно и недвосмислено. С друге стране, ствараоци термина имају превенствено лингвистичко исходиште и важно им је да исти поштују критеријуме задате системом одређеног језика. Кабре истиче да они морају бити упућени и у саму

област струке и низ информационих дисциплина. Сматрам да су њена запажања и те како утемељена и повезујем их са самим полазним тачкама рада – подсећам, фокус ове студије је на односу језичке политике и терминологије у доменима стручне употребе језика. Језичку политику представљају њени креатори – планери, који би требало да, између осталог, буду и терминологи (неопходни учесници у активностима корпусне језичке политике). Они су адекватни другој групи корисника коју уочава Кабре. Стручна употреба језика одвија се у професионалним делатним зајдницама, а они нису ништа друго до споменута прва група крајњих корисника. Кабре је истакла да ствараоци терминологије, осим својих примарних лингвистичких знања морају поседовати и знања из области чијом се терминологијом баве. Њен став је заправо став о нужности преплитања језичких политика одозго-на-доле и одоздо-на-горе, што је једна од идеја окосница овог рада.

Након оснивања три примарне школе терминологије (аустријске, руске и чешке), интересовање за ову област ширило се на запад (ка Француској и Канади), северу (Белгији и Скандинавији), а последњих деценија и на афрички и амерички континент.

Према Ожеу (Auger, 1988) у терминологији постоје три основна приступа: лингвистички, преводилачки и планерски.

Лингвистички приступ карактерише све три наведене школе (аустријску, руску и чешку). Основи, принципи и метод оног што бисмо могли назвати општом теоријом терминологије потичу управо из бечке школе (Вистер). Циљ терминолошког рада код ове орјентације је стандардизовање стручне терминологије ради ефикасне комуникације и размене знања унутар професије. Данашња корпусна политика Централне и Северне Европе темељи се првенствено на постулатима ове школе. Чешка школа темељи се на функционалистичком лингвистичком приступу. Њен примарни циљ је да опише структуралне и функционалне аспекте професионалних домена језичке употребе чија је основа сама терминологија. Термини се овде виде као основне јединице функционалног професионалног домена језичке употребе. Један од примарних циљева руске

школе био је термиолошка стандардизација из перспективе мултилингвалног Совјетског Савеза.

Дакле, све три наведене школе имају лингвистички приступ. Терминологију виде као средство изражавања и комуникације и стварају темељ теоријских и методолошких постулата терминологије.

Преводилачки приступ карактеристичан је за регије и у којима је вишејезичност присутна на институционалном нивоу у земљи (нпр. Квебек у Канади, Каталонију у Шпанији итд.), а самим тим и термиолошка делатност је у рукама мултилингвалних и међународних тела попут организација у оквиру Уједињених нација и Европске уније. За овај приступ од суштинске важности је стварање вишејезичних термиолошких база података, како би се обезбедио квалитет превода, односно комуникације.

Приступ оријентисан ка планирању потиче из тенденције језичке политике и планирања да као институционализовани облик деловања подстакну мањинске језике и њихову употребу у свим сферама. Као основни постулат овог приступа истиче се веровање да се стратешком и систематском активношћу институција, односно адекватном језичком политиком и планирањем може доћи до жељеног циља односно подстицања употребе одређеног језика. Кабре (Cabré, 1999: 14) се овде придружује мишљењу нужности подстицања развијања домена стручне употребе тог језика. Односно, термини пренети из технолошки доминантних језика морају се заменити адекватним терминима на одговарајућем језику.

2.4. Терминологија као интердисциплинарно поље истраживања

Терминологија је првенствено интердисциплинарно научно поље, па је нужно одређена односима према другим областима чије делове научних апарата преузима. Ипак, важно је нагласити да интердисциплинарност никако не подразумева просту суму преузетих термина и метода, без икакве особености. Интердисциплинарне истраживачке области из позајмљених елемената

конституишу сопствено поље са предметом, циљем и методологијом изучавања. Поред тога, остају у сталној и динамичној вези са изходним тачкама, крчећи сопствени истраживачки пут.

Још је Вистер истакао укрштање терминологије са лингвистиком, логиком, онтологијом, информатиком и различитим специјализованим областима. Сматрао је да је интердисциплинарност терминологије одређена особинама терминолошких једница, које су уједно и језичке (веза са лингвистиком), когнитивне (веза са логиком и онтологијом) и елементи комуникације (веза са теоријом комуникације). Термини су део комуникације у оквиру струке, а терминографија је незамислива без рачунара (веза са информатиком). Стога ћу се у овом раду осврнути на односе терминологије и наведених дисциплина.

2.4.1. Терминологија и друге језичке дисциплине

Бављење терминологијом је делатност нужно интердисциплинарног карактера. Оваква активност везана је за опште лингвистичке постулате (како теоријске, тако и практичне), домене корпусне лингвистике, социолингвистике и у конкретним, практичним случајевима, специфичности датог језика и саме струке.

Бугарски истиче да је битно указати на међусобне односе лингвистике, лексикографије и терминологије. Наглашава да две последње дисциплине подразумевају и теоријску и практичну страну. Лексикографија није само писање речника, већ и теорија израде речника, док се терминологија односи на скупове термина појединих научних области, али и на принципе образовања и употребе терминолошких система и њихов научни опис (Бугарски, 2007: 69). Посматрајући њихов однос са лингвистиком, истиче да лингвистика као наука о језику знатно доприноси конституисању и даљем изграђивању лексикографије и терминологије, како на теоријском, тако и на практичном плану. Иако им не спори растућу самосталност као интердисциплинарним областима, подсећа да су лексикографија и терминологија неретко третиране као гране примењене лингвистике (2007:70). Посматрајући примењену лингвистику кроз најширу лингвистичку призму Бугарски (1979: 27-28), пак, констатује да она није ништа до сама лингвистика

која је усмерена ван својих оквира и да је можда боље говорити о применама лингвистике, а терминологија би се најједноставније могла одредити као део лингвистике у примени.

Посматрајући однос лингвистике и лексикографије, Бугарски напомиње да је он најочљивији на лексичко-семантичком нивоу језичке структуре, а уз укључивање релевантних граматичких појава. „Може се рећи да лингвистика овде нуди основне категорије и принципе као полазни апарат, али се овај проверава у примени на дескриптивне проблеме поменутог нивоа. Тако лексикографија под принудом сасвим одређених задатака изоштрава поглед на дату проблематику у целини, унапређујући тиме општа лексиколошка и семантичка проучавања“ (Бугарски, 2007: 70).

Анализирајући однос терминологије и лингвистике, Бугарски констатује да „терминологија, проучавајући образовање и употребу термилошких система у различитим стручним областима, пружа специфичне увиде у шире процесе структурирања појединих лексичких сфера, и то у једној области у којој се на особен начин укрштају семантичке, прагматичке и социолингвистичке компоненте“ (2007: 76).

„На крају, у погледу међусобног односа лексикографије и терминологије може се кратко рећи да прва од ових области делимично обухвата другу, утолико што стручна лексикографија укључује попис и опис термина појединих дисциплина, али не и њихову систематизацију нити питања употребе ових система. Са своје стране, терминологија доприноси изоштравању лексикографских метода и критеријума, јер термини у сваком језику чине засебну, тесно структурирану категорију лексема “ (Бугарски, 2007: 77). Он подсећа и на различите изходне тачке анализе: лексикографија полази од речи, а терминологија од појма (гледајући како је термилошки представљен).

За Еугена Вистера, терминологија је сплет релевантних компоненти лингвистике логике, онтологије, информатике и стручних области чији се термилошки системи изграђују или испитују. Бугарски (2007: 75-76) наглашава да су термилошка испитивања делимично аутономна и нужно интердисциплинарна, а како пише из перспективе лингвисте бивше Југославије,

уочава да у оно време бележе пораст, нарочито у научно и технолошко развијеним срединама. Данас са сигурношћу можемо потврдити да ова интердисциплинарана истраживања, условљена научним и технолошким развојем, а првенствено суштински битном улогом интернета, закупирају увелико пажњу и лингвиста и стручњака специјализованих област.

Кабре се бави односом терминологије и лексикологије. Детаљнија је, али можда и нешто мање прецизна од Бугарског. Сматра да је терминологији и лексикологији заједничко бављење речима, поседовање и теоријске и примењене стране и бављење речницима, а да се разликују у домену, основној јединици, циљу и методологији. Лексикологија се бави анализом и описом лексичке компетенције говорника. Претпоставља се да говорник располаже одређеним репертоаром речи, правилима за творбу и језичким и енциклопедијским подацима за сваку реч. Дакле, лексикологија се бави свим речима једног језика, а терминологија само онима које припадају одређеном домену (спесцифичне науке, стурке). Стога, домен лексикологије је шири и укључује домен терминологије. Основна јединица којом се лексикологија бави је реч, док терминологија барата терминима. Кабре сматра да су термини обично продуктивнији од речи општег језика и да су најчешће сачињени од именица, док се у општим речницима могу наћи све врсте речи. Корисници речи су сви говорници језика, а терминима се служе стручњаци одређених области. Лексикологија се бави речима ради лексичке компетенције говорника, а терминологија терминима, како би успоставила везу с појмовима из реалности. Прва, дакле, има дескриптиван циљ, а другој је у фокусу прагматички аспект (именовање и стандардизација). Лексикологија полази од теоријских хипотеза, које проверава анализом узорка дискурса говорника, док терминологија не испитује људско понашање, већ тражи термине којима попуњава претходно успостављену мрежу (Cabré: 35-37).

Код Шипке (1998) проналазимо одређење терминологије као поддисциплине лексикологије, орјентисане на лексичке јединице које имају статус термина. Овакав став могао би се прихватити само као крајње општи и у најгрубљим цртама, јер су лексичке јединице са статусом термина само део терминологије (термини увелико превазилазе лексичку јединицу).

Драгићевић (2010: 20) терминологију види као део лексикона, те истиче да је јасно интересовање лексиколога за њене специфичности, али степен сличности у односу на друге делове лексикона. Лексиколози терминологији (овде, очигледно, посматраној као скупу термина) прилазе са језичког аспекта, не са аспекта специјализоване области.

Јасно је да сви наведени аутори потврђују чврсту и комплексну везу лингвистике, терминологије и лексикографије. Како се временом ове дисциплине развијају, у мрежу односа укључује се и терминографија. Њено нешто касније појављивање могло би се оправдати чињеницом да се у последње време све озбиљније уочава значај терминологије, али и брзим технолошким развојем, који је основна алатка за лакши, бржи и ефикаснији терминографски рад.

За Радовановића (1988: 13), терминографија је „лексикографско, квалитативно-квантитативно, и квалитетно-квантитативно проучавање путем дескрипције, класификације, мерења и типологије не само термина и обележја спољашње стварности него и категорија, појмова, термина и појмовно-терминолошких система и мрежа“. Јакић (2014: 43) каже да је терминографија „процес документовања терминолошких информација, који се одвија на једнојезичком, двојезичком и вишејезичком нивоу“. Задатак терминографије је да обради и представи резултате терминолошких истраживања. Њене активности су комплексне и траже константне допуне, корекције, усклађивања и актуелизације, како би дале квалитетне производе (специјализоване речнике, глосаре, тезаурусе и сл.).

Кабре види терминографију као практичну страну терминологије, а лексикографију као примењену страну лексикологије која се бави писањем речника.

Заправо, и лексикографија и терминографија, баве се прављењем речника – прва општим, друга терминолошким. Циљ терминографског рада није сакупљање термина одређеног професионалног домена језичке употребе ради дескрипције, већ ради установљења облика који би били референтни и искључили употребу осталих варијанти за означавање истог појма. Крајњи циљ ових активности је прецизна и недвосмислена комуникација у оквиру струке. Писање општих

речника полази од облика и иде ка значењу, док термилошки настају у кретању од значења (појма) ка облику (термину).

Јакић (2014: 43) подсећа да се терминографија бави графичком обрадом и представом података добијених терминолошким истраживањем и графичким изгледом термилошких стандарда. Подаци се бележе *терминолошким записом*. Квалитет термилошког записа огледа се у степену информативности, оправданости и репрезентативности, што га чини употребљивим крајњем кориснику. Ова ауторка сматра да изнети подаци морају пружати информацију о области којој појам припада, језицима на којима је појам описан, терминима који означавају појам на сваком од тих језика, о дефиницији појма и извору који потврђује те информације. Подсећа да је у нашим стандардима уведено груписање појмова у системе и подсистеме према IES-овим стандардима. Пракса међународног начина бележења термина обично је у складу са стандардом ISO 10241 из 1992. године који се односи на терминографију (Јакић, 2014: 44). Последње измене овог стандарда до сада су из 2011. године (ISO 10241-1: 2011).

2.4.2. Терминологија и когнитивне науке

Терминологија се заснива на семантици (јер је термин језички носилац садржине значења појма), а термини су веза језика са стварним светом. Термини могу бити описани из лингвистичке, когнитивне и из перспективе комуникације.

Свака ознака која је носилац значења може бити представљена на оси форме, оси значења и оси ствари коју означава. У оваквом контексту сваки термин може бити посматран на једној од оса у односу са другим терминима из исте групе, а може бити анализиран на све три споменуте осе. Познавање форме омогућава творбу нових речи и израза, односно продуктивност. Значење нам омогућава приступ семантичком систему језика. Оно не стоји изоловано у уму говорника, већ са другим значењима формира семантичке групе. Дакле, појмови се смештају у групе (без оваквог повезивања немогуће би било „складиштити“ велики број појмова), што омогућава говорнику да чува значајну количину података и да аутоматски пронађе онај који му је потребан у комуникацији. Означени конкретни или апстрактни објекти из стварног света такође су у

уређеном систему, али променљивом и мултифункционалном, што одређују стручњаци дате области приликом стварања концептуалне структуре поља. Систематски опис стварности разликује се код филозофа, психолога, лингвиста. Однос појма и ознаке тешко је научно објаснити – о томе како како појединац спознаје свет имамо само хипотезе и индиректне доказе. Фердинанд де Сосир (1916) језик види првенствено као систем знакова, где знак представља везу означивача/ознаке (signifiant) са означеним (signifie) у менталном склопу говорника. Означивач/ознака (акустична слика), према Бугарском (1975:56) није физичко, већ психолошки отисак звука, његов утисак на чула, а означено (појам) је говорникова представа о датој ствари. Стога, знак би представљао комбинацију појма и акустичне слике. Бугарски (1975: 57) такође напомиње да знак спаја две менталне јединице, тј. да је знак ментална јединица са два аспекта. Тек у својој реализацији језички знак добија материјалну базу (Бугарски 1991: 69). Дакле, акустична слика (психолошки отисак звука), односно означивач/ознака преноси се на појам, односно означено и на тај начин се реализује феномен знака. Знак, као комбинација акустичног и мисаоног, своју материјалну реализацију остварује управо кроз језик као опипљиво везивно ткиво између акустичног и мисаоног. На питање да ли стварност постоји сама по себи или само кроз перцепцију појединца дају се различити, комплексни одговори, који свакако превазилазе оквире овог рада. У сваком случају, извесно је да појединац користи низ когнитивних стратегија у процесу разумевања стварности. Језик представља основно средство приликом изражавања у вези са стварношћу. Знаци које људи користе када говоре о неком њеном сегменту, нису независне јединице, већ ментални одраз стварности организован у појмове. Како је људски ум ограничен, немогуће је да све објекте из стварности означи посебним појмом, па се претпоставља да један појам означава читаву групу објеката (Sabré, 1999: 40). По ком принципу и којим критеријумима се формирају групе и однос појма и форме питања су која највише интересују науку. С аспекта терминологије посебно је важна могућност да један појам означава читаву групу објеката, јер то подразумева и могућност вишезначности, коју је потребно елиминисати ради ефикасне комуникације. Већина речи општег лексикона је вишезначна, док се код формирања и одабира термина тежи прецизности и једнозначности, тешко задовољиве у пракси.

Истраживачи из области когнитивне лингвистике тврде да језик одражава схеме мисли и да је прозор когнитивне функције човека (Масло, 2011: 77). Ова лингвистичка дисциплина посматра језик у односу према другим когнитивним доменима као што су перцепција, пажња, памћење, менталне схеме, категоризација, разумевање, закључивање и др. Когниција је резултат менталног процеса који води знању. Из когнитивистичке перспективе, корен теорије терминологије је у начину на који људски ум разуме објекте и како апстракцијом конституише појмове. Когнитивна теорија терминологије требало би да да одговоре на питања како човек појми стварност и структурише знање; који појмови постоје, како су настали, како су међусобно повезани и поређани у структури знања; и коначно – како су појмови повезани са терминима (Cabr , 1999 :41). Пошто су се терминологи до сада више бавили практичном страном ове научне дисциплине, наведена питања остала су по страни.

Појам је сегмент мисли, ментални конструкт који представља групу предмета. Чини га низ особина карактеристичних за групу појединачних објеката на које се односи. У комуникацији они су изражени писаним или усменим језичким знацима. Кабре сматра да језик није рефлексивна, већ интерпретација стварности. Појмови су ментално независни од термина и постоје и пре него што буду именовани (арбитрарност знака о којој говори Де Сосир). Према данашњој лингвистичкој теорији (Cabr , 1999: 42) језик је систем спознаје света који постоји паралелно са осталим когнитивним системима – додир, чула, вида итд. Језичка знања која говорници поседују систематизована су у унутрашњу граматику, која омогућава изражавање и разумевање. Речник говорника једног језика састоји се од првенствено од великог броја речи који дели са већином осталих говорника истог језика, али истовремено и од низова речи које дели само са оним говорницима са којима дели неку другу животну сферу – нпр. професионалну. Када се појединачни говорник ближе упозна са одређеним сегментом стварности која га окружује, знање претаче у појмовне структуре, где сваки од појмова заузима одређено место и добија функционалну вредност. Терминологија би, онда, била основа структуре тематски специјализованих знања. У сваком ужем пољу знања појмови су међусобно повезани логичком (заснованом на

сличностима) и онтолошком везом (заснованом на блискости у времену или простору) (Cabré, 1999: 41-44).

2.4.3. Терминологија и комуникација

Пич и Драско (Pitch & Draskau, 1985) подсећају да свако друштво користи бар један, а најчешће више језичких варијетета. Све постојеће подгрупе (социолекти, локални говори итд.) стварају тзв. језик опште употребе (енгл. *language for general purposes - LGP*) своје језичке заједнице. Комуникација унутар пппрофесионалне делатне заједнице захтева одговарајуће посебне језике, односно језике посебне намене (енгл. *language for special purposes - LSP*). Управо је терминологија основно обележје комуникације између стручњака у оквиру неке области, јер чини елеменат диференцијације језика струке од општег језика, али разликује језике струка једне од других.

Роман Јакобсон (Роман Јакобсон, 1963) констатује да комуникација, у начелу, укључује следеће елементе: стварност, средство, језик, кодера (оног који шаље поруку) и декодера (оног који поруку прима). Чин комуникација постаје шести елемент који повезује међусобно пет наведених.

Оба учесника у комуникацији (онај који шаље и онај који прима поруку), пре самог чина комуникације имају предзнања из стварности о којој говоре и познају друштвене норме употребе језика. Од намере пошиљаоца (информативне, дескриптивне, описне, ...) зависи облик поруке, а прималац је прихвата сходно својим очекивањима. Ако се полазне намере и крајња очекивања поклопе, комуникација је успешна. Уколико се, пак, то не деси у првом покушају, за решење проблема обично се користе додатна питања, низ језичких и ванјезичких средстава (гестова, покрета итд.). Овако би, у начелу, функционисала комуникација у језику опште употребе.

У стручну комуникацију саговорници улазе са претпоставком да друга страна поседује одређена предзнања из дате области. Сва поља стручних области су формално и појмовно строже устројена од језика опште употребе. Наравно, ова врста комуникације подразумева сва општејезичка знања потребна у свакодневној комуникацији, али њен циљ је најчешће информиван и дескриптиван.

Текстови специјализоване комуникације разликују се од текстова опште комуникације првенствено по у потреби стручне терминологије. Она омогућује да ова врста текстова буде концизна, прецизна и прикладна.

2.4.4. Терминологија и различите врсте документовања

У опису садржине документа у различитим врстама индекса, апстраката, разних библиотечких докумената основно оруђе је терминологија. Индексирање је сумирање садржине неког документа издвајањем кључних речи, које су заправо термини области о којој је реч у тексту. Уколико је терминологија, како би и требало да буде, адекватна и стандардизована, индексирање је систематично и недвосмислено. Такво не би било, ако би се уместо оваквих термина насумично користиле речи из општег језика. С ове тачке гледишта могло би се рећи да је терминологија у служби документовања. Али, исто тако и документовање служи терминологији. Терминолози не измишљају сами термине за појмове одређене струке. Они се служе документима из дате области, у њима препознају термине и сакупљају их. Кроз стручну документацију ближе се упознају са дисциплином којом се баве, њоме се помажу када трагају за терминима струке, у њој проверавају првобитно пронађене термине и прате опште тенденције терминологије у самој области. Њихове озбиљније интервенције обично наступају када стручњаци за исти појам користи више термина, те тада покушавају да, консултујући струку и водећи се својим терминолошким знањима (дакле, у основи језичким), пронађу адекватнији и прихватљивији термин (Cabré, 1999: 51).

2.4.5. Терминологија, информатика и инжењеринг знања

Још је Вистер уочио важну везу између терминологије и рачунарских наука, односно информатике. Кабре (Cabré, 1999: 52) истиче разлику између везе коју терминологија има са лингвистиком, логиком и онтологијом, од којих позајмљује теоријске принципе, и везе са информатиком, са којом има, како каже, билатералне односе. Терминологија информатици обезбеђује појмовне структуре и термине, а од ње добија алатке корисне у терминолошкој активности.

Добробит коју рачунарске науке имају од терминологије огледају се првенствено у појмовима корисним за развој вештачке интелигенције (енгл. *artificial intelligence*) и експертских система (енгл. *expert systems*). Појмови су веза између терминологије и когнитивних наука; они су основне јединице знања, а појмовни систем описује како је организовано знање неке области. Дакле, теорије терминологије и знања су блиске, односно постоји веза (управо преко појмова) између терминологије и вештачке интелигенције.

Основни циљ теорије терминологије је да успостави базу за формирање и употребу појмова у специјализованим областима. Основни циљ теорије знања је да опише формирање знања, врсте знања и везе између знања и његове употребе. Обе ове теорије чине основу за нову област – инжењеринг знања.

Терминологија и њена примена нису циљ саме себи. Производ квалитетне терминолошке активности су поуздани и мултифункционални терминолошки подаци, који су првенствено део информационог система и система менаџмента знања. Кабре (Cabr , 1999: 52) сматра да је напредна терминолошка документација, потпомогнута употребом рачунара, сама по себи инжењерско знање на нивоу концептуалне (појмовне) логике. Дакле, може бити означена и као терминолошки инжењеринг знања (енгл. *terminological knowledge engenering*).

Од Вистера наовамо, већина језичких стручњака (Бугарски, Гофин (Goffin)) сагласна је да се терминологија, иако је несумњиво самостална област интердисциплинарног научног истраживања и практичне делатности, може донекле третирати као грана примењене лингвистике.

Упркос бројним расправама о аутономности терминологије и потврђујући да су јој основни принципи преузети из других области, Кабре (Cabr , 1999: 31) терминологију сматра пољем са саопственим теоријским принципима (терминолошка теорија) и сопственом практичном применом (писање глосара, речника и стандардизација).

Без обзира из ког угла се гледа, терминологији се мора признати, сад већ очигледна и несумњива важност као дисциплини која има за циљ да олакша комуникацију међу стручњацима специјализованих области.

2.4.6. Менаџмент терминологије као посебна област језичке документације и језичке политике и планирања

Више пута у овом раду истаћи ће се значај терминологије у припреми, изношењу, обради и преношењу информација из специјализованих област. Термини су, заправо, носиоци садржине таквог податка, односно такве врсте знања. Терминологију неке специјализоване области стварају управо њени стручњаци, и то успутно, следећи правац развоја области и најчешће спонтано, неплански и некоординисано. Срећом, у последње време уочава се важност терминологије, те се буди свест о потреби осмишљених и свесно вођених активности на том пољу, без којих би термилошки хаос био незаобилазан (далеко од тога да данас постоји апсолутан термилошки ред, али свест о нужности координисања, може смањити тренутни и предупредити будуће хаосе).

Галински (Galinski: 1999) је још пре двадесетак година јасно запазио да је потребно је створити **термилошко тржиште** за пласирање **термилошких производа и услуга** који су резултат **термилошких активности**. Исти став налази се у бројним документима Унеска и Инфотерма (в. нпр. *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and Implementing Terminology Policy in Language Communities* (2005)). За изградњу, дистрибуцију и употребу (а посебно виšekратну) термина нужно је развити **термилошку инфраструктуру** као кључ ефикасне термилошке активности. Важно је истаћи неопходност виšekратне употребе термина— када је термилошка сфера хаотична, обично настају нестабилни (нертко и неадекватни) термини чији је употребни век кратак и који бивају замењеним другима (опет тако нестабилним и мање или више адекватним) и када означавају истовестан појам; с друге стране, организована термилошка активност знатно увећава степен стабилности појма и гарантује потпуну или највећу могућу меру адекватности, што му омогућава поновну употребу. На овај начин своде се на најмању могућу меру непожељне карактеристике терминологије, као што су хомонимија, синонимија, а подржавају се што краћи и функционалнији облици.

Галински (1999: 74) упозорава да су језици мање језичке заједнице (*smaller language communities*), које немају развијене домene стручне употребе свог језика

у озбиљној опасности да неповратно изгубе могућност комуникације на матерњем језику у оквирима домена струке. У том случају њихов матерњи језик свео би се на оно што називамо језиком опште намене. Оваква ситуација изискује од мањих језичких заједница много већи ангажман него што је потребан представницима већих језичких заједница, како би спречили маргинализацију у оквиру научног и привредног развоја. Потпуно исти став износи Унеско у споменутим *Смерницама за термилошке политике* (2005).

Данашња Европа мултилингвалност, бар декларативно, истиче као једно од највећих блага свог културног наслеђа. Ипак, проширењем Европске уније све је више малобројних језичких заједница, те једини начин да се избегне њихова угроженост је систем мера подршке, како на нивоу држава, тако и на нивоу језичких заједница.

Из наведеног јасно је да све језичке заједнице морају имати дефинисану термилошку политику и **менаџмент терминологије**, који захтевају конкретну правну, институционалну и финансијску подршку.

Термилошко тржиште мора да понуди термилошке производе и услуге својим корисницима које Галински види у ствараоцима терминологије (истраживачима, административним итд.), произвођачима термилошких података (ствараоцима база података, лексикографима итд.), дистрибутерима терминологије (издавачима речника, интернет сервисима који пружају сличне информације) и коначно, уопште свим корисницима терминологије.

Термилошки производи су, нпр. термилошки стандарди, речници специјализованих области, глосари, термилошке базе података, односно термилошке информације и алатке различитог облика, намене и упућене различитим корисницима. Термилошким услугама сматрају термилошки консалтинг, обезбеђивање обуке, аутсорсинг (*outsourcing*) термилошких задатака и сл. **Термилошке алатке** углавном подразумевају софтвере за лакше и систематичније барање термилошким подацима. **Системи менаџмента терминологије** (Terminology management systems- TMSs) су алатке за снимање, складиштење, обраду и излаз термилошких података у складу са принципима струке. **Термилошка база података** (terminology database- TDB)

може бити једнојезична или вишејезична и установљена на нивоу и у складу са потребама језичке, локалне или било које друге заједнице (националне, наднационалне).

Због комплексности термиолошких активности, неопходна је адекватна термиолошка инфраструктура. Тако се уочавају хоризонталне активности (обухватају све специјализоване области на нивоу језика) и вертикалне, које су чешће и подразумевају делање у оквиру једне специјализоване области. Код малих/малобројних језичких заједница или чак и оних већих које се из било ког разлога осећају угроженима, удео хоризонталних активности обично је већи, него код заједница са доста развијених домена стручне употребе језика.

Хоризонтална термиолошка инфраструктура требало би, како каже Галински (1999), да се састоји од 5 елемената: термиолошке политике, систематског стварања термина, термиолошке информације и документације, термиолошких удружења, оријентисаности ка намени и сарадње приватног и јавног сектора ради стварања и дељења термиолошких података. Обично су резултати оваквих активности видљиви једино ако се оне врше кроз институције.

Код већих језичких заједница термиолошка политика фокусира се на унификацији и хармонизацији терминологије, док је код мањих, она првенствено усмерена на развој језика посебне намене, односно језика струке. Јасно је да у оквиру једног језика нису сви домени професионалне употребе, тј. језици свих струка једнако развијени. Њихова развијеност зависи од много фактора, а првенствено од степена развијености конкретне струке на територији датог језика.

У поглављима која следе видеће се да рад на терминологији мора бити координиран и институционализован. На међународном нивоу постоје тела која се баве тим послом, а постоје и она која се баве српским, односно шпанским језиком. Пажљиво изграђена терминологија мора бити стандардизована. Галински (199: 86) сматра да стандардизација терминологије подразумева стандардизацију принципа и метода, што припада хоризонталној инфраструктури, док би стандардизација у оквиру различитих техничких комитета била део вертикалне инфраструктуре.

„Систематски приступ оргнизацији терминологије треба нарочито да предузму мање језичке заједнице, које би у супротном неизбежно биле преплављене страним, позајмљеним терминима“ (Galinski 1999: 83). Он предлаже сарадњу у оквиру језичких породица (нпр. романских, а у нашем случају словенских), јер би се на тај начин омогућио донекле паралелан термилошки развој и већи степен термилошке међујезичке хомогености, која би олакшала стручну комуникацију у датој језичкој породици.

Основе принципа и метода термилошке политике и уопште рада на терминологији, као и дефиниције основних термина ове области налазе се у ISO/TC 37 стандардима (о чему ће касније више бити речи). Српске и шпанске институције за стандардизацију требало би активно раде на преводима и дистрибуцији постојећих, али (што је још важније) на изградњи будућих стандарда ове области. Од велике важности је и превођење свих осталих стандарда, јер управо кроз њих струка даје дефиниције и термине својих основних појмова.

Из свега наведеног недвосмислено се закључује да предуслов и основа добре термилошке праксе, леже у ваљаном **менаџменту терминологије**, вођеном у сарадњи лингвиста и стручњака дате области (**кадровски, људски ресурси менаџмента терминологије**), институционално организованом и спровођеном у виду јавно-приватне сарадње. Под добром термилошком праксом подразумевам ону која би искористила потенцијале датог језика у највећој могућој мери, а позајмљенице (које су нужан део језика) инкорпорирала на језички прихватљив начин, а истовремено задовољила потребе струке о чијој се терминологији ради. Овакав приступ од пресудне је важности за мање језичке заједнице, али неопходан и у већим, па и у *lingua franca* заједницама. Централно истраживање овог рада бавиће се термилошком политиком и доменама стручне употребе језика у стандардном српском и шпанском језику. Сам избор језика направљен је свесно и плански – један је тзв. мали, а други тзв. велики. Детаљно образложење избора, теоријски оквир, српска и шпанска званична термилошка политика биће изложени у наредним поглављима, а спроведена истраживање ће показати стање у пракси.

3. ЈЕЗИК ОПШТЕ И ЈЕЗИК ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ

3.1. Терминолошка разјашњења

Пре него што се детаљније позабавим језицима посебне намене, сматрам да је неопходно да се осврнем на одређена терминолошка разјашњења.

Материја којом се бавим у овом поглављу почива првенствено на следећим енглеским терминима: *general language*, *LGP (language for general purposes)* с једне и *special language (specialized language)*, *LSP (language for special purposes)* с друге стране. Кабре, на пример, као синониме користи *special language* и *specialized language*, а кроз позивања на друге ауторе, види се да им трећим синонимом сматра и *LSP (language for special purposes)*. На исти начин коегзистирају и термини *general language* и *LGP (language for general purposes)*. Како је терминологија у фокусу овог рада, а она по себи захтева несинонимност (детаљније у даљем тексту), српске преводне еквиваленте наведених термина, као и предлог свођења низа синонима на један термин, даћу на крају овог одељка.

Сви наведени називи (као и још неки који ће се појавити у овом поглављу), настали су на основу назива *English for specific Purposes* (енглески за посебне намене) Хачисона и Вотерса. (Hutchinson & Waters, 1987).

Хачинсон и Вотерс издвајају три разлога настанка енглеског за посебне намене (Hutchinson & Waters, 1987:6-8):

1. Захтеви и потребе света – након Другог светског рата долази до експанзије на пољима науке, технике и привредних активности, а свет се опоравља и уједињује на основама технике и трговине, што је захтевало обимнију и вишесмерну комуникацију. Економска моћ Сједињених Америчких Држава обезбедила је енглеском језику статус језика опште комуникације, након што су му британски империјализам и колонизација обезбедили велику територију. Широм планете људи почињу да уче овај језик из веома јасних и чисто практичних разлога – бављења својом струком (која год она била – економска, медицинска, инжењерска) и држање корака са њеним тенденцијама у свету. Дата

ситуација створила је потражњу курсева енглеског језика који би задовољили ове специфичне потребе, а самим тим и за адекватним наставним кадром.

2. Револуција у лингвистици – нови захтеви у настави енглеског језика утицали су на већу усмереност у изучавању језика уопште. Доминантна је била потреба за објашњењем употребе језика, односно за објашњењем граматике. Убрзо су проучавања померила фокус са дефинисања формалних одлика на варијетете који су условљени контекстом употребе. Јасно је постало да се језик (конкретно, енглески) разликује у, нпр. доменима трговине и технике, што је довело до формирања курсева енглеског за посебне групе полазника (енгл. *English courses for specific groups of learners*), у зависности од њихови специфичних потреба и интересовања.

Седамдесетих година прошлог века највише пажње поклањано је енглеском језку у домену науке и технике (енгл. *English for Science and Technology - EST*), те су *ESP* и *EST* малтене били синоними. Временом је овај појам обухватао све већи број области, а језик потребан специфичној групи био је одређиван анализом језичких карактеристика дате области истраживања.

3. Фокус на ученику – развој педагошке психологије допринео је развоју енглеског за посебне намене, стављајући у центар ученика и његове ставове према учењу. Постало је јасно да на мотивацију, а самим тим и успех у учењу утичу потребе и интересовања ученика које су индивидуалне. Тако у материјал за учење полако улазе стручни текстови из професионалних домена полазника курсева, што је подстицало мотивацију и доприносило бржим и квалитетнијим резултатима учења.

Хачинсон и Вотерс сматрају да су три кумулативна фактора допринела развоју енглеског језика посебне намене: потражња за енглеским који би задовољио специфичне потребе, развој лингвистике и развој педагошке психологије. (Hutchinson & Waters, 1987: 8).

Подсетићу да се језик као феномен испољава у различитим просторним, друштвеним и функционалним варијететима, што је јединствен став лингвиста, а потврђује га, нпр. Бугарски (2003б: 236). Резултат територијалног раслојавања су дијалекти, социјалног социолекти, а функционалног функционални стилови,

односно социолингвистички стилови и регистри. Када говори о функционалном диференцирању језика Бугарски уочава три главне димензије. „Прво, према предмету комуникације, са поделом на **функционалне стилове** (или **регистре**), за које смо [...] видели да представљају једно од битних обележја књижевног језика. Овај појам односи се на језичка средства карактеристична за поједине домене употребе језика (свакодневни саобраћај, масовни медији, политика, лекарство, правосуђе, лепа књижевност, наука, забава, спорт итд.). Поједини од ових тематских варијетета поседују специфичну терминологију и фразеологију - у мањој мери и граматику - по којима се лако препознају, и разлике између њих могу бити знатне. Некада долази и до изразитијег струковног обликовања језика у посебне сврхе, па се насупротив **општем језику** говори о сразмерно оделитим **стручним језицима**, чију најупадљивију одлику чине управо разрађене и систематизоване **терминологије** датих области (нпр. језик ваздушног или поморског саобраћаја, машинске технике, рачунарства и сл.). Друго, према односу међу саговорницима, од кога такође зависи избор **стила**, али сада у значењу опхођења - формалног као у званичним приликама, разговорног као у групи познаника или интимног као у кругу породице. Питање је стила у овом смислу како ћемо некога ословити у говору или писању (нпр. ти/Ви или разне формуле на почетку и завршетку писма) и коју ћемо меру присности или дистанце одржавати кроз комуникацију. И треће, према самом **медијуму** језичког израза, тј. говору или писању.“ (Бугарски, 2003б: 251).

Из претходног цитата јасно је да Бугарски употребљава термине *општи језик* и *стручни језици*. Сматрам да је згодно управо и на овом месту истаћи *домен употребе језика*, који, рекла бих на основу претходног навода, Бугарски види као поље употребе језика које има свој функционални стил (регистар), односно себи својствена језичка средства, специфичну и препознатљиву терминологију и фразеологију, а некада и граматику. У наслову овог рада стоји одредница *домени стручне употребе језика*, који би, на основу наведеног, могли бити одређени као струковно додатно обликована поља употребе језика, обележена **језиком струке**, чија је основа разрађена и систематизована терминологија.

Код Гордане Јакић (2014: 17) проналазимо ознаке *свакодневни језик* и *стручни језик*. „Свакодневни језик је онај који се користи у свакодневној

комуникацији, док је стручни језик – језик који се користи да олакша комуникацију у оквиру одређене стручне области, заснован на речнику и специфичној употреби језика која важи у тој области.“

Катарина Радојковић Илић (2014: 74-75) у својој докторској дисертацији, бавећи се наставом језика струке/језика за посебне намене (термини које ауторка користи у наслову) напомиње да се на француском и српском језику, поред појма француски језик струке - *français de spécialité*, могу срести и назив француски за посебну намену - *français sur objectif spécifique* (као и исти појам у множини - *français sur objectifs spécifiques*). За наставу француског језика у професионалном контексту она проналази и следећа четири назива: француски језик за професионалну комуникацију - *français de la communication professionnelle*, француски језик за професионалне сврхе - *français à visée professionnelle*, професионални француски - *français professionnel* и француски као професионални језик - *français langue professionnelle*. Такође проналази назив други језик на радном месту - *seconde langue sur le lieu de travail*, ког због дужине сматра неприкладним.

Радојковић Илић (2014: 75) је покушала да укаже на неке разлике између термина: француски језик струке, француски за посебне намене и француски професионални језик. Позивајући се на образложења Жан Марка Манжанта (Jacques Mangiante) и Шантала Парпета (Chantal Parpette), подвлачи да се разграничење појмова француски за посебне намене и француски језик струке заснива на логици понуде и потражње. Код првог исходиште је потражња (нпр. адвокатска канцеларија тражи институцију која би организовала курс француског за правнике ради вођења спора пред неким међународним судом), а код другог понуда (нпр. школа страних језика нуди специјализоване курсеве за правнике, економисте итд.). Дакле, језик за посебне намене односи се на посебне случајеве, док језик струке одговара општем приступу једној дисциплини или стручној области.

Поредећи француски за посебне намене и професионални француски (који се налази и под називима француски за професионалне намене и француски као професионални језик), Радојковић Илић истиче да дидактичари сматрају да је

први појам шири. Као циљ наставе професионалног француског види се само комуникација у пословном (мотивација ученика је проналажење посла), док су циљеви француског за посебне намене и мотивација ученика разноврсни (стручно усавршавање, студије, развој академских компетенција итд.). Коначно, она истиче да циљну групу наставе француског за посебне намене чине искључиво странци, док код професионалног француског то могу бити и изворни говорници који желе да стекну или побољшају способности језичке комуникације у професионалном окружењу (Радојковић Илић, 2014: 77).

На основу увида у литературу која се бави наставом других језика Радојковић Илић закључује да доминира назив *језик за посебне намене: español para fines específicos, español para fines profesionales, español para la comunicación profesional; italiano per scopi specifici* (мада је стручна литература неусаглашена, те се неретко бележе и термини *linguaggi settoriali, lingue di specializzazione, linguaggi specialistici, linguaggi per scopi speciali, italiano per scopi accademici e professionali; язык для специальных целей, язык специальности, профессиональный язык, язык профессионального общения, язык профессии* (Радојковић Илић, 2014: 78).

У сржи проблематике којом се бави Радојковић Илић лежи дидактика, односно настава језика за посебне намене. Иако дидактика није предмет разматрања овог рада, сматрам да се само терминолошко разјашње којим се она позабавила може искористити и за ознаке језика невезане за наставу; наведени термини, који су код ње првенствено у вези са француским, примењиви су и на све остале језике.

Верујем да нема потребе за толиком бројношћу ознака, бар када је реч о примарном именовању одређених „врста“ језика. Наравно, на тржишту понуде и потражње течајева језика називи ће се додатно нијансирати – некада оправдано, ради веће прецизности, некада чисто из комерцијалних разлога. Него, та проблематика би могла бити предмет неке друге студије. Наведени термини професионални француски и професионални француски језик потпуни су синоними, а питање је да ли се француски језик за професионалне сврхе уопште од њих разликује. Затим, која би била разлика између француског језика за

професионалне сврхе и француског језика за професионалне комуникације ако имамо у виду да је примарна сврха језика комуникација (бар у професионалном домену)?

Стога, рекла бих да у овом случају и јесте једино оправдано говорити о евентуалним разликама између језика за посебне намене и језика струке (боље него професионалног језика), наравно, на општем нивоу (невезано ни за један конкретан језик). Очигледно је да и у самом покушају именовања оваквих „врста“ језика постоје термилошки неред и неусаглашеност. Стање ствари недвосмислено потврђује потребу за термилошким уређењем на конкретном пољу, али и општу оправданост менаџмента терминологије као решења проблема. Говорећи о терминологији у примењеној лингвистици Бугарски је лепо констатовао: „Шире говорећи, стандардизација и унификација научне терминологије остаје на дневном реду као крупан задатак, у лингвистици као и у многим другим областима. У науци о језику он је још упечатљивији него другде, јер ако лингвисти треба да помогну стручњацима у другим дисциплинама у сређивању њихових терминологија, разложно је очекивати да ће они посебну пажњу да поклоне даљем усавршавању основног термилошког апарата сопствене науке“ (Бугарски, 2007: 120). Закључак је, дакле, да појмовима у науци о језику (у свим њеним гранама) треба појмовни ред, што говори у прилог важности терминологије домена стручне употребе језика.

Сви наведени називи (*français sur objectifs spécifiques, italiano per scopi specifici, español para fines específicos, язык для специальных целей*), као и термини које употребљавају Бугарски (2003б) и Кабре (Cabré, 1999), настали су као калкови на основу претходно споменутог назива *English for specific Purposes* Хачисона и Вотерса (Hutchinson & Waters, 1987).

Имајући у виду пионирски рад Хачинсона и Вотерса, употребу код Кабре, избор ознака код Бугарског, предлоге Јакић и Радојовић Илић, али и општу актуелну праксу, за раније издвојене кључне термине на енглеском (овде дате и у преводу) као адекватне српске еквиваленте узела бих (подебљано):

general language/language for general purposes (LGP) – општи језик/језик
опште намене

special language/specialized language/language for special purposes(LSP) – посебни језик/ специјализовани језик/ **језик посебне намене/ језик струке** (пре него стручни језик који нуди Бугарски).

Како је у стручној терминологији синонимност непожељна, од понуђених варијанти предложила бих издвајање одредница *језик опште намене* и *језик посебне намене* (изграђени су по истом обрасцу, еквивалентни енглеском извору, сасвим у складу са правилима српског језика, а други је довољно широк да покрије све нијансе појма који означава). Варијанте које нуди Јакић (*свакодневни језик* и *стручни језик*), такође су изграђене следећи исту форму, а поред тога су краће од облика за које се опредељујем (што је и те како важно у терминологији). Ипак, *стручни језик* је, како се дало видети у претходним редовима, хипоним у односу на *језик посебне намене*. Коначно, као најфункционалније варијанте истакла бих *језик опште намене*, *језик посебне намене* и *језик струке* (као један од видова језика посебне намене). *Језику струке* дајем предност у односу на *стручни језик* (који користе Бугарски и Јакић) јер стичем утисак да се боље изборио за простор у употреби, па тако имамо предаваче *језика струке*, научне скупове на тему *језика струке* итд.

3.2. Дефиниције

Покушавајући да објасни шта су то језици посебне намене, Кабре (Cabr , 1999: 58-59) подсећа да се језик састоји од поткодова које говорници употребљавају у зависности од потребе и природе ситуације у којој се комуникација одвија. Упркос овој и бројним другим различитостима и комплексностима унутар самог језика, сваки језик има низ јединица и правила познатих свим говорницима. Јединице језика опште намене користе се у такозваним *немаркираним* ситуацијама. Насупрот њима, језици посебне намене подразумевају низ поткодова који се делимично преклапају са поткодовима језика опште намене, а зависе од теме, односно области о којој се говори, саговорника, ситуације, намере говорника, околности у којима се одвија комуникација и од читавог низа других фактора. Дакле, ситуације у којима се употребљавају језици посебне намене су *маркиране*.

Коцоурек (Kosourek, 1982) сматра да се језицима посебне намене, као системима комуникације, може приступити путем семиотике или путем природних језика. Први приступ заснива се на чињеници да је језик посебне намене као средство преноса и размене информација користи истовремено више кодова од којих је људски језик основни, али не и једини. Поред људских, природних језика, као средство комуникације у техничким и научним областима користе се тродимензонални (модели, предмети), дводимензионални (мапе, цртежи), иконички (идеографски знаци, фотографије, дијаграми) и симболички (номенклатуре, бројеви, табеларни симболи) системи. Други приступ поставља питање да ли језици посебне намене постоје независно од природних језика, бави се разликом између специјализованих и општег језика, везом специјализованих и тзв. вештачких језика, а нарочито језика симбола (знаковних језика).

Кабре (Cabr , 199: 61, 62) излаже синтезу најзначајнијих дефиниција језика посебне намене коју је урадио Де Богранд (De Beaugrande, 1987).

У прву групу издвојених дефиниција спадају оне које језике посебне намене виде као језичке кодове који се разликују од општег језика, а чине их посебна правила и јединице.

Тако, на пример, Хофман (Hoffmann, 1979) сматра да је језик посебне намене сет језичких феномена који настају у одређеној сфери комуникације, ограничен одређеним пољем (темом), намерама и условима. Хофман не спомиње конкретно језик опште намене, али наводи екстралингвистичке факторе који одређују специфичност језика посебне намене.

Према дефиницијама друге групе, језици посебне намене су варијанте језика опште намене. Дакле, језици две стурке међусобно се разликују као што се разликују од неког социолекта. Овакав став налази упориште у теоријској и дескриптивној лингвистици.

Рондо (Rondeau, 1983) тврди да се и појмови језика посебне и језика опште намене односе само на подкуп који припада језику као целини сачињеној од лексема.

Реј (Rey, 1976) напомиње да језик права не постоји сам по себи, већ је део француског језика (узима конкретан пример), који је сачињен од вокабулара

струке и несумњиво од специфичних синтаксичких конструкција. Исто би се могло рећи за језик медицине, грађевине, економије или било које друге професионалне делатне заједнице.

Кемада (Quemada, 1978) тврди да дескриптивна лингвистика одбацује појмове технички и научни „језик“ (енгл. *technical and scientific “language”*). Сматра да је прикладније користити термин *вокабулар*, који би подразумевао скуп посебних употреба неког језика и његових варијетета, изговора, морфологије и синтаксе, односно различитих јединица језика. Изнето запажање и јесте на месту – језик науке, језик струке итд., нису језици у, условно речено, целовитом смислу, као што су, нпр. српски, шпански, француски, енглески језик. Они су само сегменти, професионални домени употребе неког језика. Него, како се сама реч *језик* у бројним језицима устаљено, дуго и стабилно користи не само да означи интегралне системе (попут српског, кинеског, шпанског или било ког другог језика), већ и њихове специфичне сегменте (језик струке, језик маргиналних група, језик улице, језик медија итд.), сматрам да, поред иницијалне ширине одреднице, нема потребе за установљивањем нове. Укратко, језик технике, језик науке, језик струке, језик улице итд., видим као сасвим прихватљиве термине.

Коначно, трећа група обухвата дефиниције које језике посебне намене виде као прагматичке подскупове језика као целине.

Сахер (Sager, 1980) сматра да су језици посебне намене полунезависни, комплекси семиотички системи који су изведени из језика опште намене, а њихова употреба подразумева образовање у оквиру струке и ограничена је на професионалце или особе којима је само поље блиско.

Пич и Драско (Picht & Draskau, 1985) износе став да је језик посебне намене формализовани и кодификовани варијетет језика, а користи се у посебне сврхе у адекватном контексту. Односно, користи се за преношење информација из области струке и то на свим нивоима – у комплекснијем виду у комуникацији међу водећим стручњацима, али и у информисању мање упућених, када се користе једноставнији облици.

Претходно мишљење засновано је на ставу да је језике посебне намене тешко дефинисати само са лингвистичког аспекта, што ће потврдити и Сахер,

Дангворт и Мекдоналд (Sager, Dungworth & McDonald, 1980), означавајући их као екстралингвистичке подскупе језика. Де Богранд (De Beaugrande, 1987) наглашава да су они свакако део језика и да се могу испитивати на свим језичким нивоима (фонолошком, морфолошком итд.), али да им суштина лежи у комуникативном потенцијалу.

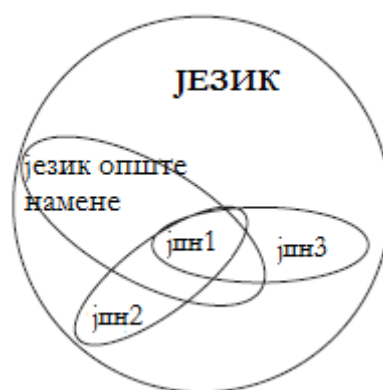
Имајући у виду све наведене дефиниције језика посебне намене, Кабре закључује да они нужно имају велики број заједничких особина са језиком опште употребе, а Коцоурек (Kocourek, 1982) подвлачи да дефиниција језика посебне употребе мора укључити чињенице:

- да њихови дистинктивни елементи нису изоловани феномен, већ међусобно повезане карактеристике;
- да је комуникативна функција је важнија од осталих;
- да је посебност садржана у разликама у доменама стручне употребе, знањима корисника и области употребе.

Кабре (Cabr , 1999: 65) издваја и критеријуме које дефинишу језике посебне намене (иначе карактерисане доменом употребе, односно стручном облашћу, корисницима и ситуацијом у којој се одвија комуникација) и каже:

1. Домени стручне употребе су домени који не представљају део општег знања говорника, они су предмет циљаног учења.
2. Говорници који поседују стручна знања су корисници језика посебне намене (прецизније, језика струке), тј. стручњаци су у датој области. Овде прави разлику између оног ко шаље поруку и ко мора имати неку врсту образовне потпоре у датој области и примаоца поруке, који може бити део шире јавности која пасивно прима поруку приликом усвајања других знања.
3. Комуникација уз употребу језика посебне намене (тј. језика струке) најчешће је формална и одвија се према стручним или научним критеријумима.
4. Језици посебне намене одликују се низом чисто језичких црта (јединицама, правилима), али и особинама текста, врсте документа итд.

5. Језик посебне намене није монолитан подсистем, већ у зависности од употребе и комуникативне ситуације, има и следеће варијације:
- степен апстракције који зависи од апстракције, домена стручне употребе и учесника у комуникацији;
 - комуникативну намеру, од које зависи варијација у типу текста;
 - географски, историјски и друштвени варијетет;
 - лични стил.
6. Језици посебне намене имају низ прагматичких и општејезичких карактеристика, што нам омогућава да их посматрамо као делове општег језика.
7. Језици посебне намене (Слика 2 - *јпн1*, *јпн2* и *јпн3*) су подскупови језика као целине. Са језиком опште намене, осим што деле генералне карактеристике, имају стални жив однос и размену јединица, конвенција, што је Кабре (Cabr , 1999: 66) и представила следећом илустрацијом односа скупова:

Слика 2. Преузето из (Cabr , 1999: 66).

Кабре (Cabr , 1999) се без сумње детаљно позабавила језицима посебне намене и то управо са овде битних аспеката – сумирала је њихове основне дефиниције и јасно и систематично изложила њихове карактеристике, што свеукупно даје важно теоријско упориште овог рада уз неизоставна изнета термилошка разјашњења. Битно је нагласити да је највећи и најважнији конститутивни елемент језика посебне употребе управо терминологија. Она је од кључног значаја у настанку језика посебне намене (нпр. у оквиру истраживања), употреби (текстовима струке), бележењу и обради (базама података), преношењу

(обуке, настава), имплементацији (нпр. технологији) и превођењу информација и знања из специфичних домена струке.

3.3. Разлике између текста језика опште и текста језика посебне намене

Разлику између текстова језика опште и посебне намене Кабре представља разликама у језичким (посматраним на лексичком, морфолошком и синтаксичком нивоу), прагматичким (одређеним ситуацијом и учесницима у комуникацији) и функционалним (тј. комуникативном намером) особинама (за увид у конкретне изабране текстове и више детаља погледати Cabré, 1999: 71-72).

Као заједничке језичке особине текста језика опште и језика посебне намене Кабре уочава (Cabré, 1999: 73):

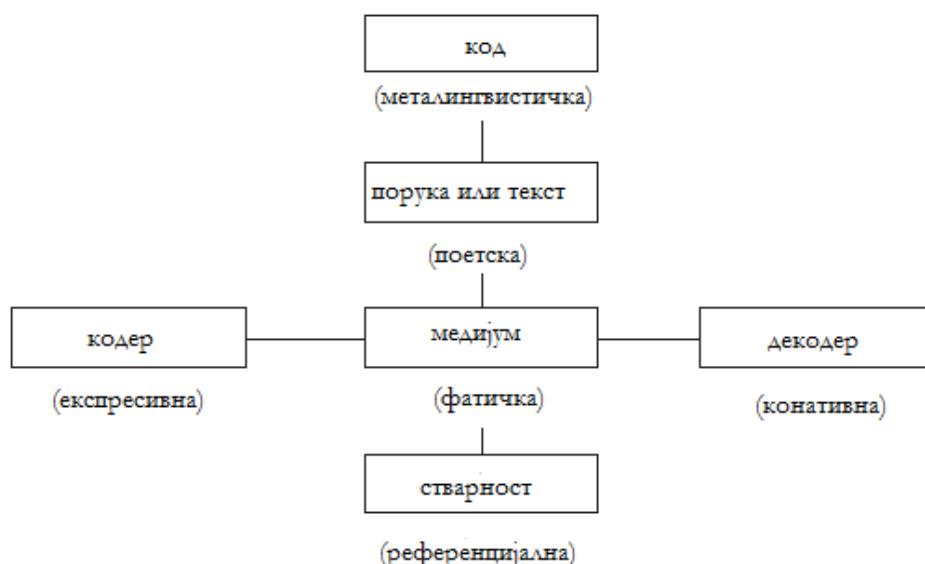
- исти графички систем, односно писмо којим су написани;
- исти фонолошки систем – уколико би се текст прочитао наглас, исте фонетске јединице јављале би се у оба случаја;
- исти морфолошки систем;
- иста синтаксичка правила у грађењу израза и реченица;
- исти тип реченица.

Основна разлика на језичком нивоу лежи у вокабулару, а лексичке јединице које се јављају у обе врсте текста могу се поделити на оне из језика опште намене (нпр. *језик, реченица, со*), на посебне јединице које су на граници између језика опште и језика посебне намене (нпр. *сложена реченица, хемијски састав*) и, коначно, на јединице карактеристичне за стручне текстове (нпр. *зависна каузална реченица, генеративна граматика, натријум хлорид*).

Кабре је уочила да су у стручним текстовима чешће морфолошке структуре засноване на грчком или латинском језику, као и скраћенице и симболи. Облици из грчког и латинског (видеће се касније у раду) посматрају се као интернационални, и лексички су и те како присутни у општим текстовима (*солидарност, хуманост, тероризам*). Ипак морфолошке структуре јесу присутније у текстовима посебне намене (*дијагноза, генеза, офтамологија*,

хистолошки). Тако, на пример, лекари у комуникацији на српском језику скенер означиће са СТ, а за мултислајсни скенер са MSCT. Примећује се номинализацију глагола, тј. извођење именца из истих (*акумулација, идентификација*) и закључује да је реченица стручног текста једноставнија и да има мање зависних структура од реченице текста намењеног широј публици.

У разматрању функционалних особина, Кабре следи Јакобсона (Jakobson: 1963) и издваја шест основних функција језика (од којих је свака повезана са једним од шест фактора комуникативног чина): референцијалну, експресивну или емоционалну, конативну, фатичку, металингвистичку и поетску функцију (слика 2, преузета из (Cabr  , 1999: 74)).

Слика 3. Преузето из (Cabr  , 1999: 74).

Неке од Јакобсонових функција ретке су у стручној комуникацији. Њен главни циљ су информисање и преношење поруке.

Заправо, све горе примећене разлике између текстова језика опште и посебне намене (уочљиве и у српском и у шпанском језику) су оне које које раздвајају професионални функционални стил изражавања од осталих у оквиру употребе неког стандардног језика. Кабре можда није довољно јасна у последње две ставке које наводи. Наиме, синтаксичка правила у грађењу израза и реченица јесу иста у обе врсте текста, јер се повинују начелима синтаксе истог језика. Ипак,

за стручне текстове карактеристичне су једноставније синтаксичке структуре (а опет свака струка носи своје специфичности).

Поред наведених обележја, текстови језика посебне намене одликују се јасноћом израза, тежњом ка једнозначности, прецизности и објективности, кратком реченицом а у њима изостају колоквијални елементи и било каква емоционална обојеност (најчешће изражена императивом, узвичним реченицама итд). Научни и технички текстови објективност постижу и употребом првог лица множине, употребом садашњег времена, безличних облика, а често садрже и табеле, графиконе и друге илустрације. Занимљиво је да је у српском и шпанском језику аутори (иако често пишу сами) користе прво лице множине, док је у енглеском језику, присутнија заменица за прво лице једнине. Избор лица у ком се пише је својеврстан образац наслеђен у научној пракси, а носи и извесно културолошко обележје. У последње време и у српском и у шпанском језику појављује се већи број научних и стручних радова писаних у првом лицу једнине, што је, рекла бих, у великој мери под утицајем енглеског (као језика на ком се производи највећи број научних и стручних текстова у модерном свету). Овај поступак би се донекле могао посматрати и као жеља аутора да додатно иступи и као појединац из струке стане иза свог текста, иако се индивидуалност, стручност, ауторство и преузимање одговорности за изнете ставове никако не могу оспорити ауторима који пишу у првом лицу множине.

У одређеним случајевима тешко је установити разлику између терминологије сродних дисциплина, па чак и између термина и јединица лексикона општег језика. Такође, стручна терминологија одређене области после дужег или краћег времена може постати део језика свакодневне употребе, а проток термина из области у област је константан. Стога, постоји разлика између термина који припадају одређеном домену стручне употребе и термина који се у том домену користе.

4. ТЕРМИНОЛОШКА ЈЕДИНИЦА – ТЕРМИН

Термин је, као и реч у језику опште употребе, особени носилац значења који је део домена стручне употребе језика (дискурса језика посебне намене). Као и „обичне“ речи, и термини имају систематску страну (формалну, семантичку и функционалну), јер су део утврђеног кода, али и прагматичку, јер су јединице које се употребљавају у специјализованој комуникацији где означавају објекте из стварног света. Формално и семантички гледано, нема битне разлике између речи и термина, али је она свакако уочљива из прагматичке и комуникативне перспективе, јер термини означавају појмове одређених дисциплина.

4.1. Термин као систематска јединица

Лера (Lérat: 1989) дефинише терминологију јединицу, односно термин, као конвенционални симбол који представља појам дефинисан у оквиру одређене области знања. Стога, да би јединица била препозната као термин мора бити симбол; мора бити резултат конвенције, односно договора; садржина, односно семантичка тежина мора јој бити кључна одлика; појам који означава мора бити јасно дефинисан и упућивати на област знања којој припада.

Као и остале језичке јединице и термини су део структурираног система, у ком своје место налазе на одређеном нивоу, у овом случају лексичком. Повезане су са осталим јединицама истог нивоа, али и са јединицама других нивоа са којима формирају дискурс. Кабре (Sabré, 1999:81) наглашава да су термини уско повезани са осталим терминима из исте дисциплине (много уже него са онима из других дисциплина) са којима праве специфичне структуре. Ипак, они граде реченице и дискурсе следећи правила као и све друге лексичке јединице, па се могу посматрати из формалне, функционалне и семантичке перспективе.

Нивои формалне преспективе:

1. **Фонолошки:** Формално гледано, термини имају свој фонолошки облик и говорници одређеног језика су у стању да их интерпретирају фонетски, односно да их изговоре. Сваки термин представља низ гласова или графема, који представљају основу фонолошког или писаног облика,

следећи фонетска, односно ортографска правила датог језика, што Кабре (Cabr , 1999: 83) илуструје примером из енглеског: *thermometer* (термометар); фонетска транскрипција: [th_r-m m' -t@r].

2. **Морфолошки:** Термин се може поделити на мање јединице које су носиоци значења, односно на морфеме. Морфема је најмања јединица која задовољава формалне и семантичке критеријуме (док фонема није носилац значења). Термини се обично класификују следећи формалне, функционалне, значењске или критеријуме порекла. С формалног становишта Кабре (Cabr , 1999: 85- 90) уочава више категорија, пратећи следеће критеријуме и ослањајући се на морфологију енглеског језика³:

а. Број морфема у термину – термини, као и остале речи, могу бити прости или сложени: *мол, преткомора; acid, intramolecular*.

б. Врсту морфема у сложеном термину – термини могу бити изведенице (настале спајањем афикса и лексичке основе) или сложенице (настале комбинацијом лексичких основа или облика и лексичке основе, којима се могу додати афикси): *пнеумонија, антиперспирант, афро-фризура; illness, antibody, Afro-Caribbean*.

Како прости, тако и изведени и термини могу бити основа за стварање нових: *оксидација – дезоксидација, мамографија – мамографски; synthesis – photosynthesis, pharmacology – pharmacological*.

в. Терминолошки изрази могу настати комбинацијом речи и следећи синтаксичку структуру. Овакве комбинације јављају се чешће као терминолошке, него као део општег лексикона: *динамичко програмирање, неуромускуларна синапса; optical character recognition, cardiopulmonary resuscitation*. Стога, некада их је тешко разликовати.

г. У последњу групу спадају термини који су само наизглед једнаставни: верзалне скраћенице, акроними, мерне скраћенице, почетне скраћенице⁴.

Верзалне скраћенице су комбинације почетних слова делова вишечланог назива. Најчешће означавају име неке организације: *CIA - Central Intelligence*

³ Примери на енглеском преузети из (Cabr , 1999: 85- 90), примери на српском моји.

⁴ Врсте скраћеница дате су на основу постојећих у енглеском језику, а како се у српском оне не калсификују на потпуно исти начин, називи за групе на српском дати су условно и само за ову прилику. Примери служе за представљање термина као систематске јединице из формалне, морфолошке перспективе.

Agency, WHO - World Health Organization. Кабре примећује да се у пракси наилази на три типа изговора ових скраћеница:

- могу се изговарати као речи: RAM [rām] (random-access memory);
- могу се изговарати читањем слово по слово: AC (alternating current);
- могу се изговарати комбинацијом претходна два поступка: CD-ROM [sē'dē'rōm] (compact disc read-only memory).

Акроними (мада у српском акроними и верзалне скраћенице чине једну групу и користе се синонимно) настају комбинацијом делова речи израза, који се изговарају слоговно. Могу настати спајањем почетака саставних делова (FORTRAN - formula translator; COMSAT - communications satellite) или првог дела прве и завршног друге речи (bit - binary digit).

Мерне скраћенице су облици који су обично установљени консензусом. Представљају део речи, односно њен својеврсни симбол: *vol* - volume; *l* - liter.

Почетне скраћенице најчешће се користе из разлога економичности. Обично настају од почетног дела дуже речи или прве речи израза: *hyper* - *hyperactive*; *macro* – *macroinstruction*.

Нивои функционалне перспективе

У зависности од функције у дискурсу, Кабре класификује термине у више функционалних група, те разликује именице, придеве, глаголе и прилоге у доменима стручне употребе језика. Учесталост именица је много већа него придева и глагола.

Нивои семантичке перспективе

Са семантичког становишта термини могу бити подељени на основу појмова које означавају. Појмови се деле у групе и подгрупе према заједничким особинама и међусобним везама. Тако Кабре уочава групе појмова који означавају:

- предмете или лица;

- процесе, операције и радње;
- својства, стања и особине;
- односе.

Врста речи која најчешће означава прву групу су именице, другу глаголи или глаголске именице, трећу придеви, а четврту придеви, глаголи и предлози.

У оквиру сваког домена стручне употребе језика појмови су организовани у тзв. системе појмова који одражавају поглед на стварност професионалне делатне заједнице. Структура поменутих система може да обухвати више класа појмова: предмета (аутомобил, авион, ...); њихове особине (визуелне, аудитивне, ...); односе (подређености, надређеност, ...) и радње (варити, растворити,) итд.

Што се тиче језичког порекла, термини могу настајати у оквиру једног језика следећи творбу речи или могу бити позајмљени из неког другог. Coseriu (1962) разликује две основне идеје термина *језик* – историјски и функционални.

С историјске тачке гледишта, а у зависности од језика из ког долазе, позајмљенице могу бити из:

- грчког или латинског (тзв. неокласичне позајмљенице);
- неког савременог језика (тзв. праве позајмљенице);
- другог географског или социјалног дијалекта или друге области истог језика (које се обично не сматрају позајмљеницама)

Дакле, прве две групе долазе из страних језика, али су другачије третиране и другачије се шире. Позајмљенице из грчког и латинског су веома честе у многим језицима, нарочито романским. Енглески као *lingua franca* данашњице обилује истима. Стога се ретко препознају као позајмљенице, насупрот речима које се данас позајмљују из других језика.

Позајмљенице из грчког и латинског језика много су чешће у доменима стручне употребе језика (односно у њиховим терминологијама), него у језику свакодневне употребе. Међународни терминолошки стандардни инсистирају на тзв. неокласичним терминима и њиховим афиксима, како би се постигао већи степен униформности, односно како би се омогућила лакша и бржа комуникација на што ширим нивоима у оквиру струке. Исти стандарди предлажу и употребу

елемената само једног од ова два језика (дакле грчког или латинског, не оба) у творби једног термина, што се често и не поштује, па имамо речи типа: *bigamy*, *tamtmography*. Данас су и те како присутни и термин настали од елемената из енглеског и грчког или латинског језика: *lumpectomy*, *microwave*. Кабре (Cabré, 1999: 89) примећује да у енглеском језику постоји тенденција ка творби термина који би имали тзв. неокласични призвук, а настају спајањем првих слогова једне и завршног слога друге енглеске речи: *ballute* (balloon + parachute); *tangelo* (tangerine + pomelo).

Остале позајмљенице најчешће су речи из области технике и науке, а долазе из језика средина у којима се одређене дисциплине развијају, усавршавају и које доносе новитете. Стога, природно, име новог производа (процеса, технике, технологије итд.) стиже у језик заједно са њим самим, а кад једном заузме своје место, тешко га је заменити другим. Када се позајмљеница довољно одомаћи у језику, следећи његова морфолошка правила из ње настају друге врсте речи. Кабре (Cabré 1999:90) наводи неке примере позајмљеница у енглеском: *blitz* (бомбардовати) од немачког *blitzkrieg*; *karate* (карате), од јапанског *karateist*; и *machinist*, *machine* (машиниста, машина), од француског *machine*.

На истом месту она наглашава да су позајмљенице често непотребне јер већина језика има потенцијал за стварање сопствених речи и термина (наводи примере позајмљеница у енглеском, али исте се јављају и у многим другим језицима). Замена позајмљеница речима из сопственог језика је знак његове виталности и става говорника према његовом очувању и развијању. У овом језичком питању готово увек огледају се политички, економски и друштвени односи уопште.

4.2. Термин као прагматичка јединица

Термин је, између осталог, и прагматичка јединица, а Кабре (1999: 112) издваја пет прагматичких фактора који разликују терминологију од језика опште намене:

- намену, сврху;
- тему;

- корисника;
- комуникативну ситуацију у којој се јављају;
- врсту дискурса у ком се јављају.

Код језика опште намене сврха је перформативна, експресивна, комуникативна и сл., док је код терминологије референцијална. Језик опште намене користи се у општим, генеричким темама, док је терминологија карактеристична за теме специјализованих области. Први код има широку групу корисника, док њу код другог чине стручњаци дате области. Комуникативне ситуације у којој се користи језик опште намене су свакодневне, могу бити колоквијалне и неформалне, док је терминологија у употреби у струкурираним комуникативним ситуацијама. Језик опште намене карактеристичан је за општи дискурс, а терминологија за стучни и научни. Наравно, ове границе су оквирне и нису строге (терминологију користе и људи који нису стручњаци, а сами стручњаци користе је и у мање формалним комуникативним ситуацијама).

Пошто термини јесу део комуникације, не сме се запоставити чињеница да су на тај начин и прагматичке јединице, односно да зависе од ванјезичких фактора.

5. ВРЕДНОВАЊЕ СТРУЧНОГ ТЕРМИНА

У процесу изградње, систематизовања, стандардизације и прихватања научних термина, Бугарски (2007: 92) издваја четири групе критеријума:

(1) *формалне* (дужина, лакоћа изговора и писања и сл.);

(2) *семантичке* (адекватност појму, прецизност, мотивисаност, прозирност, једнозначност/вишезначност, синоними и хомоними итд.);

(3) *прегматичке* (прихватљивост језичком осећању, одомаћеност, економичност, стабилност, раширеност, итд.);

(4) *социолингвистичке* (језици са становишта системских могућности и вредности које колективи за њих везују, друштвено-културне традиције (односно према пуризму/интернационализму), заступљеност дате струке у друштвеној заједници и сл.).

Бавећи се терминологијом генеративне граматике, Бугарски (2007:109) је из наведених критеријума развио хијерархизовану матрицу за систематско вредновање термина. Дати модел, уз евентуално прилагођавање (елиминацију карактеристике хијерархије, мењање места критеријума на хијерархијској скали, проширивање, сужавање и модификовање критеријума и сл.), може бити од користи приликом вредновања термина било које научне или стручне области. Бугарски је за илустрацију идеје узео матрицу од десет критеријума и њом вредновао неке од основних термина трансформационо-генеративне граматике. Терминолошки пожељне карактеристике нумеришу се по важности (дакле, хијерархизовано), а испитивани термини у матрици су означени са „+“ ако поседују у већој мери дату особину, са „-“ ако је поседују у мањој мери, а са „0“ ако су у том погледу неутрални. У случају поређења два алтернативна термина већу вредност имао би онај који има више „+“ ознака, односно пожељних особина. У случају изједначеног броја позитивних знакова, предност термину дала би већа присутност боље ранжираних особина на хијерархијској скали.

Прецизне илустрације ради, ево како у целости и на конкретном примеру изгледа матрица коју предлаже Бугарски (2007: 109), а коју савремени

социолингвисти и терминологи често користе, како у изворном, тако и у измењеном облику:

		комп.	ј.спос.		
		перф.	г.дел.	ТФ	преобл.
1.	системност.....	-	+	+	-
2.	продуктивност	0	0	+	-
3.	једнозначност	-	+	0	0
4.	интернационалност	+	-	+	-
5.	мотивисаност	-	+	+	-
6.	раширеност	0	0	+	-
7.	стабилност	-	+	+	-
8.	конотације	-	+	+	-
9.	краткоћа	+	-	-	+
10.	лакоћа	-	+	-	+
.		2	6	7	2
.					

комп. = компетенција, перф.= перформанса

ј.спос. = језичка способност, г.дел. = говорна делатност

ТФ = трансформација, преобл. = преоблика

Тачкице испод броја 10 симболизују отвореност листе, односно могућност да се неки критеријуми изоставе или да се додају нови, док црта испод броја 5 означава да је прва група критеријума важнија од друге.

Шипка (1998: 128) такође идентификује карактеристике које треба да има идеалан појам и издваја њих осам: транспарентност, интернационалност, устаљеност (особина да је термин општеприхваћен у датој дисциплини), краткоћа, системност (уклопљивост у термилошки систем), недвосмисленост, прецизност и несинонимност.

Филиповић и Филиповић (1997) користе матрицу коју предлаже Бугарски и њеном нехијерархизованом варијантом испитују осам парова термина. Из лингвистике узимају три пара које је узео и Бугарски, а преосталих пет је из области рачунарске науке и менаџмента. Они уочавају да је да је хијерархијска организација параметара код Бугарског донекле непрецизна. Примећују да су кључни критеријуми код већине истраживача интернационалност, краткоћа и једнозначност. Свој став образлажу примерима из области информатике, контроле квалитета и осигурања квалитета, лингвистике и технике.

Бавећи се спортском терминологијом у српском језику (прецизније, терминологијом игара лоптом), Милић (2013: 81-82) закључује да идеалан термин овог регистра треба да задовољава принципе једнозначности и несинонимности са становишта струке; системности, прозирности и продуктивности са становишта језичког стандарда; краткоће и учесталости са гледишта прагматичности. Принцип једнозначности издваја као примаран, напомињући да се термин од лексеме разликује првенствено по свом семантичком садржају и једнострукој вези између термина и денотата. На овај начин термин постаје једини лингвистички знак за одређени појам, што, поред прецизности, како сматра Милић, обезбеђује и несинонимност. Једнозначност, ипак, не подразумева и несинонимност, што ће детаљније бити образложено у поглављу које се бави конкретно овим карактеристикама. Прозирност (лексичко значење и морфосемантички облик термина који одражавају одређене карактеристике означеног појма) треба да је у функцији једнозначности. Као следеће битне критеријуме Милић истиче системност, као уклопљивост у језичку норму и продуктивност као виталност

термина. Краткоћа, као принцип језичке економије, даје предност најкраћем облику термина који не ремети његово значење. Прихваћеност једног термина у пракси огледа се у степену учесталости у документацији која се бави одређеном темом. Заправо, сви наведени критеријуми део су представљене матрице Бугарског. И сама Милић (2013: 80), напомиње да свој закључак темељи на решењима Бугарског, Дибика и Шипке и, коначно, истиче шест принципа стандардизације спортске терминологије: једнозначност, прозирност, системност, продуктивност, краткоћу и учесталост.

Милић напомиње и важност лексикографске, односно терминолошке (и то електронске) кодификације. Као најбоље решење за добијање исцрпног скупа терминолошких јединица са прецизним дефиницијама види речник, утемељен на правописним нормама датог језика и специфичним захтевима струке. Она, за разлику од Бугарског који, када је реч о терминологији, даје предност тезаурусу, заступа алфаветски уређен речник. Према њеном мишљењу „речник стабилизује и учвршћује употребу језика, што је од суштинског значаја за заштиту језичког стандарда у периоду наглашене технолошке доминације земаља енглеског говорног подручја“ (2013:88). Несумњиво делим њено мишљење о важности речника, не само у стабилизацији, већ донекле и у изградњи, а сасвим сигурно у очувању норме, без обзира на језик на ком настају иновације.

Дефиниција идеалног термина, према мишљењу Ћорића (1996), морала би да обухвати следећа важна обележја: апсолутну корелацију са специјалним појмом (предметом); одсуство синонимије, полисемије и разних конотација; краткоћу и употребљивост само у једној професионалној области, струци, науци.

Посматрајући стварање термина из језичке перспективе, Кабре (Cabr , 1999: 208-209) напомиње да је за нови термин битно да:

1. означава постојећи, јасно одређен и стабилан појам, како би сам термин био недвосмислен;
2. буде што краћи и концизнији (иако у неким областима преовлађују изрази);
3. следи граматичка правила;
4. буде што транспарентнији;

5. представља погодну основу за нове облике (деривациони потенцијал код Бугарског);
6. буде уклопљив у фонолошки и графички систем језика.

Што се социолингвистичких критеријума тиче, нови термини треба да настају из стварне потребе, нпр. именовања новог појма или замене незадовољавајућег, а притом је важно избегавати умножавање облика за исти појам (односно, избегавати синонимију). Методологија изградње термина мора бити строга, критеријуми истраживања, одлучивања и оргназиације јасно утврђени. Нови термини треба да следе правила којих се придржавају остале јединице домена посебне употребе језика.

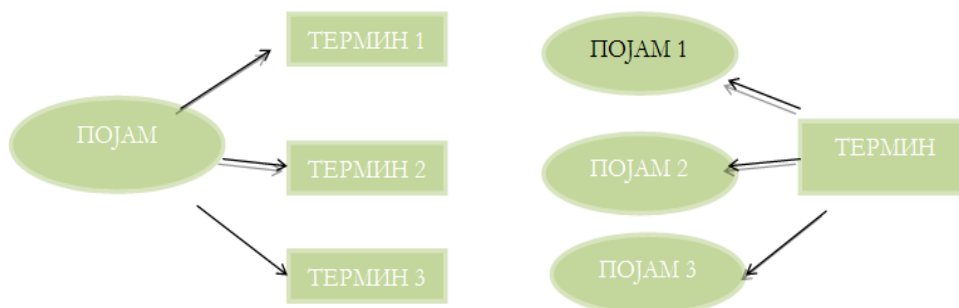
Имајући у виду фазу развоја српске терминологије менаџмента и маркетинга, Силашки (2012: 125) као најважније истиче две особине: интернационалност и несинонимност. Исте карактеристике терминологије менаџмента издваја и Јакић (2014: 26).

Као што се да приметити, цитирани домаћи аутори предлажу групе кључних особина стручне терминологије које, у мањој или већој мери произилазе из матрице коју даје Бугарски, обично уз изостанак хијерархизоване организације. Пошто се овај рад првенствено бави терминологијом менаџмента, посветићу више пажње истакнутим критеријумима интернационалности и несинонимности (релевентним за стручну терминологију уопште). Прецизније, ослањајући се на претходне предлоге, као примарне особине терминологије менаџмента (као и стручне терминологије уопште) издвојила бих једнозначност, несинонимност, краткоћу и интернационалност. Приликом изградње стручне терминологије сматрам да се у што већој мери задовоље прва четири критеријума, док код петог, који често нуди две варијанте, треба изабрати оптимално решење. Наиме, иако је формулисан као *интернационалност*, овај критеријум подразумева избор између позајмљеног, међународно доминантног или домаћег/одомаћеног облика. Под *оптималним решењем* подразумева се избор који би био језички прихвљив и задовољио потребе струке. Укратко ћу образложити сваки од критеријума.

5.1. Једнозначност

Једнозначност је критеријум чију важност приликом изградње стручне терминологије истичу готово сви цитирани аутори : Бугарски, Филиповић и Филиповић, Милић, а код Шипке је њена суштина дата кроз недвосмисленост. Него, неретко се примећује да изједначавање (делимично или потпуно) са несинонимношћу. Тако, нпр., Милић (2013: 81) каже: „Полазећи од тога да се термин највише разликује од лексеме по свом семантичком садржају, који је код термина јасно одређен захваљујући постојању само једне везе између термина и појма у предметном регистру, на првом месту, намеће се потреба једнозначности термина. Овим принципом термину се обезбеђује статус јединог лингвистичког знака за одређени појам, што подразумева не само прецизност, већ и несинонимност“. Веза између термина и појма јесте једна, што термину обезбеђује једнозначност. Ипак, то га не чини јединим лингвистичким знаком за дати појам, јер не искључује постојање неког другог термина који би, такође, имао једну везу са тим истим појмом. Самим тим несинонимност није обезбеђена. Да би се истовремено обезбедиле и једнозначност и синонимност, потребно је нагласити да **један термин** може имати **једноструку везу** искључиво са **једним појмом** (задовољена једнозначност) и да не постоји други термин који би имао истоветну везу са тим истим појмом (задовољена несинонимност).

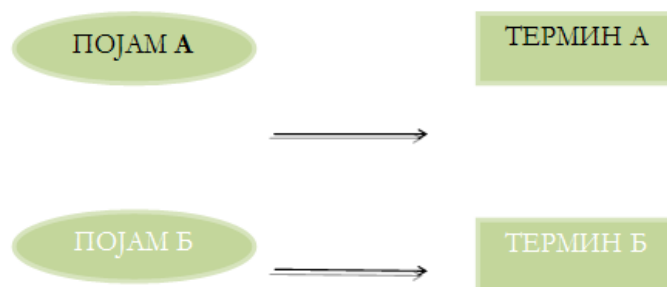
Илустрација разлике између термина једнозначност и несинонимност изгледала би, отприлике, овако:

Слика 4.

Једноструке везе које из једног појма иду ка више различитих термина представљају његову вишеструку означеност, односно синонимију. Термини 1, 2 и 3 (лево на слици 3) су синоними (дата су три, али низ термина је неограничен). Десни део слике приказује вишезначност једног термина, односно казује да је он истовремено језичко обележје за више различитих појмова. Оба представљена случаја непожељна су у стручној терминологији.

Једнозначност појма подразумева одсуство полисемије (односно моносемију), а несинонимност одсуство синонимије. Идеална веза термина и појма, у случају да термин задовољава оба наведена критеријума, изгледала би овако:

Слика 5.

Напомињем да у датој илустрацији идеалног случаја стрелица има смер од појма ка термину јер термин настаје као потреба језичке формализације појма, те се појам може узети као његов идејни заметак. Смер стрелице може варирати у зависности од перспективе проучавања (и у горњим илустрацијама види се да полазиште може бити, како из појма, тако и из термина), а за терминологију је битно да је она јединствена једнострука веза једног одређеног термина и једног одређеног појма.

Јасно је да идеална веза термина и појма у пракси готово да не постоји, а једнозначност као критеријум вема је тешко задовољива. Најбољи пример је термин *менаџмент*, који је у изворном, енглеском, али и у српском језику вишезначан, па представља научну област, руководство итд. Унутар

специјализоване области свакако треба тежити једнозначности, а ако се она не може постићи, потребно је прецизно дефинисати шта све може да значи један термин, у којим контекстима и дефиницију илустровати конкретним примером.

5.2. Несинонимност

Под лексичком синонимијом (пored бројних, мање или више сличних дефиниција које данас нуди лингвистика), у начелу, подразумева се међусобна замењивост лексема у свим контекстима. Тако су синоними одређени као речи различитог облика, а истог значења (што у својим теоријским образложењима потврђују Лајонс (Lyons, 1995), Рајмер (Reimer, 2010), Бугарски (2003б), Прћић (1997), Шипка (2010)).

Терминолошким синонимима можемо сматрати различите термине који носе исто значење. Јакић (2014: 40) упозорава да формулацију „исто значење“ треба схватити условно јер веома мало лексема има исто значење на свим функционалним нивоима. Силашки (2012: 130) за терминолошке синониме каже да „представљају примере апсолутних синонима: имају истоветно и дескриптивно и асоцијативно значење у истим контекстима, као и идентичну дистрибуцију (нпр. водоник – хидроген)“. Анализирајући пажљивије дати пример, примећује се да *водоник* и *хидроген*, иако синоними, немају идентичну дистрибуцију јер се, нпр. назив *хидроген* усталио за водоник-педоксид (H_2O_2), односно хидроген-пероксид (од кога је и настао скраћивањем). Тако ће се у апотеци на српском говорном подручју наћи *хидроген* који служи нпр. за дезинфекцију, али не и *водоник* који би се употребио у исту сврху. Дакле, под речју *хидроген*, може се подразумевати водоник-пероксид, док семантичка домет речи *водоник* не обухвата ово једињење.

Разлике између синонима праве се на основу: (1) асоцијативног значења; (2) додатне импликације, која нијансира основно значење; (3) колокације, тј. уобичајеном јављању са другим речима. Тако Јакић (2014: 42) наглашава да „у језику постоји изузетно мали број речи које су у потпуности идентичне по свим својим својствима, основном и асоцијативном значењу и додатној импликацији, колокацији и граматичким конструкцијама и фреквенцији употребе“. Заправо, апсолутни синоними су изразито ретка категорија. Споменуто, асоцијативно

значење, поред основног и експресивног, чини значњски спектар речи. Основно (обавезно и објективно) је у домену лексичке семантике и прагматике, асоцијативно (опционо и субјективно; носи додатну информацију) у домену лексичке стилистике, док експресивно значење изражава став и расположење говорника (погрдне речи, речи од миља, еуфемизми).

Дакле, критеријум синонимије мора бити ублажен (видети, нпр. Лајонс (Lyons, 1977)). Јакић (2014: 41) констатује да су синоними речи које деле основно значење, па ком су упоредиве и међусобне заменљиве у појединим контекстима.

Синонимија, иако у начелу представља богатство језика, није пожељна у стручној терминологији. Комуникација у оквиру делатне заједнице мора бити јасна, недвосмислена и што растерећенија. Присуство синонима може довести до непрецизности, деловати збуњујуће и отежати и успорити комуникацију. Колико је ретка апсолутна синонимност, толико је и несинонимност веома захтеван и тешко остварљив језички критеријум, јер није у складу са самом природом језика.

Терминологија менаџмента обилује синонимима (видљивим у корпусу истраживања овог рада, али и стручној и популарној литератури), што је првенствено последица различитих превода или адаптација са енглеског језика, као и неопрезне употребе (која је обично последица незнања и немарности) у јавном и медијском дискурсу. Како нема терминолошке уређености, односно како не постоји ауторитативно тело које би озбиљном методологијом бирало адекватне (језички и стручно прихватљиве) термине, дајући им статус стандарда, постојећа шареноликост није зачуђујућа. Из мора примера могу се, нпр. издвојити следећи (енглески термин → његове српске варијанте):

joint venture → цоинт венчер/ заједничко улагање/ *joint venture*

e-business → е-бизнис/ електронско пословање

benchmarking → бенчмаркинг/*benchmarking*

Из реалног хаотичног стања јасно је да је синонимија непожељна, а стандардизација апсолутно неопходан корак у стручној терминологији. Мноштво ознака истог појма доводи до нејасноће и непрецизности која може да отежа комуникацију.

5.3. Краткоћа

Дужина термина један је од формалних критеријума које дефинише Бугарски (2007). У стручној терминологији краткоћа је важна особина. Са становишта прагматике овај критеријум оправдава принцип језичке економије. Краћи термин ће готово увек однети победу у односу на дужи када је реч о прихватању у пракси. Нарочито је битно имати на уму да су термини (посебно преводне варијанте) некада и цели изрази, те је најкраћа понуђена опција готово увек прихватљивија. Давање предности краћем термину у односу на дужи, оправдана једино ако не иде на штету значења термина. Термин мора у потпуности одговарати појму и имати адекватан семантички опсег. Тек ако су ови критеријуми испуњени, може се размишљати о језичкој економији и осталим пожељним обележјима термина.

Важност краткоће уочавамо, нпр. код српске варијанте енглеског термина *mark up*, где је између *марже* и *разлике у цени* (иако су некада оба у оптицају), већу учесталост у стручној комуникацији има *маржа*. Слично је и са термином *стејкхолдер* и *интересна страна*, где први, као краћи, бива често употребљен у текстовима на српском језику.

5.4. Интернационалност

Када је реч о особинама стручних термина, уз мање или веће разлике, домаћи, али и светски лингвисти и стручњаци сагласни су са идејама које су, рекла бих, најбоље уобличене у матрици Бугарског. Терминологи, углавном, дају дескриптивне смернице када је реч о карактеристикама стручне терминологије. Бугарски је био прилично прецизан, па је осим дескрипције конкретним особинама, увео и њихов хијерархизован однос, тј. установио практичан апарат, чији је принцип рада теоријски утемељен и образложен. Формула коју је дао, отвореног је типа и подложна променама, у зависности од области о чијој терминологијом је реч, уз напомену да су сам избор критеријума и њихова позиција у хијерархизованом низу од кључне важности.

Остали домаћи аутори, као што се могло видети, следе Бугарског и образују мање-више сличне групе критеријума научне терминологије. У начелу, сагласни су у вези са кључним особинама стручног и научног термина. Рекла бих да је интернационалност једина карактеристика стручне терминологије око које постоје битнија неслагања. Интернационалност, како сама реч сугерише, односи се на међународну, односно међујезичку прозирност термина. Јасно је да за тзв. језике малих регија (small area languages, термин употребљен код Филиповић, Вучо: 2013) то нужно подразумева позајмљеницу. Стога ћу се, пре него што детаљније размотрим ову особину стручне терминологије, укратко позабавити позајмљеницама.

5.4.1. Позајмљенице у терминологији струке

Под позајмљеницама подразумевају се речи страног порекла, које путем различитих језичких контаката (географских, историјских, културних итд.) улазе у други језик. Тако, нпр., у српском има доста речи из турског и немачког, а у шпанском из арапског и француског језика. Неке позајмљенице улазе директно из изворног језика, а друге путем језика-посредника (чија улога није занемарљива).

Што се европских језика тиче (како оних са мањим, тако и оних са већим бројем говорника) позајмљенице су првенствено грчког и латинског порекла. Такве позајмљенице, које су се одавно одомаћиле у великом броју језика (првенствено европских), називају се и *интернационализмима*. Оне су у потпуности прилагођене систему језика-примаоца и не доживљавају се као стране. У последње време и речи из других савремених европских језика бивају прихваћене као интернационалне, па се означавају као *европеизми*. Можда би се могло поставити питање оправданости овог назива (нарочито када је реч о терминолошким позајмљеницама). Истина је да су, нпр. англицизми, германизми и галицизми међу најбројнијим позајмљеницама међународног ранга. Него, енглески је званичан језик великог дела америчког континента, па неки термин овог језика настао у Сједињеним Америчким Државама, иако је англицизам, ако као позајмљеница уђе у друге језике, тешко можемо означити као европеизам. Ако, хипотетички закомпликујемо ситуацију и узмемо један терминолошки

англицизам који је настао на југу Сједињених Држава под утицајем шпанског језика (великим на том подручју) и такав добије интернационални статус, може ли се (упркос европском пореклу енглеског и шпанског језика) назвати европеизмом? Верујем да су оваква усложњавања и гомилања терминологије непотребна и нефункционална, па их треба избегавати. Уколико се њима жели допринети финијој појмовној нијансираности, треба их што прецизније дефинисати.

Терминологија којом се означавају речи страног порекла разликује *позајмљенице* од *туђица*. Тако се под првима сматрају стране речи које су из старијег слоја фонетски и морфолошки прилагођених облика, а туђице су новије и нису фонетски и морфолошки адаптиране (Црепајац, 1998). Могло би се полемисати о дистинкцији наведених појмова и да ли их уопште треба одвајати потпуно различитим ознакама (терминима), или их, једноставно, као поткалсе исте, веће класе (речи страног порекла), другачије означити, тако да сама ознака, колико је могуће, сугерише припадност надскупу. Приметно је на претходним страницама рада да се неке речи страног порекла означавају као *интернационализми*, а неки као *туђице*. И те како би се могло разматрати и имплицитна сугестија коју носе ови појмови – први упућује на модерност, припадност уједињеном лексичком/терминолошком свету, општеприхваћену вредност, а други на нешто страно, туђе, не-моје/наше. Избор термина, дакле, неретко може утицати на став корисника према ономе што је њиме означено.

Јакић (2014: 30-31) уочава следеће групе позајмљеница:

- (1) Интегралне позајмљенице – стране речи правописно прилагођене српском гласовном систему, али задржавају својства изворног језика, нетипична у српском (неприлагођена гласовна особина - *компјутер*, *бицикл*; неприлагођен нагласак - *бифе*, *кафе*);
- (2) Адаптиране позајмљенице – фонолошки и морфолошки потпуно уклопљене у језик у који су ушле;
- (3) Преведенице или калкови – преводни облик у складу са страним моделом; замена страног материјала домаћим, део за део, без увођења слободног морфема;

- (4) Прилагођенице – речи страног порекла гласовно или по деклинацији прилагођене српском (*едуковати, информација*);
- (5) Усвојенице – речи страног порекла потпуно уклопљене у српски за које се често не зна да су стране (*бресква, пушка*);
- (6) Домаћи термини – термини устаљени у нашем језику, које је преводилац довео у везу са страним, захваљујући познавању оба језика. Најчешће је непознат садржај полазног термина, па се превод често одређује пуким праћењем граматичког облика изворног термина;
- (7) Лексички синоними (термин Њумарка (Newmark (1981)) – преводни еквиваленти у којима долази до семантичког померања између термина полазног и одговарајућег превода на циљни језик.

Унутар лингвистичке и стручне (у датом случају менаџментске) заједнице постоје различита мишљења када је у питању интернационалност као особина термина- с једне стране тежи се међународној препознатљивости, спољној интеграцији а са друге елиминацији позајмљених облика, пуризму, тј. унутрашњој интеграцији.

Пре него што се детаљније позабавим склоности ка туђицама, односно домаћим варијантама, осврнућу се на англицизме као доминантне међу позајмљеницама.

Англицизми у терминологији струке

У модерном свету пословања, али и глобално гледано, енглески је несумњиво језик *lingua franca* статуса. Заузимајући тако моћну позицију, постао је „главни лексички давалац“ (Силашки, 2012: 11) осталим европским језицима, како у општем, тако и у регистрима пословања, науке и струке. Очигледан пример је српски језик у коме је у свим доменама употребе, од језика свакодневне комуникације (формалне и неформалне) до језика појединачних струка присуство англицизама значајно и очигледно. Ситуација је прилично слична и у шпанском језику, уз одређену издиференцираност у зависности од хиспанске земље о којој је реч. Из контакта шпанског и енглеског језика (првенствено оног директног, географског на јужној граници Сједињених Америчких Држава) настао је феномен *Spanglish* или *espanglish*, као морфосинтаксичка и семантичка фузија ова

два језика. Иако не постоји директан географски контакт између енглеског и српског говорног подручја, утицај енглеског на наш језик је толики да Прћић (2002) уводи термин *англосрпски*.

Силашки напомиње да поједини аутори незауостављиво ширење енглеског језика виде као претњу другим европским језицима, те тако Филипсон (Phillipson 2003: 176) тврди да многи од њих, услед лингвистичког имепријализма, бивају маргинализовани, губе домене, важност, културни значај и, коначно, губе способност стварања нових речи и израза. Силашки (2012: 11, 12) сматра да су све ове промене директан резултат константног продирања прилагођених и неприлагођених позајмљеница из енглеског у све већем броју семантичких домена, при чему се домаће или одомаћене речи истискују и отежава се стабилизација нових домаћих речи. Посматрајући економску терминологију, она уочава присуство истих проблема, а као њихове главне узроке види стихијско увођење позајмљеница, без утврђених принципа превођења или адекватне адаптације. Прћић (2005) скреће пажњу на честу паралелну употребу постојеће домаће или одомаћене речи и англицизма које назива инерцијским синонимима (нпр. *имплементација* и *спровођење*; *менаџмент* и *пословодство*). Сматра их непотребним и неоправданим јер су просто пресликавање облика из енглеског који не доприносе изражајности српског језика.

Филиповић (1990: 17) дефинише англицизам као „сваку ријеч преузету из енглеског језика која означава неки предмет, идеју или појам као саставне дијелове енглеске цивилизације”, која „не мора бити енглеског поријекла, али мора бити адаптирана према саставу енглеског језика и интегрирана у енглески вокабулар”. Прћић (2005: 59) допуњује Филиповићеву дефиницију и каже да англицизам „у понешто неуобичајеном значењу термина [...] чини и реч, синтагма или реченица у српском језику чија употреба одражава и/или следи норму енглеског језика – ортографску, фонолошку, граматичку, семантичку или прагматичку”, а „крије се у облицима српског језика” (2005: 59) – тзв. скривени англицизми. Формирајући дефиницију англицизама погодну за истраживања у економској терминологији, Силашки (2012: 13) је модификовала Прћићеву надградњу Филиповићеве дефиниције, те тако закључула да „под англицизмом подразумевамо сваку реч преузету из енглеског језика, са различитим степеном

адаптације на правила српског језика, која самостално или у спрези са неком речју на српском језику формира термилошку одредницу у економској науци или научно–популарном економском дискурсу“. Иако англицизми нису директно и експлицитно предмет истраживања овог рада, ипак су неизбежни када је реч о терминологији менаџмента, како у српском, тако и у шпанском језику. Стога је битно посветити им пажњу и у овом раду, служећи се дефиницијом коју даје Силашки и примењујући је на термилошке одреднице у дискурсу наведених области.

Разлоге за доминацију англицизама у терминологији економске науке, од краја XX века наовамо, и Прћић и Силашки деле на језичке и ванјезичке. Као језички разлог првенствено истичу економичност. Прћић (2009:110) издваја три структурна својства енглеског језика која га разликују од других, а допринела су његовом глоблном ширењу: 1) лексичку краткоћу (велики број кратких, једносложних, двосложних и тросложних речи); 2) функционалну вишестраност (продуктивност и иновативност уз релативно очување лексичке краткоће); 3) граматичку једноставност (једноставне, јасне и флексибилне морфолошке и синтаксичке структуре). Лексичка краткоћа, односно економичност израза, битно су допринели простом преузимању из енглеског језика. Англицизми веома често попуњавају термилошке и/или појмовне празнине у српском језику када је у питању модеран пословни свет, те је преузимање најбрже и најједноставније решење. Јакић (2014: 35) сматра да је употреба англицизама неоправдана ако постоји реч или израз у циљном језику који би били адекватан превод. Преузимање је условно оправдано ако се њиме нуди краћи израз од преводне варијанте, а оправдано ако се њима уводи нова нијанса значења у циљни језик. Коначно, сасвим неоправданим сматра преузимање англицизама којима се уноси потпуно ново значење и попуњава лексичка празнина.

Истина је да српски преводи често резултирају неприкладно дугачким изразима, али је споменута погодност енглеског језика умањила значај превода, суоченог са „лакоћом и ефикасношћу некритичког и објективно непотребног позајмљивања“ (Силашки 2012: 19). Заобилажењем превода брже се долази до решења, јер је сам процес превођења захтеван, тражи активност појединачне струке о чијој се терминологији ради (економске или неке друге) и лингвиста

(првенствено англиста) који су стручни преводиоци (што би требало да подразумева и добри познаваоци српског, односно циљног језика). Тек удруживањем наведених потенцијала долази се до адекватног решења, прихватљивог у српском језику, а практичног у струци. Нажалост, Силашки (2012) уочава недостатак овакве сарадње у области економије, а на исти се скреће пажња на више места у овом раду, првенствено у областима које се овде посматрају, али у доменима стручне употребе језика уопште. Поред јасне предности коју често имају англицизми (краткоће и интернационалности којој тежи стручна и научна терминологија), Силашки (2012: 20) упозорава и на накнадну замену већ постојећих, виталних термина речима из енглеског језика, што указује на ванјезичке разлоге доминације англицизама.

Као први ванјезички разлог великог присуства англицизама у српском језику, Силашки (2012: 21) истиче све чешће и интензивније међународне контакте наших економских стручњака. Велики број економиста (али и људи из других струка) школован је у иностранству, и то првенствено у Великој Британији и Сједињеним Америчким Државама. Чак и када се школују ван англофоног подручја, наши и остали страни студенти неретко слушају предавања и полажу испите на енглеском језику. Како стичу знања на овом језику, по повратку у земљу стручна терминологија којом се служе је првенствено енглеска. Наши економски уџбеници махом су преводне варијанте оригинала писаних на енглеском, а студенти се служе и изворном литературом. У развоју економске науке, али и менџмента предњаче земље енглеског говорног подручја. Из свих претходно наведених разлога апсолутно је јасно да пословним светом доминира терминологија која обилује англицизмима. Појава нових појмова је веома брза и они по настанку бивају означени термином – најчешће англицизмом, јер махом настају на англофоном тлу. Како је и размена информација веома брза ти англицизми проналазе своје место у пракси много пре него што се и понуди евентуални одговарајући превод. „Денотативна функција англицизама постала је тако изузетно важна у лексичким пољима специјализованих научних и научно–стручних дискурса, када англицизам у нашем случају има задатак да именује до тада непознат појам у српској економској терминологији. Чак и ако би се можда могао пронаћи преводни еквивалент, реакција у том смислу неретко је закаснела,

те су англицизми најчешће већ попунили постојеће појмовне и лексичке празнине“ (Силашки 2012: 21).

Кораци у евроинтеграцијама Србије подразумевају и усклађивање законске регулативе, те су бројни документи преведени са енглеског језика, а многи термини су преузети директно. Не сме се заборавити ни улога средстава комуникације и информисања- медија и интернета, где се на популаран начин говори о економским темама. Међународне вести преузимају се из страних медија, а са њима и енглески термини (најчешће некритички), који постају доступни широј домаћој публици. Посебно улогу имају друштвене мреже (првенствено Фејсбук (Facebook)), које су у говор младих увеле низ енглеских речи и израза.

Као један од значајнијих разлога за уплив англицизама у стручну (посебно економску) терминологију на српском Силашки (2012: 23) истиче симболички значај енглеског језика данас у свету. Све што је на њему исказано носи предзнак модерног и престижног, те је домаћа одредница у старту нижег ранга. Англицизам са собом носи призив стручнијег, чак и када означава нешто крајње тривијално. То запажају и Бугарски (1986), Прћић (2005), Силашки (2012), Милић (2013), Јакић (2014) а веома слични ставови износе се у одлукама Одбора за стандардизацију српског језика⁵. Прћић (2005: 150) уочава две опште тенденције употребе англицизама – статусну и струковну. Статусна би била подстакнута управо наведеним разлозима привидног престижа, а струковна уверењем стручњака да се специфична стручна значења аутентично изражавају искључиво термином из енглеског језика. Анализирајући српску економску терминологију, Силашки (2012: 23), пак додаје да струковна употреба англицизама коју препознаје Прћић темељи на: (1) жељи за мистификацијом терминологије и (2) недовољном познавању енглеског језика. Несумњиво је јасно да постоје тенденције мистификације терминологије и обавијања велом опскурности једноставних (некад и тривијалних) појмова. Препознају их готово сви наши савремени социолингвисти, а уочавају се у свим еропским језицима, као последица економске доминације англофоних земаља, посебно Велике Британије и Сједињених Америчких Држава. Ипак, било би очекивано да су оне првенствено

⁵ Све одлуке Одбора доступне су на: http://www.rastko.rs/filologija/odbor/index_c.html

популарног карактера (када је реч о терминима менаџмента, јављају се кроз медијско извештавање о привредним темама, обраћања јавности привредних чинилаца). У дискурсу науке требало би да постоји тежња супротна мистификацији – постизање што веће прозирности термина, како би комуникација била јасна и несметана. Истраживање академских текстова одабране области, које је саставни део рада, показује да ли је одабир термина у дискурсу науке и струке под утицајем популарног или је тај утицај има супротан смер деловања. Недовољно познавање енглеског језика приликом употребе англицизама као стручних термина Силашки (2012: 23) види у непостојању свести о лажним паровима попут: *индустријски синдикат* (уместо *грански синдикат*, према енглеском *industrial union*), *делегирање ауторитета* (уместо *пренос овлашћења*, према енглеском *delegating authority*).

Чињеница је да терминологија домена стручне употребе савременог српског (а и шпанског) језика бележи велико присуство англицизама. С једне стране оно је и те како оправдано – краткоћом и интернационалношћу (прецизније, њиховом инетнационалном доминацијом), а с друге, опет, неретко јесте одраз жеље за модерним и привидно стручнијим изразом, која је некада обележена и недовољним познавањем енглеског језика. Стручна терминологија захтева што већу једноставност и униформност, која се у највећем броју случајева и постиже англицизмима (обично су језички једноставни, а доминантни и свеприсутни захваљујући економској моћи матичних држава). Ипак, процес преузимања страних термина мора бити оправдан, критички, контролисан и сповођен стручно, уз одлично познавање језика-даваоца, а у складу са правилим језика-примаоца, не реметећи притом везу са појмом који означава (тј. суштински је важно очувати му значење). Домаће или одомаћене стручне термине који добро функционишу у пракси никако не треба мењати и прогонити из специјализованог дискурса. Приликом потребе означавања нових појмова, тј. стварања нових термина, треба прво испитати и искористити потенцијал језика о коме се ради, па упоредити домаћу са позамљеном варијантом и одабрати адекватно решење, настало као резултат удруженог рада дате струке и лингвиста.

Када је у питању област менаџмента, која се код нас последњих година све више развија (а потиче са енглеског говорног подручја), чини се да у њој влада

веома велика термиолошка конфузија. Прилично сличну ситуацију имамо и у шпанском језику. Дато стање један је од разлога одабира управо ове области као поља истраживања које је окосница овог рада.

5.4.2. Терминологија струке и унутрашња и спољна интеграција

Бугарски (2007), Кабре (1999), Де Богранд (De Beaugrande, 1987), Сахер, Дангворт и Мекдоналд (Sager, Dungworth & McDonald, 1980), Беговић (1996), Филиповић и Филиповић (1997) склони су међународној, односно, боље речено, међујезичкој прозирности стручне терминологије.

Бугарски тако тврди да „док се мање-више прихватљиве домаће алтернативе могу пронаћи за неки интернационални термин у његовом основном облику, неретко је тешко или чак немогуће извести из њих друге неопходне облике“ (2007: 94). Он наводи примере из лингвистичке терминологије, па каже да иако речи *структура* одговара реч *склоп*, пита се какве би биле алтернативе за *структурализам* и *структуралист*, јер облике *склопништво* и *склоповњак* види као смешне и склоне подстицају погрешних асоцијација. *Преоблика* јесте домаћа реч за *трансформацију*, али примећује да је њена основа непродуктивна и да не нуди еквиваленте за *трансформациони*, *трансформационалист* и сл. Бугарски сматра да језичке чињенице попут наведених обарају становишта крајњег пуризма. „Наиме, док тежње ка унутрашњој интеграцији могу да буду оправдане на нивоу било којег датог језичког варијетета у целини, посебно ако је реч о стандардним облицима националних језика, научна терминологија је нешто друго: да би била уистину функционална за све потребе, она мора да тежи спољној интеграцији – другим речима, да буде у великој мери интернационална“ (Бугарски 2007: 95). Овакве тежње Бугарски види као једне од главних димензија термиолошких варијација социолингвистичке природе, које се морају узети у обзир приликом било какве обиљне термиолошке делатности. Тврди да је интернационализација „гарант потпуне употребљивости терминологије унутар и изван домаћих језичких граница“ (2007: 95).

Кабре (Cabr , 1999:70) подвлачи да интернационалност стручне терминологије олакшава стручну комуникацију, односно омогућава

професионалцима да, иако можда не говоре одређени страни језик и не могу учествовати ни у тривијалној свакодневној комуникацији на истом (нпр. не могу читати новине, тражити информацију на улици), у великој мери разумеју стручни текст написан на том језику. Што је језик стручнији, то је број његових корисника ограниченији, а језичке јединице су униформније, односно интернационалније. Кабре, заправо, истиче разлику у комуникацији у оквиру језика опште и језика посебне намене, тј. језика струке. Веома сличне ставове износе и Де Богранд (De Beaugrande, 1987) и Сахер, Дангворт и Мекдоналд (Sager, Dungworth & McDonald, 1980).

Беговић (1996) сматра да позајмљенице у стручном (економском) регистру треба да постоје, јер би њихо евентуално уклањање значило избацивање и одомаћених термина (нпр. менаџмент, маркетинг). Став који износи јесте оправдан јер утврђену функционалну терминологију не треба дирати, нити јој накнадно додавати нове варијанте које би једино унеле неред. Позајмљенице су регуларан део вокабулара, а у стручној терминологији често и адекватније, али опрез треба да постоји у процени оправданости њиховог увођења и начину прилагођавања језичком систему у који ступају.

Као што је и раније наведено, бројне позајмљенице грчког и латинског порекла одомаћене су у српском језику (како у домену опште, тако и у доменима стручне употребе). Исти случај је и са речима из грчког у шпанском језику (проистеклом из латинског). Српски обилује и турцизмима, германизмима, а шпански арапским речима и галицизмима. Ипак, Силашки (2012) подсећа да се у последње време јавља потреба разграничења одомаћених речи и англицизмима који се уз различит степен оправданости уводе у српску терминологију.

Српска, а у извесној мери и шпанска терминологија менаџмента обилују англицизмима, што је у већини случајева последица непостојања термина, а неретко и самог појма. Како је реч о релативно младим областима насталим на аглофоном подручју, где се, углавном, и одвија њихов муњевити развој, позајмљенице из енглеског постају природна појава, нужна за утемељење и развој ових области и на територији језика-примаоца. „Поједини термини се тако могу сматрати сасвим оправданим англицизмима, јер уносе ново, непостојеће значење

у српску терминологију, нпр. *леверици* (и њему сродни *фискални леверици*, *извршни леверици*, *пословни леверици*), *стејкхолдери*, *менаџмент* (научна дисциплина), итд, а у српском не постоји одговарајући еквивалент за њихов семантички садржај и остале могућности које стоје на располагању (превођење или калкирање) не резултирају одговарајућим термином који задовољава тражене карактеристике (в. Силашки 2007)“ (Силашки 2012: 126). Ипак, поред ових оправданих англицизама, бројни су и преузети из привида стручности, модерности и престижа, па се тако, нпр. уместо српског термина односи са јавношћу користи *public relations*. Нешто другачији је случају употребе скраћенице *PR* којој краткоћа даје предност у пракси. Управо краткоћа англицизму често даје предност у односу на преводну варијанту која обично резултира дугим и непрактичним изразом (Силашки даје примере *копирајтера* термина много краћег од „аутора текстова пропагандних порука“ и *мерчендајзинга* код ког је дужина преводне фазе неприхватљива за статус термина). Економичност израза, због заобилажења у српском незгодних фонетских комбинација у падежним облицима, често резултира номинативним обликом, нетипичним за српски језик (*мерчендајзинг стратегија* уместо *мерчендајзиншка стратегија*). Силашки напомиње да постоје и бројни неоправдани англицизми, преузети у потпуно сировом облику (без фонолошког, ортографског, морфолошког, синтактичког или семантичког прилагођавања), као нпр. *database marketing*, лако преводив као „маркетинг помоћу база података“. И она, као и Бугарски, скреће пажњу на лажне еквиваленте. Приликом инсистирања на интернационализацији, фонолошка сличност између енглеског и српског термина зна да заваља и доведе до занемаривања семантичких разлика, па се *business intelligence* и *marketing intelligence* погрешно преводе као пословна односно маркетинг/маркетиншка интелигенција. Силашки подсећа да су њихови српски еквиваленти, заправо пословно, односно маркетиншко информисање/обавештавање (2012: 127-128).

Што се тиче избора англицизам/превод, у потпуности сам сагласна са Силашки да се треба држати принципа „превести, кад год је то изводљиво“ (2012: 138). Уколико преводни еквивалент у потпуности одговара изворном термину и означеном појму, а задовољава прагматички критеријум краткоће (или га значајно не нарушава), нема разлога не дати му статус стандардног термина. На тај начин

развија се одређени домен стручне употребе језика, уз пуно ангажовање потенцијала датог језика. Домаће варијанте не треба форсирати по сваку цену, те ако је превод неподесан (предугачак, семантички недовољно широк да покрије појам, итд.) или у језику постоје лексичка и/или појмовна празнина, позајмљеница је, свакако, боље решење.

Када се говори о преводу, неретко се поставља питање о самој преводивости полазног елемента (посебно у књижевном, али и у стручном превођењу). Јакић (2014: 37) тврди да „постоје специфичности у језику које се једноставно *не могу превести*, па се морају интерпретирати.“ У тој интерпретацији важно је очувати функционалну еквивалентност изворног елемента у одговарајућем контексту.

Јакић (2014: 38) упозорава на важност адекватности превода:

„Сваки термин се мора током превођења проверити са аспекта термилошког система формалне организације научних и стручних текстова, како у изворном, тако и у преводном језику. Морају се, такође, узети у обзир и разлике међу терминима настале као последица специфичног начина преношења мисли на сваком од језика. Проблем настаје јер се семантичко поље термина у изворном језику углавном не подудара са семантичким пољем тог истог термина у преводном језику. До проблема се може доћи јер се у изворном и преводном језику једна иста област знања може описати различитим терминосистемима чију основу чине различити системи појмова, различите теорије и концепције.“

Када је немогуће изградити адекватан преводни термин, посезање за позајмљеницом је природно и оправдано решење проблема недостатка термилошке јединице. Уколико се термин преузима, мора се водити рачуна о строгом и доследном придржавању претходно јасно прописаних правила адаптације у језички систем у који се термин инкорпорира. Наведени кораци тичу се нове терминологије, док постојећу треба средити и очистити од нагоминалних синонима. „Боље“, адекватније термине (према већ одређеним критеријумима) и оне који су се усталили и заживели у језику треба задржати, а остале истиснути. Задржавање термина обезбеђује се првенствено њиховом доследном употребом (у научном и стручном раду, образовању будућег кадра, јавној комуникацији), а елиминација самим престанком употребе.

Приликом избора термина у пракси менаџмента обично предност припадне краћем облику (који је готово увек позајмљеница из енглеског) и економичност превагне и над јасноћом израза. Овакво стање, иако неоправдано са језичке стране, јасна је и очекивана последица брзине развоја дате области. Притом, чињеница да је млада и да се развија првенствено на енглеском говорном подручју омогућује енглеском језику улогу ексклузивног лексичког креатора и даваоца.

Из горе изложеног закључује се да је приликом формирања терминологије менаџмента на српском, али и шпанском или било ком другом језику који није енглески неопходно:

- (1) Добро познавање енглеског као језика лексичког даваоца или језика са ког се преводи; оно је неопходно за целовито преношење семантичке вредности термина;
- (2) Добро познавање српског/шпанског или другог језика примаоца лексике или језика на који се преводи, односно у коме се изграђује терминологија; оно омогућава уклопљив и виталан облик (адаптацију/превод) и задржава пренесену семантичку вредност.
- (3) Избегавање екстрема – Пуризам у стручној терминологији, осим што је формално немогућ (некада је неизводљиво наћи превод који може носити улогу термина, најчешће због дужине или семантичке некомплетности), није функционалан (остаје слово на папиру које се не примењује). Инсистирање на елиминацији позајмљеница по сваку цену коси се са природом језика (јер оне јесу његов део) и доводи до потпуног раскорака норме и праксе. У таквим случајевима језичка политика остаје на једној страни, декларативно екстремна и без реалног ауторитета. С друге стране пракса постаје потпуно терминолошки хетерогена, недоследна и хаотична, што омета унутрашњу консолидацију области и комуникацију са страним стручњацима исте. Опет ни интернационалност, иако пожељна због прозирности и лакше међујезичке комуникације у оквиру струке, није нужно најбоље решење и не треба да истисне прихватљиве и домаће облике који већ

функционишу или су без потешкоћа уклопљиви у домен. Позајмљени облици не би смели да буду изговор за преводилачку лењост и неодржавање виталности језика (која се огледа првенствено у лексичкој творби, али и ваљаној адаптацији). Усвајање потпуно посебих решења у оквиру језичке заједнице (нарочито у изразито интернационализованим гранама као што је менаџмент) довело би до језичке изолације, а механичко и потпуно прихватање позајмљеница (макар било и прагматички оправдано) довело би до замене језика у одређеном домену стручне употребе. За избегавање екстрема и термилошки ред областима које се брзо развијају суштински је важна **правовремена** реакција. Само на време изграђен аутентични термин или на време адекватно адаптирана позајмљеница могу пронаћи место у пракси и заживети у широкој употреби. Уколико се у овом послу закасни, у комуникацији настају термилошка неуједначеност и неред, а накнадне исправке тешко се уводе у већ установљену праксу.

Битно је напоменути да веома значајну улогу у виталности језика играју економска и политичка моћ земаља у којима се говори (јер директно условљава иновативност, а самим тим и стварање нових појмова и њиховог изворног термилошког обележавања) као и веза идентитета и језика. Потврда оваквог становишта може се наћи и код Кабре (Cabr , 1999: 211) која уочава да су ставови привредно високоразвијених друштава према стандардизацији терминологије другачији од ставова друштава чија је привреда на нижем развојном ступњу. Разлика, како сматра, лежи у степену виталности језика и способности спонтаног настанка нових лексичких јединица. Вискоразвијено друштво може да приушти да чека и види како се језик развија, јер му сопствена креативна виталност обезбеђује језички континуитет. С друге стране, друштво које је приморано да увози различите привредне (посебно техничке, технолошке) и научне производе, односно које је реципијент знања насталог на другом језику, жели да контролише уплив позајмљеница, како му језик не би био преплављен страним структурама. Него, напоменуте теме су и те како комплексне и озбиљне да морају бити део засебних студија које се уско баве односом економске и језичке политике.

6. СТАНДАРДИЗАЦИЈА

6.1. Појам стандардизације

У савременом свету готово да не постоји област људске делатности у којој не постоји стандардизација. Међународна организација за стандардизацију (International Organization for Standardization (ISO)) термин *стандардизација* дефинише као процес формулисања и примене правила за устројен приступ одређеној активности ради добробити и уз сарадњу свих заинтересованих страна, а нарочито ради унапређења економије, водећи посебно рачуна о функционалним условима и безбедносним захтевима.

Према Закону о стандардизацији Републике Србије из 2009. године (измењен и допуњен 2015)⁶, стандардизација је скуп координираних активности на доношењу стандарда и сродних документа.

Јакић (2014: 47) дефинише стандардизацију као „делатност која тражи и налази решења понављајућих задатака у области науке, технике и економије, усмерена на достизање оптималног степена уређености у одређеној области“.

Резултат процеса стандардизације је консензусом донета одлука. Објављује се у документу који се назва стандард.

Генерално посматрано, стандардизација као процес превасходно је усмерена на елиминисање непотребних разлика, како би олакшала међународну размену, која се односи превентивно на производе, методе, процесе и производњу у индустрији и јавним службама. Њом се смањују непредвидивост и неизвесност, а омогућава понављање жељног, стандардизованог поступка. Предмет стандардизације подразумева материју која се стандардизује, а она може укључити: производе и процесе који су најчешће, али не и искључиво, индустријски; јединице мере; безбедност људи и добара; терминологију и симболе.

Као примарне одлике стандардизације Рондо (Rondeau, 1983) издваја:

⁶Закон, као и Измене и допуне доступне су на: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-872.htm>

- упрошћавање којим се смањује разноликост, односно повећава униформност избором једне од алтернатива;
- групни рад и концензус којим се долази до стандарда, не наметање;
- примена у пракси: објава стандарда је бесмислена уколико се он не примењује;
- аргументовани и стабилни стандарди отворени за евентуалну ревизију;
- друштвена активност с директним утицајем на економију.

Посматрајући ситуацију на самом крају XX века, Кабре (Cabré, 1999: 196-197) издваја два главна става у области стандардизације: западни (прецизније, западноевропски и северноамерички) и источни (бивши Источни блок). Код првог стандардизација је питање консензуса релевантних тела и пре добровољна одлука, него прописом наметнуто правило. Пре коначног доношења стандарда, његова одрживост мора бити испитана употребом у специјализованом контексту у одређеном временском периоду. Коначно, сам стандард најчешће је формулисан у виду препоруке. У случају непоштовања исте нису предвиђене санкције. Источне земље су до скоро, како тврди, норму виделе као применљиву, а неускалђивање са стандардом могло је подразумевати санкције. Овакав став Кабре објашњава вишејезичношћу у датим земљама, која отежава наставу техничких предмета и комуникацију у оквиру струке. Вишејезичности, сигурно и јесте отежавајући фактор у стручној комуникацији, али је треба схватити као изазов, а не непремостиву препреку и никако је не би требало дестимулисати.

6.2. Начела стандардизације

Процес стандардизације врши се у свим областима у којим у одређеној заједници постоји активност, а самим тим и потреба да се та активност стандардизује. Јакић (2014: 51) уочава пет основних начела стандардизације:

- (1) консензус;
- (2) укључивање свих заинтересованих страна;
- (3) јавност рада;
- (4) стање технике;
- (5) кохерентност.

Ставови заинтересованих страна у активности стандардизације усаглашавају се консензусом. *Консензус* представља начелну сагласност о било ком значајном питању, постигнуту тако да се узму у обзир становишта свих заинтересованих страна и да се усагласе сви супростављени ставови, при чему се под консензусом не подразумева једногласност у доношењу стандарда.⁷

Заинтересована страна је орган државне управе, привредно друштво, предузетник, организација потрошача и друго правно или физичко лице које показује интерес за стандардизацију.

Сви кораци у доношењу стандарда су *јавни*.

Стање технике је тренутни степен развоја технике, а темељи се на научним, техничким и искуственим сазнањима.

Кохерентност подразумева међусобну усаглашеност стандарда. Да би се избегла конфликтност, одмах по доношењу новог, претходни стандард који има исти предмет повлачи се из употребе.

У Члану 4 споменутог Закона, налазе се слична начела на којима се заснива стандардизација у Републици Србији, а она обухватају:

- (1) право на добровољно учешће свих заинтересованих страна приликом доношења српских стандарда;
- (2) консензус заинтересованих страна;
- (3) спречавање превладавања појединачних интереса над заједничким интересом заинтересованих страна;
- (4) прегледност поступка стандардизације и доступност јавности српских стандарда и сродних докумената;
- (5) међусобну усклађеност српских стандарда и сродних докумената;
- (6) узимање у обзир стања развијености технике и правила међународних и европских организација за стандардизацију и одговарајућих међународних споразума;

⁷Измене и допуне (2015) Закона о стандардизацији из 2009. године године (Службени гласник Републике Србије, бр. 36/2009 и 46/2015); када је реч о српском законодавству из дате области, сва позивања у раду упућују на ова документа.

- (7) једнак третман иностраних производа или услуга и истих или сличних домаћих производа или услуга, у складу са потврђеним међународним споразумима чији је потписник Република Србија.

6.3. Циљеви стандардизације

Стандардизација може да има један или више циљева, а сви они омогућавају да сам предмет стандардизације буде у скалу са његовом наменом.

Јакић (2014: 53-53) истиче седамнаест општих циљева стандардизације:

- (1) остваривање потпуног реда у некој области;
- (2) повећавање ефикасности у пројектовању, производњи, контроли и управљању;
- (3) рационално коришћење финансијских средстава приликом реализације пројекта;
- (4) отклањање техничких препрека и остваривање сарадње са другим техничким областима;
- (5) обезбеђивање прикладности неког производа, процеса и услуге да служи својој намени у одређеним условима;
- (6) ограничавање разноликости избором оптималног броја типова или величина;
- (7) обезбеђивање компатибилности и замењивости различитих производа;
- (8) пружање сигурности;
- (9) пружање заштите здравља;
- (10) пружање заштите околине;
- (11) обезбеђивање научно-технолошког прогреса;
- (12) побољшавање конкурентске способности производа, процеса и услуга;
- (13) рационално коришћење ресурса;
- (14) техничка и информациона компатибилност;
- (15) упоредивост резултата испитивања и мерења, техничких и економско-статистичких података;

(16) унапређење трговине спречавањем или отклањањем непотребних техничких препрека;

(17) побољшавање заштите живота, здравља и безбедност људи, животиња и биљака и заштите животне средине.

Члан 5 Закон о стандардизацији из 2009. године истиче следеће циљеве стандардизације у Републици Србији:

(1) унапређивање заштите живота, здравља и безбедности људи, животиња и биљака, као и заштите животне средине;

(2) побољшавање квалитета производа, процеса и услуга, њихова типизација, компатибилност и заменљивост;

(3) обезбеђивање јединствене техничке основе;

(4) развој и унапређивање производње и промета производа, извођења радова, односно вршења услуга кроз развој међународно усклађених стандарда ради ефикасног коришћења рада, материјала и енергије;

(5) унапређивање међународне трговине, спречавањем или отклањањем непотребних техничких препрека.

6.4. Стандард

6.4.1. Појам стандарда

Међународна организација за стандардизацију (ISO) дефинише стандарде као документоване споразуме који садрже техничке спецификације или друге прецизно исказане критеријуме намењене конзистентној употреби у виду правила, смерница или дефиниција карактеристика, који обезбеђују да материјали, производи, процеси и услуге одговарају својој намени.

Члан 3 Закона о стандардизацији дефинише стандард као јавно доступан документ, утврђен консензусом и донет од признатог тела, у коме се за општу и виšekратну употребу утврђују правила, захтеви, карактеристике, упутства, препоруке или смернице за активности или њихове резултате, ради постизања оптималног нивоа уређености у одређеној области у односу на постојеће или

могуће проблеме. У изменама и допунама овог Закона каже се да је стандард техничка спецификација коју је донело национално тело за стандардизацију за виšekратну или сталну употребу са којом усаглашеност производа, процеса и услуга није обавезна.

Применом стандарда повећавају се ефикасност и квалитет производа, процеса и услуга, али и пренос достигнућа у одређеној сфери и на просторе у којима иста није толико развијена. Примена стандарда је добровољна, осим уколико се одговарајућим актом не захтева њена обавезност.

6.4.2. Врсте стандарда

Према доносиоцу, стандарди се деле на *јавне* и *приватне*.

Јавне стандарде доносе међународне или националне институције. Облигаторне су природе јер су повезани са међународним или државним законима. Њихово непоштовање доводи до санкција – најчешће затварања одређеног тржишта за прекршиоца. Обично за предмет имају квалитет, безбедност хране и сл.

Приватне стандарде доносе појединачна предузећа, институције за стандардизацију, институције контролног типа, али и потрошачи. Ови стандарди су добровољни и задовољавају потребе одређене циљне групе.

Нормативне стандарде, који су резултат процеса стандардизације, Јакић (2014: 65) дели на основне, термилошке, стандарде за производ, употребне стандарде, стандарде за процес, стандарде за димензије, стандарде преформанси и стандарде за испитивање.

Основни стандард има широку област примене или садржи опште одредбе за једну посебну област (нпр. грађевину). Може бити примењиван директно, или може служити као основа за друге стандарде. *Језички стандард* припада овој групи.

Термилошки стандарди су стандарди о појмовима и њиховим дефиницијама. Могу садржати објашњења, илустрације, примере, упућивати на контексте употребе итд.

Стандарди за производ одређују карактеристике које производ треба да задовољи како би испунио намену. Јакић (2014: 66) напомиње да стандард за производ може бити потпун или непотпун, у зависности да ли утврђује све или само део неопходних захтева.

Употребни стандарди одређују захтеве које мора да испуни нека услуга (нпр. у трговини, банкарству итд.).

Стандарди за процес спецификују захтеве које треба да испуни процес да би одговарао намени.

Стандарди за димензије својим задовољавањем омогућавају заменљивост производа или делова производа.

Стандарди перформанси сачињени су од захтева за безбедност и критеријума који одражавају сврсисходност производа.

Стандарди за испитивање су декларацијски стандарди који се односе на методе испитивања.

Према нивоу на ком су донети, стандарди могу бити *интерни, национални, европски, регионални и међународни*.

Интерни стандарди доносе се на нивоу појединачних организација за интерне потребе, тј. постизање и одржање квалитета интерних процеса.

Национални стандарди су они које доноси национално тело за стандардизацију. Усклађени су са националним законима, европским и међународним организацијама за стандардизацију. Сходно томе, у Србији постоје српски национални стандарди, а у Шпанији шпански и доносе их адекватна национална тела о којима ће више речи бити касније.

Европски стандарди су стандарди доступни јавности, које доноси европска организација за стандардизацију. Национални стандарди морају се ускладити са европским стандардима.

Најзначајније европске организације за стандардизацију су:

- Европски комитет за стандардизацију (European Committee for Standardization – CEN);

- Европски комитет за стандардизацију у области електротехнике (European Committee for Electrotechnical Standardization – CENELEC);
- Европски институт за стандарде из области телекомуникација (European Telecommunications Standards Institute – ETSI).

Регионални стандарди су стандарди доступни јавности, а усвојени од стране неке регионалне институције за стандардизацију.

Међународни стандарди су стандарди доступни јавности, а усвојени су од стране неке међународне организације за стандардизацију.

Најзначајније међународне организације за стандардизацију су:

- Међународна организација за стандардизацију (International Organization for Standardization – ISO);
- Међународна електротехничка комисија (International Electrotechnical Commission – IEC);
- Међународна уније за телекомуникације (International Telecommunication Union – ITU).

У наредним поглављима биће више речи о релевантним међународним и националним (српским и шпанским) телима задуженим за стандардизацију. Идеју о процесу стандардизације на општем нивоу видим као битну за специфичну стандардизацију терминологије (важну за овај рад), па ћу дати преглед основних података о најважнијим институцијама.

6.5. Стандардизација кроз институције – најзначајнија наднационална тела

Када је реч о међународној стандардизацији, као институције од највећег ауторитета истакла бих Међународну електротехничку комисију (IEC) и Међународну организацију за стандардизацију (ISO). Пошто су за овај рад нарочито важни српски и шпански контекст, а оба припадају европском, издвојићу и Европски комитет за стандардизацију (CEN). Као релевантне издвојићу активности наведених тела на пољу терминологије и учешће Србије и Шпаније у њиховом раду.

6.5.1. Међународна електротехничка комисија (International Electrotechnical Commission – IEC)

Међународна електротехничка комисија – *IEC*, основана је 1904. године у Мисурију, а данас има седиште у Женеви. Бави се пословима стандардизације у области електротехнике, а тренутно броји 83 земље чланице (60 су пуноправне, а 23 придружене). И Србија и Шпанија пуноправне су чланице ове организације. Иако се овај рад не бави стандардима из области електротехнике, важно је нагласити њихову начелну важност. Од 1910. године у оквиру организације *IEC* постоји Комитет за терминологију (први од 175 њених техничких комитета). Његов задатак је да контролише термине и дефиниције из дате области и да утврди еквивалентне термине који се користе у различитим језицима. Године 1938. објављено је прво издање речника електротехничких термина од 50 делова, од којих је сваки покривао одређено поље. Прво издање бројало је око 2000 термина дефинисаних на енглеском и француском језику, уз које су дати еквиваленти на немачком, шпанском, италијанском и есперанту. Друго издање од 24 дела објављено је 1970. године на енглеском и француском језику, а бројало је 8100 термина и њихових еквивалената на шест језика. Данас електронска база података *Electropedia* садржи више од 20 000 термина и дефиниција из електротехнике, организованих по областима и датих на енглеском и француском језику, као и њихове еквиваленте на још 15 језика (покривеност варира од области до области)⁸.

6.5.2. Међународна организација за стандардизацију (International Standard Organization – ISO)

Године 1926, група националних стандардизационих тела насталих након Првог светског рата, формирала је Међународну федерацију националних удружења за стандардизацију – *ISA* (International Federation of National Standardization Associations). Њен директни наследник након Другог светског рата постаје Међународна организација за стандардизацију – *ISO* (International

⁸Подаци преузети са: <http://www.electropedia.org/>

Organization for Standardization), формирана 1946. године. Данас броји 165 чланова, а једну земљу представља један члан. Задатак организације је да олакша међународну координацију и унификацију стандарда свих техничких специјалности, изузимајући области електротехнике, којом се бави искључиво *IEC* организација. Слови за највећег издавача међународних стандарда у свету.

Први међународни комитет задужен за стандардизацију терминологије формиран је у оквиру *ISA* организације 1936. године на захтев тадашњег Совјетског Савеза. Овај комитет (означен као *ISA 37*) деловао је до 1939. године на пољима именовања појмова, међународне унификације термина и једнојезичним и вишејезичним речницима. Други светски рат прекинуо је рад комитета, а 1952. године његове активности као Комитета 37 „Терминологија“ преузео је Вистер. Функционисао је у оквиру Аустријског института за стандардизацију (*Österreichisches Normungsinstitut*) и добио назив Технички комитет 37 „Терминологија (принципи и координација)“. Јасно је наглашено да је његов задатак била унификација принципа и координација терминолошких активности.

Као што је наведено, *ISO* има 165 чланова, од којих су 119 пуноправни (*full members/member bodies*), 42 дописни (*correspondent members*), а 4 претплатни чланови (*subscriber members*). Пуноправни је национална организација која је најрепрезентативнија за стандардизацију у својој земљи. Једна земља може имати искључиво једног представника (чланство на нивоу појединаца и појединачних организација није могуће). Овај члан има пуно право гласа на техничким и састанцима политике пословања *ISO* организације. Он усваја и продаје *ISO* стандарде на националном нивоу. Дописни члан је најчешће организација неке земље која није у потпуности развила стандардизацију на националном нивоу. Може учествовати у техничком раду и развоју политике, али само као посматрач (не активно). Такође може продавати и усвајати све *ISO* стандарде на националном нивоу. Члан претплатник прати рад организације, али не може учествовати у њему. Не може продавати, нити усвајати *ISO* стандарде на националном нивоу. Србија и Шпанија пуноправне су чланице *ISO* организације.

Поред IEC и ISO организације, које су два највећа стандардизациона тела на међународном нивоу, постоји још организација које се баве стандардизацијом. Неке од њих баве се детаљније областима које претходне две третирају уопштено, неке делују на одређеном простору, и баве се додатним или комплементарним активностима у односу на активности организација IEC и ISO.

6.5.3. Европски комитет за стандардизацију (European Committee for Standardization – CEN)

Европски комитет за стандардизацију (European Committee for Standardization – CEN) је удружење које окупља 33 тела из различитих европских земаља која се баве стандардизацијом. Један је од три организације у овој делатности (поред Европског комитета за стандардизацију у области електротехнике (European Committee for Electrotechnical Standardization - CENELEC) и Европског института за стандардизацију у области телекомуникација (European Telecommunications Standards Institute - ETSI)) које су званично препознате од стране Европске уније и Европске организације за слободно тржиште (European Free Trade Association (EFTA)) као одговорне за развијање и дефинисање стандарда на нивоу континента. Комитет ради на активностима стандардизације производа, услуга и процеса из најразличитијих области (хемијске индустрије, грађевине, безбедности, енергије, хране итд.). Стандарди које доноси (обележени скраћено EN) засновани су на консензусу, а у скаладу су са економским и друштвеним интересима чланица. Осим стандарда, комитет развија и различита документа попут техничких спецификација, извештаја, споразума. Рад на стандардизацији у Комитету води Технички одбор (Technical Board (BT)), а стандарде припремају технички комитети (Technical Committees (TCs)). Рад ових комитета заснива се на учешћу представника националних организација чланица, што би требало да допринесе доношењу одлука које би одражавале широк консензус.⁹

⁹Сви подаци о организацији и деловању Европског комитета за стандардизацију преузети су са званичне интернет странице:
http://standards.cen.eu/dyn/www/f?p=204:6:0:::FSP_LANG_ID:25&cs=11F6C9A43C0C00A2469F97432CECBF708

7. СТАНДАРДИЗАЦИЈА И ЈЕЗИК

Као што је већ речено, у свакој области друштвеног живота (одевања, рада, комуникације) присутне су одређене норме понашања. Иако могу значајно варирати од заједнице до заједнице, оне засигурно постоје и један су од темеља цивилизације. Ни језик није изузетак. Одређене норме у употреби језика, како каже Бугарски (2003: 242), преносе се несвесно (јер их преносе и неуки) кроз генерације, како у примитивним, тако и у цивилизованим заједницама; како у стандардизованим језицима, тако и у свим осталим језицима и варијететима, укључујући неписане дијалекте и говоре, па чак и нестабилне контактне језике. Бугарски подсећа на честу заблуду да само књижевни језици (термин који под традиционалним утицајем користи за стандардни језик) имају норму, док се други употребљавају спонтано. О норми се, како каже, мора говорити независно од друштвеног статуса језика. У различитим језичким заједницама она је различита, али нужно постојећа.

Дакле, сви језици и језички варијетети имају спонтану, природну норму, али и те како постоји разлика између стандардних и осталих језичких варијетета. „Разлика је у томе што су они први нормирани преко мере спонтаног, што се код њих на природну норму свесном интервенцијом надограђује једна додатна, плански одабрана, стручно кодификована и друштвено верификована норма. Они, дакле, поред имплицитне имају и експлицитну норму, по којој управо и добијају атрибут стандардности. Језик је по својој природи нормативан, али су само неки језици уз то и нормирани мерама које свесно предузимају неке језичке заједнице, достигавши виши степен цивилизацијског развоја. У овом потоњем и свакако познатијем прескриптивном смислу, норма представља свеукупност прописаних и обавезних правила добре употребе језика, која служе као мерило језичке исправности и узор свима који се датим језиком служе или га уче“ (Бугарски, 2003: 242-243). Језик је уређен нормом на свим нивоима, а она је утврђена у приручницима попут правописа, речника, граматике итд.

„Процес изграђивања језичких норми назива се **језичка стандардизација**, а његов резултат је **стандардни** или **књижевни језик**. По својој природи стандардизација подразумева извесну меру **нормализације** (нивелације,

неутрализације) - дакле смањивања обима варијације и сужавања избора између алтернатива. Иако је њен предмет језик, она је у суштини друштвени чин, и може се успешно изводити само удруженим снагама језичких и других стручњака, уз пуно разумевање и активну сарадњу друштва у целини. Наиме, норма мора да буде не само *стручно обликована* него и *друштвено прихваћена*; без овога би она изгубила своју сврху“ (Бугарски: 2003: 244).

Стандардизација језика представља уједначавање и стабилизацију разнородне праксе, одабиром и нормирањем варијетета који постаје језик образовања, науке, културе и јавне и званичне употребе уопште. Додељивање статуса стандарда одређеном варијетету условљено је низом ванјезичких, геополитичких, економских и културних чинилаца (статусна језичка политика). Одабрани варијетет развија се низом утврђених језичких правила (граматичких, правописних и сл.) и олакшава комуникацију између различитих група говорника датог језика. „Стога он по својој природи представља наддијалекатски облик језика, начелно различит од изворних народних говора. Управо зато што је нормиран, нигде се природно не говори у свему онако као он прописује, него увек постоје мање или веће разлике; због тога се књижевни језик мора учити“ (Бугарски, 2003: 246). Бугарски овде под књижевним језиком, заправо подразумева стандардни језик. Иако синонимно употребљава термине стандардни језик и књижевни језик, наглашава да нису подударни. Поред тога што се у великом делу свог појмовног подручја поклапају, међу њима постоје разлике – први је социолингвистички (истиче вишеструкост језичких функција у јавном животу), док је други традиционални културолошки (истиче књижевне и културне функције). Савремени стандардни језици тешко би се могли замислити без целог низа стручних терминологија (медицинске, машинске и др.), а исте би тешко биле окарактерисане као књижевни језик (који, пак, садржи и бројне нестандардне одлике). „Могло би се кратко рећи да је стандардни језик више *цивилизацијски* појам са нагласком на *функционалности*, а књижевни језик претежно *културни* појам који наглашава *вредност* – што се донекле одражава не само у денотацији него и у конотацији ових назива“ (Бугарски, 2003: 249). Употреба термина књижевни језик у значењу стандардног језика у наведеном делу Бугарског, уз јасне и неопходне ограде које даје (предлажући термине *језик књижевности* и

језик књижевног дела за књижевни језик у образложеном слислу) и чињеницу да је његово прво издање из 1989. године, јесте прихватљива. Ипак, имајући у виду развој социолингвистике од момента настанка ове књиге до данас и недвосмислену чињеницу да се појмови означени овим терминима јасно разликују, њихова синонимна употреба у савременом совциолингвистичком дискурсу не може опстати.

Говорни језик развија се брзо и спонтано (нарочито у време муњевите размене информација, интензивних међујезичких контаката и глобалног утицаја енглеског), док се стандардни језик развија плански. Стога често долази до одређеног мимоилажења и јаза између њих. Управо зато се од норме и тражи да истовремено буде чврста (ради целовитости и функционалности) и еластична (ради отвореност за нове форме), како не би спутавала, већ неговала језик и пратила његов развој. Једино таква може бити истовремено и пропис и подршка развоју језика.

Избор варијетета ком ће се доделити статус стандардног, како је у горњим редовима и наглашено, питање је статусне језичке политике, која је један сегмент опште језичке политике и планирања.

7.1. Језичка политика и планирање и језичка стандардизација

Језичка политика као термин и област научног истраживања јавља се у другој половини XX века (иако су њене активности несумњиво много старије). Прву дефиницију *језичког планирања* дао је Хауген - „под језичким планирањем подразумевам активност припреме нормативног правописа, граматике и речника, као смерница за говорно и писано изражавање у нехомогеним говорним заједницама. У овој практичној примени језичког знања идемо даље од дескриптивне лингвистике и залазимо у поље где се суд мора доносити у виду избора између доступних језичких облика“¹⁰ (Haugen, 1959: 8).

¹⁰ „By language planning I understand the activity of preparing a normative orthography, grammar, and dictionary for the guidance of writers and speakers in a non-homogenous speech community. In this practical application of linguistic knowledge we are proceeding beyond descriptive linguistics into an area where judgment must be exercised in the form of choices among available linguistic forms”(Хауген, 1959: 8, превод мој)

Сумирајући основне дефиниције језичке политике и планирања, присутне у уџбеницима из социолингвистике, Филиповић (2009: 54) каже да се језичка политика и планирање (ЈПП) одређује „као организована, циљана и дугорочна активност институција државе на различитим аспектима статуса, форме и домена употребе одређеног језичког варијетета. Статусна политика и планирање бави се одабиром језичког кода који преузима статус званичног језика у датом политичком ентитету/држави. Корпусна политика и планирање укључује нормирање језичких форми и лексике одабраног званичног језика, док се образовна језичка политика и планирање (енгл. *acquisition planning*) бави одабиром језика који ће се користити као језици образовања, односно као додатни/други/страни језици у датом образовном систему [...]“. Она наглашава да дата дефиниција није свеобухватна, већ да се језичка политика и планирање може обављати и изван институција државе, уз примену различитих теоријских постулата и методолошких поступака.

Филиповић (2014:18) примећује да већ прва (Хаугенова) дефиниција језичке политике и планирања истиче да се ова активност темељи на *избору* језичких форми (не на лингвистичким критеријумима) установљеном екстралингвистичким факторима. Подсећа да је шездесетих година прошлог века језичка политика била сконцентрисана на језичке потешкоће држава формираних након деколонизације. Ради очувања ваневропских језика у фокусу су били статусно (додељивање статуса националног језика одабраном варијетету који ће подстаћи јачање државе-нације) и корпусно језичко планирање (графизација, модернизација).

Наредне две деценије, односно 70-их и 80-их година XX века етнографија Хајмза (Hymes), социологија, антропологија, когнитивна лингвистика и социолингвистика потенцирају мултидисциплинарни приступ језичким истраживањима, која мењају начин сагледавања теорије и методологије језичке политике и планирања. Доводе се у питање дескриптивни модели и концепт рационалистичке језичке политике, према којој је језик независан од корисника и ванјезичких фактора (етничких, друштвених, политичких, идеолошких) које не трба узимати у обзир. Овај модел присутан је у великој мери и у савременом свету (Филиповић, 2014: 19).

Последње деценије XX века језик се посматра у ширем контексту, а његова проучавања повезују се и са осталим друштвеним и хуманистичким наукама. Стручњаци (нпр. Сполски (Spolsky, 2009)) враћају у фокус идеју да је језичка политика и планирање избор (варијетета, регистра, стил у једном језику; самог језика код вишејезичних говорника).

„У сваком случају, важно је истаћи да сви истраживачи у овој области данас инсистирају на чињеници да се језичка политика и планирање никако не могу сагледавати независно од осталих фактора који утичу на људски живот у заједници, те да су језичка употреба и нормирање језика увек у нераскидивој двосмерној вези са друштвеним, политичким, религијским, етничким, психоемотивним и другим чиниоцима унутар наших говорних заједница“ (Филиповић, 2014: 20-21).

Подржавајући идеју Пеникука (Pennycook, 2006) да се језичкој политици и планирању може приступити из постмодернистичке перспективе, која преиспитује све основне концепте науке и нуди алтернативна решења, Филиповић посебно подвлачи да се такав приступ мора позабавити будућношћу стандардних језика и алтернативним приступима језичкој политици и планирању.

За овај рад значајно је приметити да Филиповић (2014:22) формирање постојећих стандарднојезичких варијетета види као резултат епистемолошког модела модерне науке с краја XVII века (канонизованих научних оквира по којима се управљају институције Западног света) и вишевековног развоја стандарднојезичких култура и држава-нација у Европи. Она, као и Милрој (Mіroу, 2001), истиче да стандардни језик није природна, универзална категорија, већ друштвено-политички и научни конструкт. Видели смо да и Бугарски (2003) говори о важности друштвеног обележја стандардног језика. Дакле, чињеница о свесној интервенцији одређене ауторитативне групе (језичких планера, односно *језичких менаџера*, како подсећа Филиповић на Милројев термин) при одабиру стандардног варијетета сасвим је јасна. Рекла бих да је такав поступак начелно оправдан – језик као основно средство комуникације нужно мора имати одређени степен уређености, а од мноштва коегзистирајућих алтернативних форми предност и нормативност морају се приписати одабраној/одабранима. Варијетет

који добије статус стандарда не може се тек тако назвати „најбољим“, „најправилнијим“ (шта би били критеријуми такве квалификације?), већ се мора посматрати као оптимално базично решење, које нужно мора бити разрађивано, дорађивано, прилагођавано и константно осетљиво на доминантне спољне промене (на које се мора адаптирати, али и које мора усмеравати уколико жели да заживи и опстане у пракси као норма). Верујем да је најосетљивије и најважније питање којим критеријумима се долази до најбољег решења. Одговор сигурно није једноставан, а избор је резултат комплексних вишеструких фактора – локалних и глобалних друштвено-политичких и научних прилика у којима се врши стандардизација, као и професионалним, личним и идеолошким ставовима самих планера.

„Дакле, у стандарднојезичким културама, каква је и српска, језичка политика и планирање се спроводи пре свега „од врха“ (енгл. *top-down approach*), односно са нивоа државних референтних институција које кроз прескриптивне приручнике, граматике и наставне планове и програме у формалном образовању диктирају који су облици прихватљиви и правилни у корпусу датог стандардног језика. Таква врста стандардизације веома често нема могућности адекватног реаговања и препознавања језичких промена које прате промене структура и односа унутар говорних, друштвених, културних и других заједница. Уколико прихватимо чињеницу да је однос језика и друштва двосмеран, те да језик није пуко огледало друштвених односа, већ и средство за њихову конструкцију, реконструкцију или промену, постаје јасно да стандардизација „од врха“ често стоји у директној опозицији са говорним и социо-културним потребама одређених друштвених групација.“ О смеровима деловања језичке политике и њиховим последицама, важних за стандардизацију терминологије, више ће бити речи у неком од наредних одељака.

7.2. Стандардизација терминологије

Свесни важности информација у данашњем свету, без двоумљења можемо закључити да научни, технолошки и привредни напредак много зависе од брзине њиховог преношења, али и њихове прецизности. Предуслов за терминолошку

прецизност је да саговорници под истим појмом подразумевају исти предмет, процес итд., али и да га означе истим термином. Јасно је да је прецизност у стручним доменима употребе језика много потребнија и присутнија, него у језику опште намене. Полисемија, синонимија и хомонимија, које су заправо богатство и виталност језика опште намене, у стручној комуникацију представљају проблем и отежавају споразумевање. Брз развитак науке и технологије доводи до стварања бројних нових појмова које треба означити термином, а неретко је потребно прилагодити и већ постојећу терминологију. Стога, од XIX века примећујемо потребу да се рад на терминологији буде организован и вођен што јаснијим критеријумима, односно уочавамо да важност стандардизације избија у први план. Данас је њено место, односно место статусне и корпусне језикчке политике несумњиво оправдано и признато.

Када говоримо о терминологији и стандардизацији, занимљиво је подсетити да је приликом самог избора појма за ознаку процеса стандардизације постојало двоумљење између енглеских термина *normalization* (на шпанском *normalización*, а на немачком *Normung*) и *standardization* (на шпанском *estandarización*, на немачком *Standardisierung*). На српском (иако ниједан, заправо, није српског порекла) одговарајући појмови били би *нормирање*, *утврђивање* *мерила* односно *стандардизација*. Заговорници првог облика тврдили су да он боље изражава идеју свођења више могућности на једну- норму. Други су, пак, били мишљења да стандардизација најбоље исказује да је реч о одлуци тела од ауторитета и да се тако избегава непотребна полисемија коју са собом носи реч *normalization*.

Говорећи о стандардизацији терминологије, Кабре (Cabré, 1999: 199) подсећа да је Оже (Auger, 1984) приметио да се стандардизација термина може односити како на установљивање одређених језичких облика путем самопогледања, тако и на интервенцију одговарајуће организације, а у циљу утврђивања облика којима би се дала предност у односу на остале. Стога, она закључује да стандардизација терминологије подразумева бар три облика:

- институционализовану стандардизацију, где посебно тело одређује жељену употребу термина;

- међународну стандардизацију као процес путем ког међународно тело одређује особине или услове које одређени производ треба да испуњава, као и њима одговарајуће термине;
- неинтервенционистичку стандардизацију, као процес у ком одређени терминологички систем надгледа сам себе у сагласности са крајњим корисницима.

Терминологичка стандардизација у прва три смисла, део је опште стандардизације која обухвата како стандардизацију посебних термина, тако и стандардизацију принципа и метода терминологије као теорије и праксе.

Стандардизација термина има кључну улогу у стандардизацији индустријских и комерцијалних производа, што је и сасвим природно, имајући у виду да стручњаци специјализованих области управо путем термина исказују идеје и стварност.

Стандардизација терминологије је сложен процес који обухвата унификацију појмова, дефиницију термина, елиминисање или свођење на најмању меру хомонимије, и елиминацију, учвршћивање ознака, укључујући и скраћенице и симболе, као и стварање нових термина. Основни циљ овог процеса је да олакша комуникацију између стручњака у специјализованим областима и, у начелу, изван је сфере језика опште намене. Приликом стандардизације терминологије, требало би имати на уму социолингвистичке (употребу, језичку политику, потребе корисника, итд.), психолингвистичке (навике, естетичке и етичке елементе, инхибиције, итд.) и формалне језичке критеријуме (начин стварања термина, деривациони потенцијал, итд.).

Кабре (Cabré, 1999: 200) наглашава да у процесу стварања научне и стручне терминологије морају учествовати стручњаци из дате области, јер су, заправо, они и крајњи корисници исте. Ово становиште у потпуности се поклапа са једним од темељних ставова овог рада – језичка политика, осим смера деловања одозго-на-доле, нужно мора деловати и одоздо-на-горе, односно глас професионалних делатних заједница мора бити узет у обзир. И она је, као нпр. Бугарски, мишљења да предложена решења за термине (нарочито стручне), морају помирити националне и интернационалне ставове. Дакле, сам процес

стандардизације мора бити пажљиво и детаљно планиран и одрађен, а предложени термини одобрени од стране ауторитативног тела. Коначна сврха процеса било би стварање облика који би испуњавали критеријуме језичких политика свих смерова деловања и којих би се, што је од пресудног значаја, корисници строго придржавали. Логично се намеће закључак да се до строгог придржавања може доћи само ако предложени облици задовољавају потребе корисника.

Стандардизација терминологије сама по себи има практичан и крајње легитиман циљ, али га не остварује увек (што је само један од индикатора комплексности процеса). Уколико не узме у обзир сложену језичку стварност, не може ни постати њеним делом. Овде је вредно споменути запажање Геспан и Ларуси (Guespin & Laroussi, 1989) да процес стандардизације не сме занемарити употребу језика у пракси, јер се у том случају развија се одвојено од самог реалног језика.

Фелбер (Felber, 1977: 90) сматра да рад на стандардизацији терминологије обухвата четири основна корака: (1) одређивање значења термина дефинисањем; (2) локализација појма у систему појмова (путем логичких и онтолошких односа међу појмовима); (3) обележавање појма недвосмисленим термином (издвојеним међу актуелним синонимима); (4) стварање термина за одређени појам уколико ниједан од постојећих није одговарајући.

У процесу стандардизације општег језика Радовановић (1979: 86) препознаје десет неопходних поступака: (1) селекцију (избор) норме; (2) дескрипцију (опис) норме; (3) кодификацију (прописивање) норме; (4) елаборацију (разраду) норме; (5) акцептуацију (прихватање) норме; (6) имплементацију (примену) норме; (7) експанзијау (ширење) норме; (8) култивацију (неговање) норме; (9) евалуацију (вредновање) норме и (10) реконструкцију (преправљање, дорађивање) норме.

Према Силашки (2012: 124) процес стандардизације терминологије „подразумева споразум у погледу тога који ће се стручни или научни термини користити као стандардни, дефинисање карактеристика на основу којих је такве термине потребно схватити, као и дефинисање услова за прецизирање

терминологије и увођење појмовно доследних стандарда, и коначно, прескрипцију, као кључни резултат стандардизације“.

Следећи модел стандардизације општег језика који даје Радовановић (1979), Силашки (2012: 133-134) истиче шест битних корака у процесу стандардизације терминологије менаџмента и маркетинга:

- (1) Оснивање тела (сачињеног од језичких и менаџментских и маркетиншких стручњака) које би одабрало норму на основу које би се стандардизовали постојећи и уводили нови термини. Пвенствено би требало постићи сагласност да ли тежити интернационализацији или домаћим облицима;
- (2) Давање детаљног описа усаглашене норме;
- (3) Израда квалитетног термилошког речника који би садржао детаљан опис термина и изворни облик;
- (4) Доследна примена прописане терминологије у стручној и научној комуникацији;
- (5) Формирање језичких секција у оквиру стручних (менаџментских и маркетиншких) скупова;
- (6) Хитно покретање поступка стандардизације терминологије, јер су у питању области које се веома брзо развијају, па осим сређивања постојећег стања, треба спремно дочекивати нове термине који константно упливавају.

7.3. Стандардизација терминологија и смер деловања језичке политике и планирања

Језичка политика често осцилира између притиска који делују из два супротна смера, одоздо и одозго. Ова осцилирања приметна су из више перспектива (Филипсон их, нпр., уочава у супростављању одржања позиције националних језика и обезбеђивања језичке разноврсности (Philipson, 2006: 346-347)).

Што се тиче терминологије и смера деловања језичке политике уочљива су супростављања значне норме и праксе појединачних делатних заједница. Док језичка политика одозго-на-горе (енгл. *top-down*), која заправо представља став званичних институција (релевантног тела, државе) прописује једно, неретко сама делатна заједница, односно стручњаци специјализованих области у својој пракси поступају другачије. Њихова језичка (прецизније, термилошка) политика одоздо-на-горе (енгл. *bottom-up*) је она која делује од тела које нема формални језички ауторитет, али ствара термилошку реалност и делује у пракси.

Тако, на пример, Одбор за стандардизацију српског језика у једној од својих одлука¹¹ сугерише да енглески термин из домена маркетинга *marketing mix* у српском језику буде *маркетиншки сплет*. Пракса, пак, показује да се у нашем језику могу наћи *маркетиншки микс* и *маркетинг микс*. Предложено решење остало је у оквирима дате препоруке и није добило примену ни у академској заједници (што показују научни текстови и уџбеници из дате области), нити на тржишту ове делатности.

Реално и критичко сагледавање ситуације недвосмислено води једном закључку – језичке политике одозго-на доле и језичке политике одоздо-на-горе, иако супростављене у смеру деловања, не смеју бити супростављене у суштинским ставовима. Односно, све неусаглашености морају решавати компромисно, сарадњом релевантних институција и појединачних струка. Релевантне институције су, обично, државна тела задужена за стварање и вођење језичке политике и најчешће их чине језички стручњаци. Одређене професионалне делате заједнице чине стручњаци датих специјализованих области. Једино међусобна сарадња представника споменутих група може довести до језички валидних, социолингвистички прхватљивих и за струку функционалних терминлошких решења. Само на овај начин може се доћи до ваљаних стандардних термина који ће истовремено олакшати рад професионалних делатних заједница (допринети јасној, недвосмисленој и прецизној комуникацији) и чувати и освежавати језичке капацитете, неопходне за језичку виталност.

¹¹ Одлука доступна на: <http://www.rastko.rs/filologija/odbor/odluka010.html>

7.4. Институционализована стандардизација терминологије и менаџмент терминологије

Кабре (Cabr , 1999: 198) издваја четири врсте стандардизационих тела која се баве терминологијом и која су међусобно комплементарна:

1. национална и регионална тела која су представници организација IEC и ISO;
2. вишенационална тела која делују као стандардизациона;
3. веће међународне организације у чијем склопу постоје сектори за стандардизацију;
4. тела специјализована за одређену област.

На европском нивоу издвајају се два регионална тела која се баве стандардизацијом, а активна су на подручју више земаља: CENELEC, који броји петнаест земаља чланица и у складу са принципима организације IEC, развија стандарде у области електротехнике; и Европски комитет за стандардизацију (CEN), који постоји од 1961. године и бави се стандардима у свим осталим областима.

Поред свих споменутих тела која, након сложених претходних активности створе стандарде, кључну улогу у њиховом развоју, припреми, провери, а нарочито примени, имају појединачне компаније.

Главне институције које се баве стандардизацијом принципа и метода терминологије на међународном нивоу су:

- Међународна организација за стандардизацију (International Organization for Standardization – ISO) у Женеви;
- Међународни информациони центар за терминологију у Бечу (International Information Centre for Terminology – INFOTERM);
- Европски комитет за стандардизацију (European Committee for Standardization – CEN).

Као основне делатности институција овог типа Бугарски (2007: 76), између осталог, издваја стварање документације попут банке термилолошких података, различите публикације, координацију и планирање термилолошких делатности,

класификацију, нормирање, стандардизацију и међународну унификацију терминологије (нарочито научне), усавршавање опште и специјалних теорија терминологије, обуку кадрова итд.

Све активности које Бугарски овде наводи, заправо, подразумевају много шире деловање од саме стандардизације терминологије, тј. обухватају комплетан менаџмент терминологије. Употребом терминолошких алатки, које углавном чине софтвери за снимање, складиштење, обраду и анализу терминолошких података настају терминолошке базе података. У складу са потребама заједнице која их ствара или за коју се стварају, могу бити једнојезичне и вишејезичне, а чине важан сегмент терминолошких производа. Заједно са терминолошким услугама стварају терминолошко тржиште. За квалитетно и дуготрајно функционисање овог тржишта, због изразите сложености терминолошких активности, неопходна јака и развијена терминолошка инфраструктура, а наведени видови институција чине њен важан део.

7.4.1. Стандардизација терминологије у оквиру ISO организације

У оквиру организације ISO, принципима и методама терминологије као дисциплине, бави се Технички комитет 37. Његов пуни назив је ISO Технички комитет 37 *Терминологија и други језички и садржајни ресурси* (ISO Technical Committee 37 *Terminology and other language and content resources*), а задужен је да установи принципе, методе и примене у вези са терминологијом и другим језичким ресурсима у контексту вишејезичне комуникације и културне разноликости. Чини га 31 редовни члан (међу којима је Шпанија) и 29 чланова посматрача (међу којима је Србија)¹². Шпанију представља Шпанско удружење за стандардизацију и сертификацију (Asociación Española de Normalización y Certificación (AENOR)), а Србију Институт за стандардизацију Србије (ИСС).

ТС 37 ISO сачињен је од једне саветодавне групе (AG), једног саветодавног комитета (JAC) и неколико поткомитета (SC) и радних група (WG):

¹² Према подацима од 20.12.2015. са веб-странице:
http://www.iso.org/iso/home/standards_development/list_of_iso_technical_committees/iso_technical_committee.htm?commid=48104

ISO/TC 37/AG 0	Саветодавна група (Advisory group)
ISO/TC 37/JAC 0	ISO 639 RA Заједнички саветодавни комитет (ISO 639 RA Joint Advisory Committee)
ISO/TC 37/TCG	Координациона термилошка група за TC37 (Terminology Coordination Group for TC37)
ISO/TC 37/WG 9	Регистар категорије података (Data category registry)
ISO/TC 37/SC 1	Принципи и методе (Principles and methods)
ISO/TC 37/SC 2	Терминографске и лексикографске методе рада (Terminographical and lexicographical working methods)
ISO/TC 37/SC 3	Системи менаџмента терминологије, знања и садржине (Systems to manage terminology, knowledge and content)
ISO/TC 37/SC 4	Менаџмент језичких ресурса (Language resource management)
ISO/TC 37/SC 5	Превод, тумачење и сродне технологије (Translation, interpreting and related technology)

TC 37 ISO је до децембра 2015. године објавио је 42 стандарда¹³, и то: у надлежности првог поткомитета ISO/TC 37/SC 1, у чијем раду учествује 27 чланова (уз 10 чланова- посматрача), објављено је 6 стандарда; у надлежности другог поткомитета ISO/TC 37/SC 2, у чијем раду учествује 30 чланова (уз 11 чланова- посматрача), објављено је 14 стандарда; у надлежности трећег поткомитета ISO/TC 37/SC 3, у чијем раду учествују 23 члана (уз 11 чланова-

¹³ Сви детаљи у вези са датим стандардима могу се наћи на званичном веб-сајту ISO организације.

посматрача), објављено је 5 стандарда; и у надлежности четвртог поткомитета ISO/TC 37/SC 4, у чијем раду учествују 22 члана (уз 14 чланова-посматача), објављено је 17 стандарда.

Сви наведени поткомитети константно су ангажовани на изради нових стандарда.

7.4.2. Стандардизација и менаџмент терминологије у оквиру

Инфотерма

Међународни информациони центар за терминологију у Бечу (International Information Centre for Terminology – INFOTERM) основан је 1971. године уговором између Организације за образовање, науку и културу Уједињених нација – Унеска (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)) и Аустријског института за стандардизацију (Austrian Standards Institute (ASI)). Циљ стварања оваквог тела био је да подржи и координира међународну сарадњу у области терминологије. Чланице Инфотерма су међународне, регионалне и националне институције, као и неке специјализоване непрофитне организације које се баве терминологијом. Данас Инфотерм броји четири афричке, четири америчке, седам азијских, двадесет пет европских и десет чланица међународног карактера. Занимљиво је да међу овим организацијама, изузимајући две баскијске, ниједна није из Шпаније, ни из Србије. Дакле, ове две земље немају ниједну националну организацију која би их овде представљала (споменуте баскијске су, ипак, само покрајинске). Узимајући у обзир бројност хиспанских земаља, чланство њихових институција у Инфотерму је готово занемарљиво – само Аргентина и Колумбија имају своје представнике (и то по једног).

Мисија Инфотерма, како је наведено на сајту организације¹⁴, је да подржи сарадњу постојећих и стварање нових центара који би се бавили терминологијом, као и да подстакне умрежавање ради унапређења комуникације у оквиру домена, преношења знања у глобалном вишејезичном друштву. Својом активношћу Инфотерм жели да:

¹⁴http://www.infoterm.info/about_us/mission_statement.php

- допринесе ширењу информација о термиолошким активностима и подигне свест о значају терминологије у свим областима живота;
- унапреди припрему изградње стабилне терминологије (чија употреба не би била једнократна) домена стручне употребе језика, кроз сарадњу стручњака из специјализованих области и термиолога;
- нуди експертизу у вези са усаглашеном методологијом и смерницама у менаџменту терминологије, менаџменту термиолошких центара и коришћењем термиолошких података, метода и алата на свим пољима у вези са специјализованим информацијама и знањем.

Дакле, уопште гледано, Инфотерм се бави сарадњом у области терминологије, термиолошком политиком, правним стварима у вези са интелектуалном својином, приступом знању и информацијама, као и стандардизацијом терминологије. Његове задатке и активности одређује Генерална скупштина (Infoterm General Assembly (IGA)), а усваја их Извршни одбор (Executive Board (IEB)).

Образлажући бављење стандардизацијом уопште, Инфотерм¹⁵ подсећа да стандарди доприносе многим аспектима живота и трима димензијама одрживог развоја – економији, животной средини и друштву. Они обезбеђују пожељне особине производа и услуга, а данас се технички стандарди увелико односе на методе, као што су менаџмент, документовање, превози, термиолошки рад итд. Интернет је омогућио брзу и лаку доступност најразличитијих садржаја, али су њихова поузданост и квалитет постали најосетљивија тачка, односно највећа брига. Управо су стандарди ти чијим испуњавањем се може обезбедити и квалитет и поузданост. Када је о садржајима реч, термиологија, како је и истакнуто на сајту Инфотерма, има двоструку улогу – њоме се представљају појмови одређене области знања, али је и средство за приступ посебним информацијама неке области. Термиолошки сегмент присутан је у свим активностима стандардизације и усаглашавања. Не могу се утврђивати норме у оквиру неке области, а да претходно нису дефинисани кључни појмови исте.

¹⁵<http://www.infoterm.info/standardization/>

Изостанак јасне дефиниције и појмовне прецизности доводи до различитих тумачења и неспоразума.

Званична презентација Инфотерма истиче да постоје две комплементарне гране стандардизације терминологије: стандардизација терминологије и стандардизација принципа и метода терминологије.¹⁶

Скоро свако тело које се бави стандардизацијом, мора стандардизовати и своју терминологију. На међународном нивоу, према подацима Инфотерма, око 200 техничких комитета се бави тим послом, а процењује се да више од 3000 комитета широм света стандардизује терминологију на различитим нивоима (националном, регионалном, међународном). Мимо овакве специјализоване и институцијализоване стандардизације, до усаглашавања терминологије долази и у оквиру организација и мрежа организација на другим, вишим или нижим нивоима. До усаглашавања терминологије долази и ради разјашњавања одређених ствари правног утицаја или када су стандардизоване терминологије противречне.

Неке од ауторитативних институција у одређеним областима развиле су принципе и методе своје терминологије. Углавном, већина институција прати стандардизоване основне принципе и методе предложене од стране комитета ISO/TC 37.

Што се издаваштва тиче, Инфотерм је још раних осамдесетих година прошлог века почео са објављивањем, тада ретких, текстова у вези са терминологијом. У сарадњи са Унеском 1980. године створио је Међународну мрежу за терминологију (International Network for Terminology (TermNet)) које се бавила публикацијама уз значајну помоћ канадске Владе. Од 1988. године TermNet ради као непрофитно међународно удружење, коме су дозвољене комерцијалне активности у корист чланица. До 2005. године ово удружење је главни издавач Инфотермових публикација које су обухватале:

- књиге;
- периодична издања у која су спадали: *Билтен Инфотерма (Infoterm Newsletter)* као квартално издање које је давало информације о активностима Инфотерма и напрецима у области терминологије;

¹⁶<http://www.infoterm.info/standardization/>

BiblioTerm као скуп информација о публикацијама у области терминологије; *StandardTerm* као информатор из области стандардизације терминологије и публикацију *Терминологија: стандардизација и хармонизација (Terminology Standardization and Harmonization (TSH))*, као издање настало у сарадњи са секретаријатом комитета ISO/TC 37 чији је циљ био да подстакне комуникацију и сарадњу између организација и појединаца који се баве стандардизацијом терминологије;

- брошуре (попут *Водича за терминолошке споразуме (Guide to Terminology Agreements)*);
- рекламни промотивни материјал.

Од 2005. године Инфотерм је своје издавачке активности ограничио на:

- *Билтен Инфотерма*, који укључује и *BiblioTerm*;
- годишње извештаје Инфотерма;
- смернице попут *Унескових смерница за терминолошку политику*;
- рекламни и промотивни материјал (попут *Инфотерм брошуре (Infoterm Folder)* са основним подацима о организацији);
- документа о резултатима истраживања, пројеката и састанака Инфотерма;
- друга документа у вези са активностима организације.

7.4.3. Стандардизација терминологије у оквиру Европског комитета за стандардизацију

Европски комитет за стандардизацију утврдио је, између осталог, и низ стандарда из области терминологије.

Под класификацијом Терминологија (принципи и координација) (*Terminology (principles and coordination)*), налазе се 4 стандарда (прва 3 су објављена, а четврти је у поступку одобравања):

- Усклађивање лексикона електронског учења (CWA 15453:2005 (WI=WSLTS012) *Harmonisation of vocabularies for eLearning*);
- Европска мрежа административне номенклатуре (CWA 15526:2006 (WI=WSADN001) *European Network for Administrative Nomenclature*);

- Стоматологија – лексикон система зубних импланта и сродних процедура (EN ISO 16443:2014 (WI=00055338) Dentistry - Vocabulary for dental implants systems and related procedure (ISO 16443:2014));
- Услуге превођења – Услови за услуге превођења (FprEN ISO 17100 (WI=CSA07002) Translation Services - Requirements for translation services (ISO/DIS 17100:2013)).

Комитет је објавио и читав низ стандарда у вези са лексиконима, односно терминима одређених области.

Србија није члан Европског комитета за стандардизацију, док Шпанија јесте и у њему је представља Шпанско удружење за стандардизацију и сертификацију (Asociación Española de Normalización y Certificación).

7.5. Националне институције за стандардизацију у Србији

Институт за стандардизацију Србије

На основу Закона о стандардизацији Републике Србије, Институт за стандардизацију Србије, чији је оснивач Влада, дефинисан је као национално тело за стандардизацију. Истим актом одређено је да Институт:

- 1) доноси, објављује, преиспитује и повлачи српске стандарде, у складу са правилима Института;
- 2) даје тумачење српских стандарда, као и тумачење примене српских стандарда, на захтев заинтересоване стране;
- 3) обезбеђује усаглашеност српских стандарда са међународним и европским стандардима;
- 4) води регистар донетих и повучених српских стандарда, у складу са правилима Института;
- 5) учествује у изради и преиспитивању међународних и европских стандарда, у областима које су од интереса за Републику Србију;
- 6) сарађује са међународним и европским организацијама за стандардизацију и националним телима за стандардизацију држава потписница одговарајућих споразума из области стандардизације;

- 7) извршава задатке у вези са стандардизацијом, у складу са обавезама из потврђених међународних споразума чији је потписник Република Србија;
- 8) обезбеђује доступност јавности донетих и повучених српских стандарда, публикација, као и стандарда и публикација одговарајућих међународних, европских и националних тела за стандардизацију и врши њихову продају;
- 9) доставља обавештење, на захтев органа државне управе, о томе да ли је у области која се уређује техничким прописом донет одговарајући српски стандард или предстоји његово доношење, односно да ли постоји одговарајући међународни или европски стандард;
- 10) делује као информативни центар за стандарде, за информисање и обавештавање о стандардима, у складу са захтевима предвиђеним у одговарајућим међународним споразумима и обавезама које произлазе из чланства у одговарајућим међународним и европским организацијама за стандардизацију;
- 11) представља и заступа интересе стандардизације у Републици Србији у међународним и европским организацијама за стандардизацију;
- 12) одобрава употребу националног знака усаглашености са српским стандардима, у складу са правилима Института;
- 13) доноси правила на основу којих се доносе, објављују, преиспитују и повлаче српски стандарди;
- 14) поверава заинтересованим странама, у складу са својим правилима, израду предлога српских стандарда у специфичним областима;
- 15) промовише примену српских стандарда;
 - 15а) пружа стручну помоћ за примену, односно испуњавање захтева српских стандарда;
 - 15б) послове сертификације производа, система менаџмента и особа;
- 16) обавља и друге послове из области стандардизације, у складу са законом и одлуком о оснивању.

Институт је самостално, непрофитно правно лице, а наследник је Савезне комисије за стандардизацију (1946-1962), Југословенског завода за

стандардизацију (1962-1978), Савезног завода за стандардизацију (1978-2003), односно Завода за стандардизацију (2003-2006).

Институт представља и штити интересе Србије у следећим међународним и европским организацијама за стандардизацију:

- Међународној организацији за стандардизацију ISO (чији је пуноправни члана од 1950. године);
- Међународној електротехничкој комисији (чији је пуноправни члан од 1953. године);
- Међународном ИЕС систему за испитивање усаглашености и сертификацију, у оквиру којег функционише шема признавања резултата испитивања (IECEE/CB - Scheme), у којој Институт има статус пуноправног члана од 1990. године;
- Европском комитету за стандардизацију (придружени члан од 2008. године);
- Европском комитету за стандардизацију у области електротехнике (придружени члана од 2005. године);
- Европском институту за стандарде из области телекомуникација, у којем има статус националне организације за стандардизацију (NSO) од јуна 2011. године.

7.6. Терминолошка политика, менаџмент терминологије и њихове институције у Србији

Иако се у последње време све чешће истиче важност терминолошког уређења у српском језику, на државном нивоу у Србији не постоји јасно дефинисана терминолошка политика. У начелу, ствараоци језичке политике у Србији су државни органи, уз учешће адекватних образовних институција (универзитета, односно факултета) и научних и стручних институција.

Као институције које се баве терминолошким политиком српског језика могу се издвојити Институт за српски језик, Одбор за стандардизацију српског језика, Национално веће за српски језик и писмо и Национални савет за високо

образовање. Истаћи ћу и два значајна термиолошка пројекта, позната под називима ЕВРОНИМ и ЕВРОТЕКА.

Институт за српски језик САНУ¹⁷ један је од осам института Српске академије наука и уметности, а основан је 1947. године. Мисија Института је реализација пет пројекта под називима: 1. *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*; 2. *Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика*; 3. *Обрада старих српских споменика и израда Речника црквенословенског језика српске редакције и Српског јеванђељског речника*; 4. *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* и 5. *Опис и стандардизација савременог српског језика*. Наведени пројекти одређени су као најважнији задаци у области науке о националном језику и од изузетног су значаја за националну културу, али и на домаћем и међународном научном плану.

Иако је највећи део активност Института усмерен на израду Речника, за тему овог рада најзначајнији је пети наведени пројекат, започет 2006. године на предлог Одбора за стандардизацију српског језика. У оквиру овог пројекта проучава се савремени српски стандард кроз све језичке нивое. Руководилац пројекта је др Срето Танасић, тренутни директор Института.

Године 1997. Институт је постао седиште новооснованог Одбора за стандардизацију српског језика.

Одбор за стандардизацију српског језика. Споразум о оснивању Одбора за стандардизацију српског језика потписан је у децембру 1997. године (Програм рада усвојен је у јануару 1998. године), а његов први председник био је академик Павле Ивић. Као основа Споразума истакнуто је обједињење сручњака и институција које се научно баве српским језиком на целокупној његовом говорном подручју. Повезивање институција и истакнутих језикословаца требало је остварити ради будућег стручног и организованог језичког планирања, које би водило, како је наведено „адекватној језичкој политици и пракси, нарочито нужној у новим државним приликама и новонастајућим међународним

¹⁷<http://www.isj-sanu.rs/>

околностима.¹⁸ Чињеница је да су деведесете године прошлог, али и почетак овог века, обележени бурним друштвеним дешавањима, ратовима и државним деконструкцијама и реконструкцијама, које јесу утицале и на српски језик (његов назив, статус, писмо, итд.). Дата тема свакако заслужује пуну пажњу, али за потребе овог рада фокусираћемо се неопходност адекватне језичке политике, планирања и праксе, какве год да су државне прилике и међународне околности. Институт је створен на предлог трију академија – Српске академије наука и уметности (САНУ), Црногорске академије наука и уметности (ЦАНУ), Академије наука и уметности Републике Српске (АНУРС) и Матице српске, а поред наведене четири институције у формирању Одбора учествовали су и Институт за српски језик у Београду, филолошки факултети у Београду и Приштини, филозофски факултети у Новом Саду, Нишу, Никшићу, Српском Сарајеву и Бањој Луци, као и Универзитет у Крагујевцу и Српска књижевна задруга у Београду.

Поред обједињавања појединаца и институција од струке, као циљеви оснивања Одбора истичу се:

- систематско нормирање српског језика (како екавског, тако и ијекавског изговора), израду одговарајућих приручника, али и доношење аката који би обезбедили проходности иновација у језичкој пракси;
- доприношење међународној сарадњи и уклапању српског језика и србистике у међународне пројекте и стандарде, термилошке, комуникацијске и информатичке;
- унапређивање сарадње са државним органима (ради материјалног, кадровског и програмског јачања).

Одбор обавештава јавност и надлежне државне органе (одговарајућа министарства Републике Србије, Републике Црне Горе и Републике Српске) о свом деловању. За овај рад посебно је занимљива реченица из 4. члана Споразума која каже: Представници тих органа¹⁹, или једнога од њих који одреди надлежна влада, могу присуствовати седницама Одбора и учествовати у његовом раду, јер

¹⁸http://www.rastko.rs/filologija/odbor/porazum-potpisnici_c.html

¹⁹Мисли се на одговарајућа министарства.

Сва документа у вези са функционисањем и радом Одбора доступна су на:

<http://www.rastko.rs/filologija/odbor/>

језичка стандардизација није само лингвистички него је и најшири друштвени, социокултурни и цивилизацијски процес. Важно је приметити да је овакво поимање језичке стандардизације отворено, реално и неопходно за постизање добрих резултата на том пољу.

Одбор има девет комисија (осам је основано на првој и девета на трећој седници):

1. Комисију за фонологију;
2. Комисију за морфологију и творбу речи;
3. Комисију за синтаксу;
4. Комисију за лексикологију и лексикографију;
5. Комисију за праћење и истраживање правописне проблематике;
6. Комисију за историју језичког стандарда;
7. Комисију за односе с јавношћу и решавање неодложних питања;
8. Комисију за стандардни језик у школству, администрацији, издаваштву и јавним гласилима;
9. Комисију за корпус.

У члану 5 Пословника²⁰ наводи се да „резултате рада Одбора објављује Матица српска или Институт за српски језик у својим гласилима или у засебним публикацијама, а кад је то у интересу језичке стандардизације, Матици се могу, као кооперанти или суорганизатори, односно као суиздавачи, придружити и други оснивачи, односно друга правна лица“.

Пета тачка Програма²¹ Одбора, између осталог, каже: „Сматрајући својим програмским задатком молитве и молбе, Одбор моли своје чланове и осниваче да држе у глави идеју о подизању стандардношког и језикословног подмлатка уопште, јер без тога неће моћи ни у догледно време ни у даљој будућности одговарати на стандардношке изазове. У те изазове спада и продор најмоћнијег светског језика (*lingua franca*), енглеског, у све поре планетарног па и нашег живота на говорном простору српског језика. Тај нас изазов обавезује и на што боље познавање тог језика али и на заштиту српског језика. Продор енглеског

²⁰Пословник је у целости доступан на: http://www.rastko.rs/filologija/odbor/poslovnik_c.html

²¹Програм је у целости доступан на: http://www.rastko.rs/filologija/odbor/program_c.html

нарочито погађа термилошки појмовник и упућује нас на активирање творбених моћи српског језика. Оне су биле занемариване због робовања првобитном фолклорном разумевању творбе речи и изградње стандардног језика на народној основи уз искључив ослонац на изворне говоре села уместо на осамостаљени идиом образованих слојева града; и биле су запуштене због одупирања хрватском књишком претеривању с неологизацијом, понекад карикатуралном и нагрдном. Шта год мислили о хрватском и бошњачком стандардном идиому, који су у многим погледу неједнаки ентитети, ми их не можемо оспорити, а још мање «укинути», али можемо пратити њихов развој“.

Приликом наглашавања потребе одређених термилошких разграничења, у 6. Тачки Програма Одбора наводи се да се „Одбор неће бавити никаквим укидањем, већ само сређивањем и уређивањем српског стандардног језика са оба његова изговора (екавица и ијекавица) и оба његова писма (ћирилица и латиница)“.

Наведени декларативни ставови Одбора у складу су са позицијом коју вероватно наша језичка политика и треба да заузме у актуелном моменту, посебно када је реч о важности познавања енглеског, развијању творбених капацитета српског језика и терминологије, као и улагању у подмладак струке. Имајући у виду комплексан задатак који је на себе преузео, од Одбора се очекивала знатно већа активност од испољене.

Национално веће за српски језик и писмо²² је стручно тело основано 2002. године, а утемељило га је стотинак установа (културних, научних, друштвених, образовних и других), са циљем друштвене и техничке стандардизације примене српског језика и писма у локалном и међународном окружењу. Веће је невладина, непрофитна и независна организације, чији је рад организован у специјализованим комисијама. Решења и стандарди доносе се на основу стручног и друштвеног консензуса, а обавезни су за све чланице Већа (правна лица која су приступила потписивањем Повеље о српском језику и писму у XXI веку). Веће је свој рад ограничило на надгледање и развој стандардизације на пољима области деловања, док бављење језиком у ужем смислу препушта

²² <http://www.jezik.org>

специјализованим научно-образовним институцијама. Области деловања Већа су: правни аспект, укључујући и развијање законске регулативе; социокултурни и друштвени аспект; цивилизацијски и друштвени аспекти образовања; информатизација; јавно информисање; привредно-производни аспект; термилошки аспект технологије и глобалне цивилизације.

Као један од основних задатака Већа истиче се развијање међународних односа, прецизније, помоћ међународним предузећима и организацијама присутним у локалној сфери. У случају рачунарског софтвера и телекомуникација, као витално битном пољу, планирано је објављивање (наведено у Сажетку елабората разних комисија 2003. године) *Беле књиге српске локализације* као и контролних процеса, који при локализацији и превођењу унапред гарантују стандардност, прихватљивост и законитост локализације. Веће би помагало међународним установама за стандардизацију, као и локалном друштву у примени стандарда. Такође би обезбеђивало документацију која ће страним произвођачима робе широке потрошње, међународним медијским групацијама и другим установама бити од помоћи у деловању у српском друштву.

Ради ефикаснијег ширења активности Веће оснива повереништва у земљи и иностранству. Посебно се бави обезбеђивањем лакшег и бржег развијања информатичких система и алата за српски језик и ћирилицу, јер их препознаје као стуб глобалне цивилизације.

Иако би терминологија и њена стандардизација, као део језичке политике и планирања, требало да буду под државном регулативном, питања креирања и спровођења термилошке политике не могу се наћи јасно дефинисана у надлежностима ниједног од министарства Владе Републике Србије, нити неког другог државног тела. У оквиру програма филолошких, односно филозофских факултета на којима се изучава српски језик, термилошка политика није предмет јасног и конкретног бављења, већ се јавља спорадично. Стварање и стандардизација терминологије, односно целокупан менаџмент терминологије, морају бити заједничка активност језика и стручњака специјализованих области, а под будним и брижним оком државе. У процес стандардизације терминологије свакако би требало да буде укључен и Институт за стандардизацију Србије, као

национално тело које се бави овом делатношћу. Једино термилошка политика која укључује обе споменуте групе стручњака и институционално је потпомогнута од стране државе, може резултирати ваљаном стандардизацијом, тј. термилошким редом и задовољити потребе, како језика, тако и специјализоване струке.

Како се Република Србија неколико година уназад налази у процесу прикључивања Европској Унији (уз претходну припремну и, са термилошког аспекта, не мање битну фазу), јавила се потреба за преводјењем великог броја докумената из различитих области. *Евроним* је вишејезична термилошка база, настала као резултат преводјења европских тековина (првенствено законодавних, али и многих других). Истовремено, ова база постала је и незаобилазно помагало у даљим преводилачким корацима. Процес преводјења аката из различитих области и усаглашавања у истима, нужно је довео до потребе за успостављањем адекватне јединствене терминологије на српском језику (још један природан доказ важне улоге терминологије у свету брзе, вишесмерне комуникације која надилази државне и језичке границе). Идеја креирања овакве базе првенствено је да олакша посао стручним преводиоцима, али и да служи стручњацима специјализованих области и ширим корисницима као поуздан приручник.

Конкретан пример Евронима, није ништа друго до пример менаџмента терминологије на делу. Он, дакле, подразумева селекцију и одређивање њених принципа, класификацију, документацију и читав низ додатних активности од првих грубих корака до крајњих финих термилошких производа. У процесу њиховог стварања служи се бројним термилошким алаткама и бива потпомогнут одговарајућом (или бар расположивом, постојећом) термилошком инфраструктуром.

Јединице *Евронима* су, на првом месту, правни термини, али и термини, честе фразе и устаљени изрази из различитих области људског деловања. Обично се за појединачни термин наводи и област којој припада, али како често исти термини у различитим областима имају и различито значење, у *Еврониму* се третирају као различити термини (као два, три или колико већ). Дакле, иако су формално иста лексема или израз, уколико у различитим областима означавају

различите појмове, са термиолошког становишта (па и у самом *Еврониму*) бележе се као различити термини (уноси, одреднице). Такође, у оквиру истог уноса могу се наћи само два у одређеној области истозначна или блискозначна термина и/или више њих.

Сваки унос садржи термин на енглеском језику (EN), превод на српски (SR), а где је било могуће и процењено за сврсисходно, налазе се и еквиваленти на другим језицима. Поред енглеског, званични језици ЕУ заступљени у *Еврониму* јесу: бугарски (BG), чешки (CS), немачки (DE), грчки (EL), шпански (ES), француски (FR), мађарски (HU), италијански (IT), пољски (PL), португалски (PT), румунски (RO), хрватски (HR), словачки (SK), словеначки (SL). У бази се могу наћи и термини на латинском језику (LAT).

Како је то јасно на сајту *Евронима* представљено, осим самог термина (датог на енглеском, српском и евентуално још неком језику), у оквиру одреднице могу се наћи и следећи подаци:

Табела 1. Представљање одреднице у *Еврониму*.²³

Датум уноса	датум кад је термин први пут унет у базу
Датум измене	датум последње измене термина
Број уноса	редни број термина у термиолошкој бази
Пројекат	пројекат превођења у оквиру којег је термин преведен
Изворни језик	језик са ког је термин преведен
Област ЕН	област(и) за коју(-е) је термин карактеристичан (на енглеском)
Област СР	област(и) за коју(-е) је термин карактеристичан (на српском)
Термин – референца	документ из којег је термин издвојен

²³Табела преузета са: <http://prevodjenje.seio.gov.rs/evronim/index.php?jezik=srpc>

Термин на српском – референца	документ у којем је потврђен термин на српском језику
Институција – референца	институција која је препоручила/потврдила превод термина
Поузданост	поузданост превода термина на скали од 1 до 4: 1 = предлог за превод термина, који тек треба потврдити 2 = термин који се користи, а није потврђен на редактури 3 = термин који су потврдили и препоручили стручни и/или правнотехнички редактори 4 = верификован термин
Дефиниција	дефиниција концепта означеног термином
Дефиниција – референца	документ који је извор дефиниције
Контекст	контекст у ком се на изворном и/или српском језику јавља термин
Контекст – референца	документ из ког је издвојен контекст
Напомена	додатне информације, белешке и коментари
Напомена – референца	документ који је извор додатних информација
Пример употребе	пример адекватне употребе термина
Напомена о употреби	употребни статус термина (колоквијално, професионални жаргон, препоручује се, непотврђено)
Граматичке напомене	напомене о правилним граматичким облицима одређених термина

Врста речи	врста речи којој термин припада (именица, придев, глагол, прилог)
Број	напомене о граматичком броју (<i>singularia tantum</i> , <i>pluralia tantum</i>)
Род	напомене о граматичком роду
Хипоним	подређени концепт у односу на концепт означен термином
Хипероним	надређени концепт у односу на концепт означен термином

На дан приступања сајту (7.7.2015), термиолошка база садржала је 13811 термина (последње ажурирање било је истог дана).

Евротека је енглеско-српски паралелни корпус, односно двојезична збирка правних текстова. Њена израда започета је 2009. године, а настаје превођењем правних тековина Европске уније (енглески текстови се користе као извор за превод на српски), а како процес приступању Србије Унији одмиче, корпус расте. Преводилачку делатност води Сектор за координацију превођења Канцеларије за европске интеграције Владе Републике Срвије. Од преводилачких програма користи се *Trados*, односно његова алатка *Translator's Workbench*, која служи за формирање преводилачких меморија.

Евротека је првенствено намењена професионалним преводиоцима (нарочито у области законодавства), али и ширем кругу корисника. Корпус се редовно ажурира, а на основу података од 7. 7. 2015. године (у том тренутку последње ажурирање било је 1. 7. 2015. године), *Евротека* садржи 20642 речи (или 996 преводилачких јединица) у којима је 1610 термина из *Евронима*.

Следећи задати упит, *Евротека* приказује тражени сегмент текста и његове одговарајуће атрибуте: поље, ступањ обраде на ком се текст налази, тј. степен

поузданости, идентификациони број документа, његов наслов или скраћеницу. У одређеном броју случајева постоји и линк који упућује на читав текст неког акта.

7.7. Националне институције за стандардизацију у Шпанији

Национално тело за стандардизацију у парламентарној монархији Шпанији је Шпанско удружење за стандардизацију и сертификацију (Asociación Española de Normalización y Certificación - AENOR²⁴). Основано је 1986. године и формални је наследник Института за рационализацију и стандардизацију (Instituto de de Racionalización y Normalización - IRANOR), који је од 1945. године, функционисао у склопу Центра за научна истраживања (Centro Superior de Investigaciones Científicas).

Како управо 1986. године Шпанија ушла у Европску економску заједницу (претечу Европске уније), привреда и државна администрација захтевале су институцију сличну онима које су већ постојале у другим европским земљама. Стога, стандардизација и сертификација поверене су новооснованој приватној, независној и непрофитној организацији. Основни циљ успостављања овакве организације било је ширење свести о важности квалитета у шпанском производном сектору, како би се повећала конкурентност. Практично, удружење AENOR наставило је активности института IRANOR- већ прве године основана су 24 техничка комитета за стандардизацију, а само годину касније остварено је чланство у кључним европским (CEN, CENELEC, ETSI) и међународним (ISO, IEC) организацијама за стандардизацију.

Тренутно Удружење има више од 200 техничких комитета за стандардизацију у чијем раду учествује око 6 000 експерата, а његов рад је препознат на светском нивоу, те често шпански стандарди служе као референтни за развој европских и међународних.

Удружење се, такође, веома успешно бави и сертификацијом у најразличитијим областима и спада у десет најуспешнијих у свету у тој делатности.

²⁴ <http://www.aenor.es/aenor/aenor/perfil/perfil.asp>

Како се би допринело ширењу културе квалитета, AENOR има активну издавачку делатност, креира софтвер за управљање системима, организује различите курсеве и обуке и пружа техничку помоћ и информације из области свог деловања.

7.8. Терминолошка политика, менаџмент терминологије и њихове институције у Шпанији

Иако се у овом раду нећу освртати на претече и зачетке терминолошког рада, у језику као што је шпански (имајући на уму велики број говорника, државу-матицу, некада моћну светску силу и данашњу велику територију на којој се овај језик говори), не могу а да не приметим неке од ранијих корака у датој области. Прва крупнија иницијатива у организацији научног и техничког вокабулара покренута је 1847. године, заједно са оснивањем Краљевске академије за егзактне, физичке и природне науке (Real Academia de Ciencias Exactas Físicas y Naturales). Ова институција, између осталог, имала је за задатак, како подсећа Муњос²⁵ да направи речник термина који се користе у научним гранама под окриљем институције. Нажалост, на испуњење овог задатка чекало се до 1910. године. Од тада до 1921. године пројекат се развија и у њега се, захваљујући Леонарду Торес Кеведу (Leonardo Torres Quevedo), довољно мудро да уочи нужност свехиспанске активности и неприхватања државних и географских ограничења из перспективе науке, укључују и хиспаноамеричке земље. У том периоду настало је и неколико хиспаноамеричких академија наука и потврдила се идеја стварања научног и техничког речника. Такође 1921. године, на иницијативу споменуте Академије, у Мадриду настају Међународни хиспаноамерички савез научне библиографије и технологије (Unión Internacional Hispanoamericana de Bibliografía y Tecnología Científicas) и Национални одбор за научну библиографију и технологију (Junta Nacional de Bibliografía y Tecnología Científicas), које је водио Торес Кеведо. Тако 1930. године излази први том *Хиспаноамеричког технолошког речника* (*Diccionario Tecnológico Hispanoamericano*), који је имао песто страна, а

²⁵ Доступно на: http://cvc.cervantes.es/lengua/esletra/pdf/01/016_muniz.pdf

обухватио је само део термина под словом „а“. Касније је рад на речнику прекидан прво услед смрти Торес Кеведа, а онда и Шпанским грађанским ратом.

Иако су, као што се може видети, први термиолошки кораци у Шпанији направљени захваљујући Шпанској краљевској адемији за науку, касније је водећу улогу преузео Виши савет за научна истраживања (Consejo Superior de Investigaciones Científicas-CSIC).

Од друге половине прошлог века у Шпанији јавља се више иницијатива које имају за циљ да допринесу успостављању што боље организације терминологије шпанског језика на Иберијском полуострву. Иако најчешће овакви покушаји нису успели да доведу до остварења коначне замисли, пробудили су свест о важности терминологије и подстакли како рад на нивоу државе, тако и на целокупној хиспанској територији.

Први успешан корак на термиолошком раду у оквиру шпанског језика остварен је у оквиру пројекта FITRO (Fonds International des Terminologies Romanes) 1970. године. Прецизније, пројекат је рађен у сарадњи са француским терминологима (кроз сарадњу виших савета за научна истраживања двају земаља – Consejo Superior de Investigaciones Científicas- CSIC и Centre national de la recherche scientifiques- CNRS), а циљ му је било стварање заједничког термиолошког фонда шпанског и француског језика. Две године касније у рад су се укључили и португалски, италијански и румунски представници.

Након првог озбиљнијег корака начињеног у сарадњи са представницима других романских језика, термиолошки рад у Шпанији првенствено је сконцентрисан на стварање својеврсне термиолошке организације, коју би подржао Виши савет за научна истраживања (CSIC). Тако је 1977. године на једном међународном хуманистичком скупу у Мадриду, у оквиру Округлог стола о терминологији, представљен Центар за научну и техничку терминологију шпанског језика (Centro de Terminología Científica y Técnica en Español) HISPANOTERM. Иницијатор оснивања био је професор Криадо де Вал (Criado de Val), а како је и он, као и већина стручњака укључених у рад Центра био део Савета CSIC, HISPANOTERM је прво функционисао као CSIC-а, да би 1985. године постао засебно правно лице.

Године 1978. CSIC ствара Структурну јединицу за термилошка истраживања (Unidad Estructural de Investigación de Terminología) при свом институту Мигел де Сервантес (Instituto de Miguel de Cervantes), а 1981. године у његовом општем програму појављује се и истраживачки програм Изучавање и координација шпанске научно-техничке терминологије (Estudio y Coordinación de la Terminología Científico-técnica Española), чији су стручњаци 1983. године, у сарадњи са организацијама HISPANOTERM и INFOTERM уприличили први семинар о терминологији у Шпанији. Овај скуп потврдио је нужност брзе и ефикасне термилошке информације, као и сарадње на нивоу читаве територије шпанског језика.

Иако заснован на доброј замисли, HISPANOTERM није заживео. Дирекно подстакнут идејом овог пројекта, Емилио Муњис Кастро (Emilio Muñiz Castro) 1982. године на Првом ибероамеричком конгресу преводилаца (Primer Congreso Iberoamericano de Traductores) у Мадриду представио је Ибероамерички центар за терминологију (Centro Iberoamericano de Terminología) IBEROTERM. Центар настаје на личну иницијативу Муњис Кастра, са основним циљем да обезбеди подршку државних тела, првенствено Владе, за покретање јасне и ефикасне хиспаоамеричке термилошке политике. У самом стварању организације, тешко да је било нових идеја – поред пројекта HISPANOTERM, као модел послужио је Међународни савет за француски језик, али је важно истаћи да у том моменту, осим удружења академија за језик, није постојало ниједно друго тело за промоцију шпанског језика, а камоли за организацију и стандардизацију научне и техничке терминологије. Међу значајније активности Центра спада и подржавање Прве расправе о стандардизацији научне и техничке терминологије (Primer Coloquio sobre la Normalización Científica y Técnica en Español), који је у Мадриду 1984. године организовао Институт за научне и техничке информације и документацију (Instituto de Información y Documentación en Ciencia y Tecnología-OCYT). Скупу су присуствовали представнице више државних институција, универзитетске катедре које се баве превођењем и из термилошке перспективе разматрале су се потешкоће на које се наилази приликом превођења различитих научних и техничких текстова. IBEROTERM је, такође, учествовао у настанку бројних термилошких публикација: у сарадњи са Шпанским удружењем за

управљање квалитетом (Asociación Española de Control de Calidad) припремио је *Речник квалитета (Vocabulario de Calidad, 1986)* на шест језика; са Комитетом за стандардизацију 71 Шпанског удружења за стандардизацију (Comité de Normalización 71 de la Asociación Española de Normalización) припремио је и објавио *Стандардизовани информатички речник (Vocabulario Normalizado de Informática, 1987)*, а у сарадњи са агенцијом за преводичачке услуге VERBA, по налогу Министарства индустрије и енергетике, реализовао је *Студију о тренутној ситуацији стандардизације терминологије шпанског (Estudio sobre la situación actual de la normalización terminológica en español)*, прву те врсте у Шпанији која је обухватила све хиспанске земље. Године 1987. IBEROTERM је пустио у употребу банку термина од око 150 000 јединица, од којих је 90% припадало економској области. Подстакнут чињеницом да су економски термини апсолутно доминантни, 1990. године објављује *Термиолошки речник економије, трговине и права (Diccionario Terminológico de Economía, Comercio y Derecho)*, а само три године касније број јединица порастао је на више од пола милиона. У том периоду IBEROTERM достиже свој врхунац. Сарађујући поново са агенцијом VERBA, за британску издавачку кућу Routledge припремио је двојезични *Речник енглеског за пословање, трговину и финансије (Diccionario inglés de negocios, comercio y finanzas, 1996)* и *Речник енглеског за телекомуникације (Diccionario inglés de telecomunicaciones, 1997)*.

Године 1985. формиран је TERMESP, група научника Института (Instituto Información y Documentación Científica del CSIC), која је уз константну подршку Савета CSIC радила на стандардизацији шпанског језика науке. Истовремено појављују се и организације на нивоу других покрајинских језика, те тако настају TERMCAT, званични термиолошки центар каталонског (под покровитељством покрајинске Владе и Института за каталонске стдије (Institut d'Estudis Catalans-IEC); Centro de terminología vasco EUSKALTERM који се бави терминологијом баскијског језика. Галисијски добија своју термиолошку ораганизацију нешто касније, 1997. године, када настаје TERMIGAL, Servicio de Terminología Galega.

Данас на територији шпанске државе постоји више институција и пројеката који се баве менаџментом терминологије, али свакако је најважније Шпанско удружење за терминологију (Asociación Española de Terminología - AETER).

Шпанско удружење за терминологију (Asociación Española de Terminología - AETER²⁶) основано је 1997. године на иницијативу појединаца и институција заинтересованих за проучавање терминологије и језика струке, како шпанског, тако и осталих језика Шпаније. AETER представља национално, непрофитно удружење, чији је основни циљ развијање и промовисање терминологије као дисциплине, стимулација развоја неопходних термилошких ресурса, као и ширење постојећих.

AETER на конференцијама (Jornadas de Terminología) редовно окупља ствараоце и кориснике терминологије одређене специјализоване области и тако олакшава размену података и комуникацију међу заинтересованима за дату проблематику.

Удружење сарађује са различитим националним и међународним одганизацијама које се баве терминологијом, па је тако део Ибероамеричке мреже за терминологију (Red Iberoamericanade Terminología – RITerm), Панлатинске мреже за терминологију (Red Panlatina de Terminología – REALITER), а по принципу реципроцитета и Каталонског друштва за терминологију (Societat Catalana de Terminologia – SCATERM). У свој састав прима како појединце, тако и институције, а између осталих, његови чланови су AENOR, Краљевска академија за егзактне физичке и природне науке, Шпанска краљевска академија (Real Academia Española- RAE), многи универзитети и бројне институције које делују у домену језика.

Када год је реч о шпанском језику, неизоставно је бар споменути улогу Шпанске краљевске академије. Управо од њених стручњака кренула је иницијатива за оснивање удружења AETER, а објављивањем *Научног и техничког речника (Vocabulario científico y técnico, 1983, 1992, 1996)* и научног речника *Основног научног речника (Diccionario esencial de las ciencias, 1999)*, тржишту је понуђен значајан број консензусом установљених термилошких јединица. Почетком рада на научно-техничком корпусу Академија се, како каже Кабре (Cabré: 2007), први пут озбиљније заинтересовала за језике посебне намене и терминологију у оквиру шпанског језика.

²⁶http://www.aeter.org/?page_id=71%20;%20http://www.aeter.org/?page_id=182%20

Последњи већи пројекат на пољу терминологије у који је укључена Академија је развој шпанског научно-техничког корпуса (Corpus Científico-Técnico del español (CCT)). Реализује га Краљевска академија за екзактне физичке и природне науке, у сарадњи са Депарتمانом рачунарске лингвистике Шпанске краљевске академије. Циљ овог пројекта је проширење *Основног научног речника* (*Diccionario Esencial de las Ciencias*), издања Академије за науку).

Што се тиче организационе структуре Академије, тренутно не постоји ниједно тело задужено конкретно за терминологију специјализованих области уопште. Ипак, међу њеним комисијама налази се и Комисија за хармонизацију лингвистичке терминологије (Comisión de Armonización de Terminología Lingüística). Генерално посматрано, Академија је и те како укључена (мање или више видљиво и директно) у терминолошку активност бројних институција и пројеката.

У оквиру активности удружења AETER, свакако треба истаћи споменути пројекат TERMINESP, покренут 2005. године, с намером да имплементира онлајн систем за приступ и дистрибуцију терминолошких података на шпанском. Стручњаци који раде на пројекту утврдили би критеријуме за творбу, адаптацију и преузимање нових термина, а корисницима би, коначно, били понуђени поуздани подаци, чији квалитет би потврдили релевантни стручњаци и институције, а тако би се избегло позивање на бројне непоуздане базе и податке на интернету. Као основни циљеви пројекта истичу се: организација терминологије шпанског језика у Шпанији; усаглашавање терминологије шпанског језика са терминолошким институцијама покрајинских језика Шпаније; усаглашавање терминологије шпанског језика са терминологијом истог у хиспаноамеричким земљама. Јасно је да су постављени циљеви амбициозни, али су дефинисани као дугорочни. Детаљно су предвиђене и фазе развоја пројекта. Први корак било је креирање платформе којој је полазне ресурсе од 600 шпанских националних стандарда (Una Norma Española- UNE), који подразумевају око 30 000 термина обезбедио AENOR. Платформу помаже и Fundeu BBVA (Fundación del Español Urgente)²⁷, организација која брине о употреби шпанског језика у средствима информисања, а њен рад подржава RAE. Други корак подразумевао је

²⁷<http://www.fundeu.es/>

формирање комитета стручњака који директно могу да раде на платформи (путем форума, дискусија) уз присуство одговорног модератора. Такви комитети укључивали би и стручњаке специјализованих област, чији је став и те како важан у раду на њиховој терминологији. Трећи, али не мање битан корак је формирање и Језичка комисија за терминологију (Comisión Lingüística de la terminología-COLTE), којом председава RAE, а задатак јој је да установи критеријуме за преузимање и адаптацију терминолошких позајмљеница, да установи примарне ресурсе за изградњу нових термина и да проналази решења за специфичне језичке проблеме који се јаве на путу. Комисију чине представници универзитета, језичке службе средстава за комуникацију и новинских агенција, представници Института Сервантес, организације AETER и Одељења за шпански Генералог директората за превођење Европске комисије (Departamento de Español de la Dirección General de Traducción de la Comisión Europea).

Тренутно пројекат TERMINESP смештен је на платформу Wikilengua²⁸ и обједињује све терминолошке ресурсе и дефиниције којима располаже AENOR.

Платформа је интерактивног типа - постоји могућност креирања линка или чланка уколико се кориснику чини да термин није добро дефинисан или да би дато објашњење требало проширити. Бројни су и различити филтери који омогућавају

²⁸<http://www.wikilengua.org/index.php/Wikilengua:Terminesp>

8. ИСТРАЖИВАЊА: ПРЕДСТАВЉАЊЕ И ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

У овом раду анализираћу језичку политику и терминологију у доменима стручне употребе стандардног шпанског и српског језика. Прецизније, бавићу се корпусном језичком политиком и терминологијом менаџмента у наведеним језицима. Како је, очигледно, предмет истраживања *терминологија*, да бих била крајње прецизна, рећи ћу да се у датом раду бавим *терминолошким језичком политиком* у области менаџмента у стандардном шпанском и српском језику. Разлога за одабир области менаџмента је више. У питању је релативно млада научна област, која се брзо развија (што даје истраживању на актуелности), а није настала ни српском, ни на шпанском говорном подручју (што одабране језике ставља у исту почетну позицију). У њеном регистру на оба ова језика бележи се велико присуство позајмљеница. Ни избор српског и шпанског није случајан. Српски припада тзв. малим језицима. Како Пипер наводи (1998), критеријуми према којима се језици квалификују као мали или велики, могу бити различити: број говорних представника, реширеност званичне употребе језика на одређеној територији, функционална раширеност употребе међу различитим народима, економска, политичка и војна моћ народа који њиме говори, дужина постојања језика, његов утицај на друге језике, развијеност књижевно-језичког израза на истом итд. Иако не према свима, али сигурно према већини ових критеријума, српски би био одређен као мали језик. С друге стране, шпански је званичан језик у више од двадесет земаља света, матична држава му је бивша колонијална сила, а према већини набројаних критеријума, може се рећи да је реч о великом језику. Србија, матица српског језика, у новијој историји преживела је бројне потресе, а према речима Пипера (2010), међу разним искушењима у којима се налази, језичка проблематика заузима важно место. Савремена Шпанија је, такође, земља динамичне и врло хетерогене језичке ситуације. Стога, биће занимљиво упоредити како је терминологија струке (конкретно менаџмента) третирана у терминолошким политикама ових, према горе наведеним карактеристикама, различитих језика. Однос према терминологији струке посматраће се, између осталог, и кроз однос према позајмљеницама. Избор стављања позајмљеница

(првенствено англицизама) у фокус прилично је јасан – енглески је данас несумњиво глобална *lingua franca*, а највећи део међународне комуникације, како стручне тако и академске одвија се управо на овом језику (за занимљиво посматрање енглеског као језика комуникације в. Хаузе (Hause, 2003)). Терминологија професионалних регистара неминовно бележи позајмљенице, а да ли је њихова појава оправдана, контролисана и систематична и колико се ради на стварању термилошког корпуса српског и шпанског језика у домену менаџмента, показатељ истраживање. Покушаћу, такође, да сагледам и актуелне термилошке политике споменутих језика. Биће занимљиво видети да ли и у којој мери оне одговарају, нпр. интерактивном моделу Бугарског (2005). Наиме, он оставља по страни доминантни рационалистички и романтичарски модел, и уводи интерактивни, који карактерише крај XX и почетак XXI века, а покушава да измири екстремне парадигме лингвистичке екологије, с једне стране, и неселективну и некритичку употребу енглеског језика као глобалног, са друге стране. Овај модел „подразумева не више напоредно постојање него, сада, узајамно деловање, односно сарадњу говорника разних језика на начелно равноправним основама које би обезбедило чланство у европској породици под заједничким кровом“ (Бугарски, 2005: 96).

Однос језичких политика и терминологије струке у домену менаџмента у стандардном српском и стандардном шпанском језику сагледаћу кроз два социолингвистичка истраживања. Прво ће бити спроведено на репрезентативном корпусу академских текстова (како на шпанском, тако и на српском језику) из наведене области. Дати корпус стварају академска професионална заједница (универзитетски кадар менаџмента) и неакадемска професионална делатна заједница (стручњаци у области менаџмента активни у привреди, али не и у академији). Обе групе аутора представници су језичке политике одозго-на-горе, а у смеру одозго-на-доле делују ауторитативна тела представљена у претходним поглављима. Овим истраживањем требало би да се утврди стање терминологије менаџмента у пракси, види колико се оно (не) подудара са званичном, институционалном језичком политиком и упореде ситуације у савременом српском и шпанском језику. Другим истраживањем ћу директно, путем упитника, испитати ставове српске и шпанске професионалне делатне заједнице у вези са

неким аспектима терминологије струке. Истраживање ће имати два сегмента, контролни и циљни, што ће детаљно бити образложено у наредним одељцима.

9. МЕТОДОЛОШКО УТЕМЕЉЕЊЕ РАДА

Методологија истраживања на којој се темељи овај рад је комбиновано социолингвистичко истраживање, засновано на утемељеној теорији (*grounded theory*) и студији случаја (*case study*).

Иако је служи као методолошки апарат у различитим научним дисциплинама (нарочито је велики број успешних докторских дисертација настао њеном применом), утемељена теорија стара је неких педесетак година. Основе су јој поставили социолози Барни Гласер (Barney Glaser) и Анселм Штраус (Anselm Strauss), истраживајући однос према смрти умирућих пацијената и особља у болницама у Америци раних шездесетих година XX века. Формалну основу дали су јој у текстовима *Awareness of Dying* (1965), *The Discovery of Grounded Theory* (1967), а доминантна је од осамдесетих година минулог века.

Метод утемељене теорије (Grounded Theory Method) подразумева систематски, индуктивни и компаративни приступ истраживању у сврху изграђивања саме теорије. Формиран је како би подстакао сталну везу аутора и података у току саме анализе. Прикупљање података и анализа одвијају се истовремено и међусобно усмеравају. Овакав приступ ствара емпиријску проверу у аналитичким процесима и усмерава истраживача да испита сва могућа теоријска објашњења емпиријских открића. Процес сталног померања напред-назад између емпиријских података и анализе која је у току чини усресређенијим прикупљене податке, а анализу више теоријском.

Овом теоријом потврђено је да су квалитативна истраживања, супротно позитивистичким ставовима присталица искључиво квантитативних метода, много више од анегдоталног, несистематичног, импресионистичког и пристрасног става. Гласер и Штраус (Glaser & Strauss: 2012) предложили су систематичну квалитативну анализу која има сопствену логику и из које се може развити теорија. Као елементе који дефинишу утемељену теорију они издвајају:

- истовремено сакупљање и анализу података;
- конструисање аналитичких кодова и категорија из сакупљених података, а не из унапред замишљених дедуктивних хипотеза;

- константну употребу компаративног метода, што подразумева поређење на свим нивоима анализе;
- унапређење развоја теорије кроз сваки корак прикупљања и анализе података;
- писање подсетника ради кристалисања категорија, одређивање њихових особина, дефинисање односа међу категоријама и препознавање недостатака;
- преглед литературе који се одвија након развијања независне анализе.

Ћармас (Charmaz, 2006:3) сматра да на овај начин истраживач контролише истраживање и увећава аналитички потенцијал свог рада. Гласер и Штраус су унапредили квалитативна истраживања и померили их са ступња дескриптивних студија на ниво теоријског оквира који нуди објашњења. Како би избегли унапред одређену усмереност истраживања, увиду у постојећу литературу одлажу за крај рада, а путоказе и закључке темеље на подацима до којих долазе и на њиховој анализи. Дакле, заокружена и целовита утемељена теорија, како подсећа Ћармас (Charmaz, 2006: 6), према ставовима њених оснивача подразумева чврсту повезаност са подацима, корисност, концептуалну поткрепљеност, одрживост кроз време, могућност модификације и потенцијал да објасни. На тај начин Гласер и Штраус озбиљно су уздрмали преовлађујуће ставове:

- да је квалитативно истраживање импресионистичко, несистематско и да је само увод у озбиљније квантитативно;
- да сакупљање и анализа података морају бити строго раздвојене фазе истраживања;
- произвољну поделу између теорије и истраживања;
- претпоставке да квалитативно истраживање не може изродити теорију.

Са становишта претодних истраживачких тенденција, она сматра да утемељена теорија сједињује две супротне и конкурентске тенденције у социологији- позитивистичку традицију Колумбија универзитета и прагматизам Чикашке школе. (Charmaz, 2006: 6-7)

Кети Ћармас (Katy Charmaz) представља суштину утемељене теорије као путовање кроз квалитативно истраживање. Такво путовање је, заправо, пењање

истраживача на све више аналитичке нивое, повећање теоријског значаја његових идеја, при чему је конопац уз који се успиње везан за податке сакупљене на чврстој основи (2006:1).

Битно је нагласити да утемељена теорија даје сет принципа и смерница који нису прескриптивни, већ оквирни, општи и флексибилни. Односно, могу се, уз важеће опште постулате, прилагођавати конкретном случају и комбиновати са другим методама квалитативног истраживања као комплементарни, никако противуречни.

Овај рад, како је и најављено, има два истраживања, а у оба је за студије случаја узета терминологија менаџмента у српском и шпанском језику. Прво је истраживање писаног корпуса, а састоји се, како из квалитативних, тако и из квантитативних сегмената. Квалитативни сегменти упориште проналазе у утемељеној теорији, те се тако селекција репрезентативних термина менаџмента врши прво ишчитавањем одабраног корпуса, а затим се потврда тражи у релевантној литератури. Квалитативна су и истраживања издвојених особина стручног термина код одабраних одредница. Учесталост појављивања наведених одредница је, очигледно, квантитативног карактера. Друго истраживање спроведено путем упитника, садржи сегменте, како квантитативне, тако и квалитативне анализе.

10. ПРВО ИСТРАЖИВАЊЕ: ИСТРАЖИВАЊЕ ПИСАНОГ КОРПУСА

10.1. Писани корпус – представљање и образложење

Корпус првог истраживања чине текстови часописа *Management* (на српском језику) и *Cuadernos de gestión* (на шпанском језику), а следи детаљно образложење избора.

1. *MANAGEMENT*, часопис за теорију и праксу менаџмента

Табела 2. Подаци о часопису *Management*.

Назив часописа:	<i>Management</i>
Издавач:	Факултет организационих наука Универзитета у Београду
ISSN:	1820-0222
eISSN:	2406-0658
Веб-сајт:	http://www.international.fon.rs/index_sr.php?id=11
Учесталост издажења:	Квартално
Година првог издања:	1996.
Језик:	српски и енглески (од 2013. само на енглеском)
Репрезентативност:	M51 за 2013.

Часопис *Management* излази од 1996. године као квартална међународна публикација у издању Факултета организационих наука Универзитета у Београду. Намењен је научницима, истраживачима, менаџерима, пословним људима и свим заинтересованим појединцима, предузећима и службама. Часопис, како се каже на његовој веб-страни, представља отворен медиј за дискусију о новим идејама,

искуствима и приступима које се односе на проблеме и тенденције развоја менаџмента на националном и међународном нивоу, са циљем пружања подршке укупном економском и друштвеном развоју. Мултидисциплинарног је карактера и обухвата истраживања из области општег менаџмента, финансијског менаџмента, маркетинг менаџмента, управљања пројектима, стратешког менаџмента, управљања променама, управљања иновацијама, управљања знањем, крос-културног менаџмента и др.

До 2013. године *Management* је објављивао радове на српском и на енглеском (сва издања могу се наћи у електронском облику на оба језика), а од 2013. примају се искључиво прилози на енглеском језику (што је и те како занимљив податак за овај рад).

Факултет организационих наука, као издавач, представља академску институцију специјализовану за научне, истраживачке и образовне активности у области менаџмента. Заправо, ФОН окупља научнике из поменуте области (односно професионалну делатну заједницу), ствара будући кадар (поставља темељ будуће професионалне делатне заједнице) и део је државног образовног апарата. Све наведене особине издавача јасно указују на идеју да би исти требало да буде репрезентативан пример сусрета тенденција језичких политика одозго-на-доле (од државне академске институције се очекује да следи језичку политку коју креирају званични планери) и одоздо-на-горе (представља саму делатну заједницу која ствара сопствену праксу), као и њиховог међусобног односа.

Анализираће се издања из 2012. године која укупно садрже 42 рада (прецизније, 62. број са 12 радова, 63. број са 10 радова, 64. број са 10 радова и 65. број са 10 радова), односно 385 страна текста у *pdf* формату.

2. Часопис *REVISTA CUADERNOS DE GESTIÓN (CG)*

Табела 3. Подаци о часопису *Cuadernos de gestión*.

Назив часописа:	<i>Cuadernos de gestión</i>
Издавач:	Институт за примењену економију у пословању Универзитета у Баскији (Instituto de Economía Aplicada

	a la Empresa de la Universidad del País Vasco (UPV/EHU)).
ISSN, e ISSN:	1131-6837, 1988-2157
Веб-сајт:	http://www.ehu.es/cuadernosdegestion/revista/
Учесталост излажења:	Семестрално
Година првог издања:	1985.
Језик:	шпански или енглески
Репрезентативност:	Може се наћи у следећим базама: алази и у следећим базама: SCOPUS, DOAJ, e-revist@s, Latindex, ISOC-economía, DICE, Dialnet, Open Science Directory, EBSCO Publishing, IN~RECS и Compludoc

Часопис *Cuadernos de Gestión* (скраћено *CG*) је мултидисциплинарна публикација међународног карактера, која објављује академске радове из области финансија и рачуноводства, организације и управљања у предузећима, маркетинга, истраживања тржишта и људских ресурса, а отворена је за све радове који могу допринети области менаџмента пословања уопште.

Часопис *CG* објављује радове на шпанском или на енглеском језику. Уколико је текст писан на шпанском, наслов, резиме и кључне речи дају се и на енглеском језику и обрнуто. Издавач је Институт за примењену економију у пословању Универзитета у Баскији (*Instituto de Economía Aplicada a la Empresa de la Universidad del País Vasco (UPV/EHU)*), односно институција која окупља докторе наука из економских области и функционише при државном универзитету. Институт је основан 1964. године, а за циљ има приближи динамику пословања и научне напретке у овој области, као и да допринесе стварном приближавању универзитетског и пословног света. Анализом радова часописа *CG* овог института, установиће се да ли, уз рад на приближавању ова два света делује и на приближавању њихових језичких политика – универзитетске, за коју се претпоставља да је креирају планери, и предузетничке, односно језичке политике професионалне делатне заједнице.

Анализираћемо издања из 2012. године (укупно 19 радова), односно два редовна броја (од по 6, односно 7 радова) и једно специјално издање (6 радова).

Иако корпус на српском језику чине 42 рада, а корпус на шпанском 19 радова, обим текста је прилижно исти. Корпус на српском има 385 страна у *pdf* формату, док корпус на шпанском има 334 *pdf* стране (заправо, 394 стране, од међу којима су и 3 рада на енглеском језику, а укупно имају 60 страна).

Занимљиво је осврнути се и на саме називе анализираних часописа-*Management: часопис за терорију и праксу менаџмента* и *Cuadernos de Gestión*. Први носи енглеско име (не само у виду позајмљенице која је постала део српског језика, већ реч у изворној енглеској граfiји) уз српски поднаслов, а други има шпански наслов.

Анализирана издања из 2012. године часописа *Management* (4 броја, укупно 42 рада) у целости су доступна и на српском и на енглеском језику. *Cuadernos de Gestión* у истој години има три броја, односно 19 радова- 16 на шпанском, а 3 на енглеском језику. Часопис избор језика (шпански/енглески) препушта аутору, а само се наслов, сажетак и кључне речи у сваком случају дају на оба језика. Закључује се да је непуних 16% садржине часописа *Cuadernos de Gestión* из 2012. године на енглеском, односно нешто више од 84% на шпанском језику. С друге стране, *Management* од 2013. године излази искључиво на енглеском. Сасвим је јасна и очекивана чињеница да се поред шпанског, односно српског језика у овим часописима појави и енглески као глобална *lingua franca* и језик на ком менаџмент као област настаје и на ком се највише развија. Поред ове сличности, када је у питању избор језика на ком се пишу текстови, наведени часописи очигледно показују две потпуно различите тенденције. *Cuadernos de Gestión* јасно бира шпански (прецизније, бирају га аутори, припадници професионалне делатне заједнице), док *Management* потпуно истискује српски (избор уредништва, које је такође део професионалне делатне заједнице).

Намеће се питање шта је узрок ове две различите језичке тенденције у стварању научних текстова из области која настаје и развија се на трећем, глобално доминантном језику. Шпанску позицију преовладавања радова на шпанском тешко да можемо образложити општим местом (научно необјашњеним

а, вероватно, и необјашњивим, а самим тим и неважећим) да Шпанци слабо владају страним језицима, те да зато више прибегавају изражавању на матерњем? Или је, пак, по среди тенденција да се шпански користи у свим областима, па и у доменима професионалне употребе? Да ли би се српска позиција могла објаснити као претерана склоност ка страним речима (нарочито терминима у оквиру струке) која додатно мистификује текст и само наизглед му даје му виши научни статус него што је то у стању да му пружи српски? Можда наша професионална делатна заједница (конкретно, менаџментска) не ради довољно на развијању домена језика своје струке, ком нема будућности без њене подршке? Свакако, струка јесте кључан, али не и једини актер развоја терминологије, те се јој се не би могла приписати потпуна одговорност. Уредништво часопис *Management*, како је и званично образложено, определило се искључиво за енглески језик из два основна разлога – повећања видљивости у референтним базама, а самим тим и цитираности објављених радова, као и због уштеде како финансијских средстава, тако и простора за архивирање. Њихова образложења сасвим су разумљива, имајући у виду да је енглески *lingua franca* и светске академске заједнице, а да домаћи орбазовни систем нема довољну подршку (првенствено финансијску) да, нпр. има могућност двојезичних публикација.

Из самих наведених, почетних аспеката анализе писаног корпуса, тј. из самог увида у наслове и језике одабраних часописа, јасно је да је терминолошка језичка политика комплексна материја која се тиче шире друштвене заједнице и захтева озбиљан третман.

Прво истраживање организовано је у три дела, образложена у наставку.

1. Део: репрезентативност одабраних термина

У првом делу истраживања бира се 15 репрезентативних термина из области менаџмента, који се наводе на српском, шпанском и енглеском језику. Пошто је истраживање део рада који се бави језичком политиком и терминологијом струке у српском и шпанском, а корпус чине стручни текстови на овим језицима, јасно је да се издвајају одабрани термини на српском и шпанском. Енглески облици се наводе јер је менаџмент настао и развија се

првенствено на територији овог језика, па су они изворни за еквиваленте на свим осталим језицима.

Као доказ да су издвојени термини репрезентативни користи се њихово препознавање у ISO стандардима из области менаџмента.

Циљ: Циљ овог дела истраживања је да покаже да су термини који се прате репрезентативни за сферу менаџмента (а не насумично одабрани, без важности за дато поље).

2. Део: учесталост одабраних репрезентативних термина у корпусу

У другом делу истраживања утврђује се учесталост репрезентативних одабраних термина у оба корпуса. Иако је истраживање, посматрано у целости, квалитативно, овај његов сегмент је квантитативан.

Циљ: Оба корпуса (српски и шпански) чине часописи посвећени менаџменту уопште. Испитивањем учесталости појављивања репрезентативних термина утврдиће се степен њихове присутости у текстовима оваквих научних часописа на оба језика.

3. Део: испитивање кључних особина стручног термина на одабраним релевантним терминима корпуса

У трећем делу истраживања за сваки од 15 термина (појединачно за српски и за шпански корпус) утврђују се 4 особине (у теоријском делу рада посебно образложене као важне особине стручног термина):

- једнозначност
- несинонимност (уколико се утврди присуство синонима, и код њих се испитују преостале 3 особине)
- краткоћа
- порекло (домаћа/одомаћена реч или англицизам)

Циљ: Овај део истраживања показате у којој мери изабрани термини задовољавају критеријуме истакнуте као најважније особине стручних термина. Видеће се ситуација у појединачним корпусима, али и створити компаративна слика тенденција уочених у српским и шпанским испитиваним текстовима.

10.2. Први део: репрезентативност одабраних термина

Табела која следи садржи петнаест одабраних термина из области менаџмента, датих на српском, шпанском и енглеском језику.

Табела 4. Одабрани термини из области менаџмента.

	СРПСКИ	ШПАНСКИ	ЕНГЛЕСКИ
1.	МЕНАЏМЕНТ	GESTIÓN	MANAGEMENT (3.3.3) ²⁹
2.	НАЈВИШЕ РУКОВОДСТВО	ALTA DIRECCIÓN	TOP MANAGEMENT (3.1.1)
3.	МЕНАЏМЕНТ ПРОЈЕКТА	GESTIÓN DE PROYECTOS	PROJECT MANAGEMENT (3.3.12)
4.	МЕНАЏМЕНТ КВАЛИТЕТА	GESTIÓN DE LA CALIDAD	QUALITY MANAGEMENT (3.3.4)
5.	УПРАВЉАЊЕ КВАЛИТЕТОМ	CONTROL DE LA CALIDAD	QUALITY CONTROL (3.3.7)
6.	КОНТРОЛИСАЊЕ, КОНТРОЛА	INSPECCIÓN	INSPECTION
7.	ЗАИНТЕРЕСОВАНА СТРАНА ИНТЕРЕСНА СТРАНА	PARTE INTERESADA	INTERESTED PARTY STAKEHOLDER (3.2.3)
8.	ОРГАНИЗАЦИЈА	ORGANIZACIÓN	ORGANIZATION (3.2.1)
9.	ПОЛИТИКА	POLÍTICA	POLICY (3.5.8)
10.	ПРОЦЕС	PROCESO	PROCESS (3.4.1)
11.	ПРОЦЕДУРА	PROCEDIMIENTO	PROCEDURE (3.4.5)
12.	ВИЗИЈА	VISIÓN	VISION (3.5.10)
13.	МИСИЈА	MISIÓN	MISSION (3.5.11)
14.	СТРАТЕГИЈА	ESTRATEGIA	STRATEGY (3.5.12)
15.	ЦИЉ	OBJETIVO	OBJECTIVE (3.7.1)

Први део истраживања односи се на издвајање петнаест репрезентативних термина из области менаџмента. Селекција је извршена тако што је прво ишчитан корпус одабраних текстова, забележене термилошке тенденције, а онда је крајњи избор направљен уз помоћ Лексикона појмова (2009)³⁰, монографије ауторке Јакић (2014) и стандарда ISO 9000: 2015 *Quality Management System-*

²⁹ Бројеви у загради су бројеви под којима се одреднице налазе у референтном стандарду.

³⁰ Jaško, O., D. Petrović. eds. (2009). *Leksikon pojmova za pripremu prijemnog ispita za master studije*. Beograd: Fakultet organizacionih nauka.

*Fundamentals and Vocabulary*³¹. Наведени глосар и монографија новијег су датума и издао их је Факултет организационих наука у Београду, који издаје и часопис чије су свеске узете за корпус на српском језику. Уједно ова институција је од највишег ауторитета у земљи када је реч о менаџменту као научној дисциплини, те се наведене публикације сматрају добром смерницом за избор термина. Релевантност издвојених термина потврђена је њиховим проналажењем у наведеном стандарду. Шпански и енглески облици термина такође су преузети су из овог стандарда (на веб-сајту ISO организације делимично је доступан на енглеском, шпанском, руском и француском језику). Институт за стандардизацију Србије нуди стандард SRPS ISO 9000: 2015 *Системи менаџмента квалитетом – Основе и речник*, који у потпуности одговара претходном, па су облици на српском језику преузети из њега³². Шпанско национално тело за стандардизацију AENOR, такође даје шпански стандард идентичан наведеном- UNE-EN ISO 9000:2015 *Sistemas de gestión de la calidad. Fundamentos y vocabulario*. Примећује се да је и референтни стандард нов (а веома ажурно су урађени адекватни српски и шпански). Иако је коришћени стандард у вези са системима менаџмента квалитета, издвојени термини бирани су тако да буду релевантни за комплетну област менаџмента. Чак и одреднице менаџмент квалитета и управљање квалитетом, које очигледно припадају ужем пољу менаџмента квалитета, анализирани доприносе слици стања терминологије шире области на оба језика.

Препознавањем одабраних термина у стандарду, први део истраживања задовољио је свој циљ. Приликом прелиминарне селекције одредница уз помоћ два наведена приручника, наговештен је и недостатак реда у терминологији менаџмента у српском језику. Наиме, наведени Лексикон појмова (2009) урађен је с циљем да кандидатима олакша припрему за полагање пријемног испита за мастер академске студије на осам порграма које нуди ФОН (Информациони системи и технологије, Операциона истраживања и рачунарска статистика, Софтверско инжењерство и рачунарске науке, Менаџмент и организација, Менаџмент, Електронско пословање и управљање системима, Управљање квалитетом, Инжењерски и операциони менаџмент). Приручник је подељен на

³¹ Доступно на: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9000:ed-4:v1:en>

³² Сви термини на српском језику, уз измену падежа у два случаја која ће бити образложена у раду, преузети су из референтног SRPS ISO стандарда.

поглавља по областима, а термини су дати на српском и енглеском, уз дефиницију на српском језику. На крају издања налази се индекс. Иако термин *менаџмент* стоји у називу више наведених студијских програма, Лексикон га не бележи као посебну одредницу. У њему се могу пронаћи објашњења за *менаџментску решетку*, *менаџмент опрација*, *менаџмент организационих промена*, *менаџмент знања* итд., али не и за сам *менаџмент*. Кључни термин области изостављен је у стручном глосару. Посматрајући овакав лексикон, може се доћи до одређених закључака о ставовима према терминологији. Сама чињеница да постоји потреба за стварањем стручног глосара сведочи важност постојања јасне и прецизне стручне терминологије. С друге стране, ако се у попису изостави основни термин, може се закључити да се познавање одређених ствари „подразумева“ (или да је сам лексикон није креиран довољно пажљиво). Ниједан термин (понајмање кључни) не може се изоставити као „подразумеван“- стручни глосар мора издвојити све релевантне одреднице и то на јасан, систематичан и кориснику приступачан начин. Из увида у дату публикацију, стиче се утисак да свест о важности терминологије постоји, што је суштински важан елеменат за њен даљи развој. Изостанак главне одреднице, као и други ситнији пропусти указују на потребу за систематичнијим и функционалнијим приступом, односно унапређењем методологије бављења терминологијом. Све предности и недостаци како глосара, тако и споменуте монографије уочени у третману одабраних појмова, биће наведени уз сваки од њих појединачно.

10.3. Други део: учесталост одабраних реперезентативних термина у корпусу

У другом делу истраживања испитивана је учесталост одабраних релевантних термина у корпусу. Они су праћени у целокупним радовима – наслову, апстракт, кључним речима и целом тексту (укључујући све поднаслов, табеле и фусноте). За сваки термин појединачно дата је дефиниција из референтног стандарда на српском језику (без напомена), као и табела са бројем понављања у корпусу. Уколико у корпусу постоји доминантан синоним за испитивану одредницу, табела садржи и податке о његовом броју понављања. Забележене су и све евентуалне специфичности уочене у праћењу термина.

10.3.1. Менаџмент – Gestión

Прво је праћен основни термин области – *менаџмент* (3.3.3). Према SRPS ISO 9000: 2015 стандарду он се дефинише као координиране активности за усмеравање организације и управљање њом. Овде је бележена његова појава у наведеном и у значењу научне области, како кад се јавља појединачно, тако и у различитим синтагмама, без обзира да ли имају статус термина (као нпр. менаџмент људских ресурса).

Табела 5. Учесталост појављивања термина *менаџмент/gestión* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
МЕНАЏМЕНТ	205	управљање	431
GESTIÓN	150	/	/

У корпусу на српском језику термин *менџмент* у наведеном значењу појављује се 150 пута. Синонимно се користи термин *управљање*, а појављује се 431 пут. Очигледно је да се *управљање* употребљава више него дупло чешће од *менаџмента*, што сугерише склоност професионалне делатне заједнице ка преводној варијанти термина. Такође се примећује употреба речи *руковођење*, нпр. *корпоративно руковођење* (због занемарљивог броја понављања не улази у статистику). Адекватност датих, синонимно употребљаваних термина, размотриће се у другом делу истраживања.

Уочено је, такође, да се у корпусу често јавља глагол *управљати*, чија употреба семантички углавном одговара енглеском глаголу *manage*. Очигледно је да је именица *менаџмент* лакше нашла место у српском језику од глагола истог корена.

За енглески термин *management* у шпанском корпусу налази се један еквивалент- *gestión* и јавља се 150 пута. Примећује се да се поклапају одредница дата у стандарду ISO 9000: 2015 и одредница која је у активној употреби.

10.3.2. *Највише руководство – Alta direcció*

Термин *највише руководство* (3.1.1) стандард SRPS ISO 9000: 2015 дефинише као особу или групу људи који усмеравају организацију и управљају њом са највишег нивоа.

Табела 6. Учесталост појављивања термина *највише руководство/alta direcció* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
НАЈВИШЕ РУКОВОДСТВО	0	топ менаџмент	7
ALTA DIRECCIÓN	0	/	/

Табела јасно показује да се термин *највише руководство* (иако релевантан у области) уопште не појављује у корпусу. Његов синоним преузет из енглеског језика, *топ менаџмент*, појављује се 7 пута.

Иако конкретан термин *највише руководство* изостаје, у корпусу се јавља његов апсолутни синоним, *водећи руководиоци*, као и низ одредница за обележавање разних врста руководиоца и руковођења (*руководиоци, непосредни руководиоци, нижи руководиоци, корпоративно руковођење*, глагол *руководити* итд.).

Као асполутни синоним за *топ менаџмент* појављује се термин *топ менаџери*, а присутни су и *менаџмент компаније, менаџмент тим, извршни менаџмент*.

Шпански термин *alta direcció* такође изостаје у корпусу, а не проналази се ниједан потпуни синоним. За означавање руководства користи се термин *direcció*, за руководиоца/руководиоце *gerente/s*. Интересантно је запажање да се *gerencia*, реч присутна у речницима од ауторитета (речнику Шпанске краљевске академије, бројним познатим једнојезичним, вишејезичним и компаративним речницима на интернету), где означава *руководство*, не јавља ни у корпусу, ни у наведеном стандарду, а и те како је присутна у стручно-популарном дискурсу (*gerencia general = general management; alta gerencia = top/senior/upper/high management, asistente de gerencia = management assistant*).

10.3.3. Менаџмент пројекта – *Gestión de proyectos*

Менаџмент пројекта, односно, како се тачно наводи, менаџмент пројектом (3.3.12) у SRPS ISO 9000: 2015 стандарду одређује се као планирање, организовање, праћење, управљање и извештавање о свим аспектима пројекта, као и мотивација свих оних који су укључени у пројекат да би се остварили циљеви пројекта.

Табела 7. Учесталост појављивања термина *менаџмент пројекта/gestión de proyectos* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
МЕНАЏМЕНТ ПРОЈЕКТА	2	пројектни менаџмент	26
		управљање пројектом	12
GESTIÓN DE PROYECTOS	0	/	/

Термин *менаџмент пројекта* појављује се 2 пута у корпусу на српском језику. Са истим значењем појављују се и *пројектни менаџмент* и *управљање пројектом*. Први облик бележи знатно већи број понављања (26) од термина предложеног стандардом. Осим у значењу менаџмента пројекта, *пројектни менаџмент* понекад се јавља и као израз за руководство пројекта. *Управљање пројектом* као синоним испитиваног термина појављује се 12 пута. Адекватност наведених синонима биће образложена у наредном кораку истраживања.

У корпусу на шпанском не бележи се термин *gestión de proyectos*, али нема ни одреднице која би се могла идентификовати као његов синоним.

Закључује се да се текстови корпуса на српском језику више баве менаџментом пројекта, него текстови шпанског корпуса.

10.3.4. Менаџмент квалитета – *Gestión de la calidad*

Стандард SRPS ISO 9000: 2015 *менаџмент квалитета*, односно *квалитетом* (3.3.4) дефинише као менаџмент са становишта квалитета.

Табела 8. Учесталост појављивања термина *менаџмент квалитета/gestión de la calidad* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
МЕНАѢМЕНТ КВАЛИТЕТА	0	управљање квалитетом	2
GESTIÓN DE LA CALIDAD	3	/	/

Термин *менаџмент квалитета* у корпусу на српском језику се не појављује. Када се говори о појму који он означава, користи се израз *управљање квалитетом*.

Шпански термин *gestión de la calidad* бележи се 3 пута у корпусу, док синонимни облици нису пронађени.

10.3.5. Управљање квалитетом – *Control de la calidad*

Управљање квалитетом (3.3.7) стандард SRPS ISO 9000: 2015 одређује као део менаџмента квалитетом усредсређен на испуњавање захтева за квалитет.

Табела 9. Учесталост појављивања термина *управљање квалитетом/control de la calidad* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
УПРАВЉАЊЕ (КВАЛИТЕТОМ)	2	контрола квалитета	29
CONTROL DE LA (CALIDAD)	2	/	/

Управљање квалитетом, као и *control de la calidad* и уочавају се по 2 пута у корпусу на српском, односно на шпанском језику.

У корпусу на српском језику изразита је погрешна употреба овог термина. Наиме, уместо да значи појам који је у енглеском обележен термином *quality control*, он се користи као синоним термина *менаџмент квалитета*, док његово право значење приписује се термину *контрола квалитета* (29 пута уочен у корпусу). Ово, прилично конфузно стање, биће детаљније размотрено у следећем кораку истраживања.

10.3.6. Контролисање – *Inspecció*

Према SRPS ISO 9000: 2015 стандарду *контролисање* (3.11.7) одређивање усаглашености према специфицираним захтевима.

Табела 10. Учесталост појављивања термина *контролисања/inspecció* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
КОНТРОЛИСАЊЕ	2	контрола	237
INSPECCIÓN	0	/	/

Табела показује да се термин *контролисање* у корпусу појављује двапут, а да се термин *inspecció* не појављује уопште. У шпанском корпусу не уочава се синоним термина из референтног стандарда, док је у српском изразита употреба термина *контрола* у значењу контролисања.

10.3.7. Заинтересована страна/интересна страна – *Parte interesada*

Под бројем (3.2.2) у стандарду SRPS ISO 9000: 2015 налазе се одреднице *заинтересована страна* и *интересна страна*. Дефиниција каже да се под овим подразумева особа или организација која може да утиче, да буде под утицајем, или сматра да је под утицајем одлуке или активности.

Табела 11. Учесталост појављивања термина *заинтересована/интересна страна/parte interesada* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
ЗАИНТЕРЕСОВАНА СТРАНА	2	стејкхолдери	38
ИНТЕРЕСНА СТРАНА	0		
PARTE INTERESADA	1	stakeholders	21

Из табеле се види да се *заинтересована страна* у корпусу појављује свега два пута, док *интересне стране* уопште нема. Облик преузет из енглеског, *стејкхолдери*, јавља се 38 пута (и то 31 пут транскрибован, а 7 пута у оригиналној графици). Као евентуални синоним за заинтересовану страну, појављују се

заинтересовани корисници. Иако облик *интересна страна* изостаје, корпус често бележи *интересне групе* и *интересне организације*.

У шпанском корпусу ситуација је слична- термин који је препоручен релевантним стандардом на овом језику (*parte interesada*) јавља се тек једанпут. Англицизам *stakeholders* бележи се 21 пут. Као синоними појављују се и *grupos de interés*.

10.3.8. Организација – Organización

Референтни стандард под *организацијом* (3.2.1) сматра особу или групу људи који имају сопствене функције са одговорностима, овлашћењима и међусобним односима за остваривање својих циљева.

Табела 12. Учесталост појављивања термина *организација/organización* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
ОРГАНИЗАЦИЈА	491	/	/
ORGANIZACIÓN	112	/	/

Термин организација уочен је 491 пут у српском корпусу, а његов шпански еквивалент у испитиваним текстовима на овом језику 112 пута. Иако је малтене незаобилазан када је реч о менаџменту, занимљиво је приметити да у српском корпусу и јесте један од најучесталијих међу испитиваних 15 (само је *процес* уочен једном више од *организације*). У шпанском корпусу, очигледно, знатно је ређи него у српском (више од 4 пута), што сугерише да теме текстова и начин њихове обраде на шпанском не захтевају чешћу присутност овог термина.

10.3.9. Политика – Política

Политика (3.5.8.) <организација>, на основу SRPS ISO 9000: 2015 стандарда подразумева намере и усмерење организације, како их је званично изразило њено највише руководство.

Табела 13. Учесталост појављивања термина *политика/política* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
ПОЛИТИКА	65	/	/
POLÍTICA	103	/	/

Овај појам у оба испитивана корпуса означен је једним термином – *политика*, односно *política*. У текстовима на српском јавља се скоро дупло већи број пута него у радовима на шпанском језику. Не бележи се присуство синонима.

10.3.10. Процес – *Proceso*

У референтном стандарду *процес* (3.4.1) је скуп међусобно повезаних или међусобно делујућих активности који користи улазне елементе да би се испоручио предвиђени резултат.

Табела 14. Учесталост појављивања термина *процес/proceso* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
ПРОЦЕС	492	/	/
PROCESO	202	/	/

Енглеском термину *process* у српском, односно у шпанском језику одговарају термини *процес*, тј. *proceso*. У анализираним текстовима на српском уочава се 492 пута, а у текстовима на шпанском 202 пута. Присуство синонимних облика није уочено.

10.3.11. Процедура – *Procedimiento*

Процедура (3.4.5) је у SRPS ISO 9000: 2015 стандарду одређена као специфицирани начин извршавања неке активности или процеса.

Табела 15. Учесталост појављивања термина *процедура/procedimiento* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
ПРОЦЕДУРА	35	/	/
PROCEDIMIENTO	9	/	/

Процедура се у корпусу појављује 35 пута, а њен шпански еквивалент *procedimiento* 9 пута. Очигледно је да је термин присутнији у текстовима на српском језику и да се не бележи синоним ни у једном од анализираних корпуса.

10.3.12. *Mucija – Misión*

Термин *мусија* (3.5.11) <организација> у SRPS ISO 9000: 2015 стандарду одређен је као сврха постојања организације, коју изражава највише руководство.

Табела 16. Учесталост појављивања термина *мусија/misión* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
МИСИЈА	22	/	/
MISIÓN	1	/	/

У случају термина *мусија/misión* јасно је да српски и шпански облик (као и енглески *mission*) имају исти корен. Корпус не бележи њихове синониме. Једину необичност овде представља чињеница да се у шпанском корпусу овај термин јавља само једанпут.

10.3.13. *Buzija – Visión*

Бузија (3.5.10) <организација> према SRPS ISO 9000: 2015 стандарду је тежња ка томе шта организација жели да постане, коју изражава највише руководство.

Табела 17. Учесталост појављивања термина *бузија/visión* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
ВИЗИЈА	40	/	/
VISIÓN	23	/	/

Овај термин присутан је у српском корпусу 4 пута (*бузија*), а у шпанском 23 пута (*visión*). Оба облика одговарају предлогу референтног стандарда на одговарајућим језицима, а корпус не бележи њихове синониме.

10.3.14. *Strategija – Estrategia*

Стандард SRPS ISO 9000: 2015 *strategiju* (3.5.12) дефинише као план за постизање дугорочног или свеобухватног циља.

Табела 18. Учесталост појављивања термина *strategija/estrategia* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
СТРАТЕГИЈА	171	/	/
ESTRATEGIA	171	/	/

И у овом пару термина српска и шпанска варијанта, *strategija/estrategia* одговарају стандардом препрученим облицима. Занимљиво је да су у корпусу уочени једнак број пута (171). Потпуна изједначеност је, засигурно, случајна, али јасно је да је учесталост овог термина у српском и шпанском корпусу уравнотежена.

10.3.15. *Циљ – Objetivo*

Према референтном стандарду *циљ* (3.7.1) је резултат који треба да се оствари.

Табела 19. Учесталост појављивања термина *циљ/objetivo* у писаном корпусу.

термин на српском/шпанском	број понављања	синоними у корпусу	број понављања
ЦИЉ	426	/	/
ОБЈЕКТИВО	148	fin	29
		meta	2

Термин *циљ* појављује се у корпусу 426 пута, а *objetivo* 148. Оба одговарају терминима одређеним стандардом ISO 9000: 2015. У овом случају занимљиво је обратити пажњу на Напомену 3 која иде уз термин, а овако гласи на енглеском, српском, односно шпанском језику:

An objective can be expressed in other ways, e.g. as an intended outcome, a purpose, an operational criterion, as a quality objective (3.7.2) or by the use of other words with similar meaning (e.g. aim, goal, or target).³³

Циљ се може изразити и на друге начине, нпр. као предвиђени исход, сврха, оперативни критеријум, као циљ калитета (3.7.2), или коришћењем других речи сличног значења (нпр. свеукупни циљ, општи циљ или посебан циљ).³⁴

Un objetivo se puede expresar de otras maneras, por ejemplo, como un resultado previsto, un propósito, un criterio operativo, un objetivo de la calidad (3.7.2), o mediante el uso de términos con un significado similar (por ejemplo, fin o meta).³⁵

Како што се из навода стандарда види, енглеске одреднице *aim*, *goal* и *target*, у овом случају преведене су на српски као *свеукупни циљ*, *општи циљ* или *посебан циљ*, а на шпанском дају се две - *fin* и *meta*. Сви изрази на српском језику садрже реч *циљ*, праћену придевом који је одређује – свеукупни, општи, посебан. У шпанском су, као речи сличног значења издвојени *fin* и *meta*. Уколико се посматрају као синоними термина *objetivo*, примећује се да су знатно ређи, али ипак присутни у корпусу - *fin* се сусреће 29, а *meta* 2 пута.

10.4. Трећи део: испитивање кључних особина стручног термина на одабраним релевантним терминима корпуса

Табела која следи садржи одабране термине, њихове синониме који се појављују у корпусу, као и неке честе синониме које корпус не садржи (означени звездicom). У њој се бележе четири одабране карактеристике стручног термина, испитиване на датим примерима:

³³ Преузето са: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9000:ed-4:v1:en>

³⁴ SRPS ISO 9000: 2015

³⁵ Преузето са: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9000:ed-4:v1:es>

Табела 20. Испитивање кључних особина стручног термина на одабраним релевантним терминима корпуса.

Термин (српски/ шпански)	једнозначност (+/-)	несинонимност (+/-)	краткоћа (бр.слогова)	домаћи-одомаћени (Д-О)/англицизам (А)	енглески термин
МЕНАѢМЕНТ	-	-	3	А	MANAGEMENT
Управљање	-	-	4	Д-О	
GESTIÓN	+	+	2	Д-О	
НАЈВИШЕ РУКОВОДСТВО	+	-	7	Д-О	TOP MANAGEMENT
топ менаѢмент	+	-	4	А	
ALTA DIRECCIÓN	+	-	5	Д-О	
altos directivos*	+	-	6	Д-О	
alta gerencia*	+	-	5	Д-О	
МЕНАѢМЕНТ ПРОЈЕКТА	+	-	6	А	PROJECT MANAGEMENT
пројектни менаѢмент	-	-	6	А	
управљање пројектом	-	-	7	Д-О	
GESTIÓN DE PROYECTOS	+	+	6	Д-О	
МЕНАѢМЕНТ КВАЛИТЕТА	+	-	7	А	QUALITY MANAGEMENT
управљање квалитетом	-	-	8	Д-О	

GESTIÓN DE LA CALIDAD	+	+	7	Д-О	
УПРАВЉАЊЕ КВАЛИТЕТОМ	-	-	8	Д-О	QUALITY CONTROL
контрола квалитета	-	-	7	Д-О	
CONTROL DE LA CALIDAD	+	+	7	Д-О	
КОНТРОЛИСАЊЕ	+	-	5	Д-О	INSPECTION
контрола	+	-	3	Д-О	
				Д-О	
INSPECCIÓN	+	+	3		
ЗАИНТЕРЕСОВАНА СТРАНА	-	-	9	Д-О	INTERESTED PARTY
ИНТЕРЕСНА СТРАНА	-	-	6	Д-О	STAKEHOLDER
стејкхолдер	-	-	3	А	
PARTE INTERESADA	+	-	7	Д-О	
stakeholder	+	-	3	А	
ОРГАНИЗАЦИЈА	+	+	6	Д-О	ORGANIZATION
ORGANIZACIÓN	+	+	5	Д,-О	
ПОЛИТИКА	+	+	4	Д	POLICY
POLÍTICA	+	+	4	Д-О	

ПРОЦЕС	+	+	2	Д-О	PROCESS
PROCESO	+	+	3	Д-О	
ПРОЦЕДУРА	+	+	4	Д-О	PROCEDURE
PROCEDIMIENTO	+	+	5	Д-О	
ВИЗИЈА	+	+	3	Д-О	VISION
VISIÓN	+	+	2	Д-О	
МИСИЈА	+	+	3	Д-О	MISSION
MISIÓN	+	+	2	Д-О	
СТРАТЕГИЈА	+	+	4	Д-О	STRATEGY
ESTRATEGIA	+	+	4	Д-О	
ЦИЉ	+	+	1	Д-О	OBJECTIVE
OBJETIVO	+	-	4	Д-О	
fin	+	-	1	Д-О	
meta	+	-	2	Д-О	

Четири наведене особине посматрају се као особине речи и израза које већ имају статус термина (потврђено кроз први део истраживања). Уколико одеђени термин као лексема или израз има неко друго значење (или више њих) у оквиру друге струке или језика опште намене (што је готово загарантовано самом природом језика), овде му се неће бележити изостанак једнозначности. Његове особине биће испитиване у оквирима терминологије менаџмента, а не у целокупном језичком систему.

10.4.1. Менаџмент – *Gestión*

Очигледно је да је српски термин из првог пара вишезначан, да има синониме у оквиру терминологије дате области, да садржи 3 слога и да је англицизам. Термин *управљање*, који се у корпусу користи као његов синоним, такође не задовољава критеријуме једнозначности и несинонимности, а дужи је од термина *менаџмент*. Једина његова потенцијална предност у односу на *менаџмент* била би чињеница да је домаћа реч (колико год интернационалност била пожељна у стручној терминологији, домаћем термину, уколико задовољава остале кључне услове, треба дати предност). Али, пошто је *управљање* само део активности које подразумева *менаџмент* (закључено на основу дефиниције из релевантног стандарда), семантички не може одговарати енглеском термину *management*, односно не задовољава предуслов који одредница мора испунити да би се сматрала термином – адекватност означеном појму. Стога, термин *управљање* не би требало да се користи у датом значењу (а у корпусу је више него дупло чешћи од *менаџмента*). Елиминацијом овог, очигледно непримереног облика, појачала би се (ако не и у потпуности обезбедила) несинонимност термина *менаџмент*. Енглески термин за *управљање* у области менаџмента је *control* или *controlling*, о чему ће више речи бити у образлагању конкретно ове одреднице.

Приликом претраживања корпуса уочено је да се *менаџментом* веома често означава и група људи која руководи организацијом. Иако стандард SRPS ISO 9000: 2015 препоручује да у овом значењу термин менаџмент буде праћен атрибутом (као нпр. *топ менаџмент*), како би се избегло мешање са другим значењима, пратња атрибута често изостаје. На овај начин штети се

једнозначности термина *менаџмент*. Уколико би се професионална делатна заједница више придржавала ове препоруке, степен једнозначности наведеног термина био би већи.

Стога, вероватно би најбоље решење било прихватити англицизам *менаџмент* и у српском језику. Домаћа реч је увек добродошла и треба јој дати предност, али како у овом случају није понуђена адекватна (ни благовремено, тј. по појави англицизма, ни до данас), а позајмљеница се учврстила у пракси, верујем да би евентуалне накнадне интервенције остале без места у примени. Коначно, уз придржавања препорука стандарда на који се овде позива, *менаџмент* би унапредио степен несинонимности и једнозначности (иначе тешко достижних особина) и „ојачао“ би као термин у домену стручне употребе у српском језику.

Што се шпанског термина *gestión* тиче, он се налази, како у релевантним глосарима и стандардима (UNE-EN ISO 9000: 2015), тако и у практичној примени. У употреби се некада може срести и одредница *administración*. Наведени стандард је уопште не бележи, а нема је ни у корпусу у значењу менаџмента. Иако се може приметити његова погрешна употреба (као код нас термина *управљање*), као нпр. у случају *administración de proyectos*, где се мисли на *gestión de proyectos*, односно менаџмент пројектом. Дакле, термин *administración* није синоним за *gestión*, а најчешће се среће у изразима *administración pública* (енглески - *public administration*; српски- јавна/државна управа), *administración de empresas* (енглеско - *business administration*).

10.4.2. Највише руководство – *Alta dirección*

У другом пару термина ситуација је слична у оба језика. У српском овде нема семантичке непокривености (тј. оба термина одговарају појму), као што је био случај код синонима у претходном пару. *Највише руководство* је једнозначан термин који не задовољава критеријум несинонимности, има 7 слогова и домаћег је порекла. Синонимна варијанта *топ менаџмент* такође је једнозначна, очигледно без задовољења несинонимности, садржи 4 слога и представља у потпуности преузет англицизам. Уколико би се ове алтернативе посматрале кроз матрицу коју даје Бугарски, краткоћа и међујезичка прозирност дале би предност

топ менаџменту. Анализом корпуса примећено је често изостајање атрибута који би требало да прати реч *менаџмент* када она означава руководство (препука стандарда SRPS ISO 9000: 2015). Некада овај изостанак отежава разумевање и тражи додатно, пажљивије ишчитавање текста и евентуално консултовање стручних приручника и глосара. Само истраживање показало је да корпус не садржи термин *највише руководство*, иако се *менаџмент* у значењу руководства јавља велики број пута. С друге стране, корпус бележи термин *топ менаџмент*, што говори у прилог његовој прихваћености у пракси и опет му даје предност над наведеним синонимом. Поред аргумената изнетих у корист англицизма, можда би се предност могла дати термину *највише руководство* – одавно постоји у језику (нема разлога за његово изопштавање), значење му је недвосмислено (једнозначност задовољена) и бележи се у споменутом стандарду. Притом, уколико би се у српском инсистирало на речи *руководство* и избегавању употребе речи *менаџмент* у истом значењу, повећао би се степен једнозначности и несинонимности термина *менаџмент* са значењем из претходног пара. Ако се *менаџмент* не би користио у значењу *руководства*, не би било потребе ни за атрибутом-појашњивачем значења.

Јасно је да је *менаџер* све чешћи назив за руководиоца, шефа. Сусрећу термини као што су *бизнис менаџер*, *пројектни менаџер* и слични. Ако се у претходном случају одредимо за *руководство*, онда је препоручљивије користити термин *руководилац*, уместо *менаџер*.

У српском корпусу нарочито привлаче пажњу облици *business menadžeri* и *project menadžeri* (дати управо овако у тексту на српском, писаном латиничним писмом). Прва реч синтагме директно је преузета из енглеског језика (са комплетном изворном графицијом), док је друга, такође, преузети англицизам, само прилагођен ортографским правилима српског језика. Овакви случајеви, осим што су слика творбене недоследности и неуједначености, пример су невођења рачуна о терминологији и прецизном стучном изражавању, али и потпуног одсуства бриге о језику и лекторске интервенције. Дато стање не иде у прилог ни професионалној делатној заједници, ни читаоцима којима је часопис намењен. Верујем да изрази попут наведених настају као последица утицаја популарних текстова (првенствено медијских), језичке немарности, али и недовољне свести о

важности терминологије. Ниједан од наведених разлога не би требало да буде прихватљив у академским стручним текстовима попут испитиваног корпуса.

Иако се у односу *менаџмент* – *руководство* и *менаџер* – *руководилац* предлаже давање предности другим формама (како у овим, тако и у вишечасовним терминима типа *највише/средње руководство, извршни руководилац* итд.), чињеница је да су наведени англицизми у овом значењу прилично учвршћени у српском језику. Њима су простор омогућиле првенствено велике компаније међународног карактера и начин модерног пословања који лако превазилази све границе и одликује се великом брзином протока информација. Веома је извесно да им је у прилог ишао и осећај привдне модерности коју са собом носи употреба страног израза (често образлаган у многим термилошким препорукама Одбора за стандардизацију српског језика). Верујем да се ваљаном стандардизацијом терминологије, а онда и њеном доследном употребом даља пракса може контролисати и усмеравати. Ипак, уколико термини *менаџер* и *менаџмент* (као и сви комплекснији, попут *генерални менаџер, топ менаџмент* и сл.) и даљњ буду присутни у употреби (а готово је сигурно да хоће), и те како треба водити рачуна о њиховом правилном преузимању и адаптацији у српском језичком систему.

Шпански термин *alta dirección* је једнозначан, не задовољава критеријум несинонимности, има 5 слогова, а домаћег је порекла. Иако испитивани корпус не бележи овај термин, честа је појава облика *dirección* (руководство), што наводи на закључак да, је *alta dirección* сасвим прихватљив термин. Несинонимност му нарушава постојање облика *alta gerencia* (који, како је наведено, такође нема у корпусу). Занимљиво је приметити да у енглеском и у српском имамо парове истог корена – *management* – *manager*, *руководство* – *руководилац* (*менаџмент* – *менаџер*), а у шпанском различитог корена – *dirección* – *gerente*. Наравно, постоје и облици *director*, *gerencia*, али су знатно ређи од наведеног пара. Вишеструко значење речи *менаџмент* (координиране активности за усмеравање организације и управљање њоме; и највише руководство), које је у српски ушло директним преузимањем из енглеског, не одражава се на шпански језик. Постојање два различита облика (*gestión* и (*alta*) *dirección*) за обележавање ова два различита појма укида могућност забуне.

10.4.3. Менаџмент пројекта – *Gestión de proyectos*

У трећем пару термин на српском језику који предлаже референтни стандард (*менаџмент пројектом*) је једнозначан, не задовољава критеријум несинонимности, има 6 слогова и енглеског је порекла. *Пројектни менаџмент*, који се често појављује као ознака за исти појам, није једнозначан јер, у неким случајевима означава и *руководство пројекта* (код претходног пара образложена је употреба речи *менаџмент* у значењу *руководства*). Очигледно ни он не може испунити критеријум несинонимности, а исте је дужине и порекла као облик из стандарда. У поређењу ова два термина први би био вреднован као „бољи“ јер има виши степен једнозначности (једне од кључних особина стручног термина). Осим тога, следи и образац за формирање термина који означавају различите врсте менаџмента- **менаџмент** + **именица** (менаџмент ризика, менаџмент људских ресурса, менаџмент трошкова), који је устаљенији и чешћи од структуре **придев** + **менаџмент** (среће се у *стратегијском менаџменту*). Такође се примећује да је у овде датим терминолошким изразима друга именица у генитиву (*менаџмент пројекта*), а не у инструменталу (*менаџмент пројектом*), како предлаже референтни стандард, а биће посебно образложено у другом истраживању.

Што се израза *управљање пројектом* тиче, често употребљаваног као синоним за *менаџмент пројекта*, из образложења значења термина *менаџмент*, јасно је да не одговара појму, те да се у оквиру овог значења не може борити за место у стандарду. Исто важи и за *пројектно управљање* и *пројектно руководство*, чија је појава (додуше, врло ретка) уочена у корпусу, такође са значењем *менаџмента пројекта*.

Шпански термин *gestión de proyectos*, дефинисан као у референтном стандарду (наведено у претходном кораку истраживања) је једнозначан, а пошто се не појављује облик који се користи паралелно, задовољава и несинонимност. Садржи две речи, те је сличне дужине као и изворна енглеска, а и српска варијанта. И у овом случају, као и када је о свим врстама менаџмента реч, у шпанском језику усталила се кованица домаћег порекла. Образац за формирање термина је прилично једноставан и типичан за шпански и уопште романске језике- именица (*gestión*) + предлог *de* +(одређени члан) + именица (*gestión de*

proyectos, gestión de la calidad, gestión del riesgo). Пеђе се јављају конструкције именица + придев, као напр. *gestión estratégica*.

10.4.4. Менаџмент квалитета – *Gestión de la calidad*

Термин *менаџмент квалитета* је једнозначан, не задовољава критеријум несинонимности, има 7 слогова и англицизам је. Синонимно у корпусу користи се *управљање квалитетом*, одредница која не задовољава ни једнозначност, ни синонимност, има 8 слогова и домаћа, односно одомаћена је у језику. Избор адекватнијег од ова два термина за појам одређен стандардом прилично је лак. Наиме, други термин, *управљање квалитетом*, не одговара дефинисаном појму, те не би требало ни да се разматра као конкурентан термин у овом домену професионалне употребе језика. Већ је објашњено да *управљање* није српска реч за менаџмент у пуном његовом семантичком обиму, па ни његов синоним у датом значењу. У корпусу се, такође, спомиње и „систем управљања квалитетом“ и позива се на ISO стандарде (који нуде јансе и прецизне одреднице). У енглеској верзији истог текста „систем управљања квалитетом“ дат је као „quality management“. Јасно је да је у раду на српском уместо „системи менаџмента квалитетом“ погрешно употребљен израз „системи управљања квалитетом“. *Управљање квалитетом* је сасвим други термин, а биће разматран одмах у наставку.

Очигледно је да у терминологији менаџмента на српском језику у пракси постоје бројни термини неадекватни појму који означавају. Да би нека одредница уопште добила статус термина, мора одговарати појму чије је језичко обележје. Тек ако више одредница задовољава овај критеријум, може се приступити разматрању боље варијанте.

Занимљиво је приметити да се у *Лексикону појмова* (2009: 169) стоји следеће:

УПРАВЉАЊЕ КВЛИТЕТОМ (МЕНАЏМЕНТ КВАЛИТЕТОМ)

(Quality management)

Према ISO 9000: 2000, представља скуп координираних активности за вођење организације у односу на квалитет и управљање њоме у том смислу.

Сprovedено истраживање показује да цитирани стандард ISO 9000: 2000 за српски еквивалент има SRPS ISO 9000: 2001 (односно JUS ISO 9000: 2001) и да се дефиниција цитирана у *Лексикону* поклапа са дефиницијом одреднице *менаџмент квалитетом* (3.2.8) (*quality management*) из овог стандарда. Ипак, у њему не постоји изједначавање термина *управљање квалитетом* и *менаџмент квалитетом*, како што је случај у *Лексикону*. Напротив, одредница *управљање квалитетом* (3.2.10) (*quality control*) дата је као засебна и дефинисана као део менаџмента квалитетом усресређен на испуњавање захтева квалитета. Примећује се, дакле, да се у наведени глосар непажљиво изједначава *менаџмент квалитета* и *управљање квалитетом*. Уочава се, такође, да и Лексикон и стандард користе конструкцију менаџмент + именица у инструменталу, *меаџмент квалитетом*, а не *менаџмент квалитета*.

У шпанском је и овога пута ситуација прилично једноставнија – за термин *gestión de la calidad* не бележе се облици који се користе као његови синоними.

10.4.5. Управљање квалитетом – Control de la calidad

Српски термин из овог пара, *управљање квалитетом*, не задовољава критеријуме једнозначности и несинонимности, има 8 слогова и домаћи је, односно одомаћен. Као његов синоним појављује се *контрола квалитета*, која у датом контексту има исте особине, само је за слог краћа. Овде се опет наилази на пример лоше употребе термина, тј. неадекватног споја термина и појма. Под термином *управљање квалитетом* подразумева се појам чија је дефиниција наведена у претходном делу истраживања. У корпусу је приметна употреба *контроле квалитета* са истим значењем. Ова грешка, уз грешке које прате превод термина *менаџмент*, је можда и најчешћа и, условно речено, најразумљивија у терминологији менаџмента на српском језику. Очигледно се ради о дословном преводу речи *control* и утицају негативног трансфера из енглеског језика. Стандард SRPS ISP 9000: 2015 термин *quality control* преводи као *управљање квалитетом*, из чега се закључује да је *control* *управљање*, а не *контрола*. Јакић

(2014: 102), такође, скреће пажњу на овај чест пропуст. Исти се уочава и у *Лексикону појмова*, где се за превод *quality control* узима *контрола квалитета*. Шта се у домену терминологије менаџмента подразумева под *контролом*, односно *контролисањем* на српском језику, размотриће се у редовима који следе.

Control de la calidad је појам који је једнозначан и несинониман у терминологији менаџмента на шпанском језику. Домаћи је и има 7 слогова. Како у употреби нема другог израза са истим значењем, нема ни конфузних ситуација. Како сва говорна подручја, па и шпанско, комплетан термилошки апарат из области менаџмента преузима са англофоних простора (па усваја његове елементе или по узору на њих прави своје), ни дати термин није изузетак. Овде, за разлику од случаја у српском језику, превод са енглеског јесте дослован (те нема могућност за негативан трансфер), али и одговарајући и потврђен у референтном стандарду на шпанском језику.

10.4.6. Контролисање – *Inspection*

Термин *контролисање*, као и његов синоним *контрола*, у домену менаџмента је једнозначан и домаћи, односно одомаћен у језику. Пошто се користе за ознаку истог појма, не задовољавају критеријум несинонимности. Упоредени по издвојеним, кључним особинама стручног термина, разликују се једино по дужини, где је *контрола*, као краћа у предности. Стандард SRPS ISO 9000: 2015 бележи само термин *контролисање*, док је *контрола* неупоредиво чешћа у пракси (што доказује и испитивани корпус). У претходно анализираним случајевима синоними термина датих у референтном стандарду обично нису одговарали семантичком опсегу датог појма или су означавали неки други. У овом случају синонимна употреба речи *контрола* не представља грешку, већ евентуално усложњава ситуацију, угрожавајући несинонимност *контролисања*. Јакић (2014: 102) потврђује да је реч о два израза за један појам, у енглеском покривен термином *inspection*.

Несинонимност као критеријум, због саме природе језика тешко је остварљива и у доменима његове стручне употребе. Ипак, ако није узрок грешке и забуне, иако је пожељна у великој мери, не мора бити у потпуности задовољена.

Уколико би се у овом случају тежило елиминацији једног од облика, вероватно је да би *контрола*, због боље укореењености у пракси, требало да замени *контролисање*. И код овог термина треба водити рачуна избегавању негативног трансфера из енглеског језика, те *inspection* не превести као *инспекција* или сл.

У шпанском језику у домену менаџмента, еквивалент за енглески термин *inspection* је *inspección*. Једнозначан је и несинониман, домаћи, односно, одомаћен и садржи 3 слога. Ни у овом случају у шпанском не постоји бојазан од негативног трансфера из енглеског језика, јер су термини истог корена.

10.4.7. Заинтересована страна/интересна страна – *Parte interesada*

У српском језику у датом случају, очигледно, имамо два облика – *заинтересована страна* и *интересна страна*. Наиме, они одговарају (редом) енглеским облицима *interested party* и *stakeholder* из стандарда ISO 9000: 2015. Ипак, наведени су под истим бројем, а дата је једна дефиниција (наведена у другом делу овог истраживања), те се у стандарду, очигледно, сматрају синонимима.

Међутим, Јакић (2014: 102) скреће пажњу да је реч о два појма, који се у српском језику грубо означавају једним термином – *заинтересоване стране*. Она подсећа да је заинтересована страна „особа или група која има интерес у перформансама или успеху организације.“³⁶ Наглашава да групом може бити означена организација, њен део или више организација и подвлачи важност сагледавања утицаја који производ/услуга има на заинтересоване стране у целокупном циклусу. Стејкхолдере, како каже, чине групе без чије подршке би дошло до престанка постојања организације, а могу се односити на унутрашње и спољашње кориснике (Јакић, 2014: 102).

Из табеле се види да су и српски домаћи или одомаћени облици вишезначни, односно да су означени као такви јер су у референтном стандарду дата два термина, а понуђена једна дефиниција. Самим тим једнозначност не може задовољити ни англицизам *стејкхолдери*. Уколико су термини синоними, требало би предложити адекватнији, а уколико нису (како се проналази код Јакић),

³⁶ ISO/IEC 17000: 2004

треба јасно разграничити њихову разлику и тиме допринети једнозначности. Несинонимност је и у овом случају је особина коју је тешко достићи.

Шпански стандард нуди само један облик – *parte interesada*, а корпус бележи и термин *stakeholder*. Оба су једнозначна, али не испуњавају критеријум несинонимности и позајмљеница је дупло краћа.

Дакле, за две одреднице на енглеском (у стандарду покривене једном дефиницијом) *interested party* и *stakeholder* постоје две српске, *заинтересована страна* и *интересна страна*, а једна шпанска, *parte interesada*. Очигледно је да су облици које сугеришу српски и шпански стандард нестабилни у употреби, па се јављају изузетно ретко или у мање или више спретним синонимним варијантама. Последица те нестабилности сигурно је и знатно чешћа употреба англицизма *стејкхолдери* (и то у оба корпуса). Он се у српском јавља транскрибован, тј. баш као *стејкхолдери*, али и у изворној графици. И овде, као и у још неким случајевима у датом истраживању, битно је нагласити да се стране речи не могу преносити у српски у изворној графици јер се не прилагођавају ћириличном писму и деklinацији, а за речи из страних језика постоје адекватна правила транскрипције. У шпанском реч *stakeholder(s)*, природно, задржава енглеску писану форму.

Примећено је да се у корпусу појављују термини *интересне групе*, *интересне организације* и на шпанском *grupos de interés*. Сви они могу бити интересне стране, само су овде прецизније обележене као групе, односно организације.

Очигледно је да сама професионална делатна заједница, како српска, тако и шпанска, тешко прихвата, односно мало користи стандардом препоручене варијанте испитиваног термина.

10.4.8. Организација – Organización

Овај пар, са термиолошког аспекта, прилично је једноставан. И српски и шпански облик (*организација* – *organización*) латинског су порекла, а домаћи, односно одомаћени у оба језика. У терминологији менаџмента су једнозначни и несинонимни, што доприноси њиховом добром функционисању у домену стручне

употребе језика. Оба се налазе у одговарајућим верзијама стандарда ISO 9000: 2015.

10.4.9. Политика – *Política*

Термини *политика* и *política* једнозначни су у корпусу, а не постоје облици који се користе синонимно (ни на српском, ни на шпанском језику). Оба имају по 4 слога, а домаћи су, тј. одомаћени у језику (као и многи термини, латинског су порекла). Тако се у српском корпусу, између осталог, могу пронаћи *развојна*, *ресурсна*, *еколошка политика*, а у шпанском *política industrial*, *salarial*, *económica*, *fiscal* итд. Оба ова термина налазе се у референтном стандарду и лако су препознатљиви, а треба водити рачуна да је енглески облик *policy* и не помешати га са обликом *politics* на овом језику.

10.4.10. Процес – *Proceso*

Оба термина из датог пара (*процес* – *proceso*) су једнозначна, а како нема одреднице која се користи са истим значењем, задовољавају критеријум несинонимности. Латинског су порекла, а одомаћени у српском и шпанском језику, као и у енглеском на ком се појам означава термином *process*. Српска варијанта за слог је краћа од шпанске. Међујезичка транспарентност овог термина је велика, те не би требало да постоје значајније потешкоће приликом стручних превода. Сва три наведена облика забележена су у референтном стандарду.

10.4.11. Процедура – *Procedimiento*

Термини *процедура* и *procedimiento* у анализираном корпусу су једнозначни и несинонимни. Српска варијанта садржи 4, а шпанска 5 слогова. Латинског су порекла, а у терминологији менаџмента настају као преводна варијанта енглеске одреднице *procedure* која има исти корен. Сва три облика забележена су у референтном стандарду.

10.4.12. *Buzija – Visión*

Оба термина из овог пара (*визија – visión*) су једнозначна и задовољају критеријум несинонимности. Српски садржи 3 слога, а шпански 2. Оба су латинског порекла и одомаћени су у датим језицима. У корпусу на српском налазе се израз као што су *теоријска визија, двострука визија, трострука визија*, а у шпанском *visión estratégica, visión teórica, visión práctica* итд. Енглески термин *vision* истог је порекла као испитивани пар, те при превођењу овог термина обично нема потешкоћа, негативног трансфера и збуњујућих елемената. Сва три налазе се у референтном стандарду.

10.4.13. *Mucija – Misión*

Термини *mucija* и *misión* су једнозначни, задовољавају критеријум несинонимности, и домаћи/одомаћени су у језику. Српска варијанта има 3, а шпанска 2 слога. Оба термина су међујезички прозирна и настала су као превод енглеске одреднице *mission*. Сва три облика издвојена су у референтном стандарду и мала је могућност да дође до потешкоћа приликом разумевања или превода у тексту.

10.4.14. *Стратегија – Estrategia*

У овом пару термина оба елемента (*стратегија* и *estrategia*) су једнозначна, несинонимна, домаћа, тј. одомаћена у језику, па чак садрже и исти број слогова (4). Узета су за ознаку датог појма следећи енглески термин *strategy*. Сва три облика су истог порекла, па им је степен међујезичке транспарентности велики, а препознати су у референтном стандарду.

10.4.15. *Циљ – Objetivo*

Српски облик термина у последњем анализираном пару (*циљ*) је једнозначан, несинониман, има један слог и домаћег је порекла. Његов шпански еквивалент *objetivo*, такође је једнозначан, али уз њега се користе речи сличног значења – *fin* и *meta*, па се у великом броју случајева могу сматрати његовим синонимима. Сва три шпанска облика су домаћа, односно одомаћена у језику.

Пошто су по три издвојена критеријума изједначени (једнозначни су, не задовољавају несинонимност и домаћи/одомаћени су у језику), може се уочити једино разлика у дужини. *Objetivo* садржи 4, *fin* 1, а *meta* 2 слога. Како је краткоћа пожељан критеријум стручног термина, предност у употреби имали би редом – *fin*, *meta* и тек онда *objetivo*. Ипак, *objetivo* је, очигледно, варијанта одабрана под директним утицајем енглеског термина *objective*, те је међујезички најтранспарентнија и најчешћа у корпусу, а издвојена је и у референтном стандарду. Стандард препознаје и друге две варијанте као речи „сличног значења“ које се могу користити за дати појам, али је *objetivo* јасно издвојен као основни термин за обележавање дефинисаног појма. Осим тога, реч *objetivo* у широкој је употреби у шпанском језику опште намене, те не носи обележје новије туђица приспеле путем енглеског као глобалне лингва франке. Дакле, због изједначености са синонимним варијантама према три од четири кључне особине стручног појма, због међујезичке прозирности и очигледно широке прихваћености у пракси (потврђене учесталошћу у корпусу), као и због издвојености у референтном стандарду и адекватности означеном појму, термин *objetivo* оправдано је истакнут у синонимном низу.

10.5. Закључци истраживања писаног корпуса

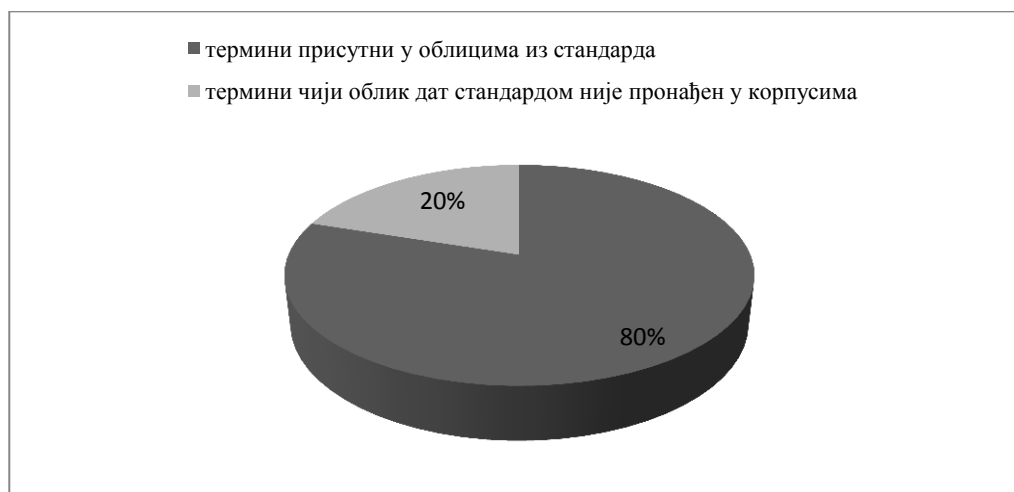
Писани корпус чинила су издања часописа *Management* (на српском језику) и часописа *Cuadernos de Gestión* (на шпанском језику) из 2012. године, а његово истраживање било је организовано у три дела.

Први део истраживања имао је за циљ да покаже репрезентативност 15 одабраних термина за саму област којој пропадају, тј. област менаџмента. Примарна селекција извршена је уз помоћ монографије ауторке Јакић (2014) и *Лексикона појмова* (2009), а репрезентативност доказана присуством одредница у стандарду ISO 9000: 2015 (за који постоје српски, односно шпански еквиваленти). Дакле, закључено је да одабрани термини јесу репрезентативни и релевантни за област менаџмента. У току овог дела истраживања уочено је, такође, да у професионалној делатној заједници постоји свест о важности терминологије, што потврђује чињеница да глосар попут *Лексикон појмова* (2009) уопште постоји.

Ипак, и ово издање наше најпрестижније академске институције која се бави менаџментом бележи низ термилолошких пропуста, од изостављања дефиниције кључног термина (*менаџмент*), до недостатка адекватнијих превода енглеских одредница (нпр. *control* се преводи као *контрола*, уместо као *управљање*) и успостављања синонимних односа где не постоји потпуна подударност (*менаџмент* и *управљање*). ISO стандарди из области менаџмента код нас се ажурно усвајају и стварају се српске верзије. Пошто процедура доношења стандарда подразумева прво његово формулисање од стране компетентних стручњака, а онда и увид јавности и могућност интервенције на дати предлог, за коначно усвојен стандард верује се да је у складу са ставовима професионалне делатне заједнице (јер би, у супротном, реаговала). Исто тако требало би да реагују и језички планери уколико сматрају да за реакцију има потребе. Ипак, очигледно је да се стручни приручници и стандарди мимоилазе када су у питању одређени термилолошки сегменти. Након увида у стручну литературу примећено је, такође, да и поред великог степена јасноће и прецизности, и референтни стандард бележи термилолошке пропусте. Као што се дало приметити, стандард нуди облике *менаџмент пројектом*, *менаџмент квалитетом* уместо *менаџмент пројекта*, *менаџмент валитета*; а *заинтересовану* и *интересну страну* сматра синонимима (где се први термин истиче као главни). Стога, природно се намеће закључак да би термилолошка активност морала да буде организованија, систематичнија, да треба да има јасне канале функционисања и да укључи све релевантне субјекте (лингвисте, дату струку, институције које се баве терминологијом и стандардизацијом), односно све оне којих се дата активност тиче. На тај начин избегла би се термилолошка неусаглашеност, а коначан производ, с обзиром на то да би био резултат заједничког рада најпозванијих лица, имао би висок квалитет.

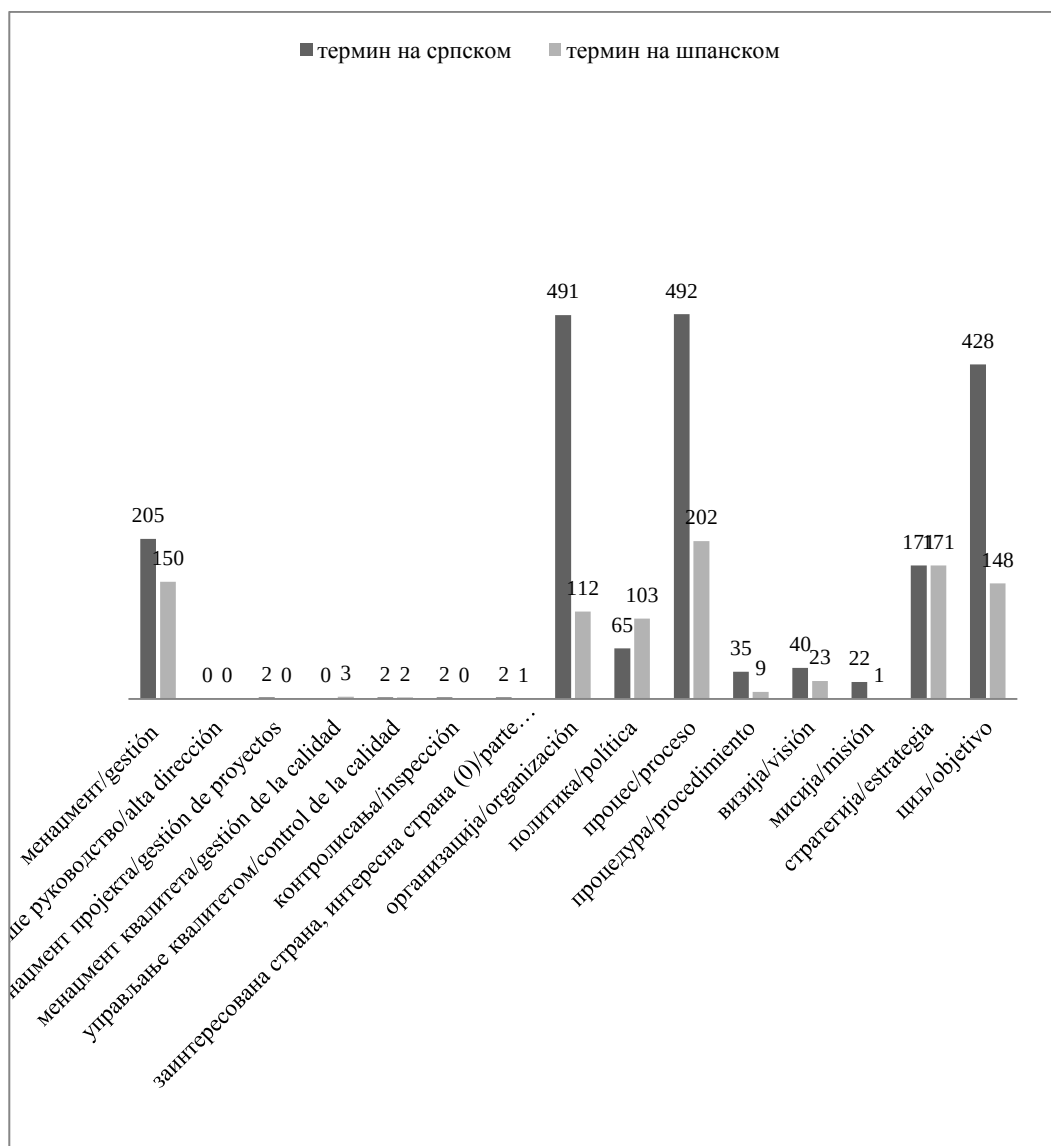
Други део истраживања писаног корпуса имао је за циљ да утврди учесталост термина чија је репрезентативност у сфери менаџмента доказана у првом делу. Закључено је да је у оба корпуса 7 од 15 одабраних термина (односно 80%) присутно у облику датом у српској, односно шпанској верзији стандарда ISO 9000: 2015. У корпусу на српском недостају *највише руководство, менаџмент*

квалитета и *интересна страна*, док у корпусу на шпанском језку фале *alta dirección, gestión de proyectos* и *inspección*.

Слика 6. Графикон присутности одабраних термина у облицима датим у националним стандардима идентичним стандарду ISO 9000:2015; важи за оба корпуса.

Од дванаест препознатих термина у радовима на шпанском језику, само два (*менаџмент квалитета/ gestión de la calidad* и *политика/política*) су учесталија у овом корпусу, док је присутност осталих знатно доминантнија у текстовима на српском. Занимљиво је да се термин *стратегија/estrategia* појављује једнак број пута (171) у оба корпуса. Ова потпуна подударност је, свакако, случајна, али говори о изједначености присуства овог термина у оба корпуса. Термин *управљање квалитетом* и *control de la calidad*, такође се јављају исти број пута (2), али овом случају не би се могло рећи да је појам који означавају једнако фреквентан у оба корпуса због великог присуства синонима у текстовима на српском језику, што ће бити анализирано одмах у наредним редовима.

Слика 7. Графикон учесталости термина у облицима датим у националним стандардима идентичним стандарду ISO 9000: 2015

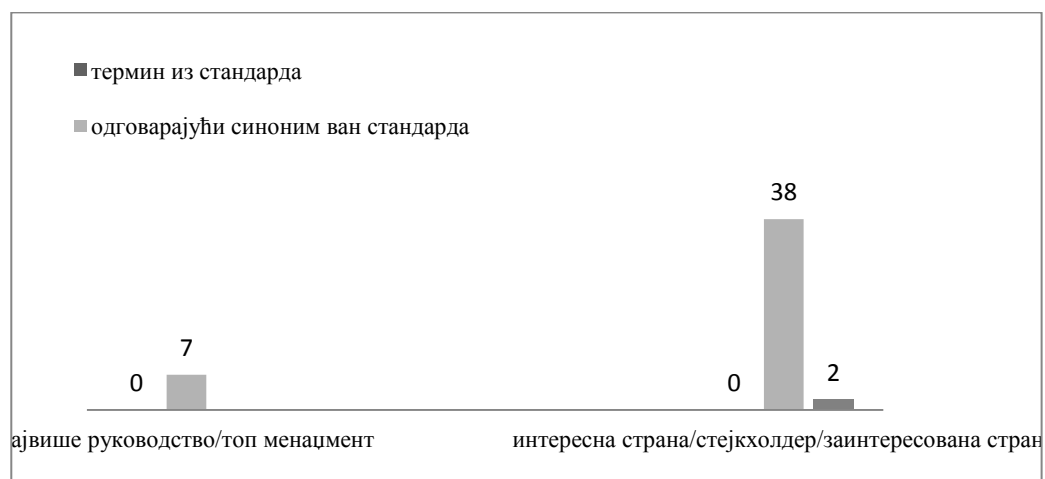
Поред термина датих у референтном стандарду, праћени су и облици који се у корпусу појављују као њихови синоними. Уочено је да се за сва три термина која су у корпусу на српском језику изостала у облицима понуђеним стандардом, појављују синоними, док то није случај ни са једним од термина који се у шпанском корпусу не бележе у форми сугерисаној стандардом. Посматрано из ове перспективе, могло би се рећи да је у корпусу на српском пронађено свих 15 одабраних термина, док у корпусу на шпанском језику недостају 3.

Од посматраних 15 термина у корпусу на српском језику њих 7 има облике који се користе синонимно. Реч је о одредницама *менаџмент*, *највише руководство*, *менаџмент пројекта*, *менаџмент квалитета*, *управљање квалитетом*, *контролисање* и *интересна страна*. Чак у четири случаја (57,14%) облици који се узимају за синониме немају до краја исто значење као и полазни термин из референтног стандарда, односно њихов семантички обим није довољан да покрије значење појма. Прецизније, *управљање* се користи као еквивалент *менаџменту* (иако подразумева само део његовог значења); *пројектни менаџмент* и *управљање пројектом* као еквиваленти *менаџменту пројекта* (иако је први вишезначан и може представљати и руководиоце пројекта, те би га требало избегавати, а други је само део *менаџмента пројекта*); *управљање квалитетом* користи се уместо *менаџмента квалитета* (иако је само његов део); *контрола квалитета* уместо *управљања квалитетом* (последича негативног трансфера из енглеског језика). Осим чињенице да се као синоними терминима из референтног стандарда користе одреднице које, заправо, немају њима истоветно значење, посебно је уочена велика учесталост тих облика. Наиме, они су знатно присутнији од стандардних форми, што приказује и дати графикон.

Слика 8. Графикон поређења учесталости термина из референтног стандарда и њихових неадекватних синонима у корпусу на српском језику.

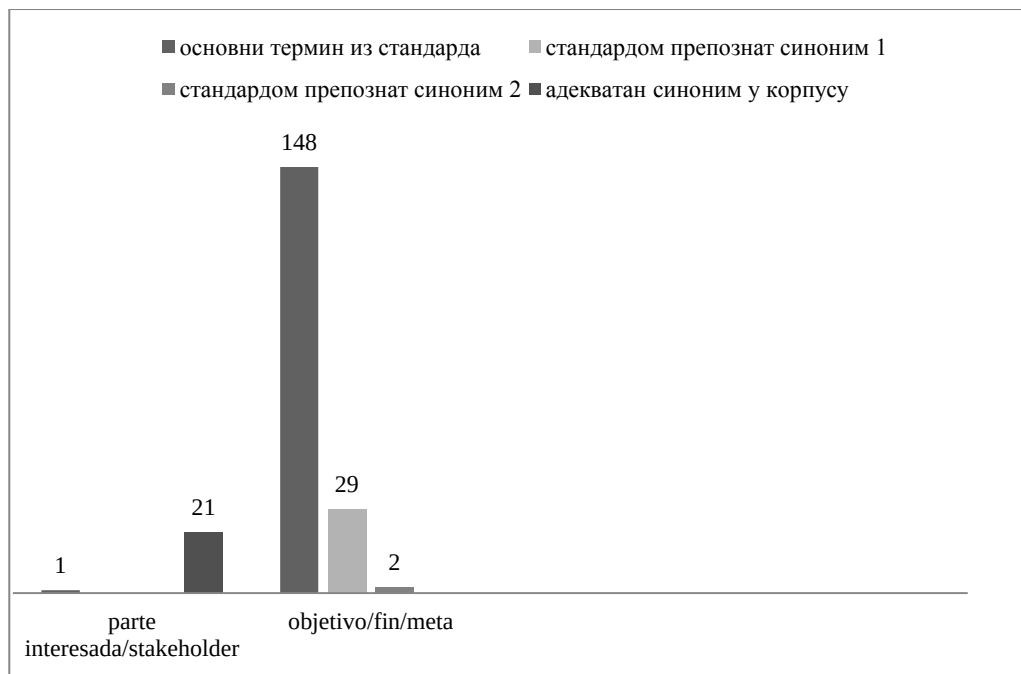
У три од седам случајева (42,86%) термин употребљен уместо одабраног одговара означеном појму. Конкретно, *највише руководство* именовано је као *топ менаџмент*, *контрола* се често користи са истим значењем као *контролисање*, а *интересна страна* појављује се као *стејкхолдер*, односно *stakeholder*. У првом и трећем случају очигледно је да је реч о домаћем термину који препоручује референтни стандард и о англицизму устаљеном у пракси. Занимљиво је, али не и зачуђујуће, да су позајмљени облици чешћи:

Слика 9. Графикон поређења учесталости термина из референтног стандарда и њихових адекватних синонима у корпусу на српском језику.

Иако је *топ менаџмент* живљи у пракси од *највишег руководства*, предност би се могла дати домаћем термину који препоручује стандард, јер је одговарајући означеном појму и нема потребе да буде изопштен. Пружањем шансе овом термину, повећава се и степен једнозначности термина *менаџмент* (очигледно, веома потребне у терминологији ове области на српском), о чему ће бити више речи у закључцима трећег дела овог истраживања. Верујем да се учесталост *стејкхолдера*, осим утицају енглеског, дугује и честом грубом изједначавању термина *заинтересована* и *интересна страна* (на шта упозорава Јакић, 2014: 102). Ипак, поређењем енглеске и српске верзије стандарда ISO 9000: 2015, види се да ни тамо ове две одреднице нису јасно раздвојене – наводе се оба појма, а прати их једна дефиниција. Стога, не чуди да се често користе као синоними, иако стручњаци наглашавају њихове међусобне разлике. Пошто је, очигледно, реч о два појма, нужно би требало да буду означени са два различита термина.

У шпанском корпусу од 15 термина (односно од 12, јер се 3 не појављују ни у облику из стандарда, нити у виду синонима), само два бележе појаву одредница са истим значењем. У оба случаја те одреднице и јесу прави синоними одабраних термина. Као и у текстовима на српском, чест је енглески облик *stakeholder*, а поред термина *objetivo*, појављују се *meta* и *fin*, које референтни стандард, такође, препознаје. Примећује се да шпанска верзија референтног стандарда за енглеске термине *interested party* и *stakeholder* даје само један облик *parte interesada*. Српски, као што је наведено нуди два термина (*заинтересована страна*, *интересна страна*), али стандард на сва три језика даје само једну дефиницију.

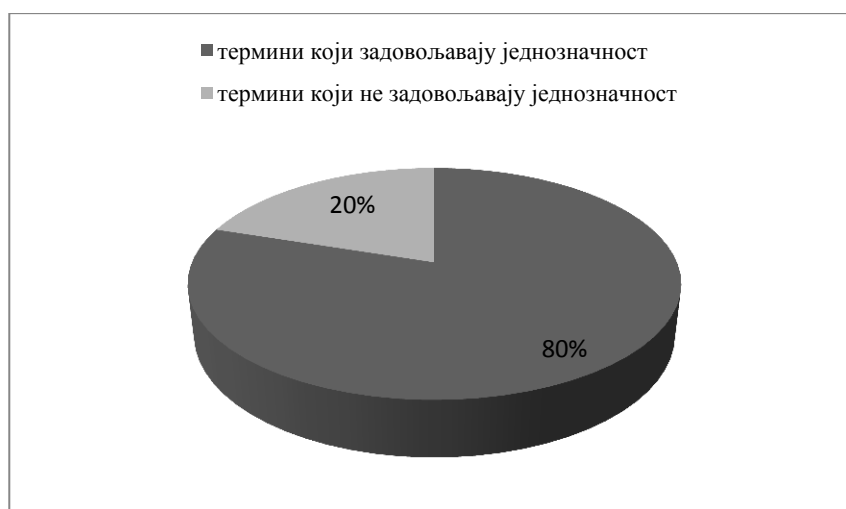
Слика 10. Графикон поређења учесталости термина из референтног стандарда и њихових адекватних синонима у корпусу на шпанском језику.

Из свега наведеног очигледно је да су одабрани репрезентативни термини знатно присутнији у корпусу на српском, него у корпусу на шпанском језику. Ипак, могло би се закључити да су, због приметно мањег броја синонима, шпанске одреднице стабилније. Синоними који су и запажени у шпанском корпусу потпуно су адекватни означеном појму. У текстовима на српском језику синонимија је много чешћа, што није пожељно, али је проблематичније што је

неадекватна, односно што се за ознаку појма користе термини који у потпуности не одговарају његовом значењу. Заправо, може се рећи да у таквим случајевима није реч о синонимији, већ погрешно успостављеној вези између појма и термина. Ово још једном подсећа да је нужан предуслов да нека одредница добије статус термина управо њена исправна веза са обележеним појмом. Једино по остваривању овог предуслова може се вредновати одређени стручни термин и разматрати његове алтернативе.

Трећи део истраживања писаног корпуса подразумевао је испитивање задовољења четири особине стручног термина (једнозначности, несинонимности, краткоће и порекла) код 15 одабраних термина. Дате особине издвојене су као кључне у теоријском делу рада. На овај начин добијена је слика одабраних одредница у појединачним корпусима, али и основа за својеврсну компаративну анализу особина термина менаџмента на српском и шпанском језику.

Што се тиче корпуса текстова на српском језику, примећено је да 12 од 15 праћених термина (80%) задовољава особину једнозначности.

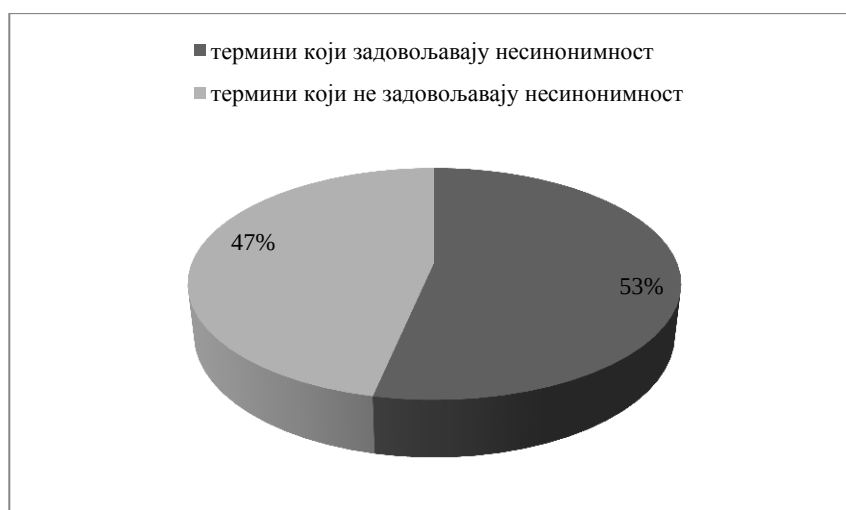

Слика 11. Графикон задовољености критеријума једнозначности код одабраних репрезентативних термина на српском језику.

Три термина која је не задовољавају су *менаџмент*, *управљање квалитетом*, *заинтересована и интересна страна*. Код менаџмента основна препрека испуњењу овог критеријума је употреба ове одреднице у значењу *управљања* (које подразумева само један његов део) и *руководства*. Уколико би се инсистирало на престанку олаког изједначавања *менаџмента* и *управљања*, као и

на употреби термина *руководство* уместо *менаџмент*, кад је реч о појму којим особи или групи људи који усмеравају организацију и управљају њоме, *менаџмент*, као стручни термин, имао би знатно виши степен једнозначности, али и несинонимности. Проблем код термина *заинтересована* и *интересна страна* изложен је већ више пута у овом раду – референтни стандард сматра их синонимима, док стручњаци инсистирају на њиховој разлици. Уколико би се наведена мимоилажења елиминисала, ови појмови били би једнозначни. Очигледно, док се стручњаци задужени за стварање стандарда и стручњаци менаџмента не усагласе, јавности, нарочито лаичкој, неће бити до краја јасно шта наведени термини означавају. Дати случај још један је у низу доказа да се једино међусобном сарадњом споменуте две групе (људи који се баве стандардизацијом и људи који се баве струком), уз неопходно учешће језикословаца, може доћи до ваљане и стабилне терминологије.

Када је реч о несинонимности, њу у корпусу на српском језику задовољава 8 од 15 праћених термина (53,33%).

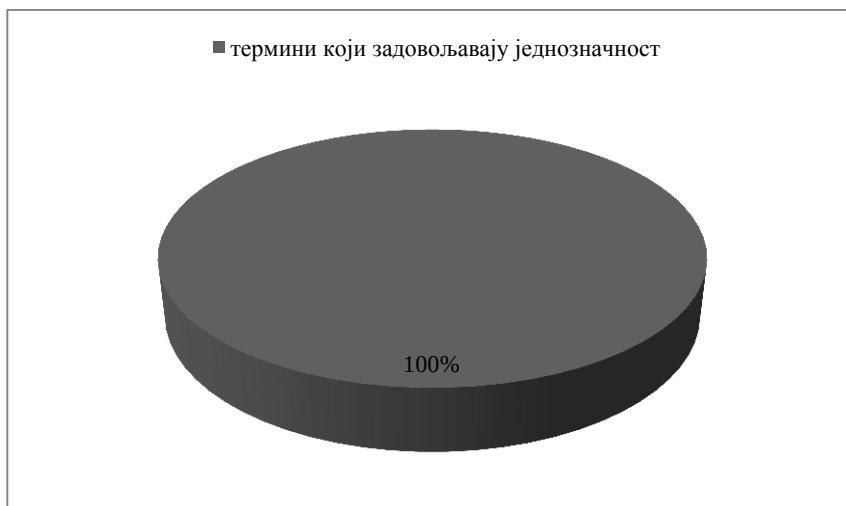
Слика 12. Графикон задовољености критеријума несинонимности код одабраних репрезентативних термина на српском језику.

Седам термина који не задовољавају критеријум несинонимности су *менаџмент*, *највише руководство*, *менаџмент пројекта*, *менаџмент квалитета*, *управљање квалитетом*, *контролисање* и *заинтересована* и *интересна страна*. Као што је већ виђено, несинонимност *менаџмента* „омета“ његова употреба употреба у значењу *руководства* и *управљања*. Исти је узрок и за нарушену

несинонимност *менаџмента пројекта* и *менаџмента квалитета*. *Управљање квалитетом* (осим што често означава термином *менаџмент квалитета*, који одговара сасвим другом појму) није несинонимно јер често бива означено *контролом квалитета* (вероватно последица негативног трансфера из енглеског језика и неопразног превода). Уз *контролисање*, за ознаку истог појма користи се и термин *контрола*. Овај пар синонима сасвим је исправан и нема конфузије између појма и његове језичке реализације. Штавише, термин *контрола* можда је и боље решење (једнозначан је, али и краћи од *контролисања*). Док се не направи јасна разлика између *заинтересоване* и *интересне стране*, ови термини неће моћи да задовоље критеријуме несинонимности. Употреба облика *стејкхолдери*, такође, умањује им степен задовољења овог критеријума, те би, упркос томе што је интернационално препознатљивији, можда требало препоручити његово избегавање.

Када је реч о краткоћи као о пожељној особини стручног термина, по њој има смисла поредити само термине који су заиста синоними (наравно, у оквиру једног језика). Од 15 праћених у корпусу на српском језику, три имају одговарајуће еквиваленте – *највише руководство* (синоним: *топ менаџмент*), *контролисање* (синоним: *контрола*) и *интересна група* (синоним: *стејкхолдер*). У првом и трећем случају синоними су англицизми и знатно су краћи од домаћих термина. Али, како о избору термина не би требало да одлучује једна његова особина, већ више њих, упркос важној краткоћи коју нуде позајмљенице, у оба случаја требало би подстаћи домаће термине. Оба већ постоје у језику и уклопљена су у језички систем, а остављањем по страни англицизама, повећава се њихова несинонимност, као и једнозначност и несинонимност термина *менаџмент*.

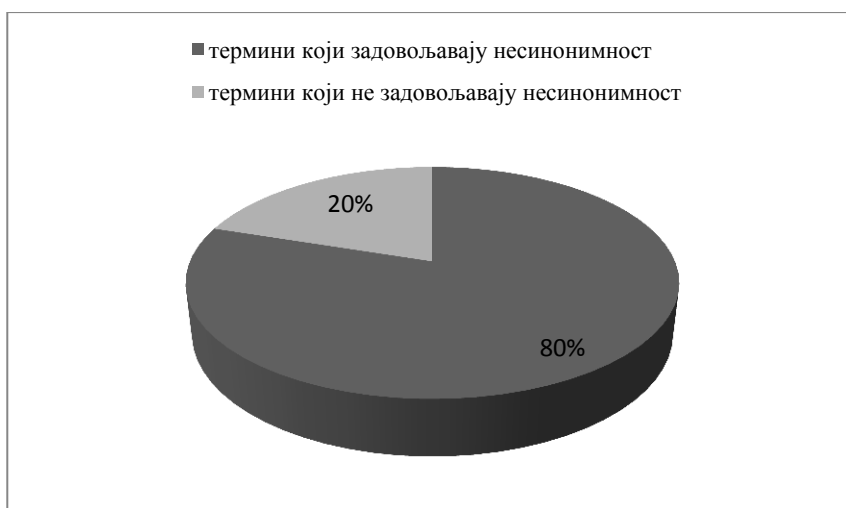
Што се тиче корпуса текстова на шпанском језику, примећено је да од 15 праћених термина сви (100%) задовољавају једнозначност.

Слика 13. Графикон задовољености критеријума једнозначности код одабраних репрезентативних термина на шпанском језику.

Овај критеријум могао би бити нарушен у случају термина *parte interesada*, ако се *interested party* и *stakeholder*, односно *заинтересована* и *интересна страна* не сматрају синонимима, као што сугерише референтни стандард. Уколико су у питању два различита појма, а за ознаку се користи један термин (шпански стандард не нуди други), онда он не може бити једнозначан.

Критеријум несинонимности задовољава 12 од 15 одабраних термина у писаном корпусу на шпанском језику, односно 80%.

Слика 14. Графикон задовољености критеријума несинонимности код одабраних репрезентативних термина на српском језику.

Alta dirección, *parte interesada* и *objetivo* не задовољавају дати критеријум. Иако се ни први термин ни његови синоними не налазе у корпусу, неретко се

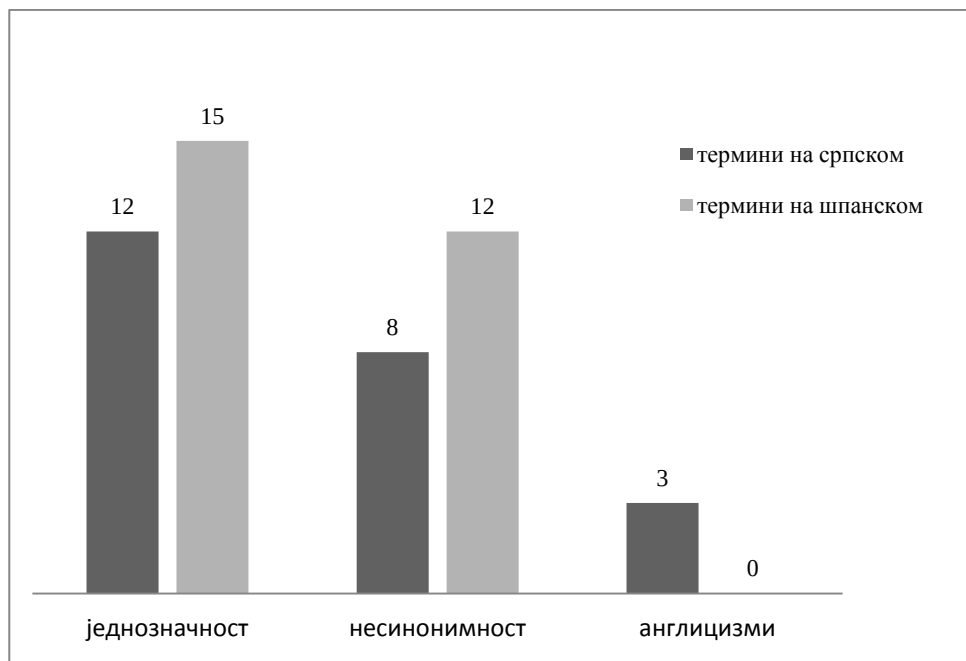
сусрећу облици *altos directivos* и *alta gerencia* као одреднице са истим значењем. *Parte interesada* користи се синонимно са англицизмом *stakeholder*, те ни овај термин не задовољава несинонимност. Како у стандарду ISO 9000: 2015, тако и у корпусу, као синоними одреднице *objetivo* појављују се *fin* и *meta*, па ни овај термин не испуњава дати критеријм.

По дужини, као што је и наглашено, пореде се стручни термин са истим значењем, како би се краћем дала извесна предност. У случају термина на шпанском анализираним у корпусу, по овом критеријуму могу се поредити синоними *parte interesada* и *stakeholder*, где је први очигледно знатно дужи (2 речи, 7 слогова) од другог (3 слога). Како ни референтни стандард ни корпус не нуде два облика за *заинтересовану* и *интересну страну*, у датом случају прво би то требало разјаснити. Сва три термина којима је означен циљ на шпанском, *objetivo*, *fin* и *meta* су кратки. Најкраћи, свакако, јесте *fin*. Ипак, како су, према референтном стандарду, „сличног значења“, а први је одомаћена реч и уједно међујезички транспарентна (веома слична енглеској *objective*), притом не предуга, верујем да јој и припада место главног термина у стандарду и најфреквентнијег од дата три у корпусу.

Издвојени термини из области менаџмента, као, уосталом, и сама област, потичу са енглеског говорног подручја. Њихова етимологија није део предмета овог истраживања, али јесте испитивање у којој мери се англицизми (у оквиру групе издвојених термина) преносе у терминологију дате струке на српском, односно шпанском језику. Међу анализираним одредницама српски бележи три англицизма – *менаџмент*, *менаџмент пројекта*, *менаџмент квалитета* (али и два који се јављају као синоними посматраних термина – *топ менаџмент* и *стејкхолдери*). Разлог употребе позајмљенице *менаџмент* (која уједно даје образложење за сва три прва наведена термина) је недовољност *управљања* да буде потпуни семантички еквивалент овој одредници и недостатак понуде новог оптималног решења. Јасно је да је у овом случају англицизам најбоље и најпрактичније решење. Већ је образложено да је уместо *топ менаџмента* боље користити *највише руководство* и, генерално, избегавати *менаџмент* у значењу руководства. На овај начин домаћа реч добила би статус термина и повећао би се степен једнозначности и несинонимности *менаџмента* у његовом основном

значењу. Али, како, пак, у данашњем речнику пословног (па чак и научног) света на српском говорном подручју *менаџмент* често значи руководство, верујем да је добро послушати напомену референтног стандарда и у том случају га користити уз неки облик атрибута (нпр. *топ/виши/средњи менаџмент*). *Стејкхолдер* је англицизам који одговара српском термину *интересна страна*. Краћи је од домаће одреднице, због енглеског порекла и интернационално препознатљив, а честа је позајмљеница и у другим језицима (нпр. баш у шпанском). Због грубог изједначавања *заинтересоване* и *интересне стране*, можда би било препоручљивије (упркос предностим *стејкхолдера*) инсистирати на *интересној страни*, како би се контрастирањем пара *заинтересована/интересна страна* јасније приказала међусобна разлика два дата термина и појмова које означавају. У српском језичком систему ове одреднице су у потпуности функционалне и природне (тј. нису настале на силу и из пуританских побуда), те им треба дати статус стручног термина. Позајмљеница *стејкхолдер* неретко се јавља и у оригиналној графици (*stakeholder*), крајње незгодној за употребу у ћириличном тексту и за деклинирање, а противној правописним правилима транскрипције. Непходно је нагласити да се преузимање било које одреднице из страног језика треба прилагодити правилима језика примаоца. Занимљиво је да у шпанском ниједан од 15 праћених термина није англицизам. Као позајмљеница из енглеског јавља се само *stakeholder* као синоним за *parte interesada*. Због латиничног писма и непостојања промене по падежима, изворни облици су лако уклопљиви у текст на шпанском језику, али и даље упадљиви као страни. Али, очигледно је да је ова позајмљеница, једина у анализираним случајевима терминологије менаџмента на шпанском, својом образложеном практичношћу (краткоћом и међујезичком транспарентношћу) пронашла место у пракси.

Компаративно посматрано, задовољење критеријума једнозначности и несинонимности, као и однос броја англицизама међу одабраним терминима на српском и шпанском језику, изгледа овако:

Слика 15. Графикон компаративног односа задовољења критеријума једнозначности и несинонимности, као и броја англицизама код 15 одабраних термина.

Анализирани термини на шпанском показали како су виши степен како једнозначности, тако и несинонимности од еквивалената на српском језику. Из овог податка може се закључити да су „јачи“ као стручни термини. Када је у питању њихово порекло, веома је занимљиво да од 15 праћених одредница на шпанском ниједна није енглеског порекла, док на српском уочавамо 3 англицизма. Уколико се интернационалност посматра као пожељна карактеристика стручног термина, онда би се могло рећи да су, с тог аспекта, српски термини у предности. Ако, пак, развој једног домена професионалне употребе неког језика гледамо кроз креирање домаћих стручних термина који могу бити функционални и наћи место у пракси, шпански језик је у бољем положају.

11. ДРУГО ИСТРАЖИВАЊЕ – ИСТРАЖИВАЊЕ СТАВОВА ПРИПАДНИКА ПРОФЕСИОНАЛНИХ ДЕЛАТНИХ ЗАЈЕДНИЦА

Друго истраживање спроведено у оквиру израде ове докторске дисертације подразумева испитивање познавања и учесталост употребе 15 праћених стручних термина од стране припадника професионалне делатне заједнице, као и ставове истих у вези са терминологијом менаџмента на њима матерњем језику (или првом језику њихове локалне професионалне делатне заједнице).

Истраживање у форми упитника се састојало из два дела. Први је био контролни део у ком је учествовала група од 10 испитаника – 5 стручњака из области менаџмента који раде као предавачи на високошколским институцијама и 5 стручњака из исте области који раде ван академске сфере (у компанијама различитог типа). Други, циљни део, чинило је 40 студената менаџмента, будућих носилаца професије у свим друштвеним сферама (академској, привредној итд.). Обе групе (контролна и циљна) одговарале су на исти упитник. Истоветан образац истраживања (контролно, циљно, иста структура и број испитаника, исти упитник, уз једно питање више у варијанти на српском) спроведен је за српски и шпански језик. Упитник на оба језика садржао је једанаест питања – шест затвореног, једно отвореног и четири мешовитог типа. Дванаесто питање, које се налазило само у варијанти на српском језику, имало је два дела- први затворени, који је био праћен обавезним коментаром отвореног типа. Питања су била мешовитог (квантитативног и квалитативног) карактера. Упитници су у целости доступни као прилози на крају рада.

Ово истраживање тежило је да испита познавање и учесталост употребе издвојених репрезентативних термина код професионалне делатне заједнице (академске, ванакадемске и будуће), њене ставове у вези са карактеристикама стручног термина, стањем терминологије менаџмента у српском, односно шпанском језику, да утврди ко је, према мишљењу професионалаца из области менаџмента, најпозванији да ствара терминологију њихове струке, која институција би требало да је стандардизује и, коначно, да ли је професионална делатна заједница сматра важном. Анкетирање српских испитаника имало је и

један додатни задатак (кроз додатно питање у упитнику) – да истражи узроке подељености праксе и нађе образложење избора падежа именице која следи именицу менаџмент у терминима *менаџмент квалитета/квалитетом, менаџмент пројекта/пројектом, менаџмент ризика/ризиком* итд.

Свеукупан циљ образложених истраживања био је да пружи увид у стање терминологије менаџмента у српском и шпанском језику и да дају евентуалне смернице за њен даљи развој и начин стандардизације.

11.1. Први део: истраживање ставова српске професионалне делатне заједнице

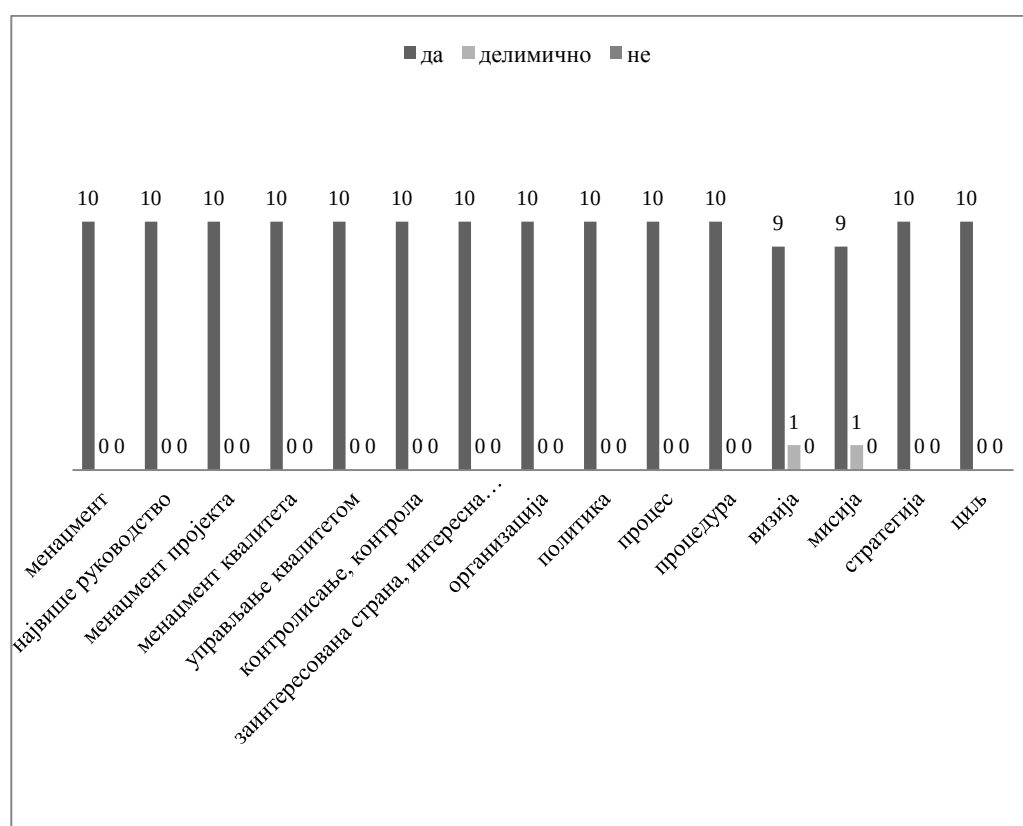
Истраживање ставова српске професионалне делатне заједнице обухватило је укупно 50 испитаника – 10 у оквиру контролне и 40 у оквиру циљне групе. Контролну групу чинили су стручњаци у области менаџмента запослени у високошколским институцијама у оквиру којих се дата област изучава (са звањем од асистента до редовног професора) и стручњаци запослени ван академије (прецизније, у компанијама које послују у различитим сферама). Циљну групу од 40 испитаника чинили су студенти основних студија високошколске установе на којој се менаџмент изучава.

11.1.1. Ставови српске професионалне делатне заједнице: контролно истраживање

Испитанике из професионалне делатне заједнице у оквиру контролног истраживања чинило је пет стручњака из академске сфере и пет стручњака запослених у компанијама које послују у различитим областима. Прецизније, представници из академске сфере били су два редовна професора, два доцента и један аистент, а уже научне области којима се баве су менаџмент квалитета и стандардизација, организација пословних система, пословна економија и макроекономија и маркетиншка истраживања). Представници струке из ванакадемске сфере били су из јавних агенција, регулаторних тела, страних компанија, одосно из области лекова и медицинских средстава, трговине грађевинском хемијом, аутомобилске индустрије, производње и имплементације

различитих пројеката из сфере друштвеног живота. Испитаници се налазе на позицијама директора управљања квалитетом, руководиоца оперативних послова, менаџера квалитета и менаџера пројекта, а имају од 4.5 до 15 година радног искуства у струци.

На питање да ли им је познато шта се подразумева под наведеним терминима (истим оним који су праћени у писаном корпусу), 9 испитаника дало је позитиван одговор за свих 15 термина, док је само један испитаник (из ванакадемске сфере) одговорио да делимично познаје значење термина *визија* и *мисија*.

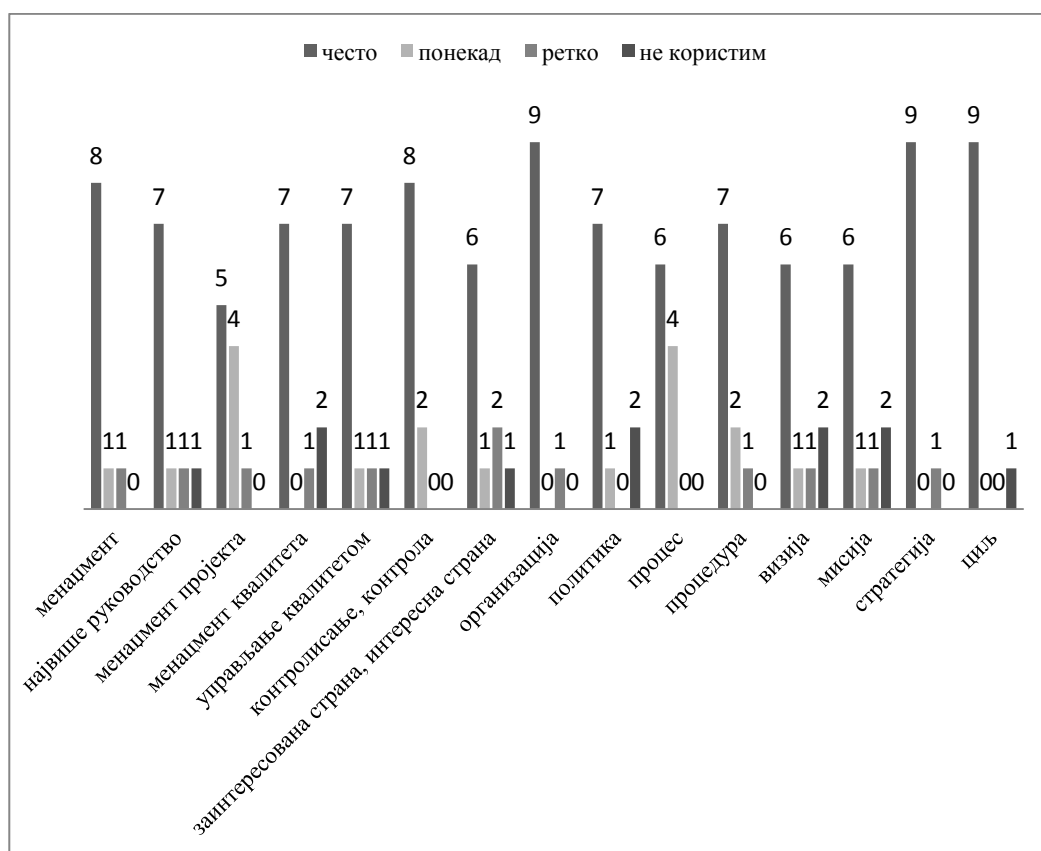

Слика 16. Графикон познавања значења одабраних термина (контролно истраживање - српски испитаници).

Судећи према датим одговорима, стручњаци менаџмента из академске сфере немају недоумица када је у питању значење издвојених термина њихове струке, а исто би се могло рећи и за ванакадемску професионалну делатну заједницу.

Девет испитаника (90%) често корист термине *организација, стратегија и циљ*. Осам испитаника (80%) често користи *менаџмент и контролу/контролисање*. Њих седам (70%) често употребљава *највише руководство, менаџмент квалитета, управљање квалитетом, политику и процедуру*. Заправо, две трећине одабраних термина често користи бар 70% испитаника, а одговор да се термин не користи, појављује се код осам одредница, али у четири случаја га даје само по један испитаник (10%), а у четири случаја по два испитаника (20%).

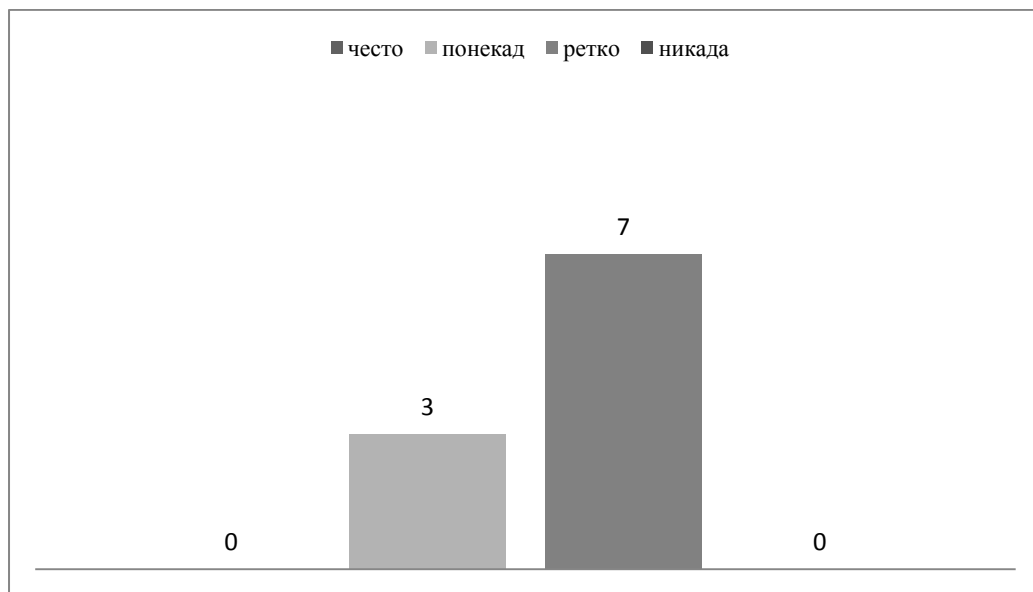
Учесталости употребе издвојених термина, код ове групе испитаника јасније се види на графикону:

Слика 17. Графикон учесталости употребе одабраних термина (контролно истраживање - српски испитаници).

На основу датих одговора може се закључити да издвојени термини јесу у активној употреби у професионалној комуникацији.

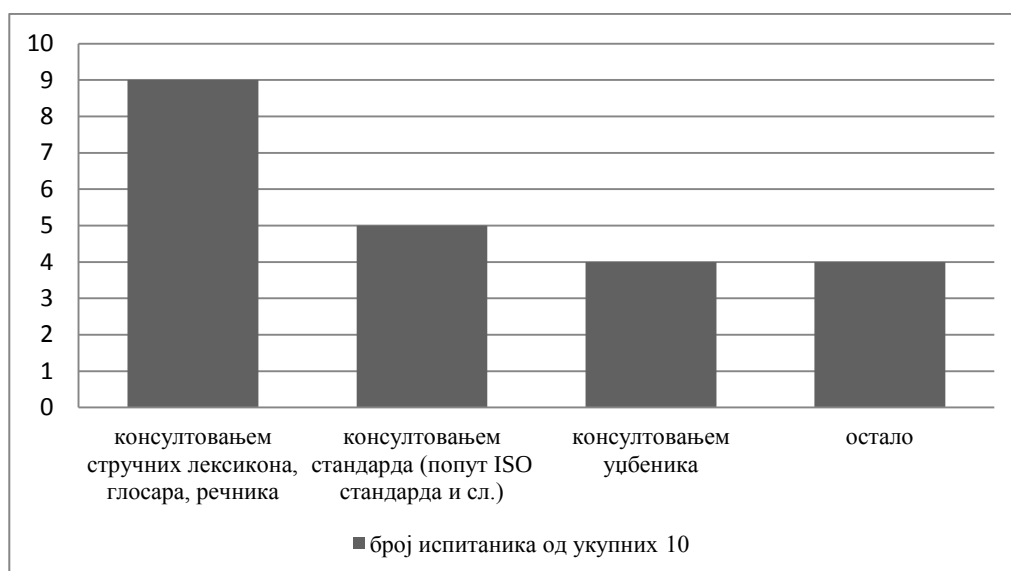
Када је реч о недоумицама у терминологији струке, 3 испитаника (30%) имају недоумице понекад, док се њих 7 (70%) ретко сусреће са таквим потешкоћама:

Слика 18. Графикон учесталости недоумица у вези са терминологијом струке (контролно истраживање - српски испитаници).

Види се, дакле, нико од испитиваних стручњака менаџмента нема често недоумице у вези са терминологијом струке, али нема ни оних који су у потпуности поштеђени недоумица тог типа.

На питање како решавају недоумице у вези са терминологијом стурке (које, како се види, нису учестале), испитаници су, уз могућност опредељења за више опција, одговорили на следећи начин:

Слика 19. Графикон начина решавања недоумица терминологије струке (контролно истраживање-српски испитаници).

Одговори показују да у 90% случајева испитаници недоумице у вези са терминологијом струке отклањају путем стручних лексикона, глосара и речника, у 50% случајева консултују стандарде, у 40% уџбенике, а у 40% случајева прибегавају неком другом решењу.

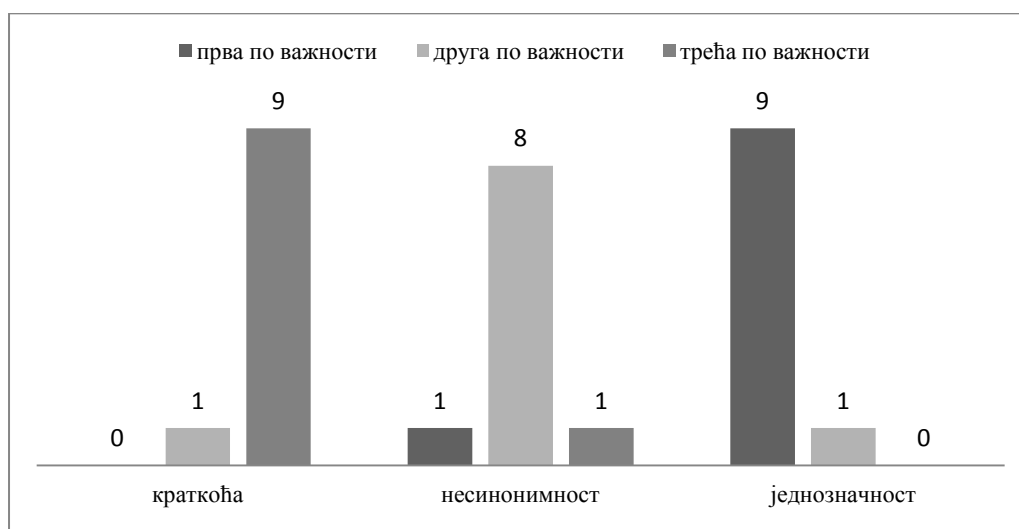
Под „остало“ испитаници наводе додатна сопствена истраживања, шетраживања интернета, консултације са колегама и консултације са лекторима. Сигурно је да интернет игра вагу улогу у данашњим истраживањима свих врста, па и у термилошким. Занимљиво је приметити да навођењем консултација са лектором, струка вероватно мисли на заједнички рад са стручњацима језика, што охрабрује идеју да је свест о заједничком раду две професије (менаџментске и лингвистичке) присутна.

Заправо, види се да решење термилошких неодумица није једноструко, већ да се тражи паралелно на више места.

Одговори испитаника на питање да наведу, редом по важности, три кључне особине стручног термина, углавном се свде на истицање недвосимслености и једнозначности (које би се могле подвести под једнозначност истакнуту у теоријском делу рада); неки се опредељују за интернационални (2), неки за домаћи облик (1); наводи се и концизност (што одговара краткоћи издвојеној у теоријском делу рада), а занимљиво је да се јављају и заснованост у литератури (којим се инсистира на већ устаљеној форми која је у употреби), али и јасноћа, прецизност, логичност, свеобухватност и концептуална утемељеност, које бих истакла као посебно важне јер одговарају адекватности појму. Заправо, адекватност термина појму који означава у целом раду истиче се, не само као пожељна особина стручног термина, већ предуслов да нека одредница уопште добије статус термина (а тек онда се оставља простор за разматрање особина термина).

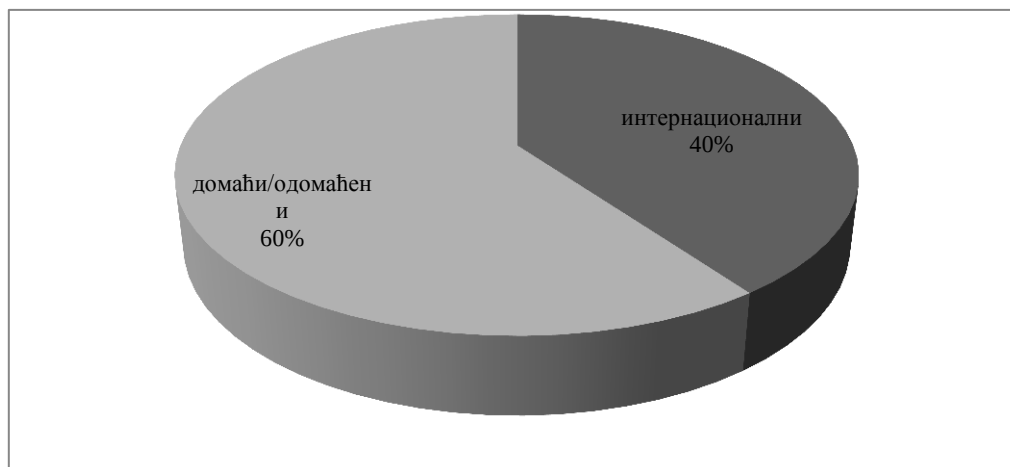
Питани да поређају по важности краткоћу, једнозначност и несинонимност као особине стручног термина, 9 испитаника једнозначност ставило је као најважнију, а на друго место ставио ју је један испитаник; несинонимност најважнијом сматра један, на друго место је ставља њих 8, док је један сматра трећом у низу; краткоћу већина испитаника (9) види као најмање важну од дате

три карактеристике, а један испитаник је ставља на друго место. Одговор је визуелно представљен на графикону.

Слика 20. Графикон класификације три дате особине стручног термина по важности (контролно истраживање - српски испитаници).

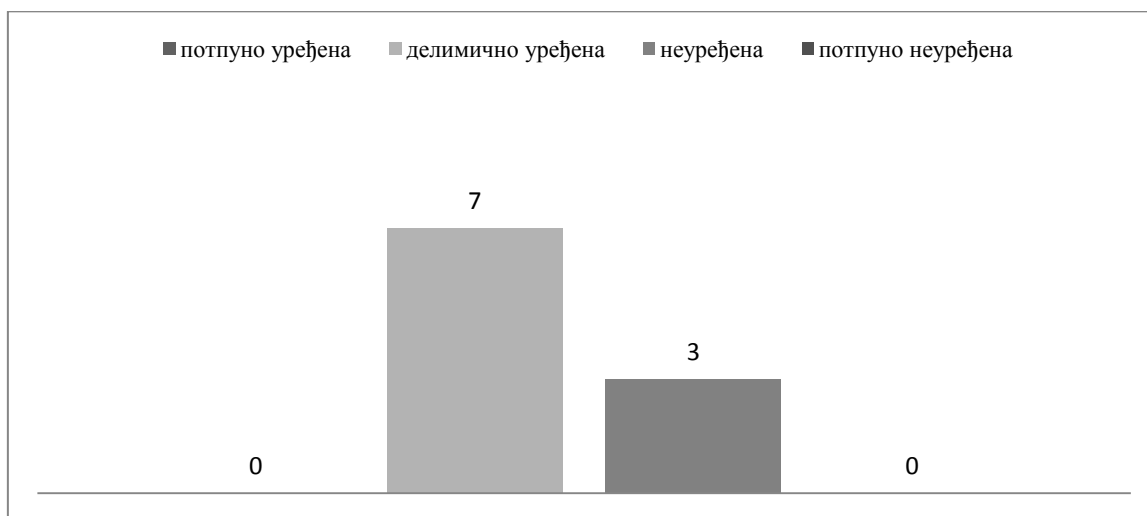
Следеће питање од учесника истраживања тражило је да изнесу мишљење да ли стручни термин треба да буде интернационалан (међујезички транспарентан) или домаћа/одомаћена реч или израз. Не изненађује чињеница да су ставови прилично подељени:

Слика 21. Графикон избора интернационалног или домаћег порекла као пожељног за стручни термин (контролно истраживање - српски испитаници).

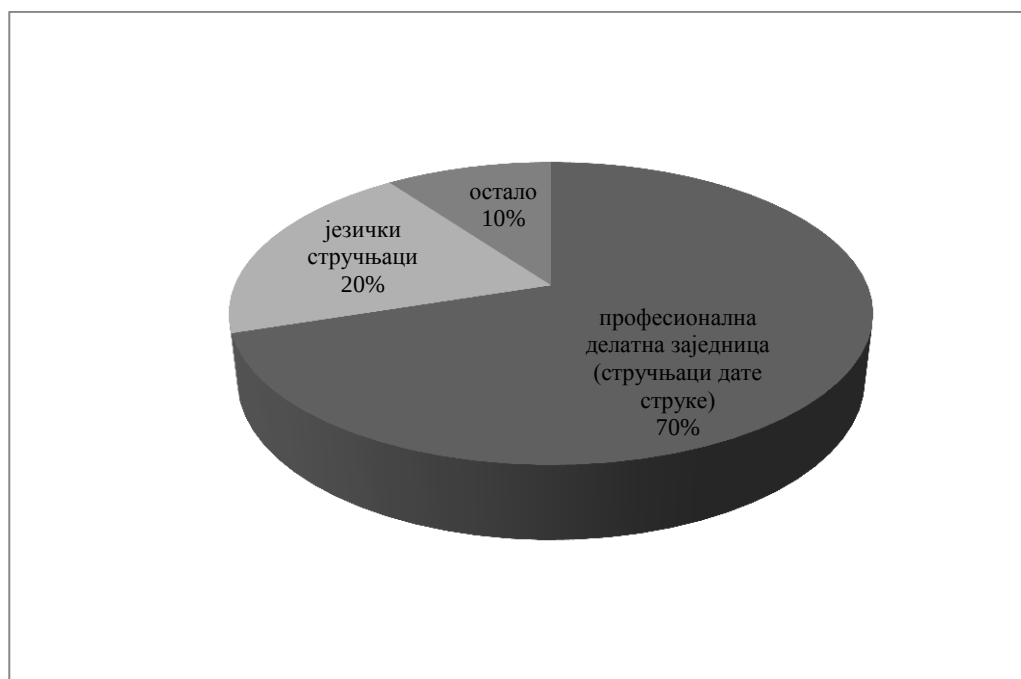
На графикону се види да већи број испитаника даје предност домаћем/одомаћеном облику над интернационалним.

Питани за мишљење о степену уређености терминологије менаџмента, већина стручњака ове области каже да је иста делимично уређена:

Слика 22. Графикон степена уређености терминологије менаџмента (контролно истраживање - српски испитаници).

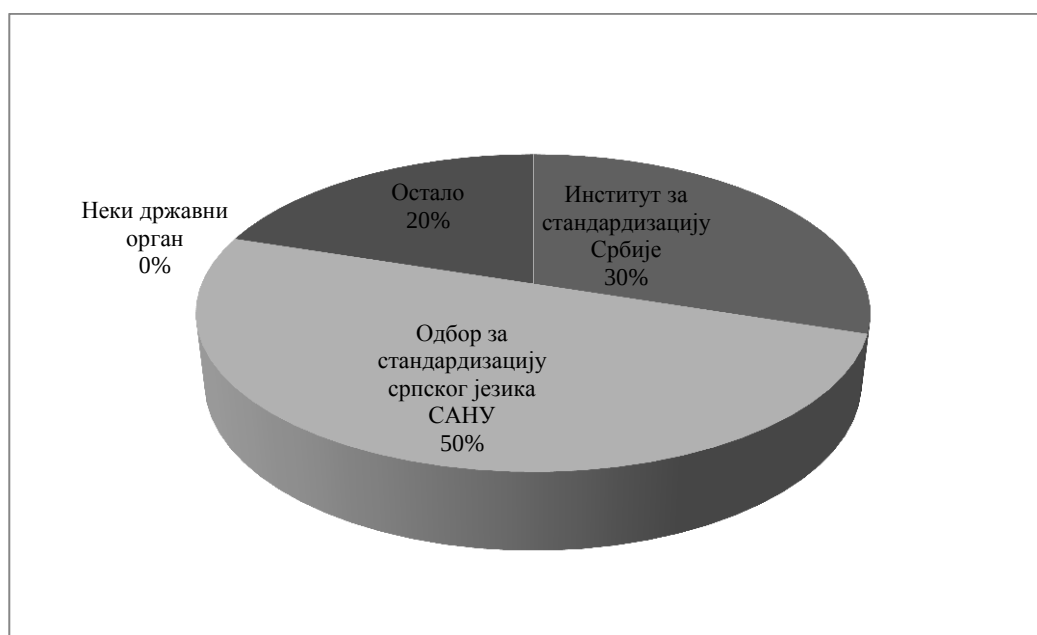
На питање ко треба да се бави стварањем и уређењем терминологије њихове струке, где су им као одговори били понуђени професионална делатна заједница, лингвисти и трећа, отворена опција, 7 испитаника је одабрало прву, 2 другу и 1 трећу опцију.

Слика 23. Графикон ставова струке о питању ствараоца и уређивача терминологије менаџмента (контролно истраживање - српски испитаници).

Јасно је да струка жели да она буде стваралац своје терминологије. Дата тежња нешто је израженија код стручњака из неакадемске заједнице који су били део контролне групе, него код њихови колега из академије. Испитаник који се определио за опцију „остало“ (припада академској сфери) навео је да датом активношћу треба да се баве обе понуђене групе, што је, заправо, идеја о нужности сарадње лингвиста и професионалних делатних заједница на терминолошким пословима, која се истиче током читавог рада.

Питани да се определе за институцију која би требало да се бави стандардизацијом терминологије у Србији, испитаници дају следећи одговор:

Слика 24. Графикон одабира институције која би требало да се бави стандардизацијом терминологије у Србији (контролно истраживање).

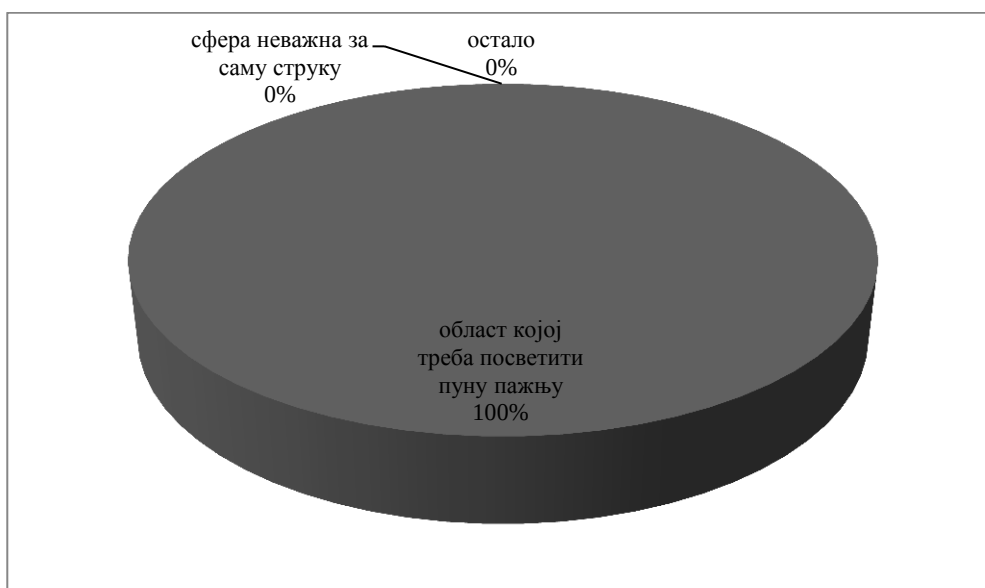
Занимљиво је да, иако већина њих сматра да стварањем и уређењем терминологије струке треба да се бави сама професионална делатна заједница (претходно питање), 50% испитаника посао стандардизације поверило би Одбору за стандардизацију српског језика Српске академије наука и уметности, иако то тело не укључује стручњаке специјализованих области. Три испитаника, односно 30%, определило би се за Институт за стандардизацију Србије, док државним органима нико од учесника истраживања не би дао ово задужење.

Унутрашња статистика контролне групе показује да се 60% испитаника из различитих компанија опредељује за Институт за стандардизацију Србије, а 40%

за Одбор за стандардизацију српског језика САНУ као тело које треба да се бави стандардизацијом терминологије. Већина њихових колега из академије (60%) поверење би дало наведеном Одбору, а остали дају своје специфичне одговоре.

За опцију „остало“ определила су се два испитаника који сматрају да дати посао није ствар једне институције, односно да се ниједна традиционална институције њиме не може делотворно бавити. Из оваквог става произилази идеја потребе заједничког, усаглашеног деловања више институција у оквиру области стандардизације терминологије струке, или, пак, стварања нове институције која би се посветила датом послу и укључила све релевантне стручњаке (слично предлаже Јакић, 2014).

Сви испитаници терминологију струке сматрају важном области којој треба посветити пуну пажњу (нико од њих је не сматра небитном за саму струку, нити даје неки други одговор):

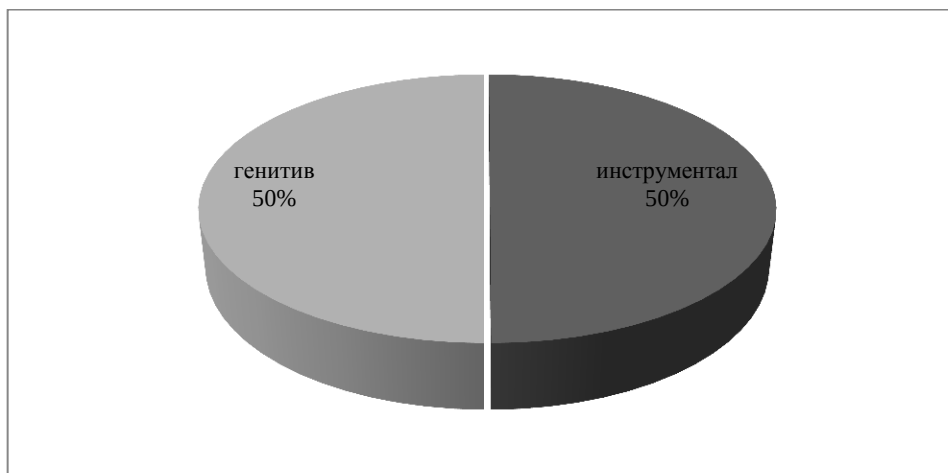

Слика 25. Графикон важности терминологије струке (контролно истраживање - српски испитаници).

Јасно је да и професионална делатана заједница препознаје терминологију струке као важну област, што је непоходан услов за њено утемељење и развој.

Последње, дванаесто, питање јавља се само у упитнику на српском језику и односи се на падеж који у термилолошким изразима прати именицу менаџмент (инструментал или генитив). Од испитаника тражено је мишљење да ли је правило рећи *менаџмент квалитетом*, *менаџмент пројектом* и *менаџмент*

ризиком (инструментал) или *менаџмент квалитета*, *менаџмент пројекта*, *менаџмент ризика* (генитив). Резултати показују да је став струке подељен, односно да половина бира једну, а половина другу опцију:

Слика 26. Графикон одабира падежа у термилошким изразима менаџмент + именица (контролно истраживање).

Ово питање додато је у упитник на српском језику јер је подељеност ставова примећена још у истраживању писаног корпуса. Осим да кажу коју конструкцију сматрају правилном, од испитаника је тражено и да образложе свој одговор. Већина оних који су се определили за инструментал, позива се на облике дате у речнику SRPS ISO стандарда и води се логиком да је *менаџмент*, заправо *управљање*, а уз *управљање* иде именица у инструменталу. Наглашава се да употреба стране речи не треба да мења падеж који иде уз еквивалентну домаћу. Испитаници који се опредељују за генитив, свој став образлажу чињеницом да су квалитет/пројекат/ризик у датим терминима објекат, а не средство менаџмента; позивају се на аналогију са планирањем/ побољшањем/ контролом квалитета, а неки на знања усвојена приликом израде докторске дисертације из области менаџмента квалитета, којом се сада баве у оквиру своје специфичне струке. Неки се, пак, позивају на интуицију и субјективни сећај.

Очигледно је да приликом избора падежа на одговор испитаника битно утиче форма из SRPS ISO стандарда (инструментал), знања стечена приликом академско усавршавања (генитив) и изједначавање значења именица менаџмент и управљање (иако чињеницу да нису потпуни еквиваленти потврђују како стандарди, тако и уџбеници). Пошто се доминантни фактори у опредељењу за

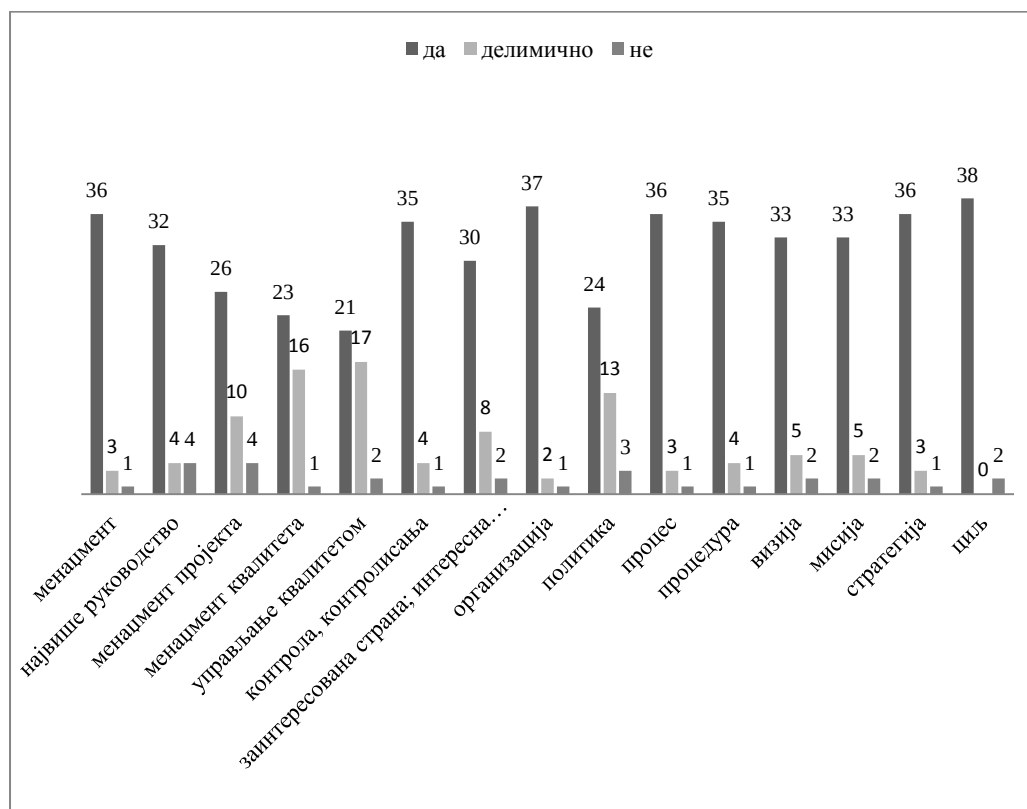
облик не поклапају, јасно је да долази до несугласица у пракси. Посебно је занимљиво запазити да унутрашња статистика контролне групе показује да се 60% испитаника из компанија опредељује за инструментал, а 60% испитаника из академске сфере за генитив. Логично се намеће закључак да стручњаци из академске сфере, творци стандарда, али и језички стручњаци (јер је реч и о језичком питању), морају ујединити своје компетенције и изнедрити најбоље терминолошко решење.

11.1.2. Ставови будуће српске професионалне делатне заједнице: циљно истраживање

Испитанике из будуће професионалне делатне заједнице у оквиру циљног истраживања истраживања чинило је 40 студената менаџмента. Пошто су у контролно истраживање били укључени стручњаци са искуством, како из академске сфере (тј. они који директно усмеравају студенте), тако и они из различитих компанија (који индиректно утичу на студенте), за циљно истраживање одабрани су студенти, будући чланови професионалне делатне заједнице и представници стурке у свим сферама (академској, привредној итд.). Тачније, у истраживању учествовали су студенти Факултета организационих наука Универзитета у Београду са свих година сва четири смера основних студија (Менаџмент, Информациони системи и технологије, Операциони менаџмент, Менаџмент квалитета и стандардизација).

На питање да ли им је познато шта се подразумева под наведеним терминима (истим оним који су праћени у писаном корпусу), за одреднице *менаџмент*, *организација*, *процес*, *стратегија* и *циљ* 90-100% испитаника одговара позитивно; за термине *највише руководство*, *контрола/контролисање*, *визија*, *мисија* и *процедура* потврдан одговор даје 80-90% испитаника. Заправо, 80-100% испитаника познаје значење две трећине наведених термина. За преосталу трећину праћених термина (*заинтересована-интересна страна*, *менаџмент пројектом*, *политика*, *менаџмент квалитетом* и *управљање квалитетом*) 50-80% испитаника каже да познаје њихово значење.

Делимично познавање 7 термина (*менаџмент, највише руководство, контрола/контролисање, организација, процес, процедура, стратегија*) показује 0-10% испитаника; њих 10-30% делимично познаје 4 термина (*заинтересована-интересна страна, визија, мисија, менаџмент пројекта*), док 30-50% испитаника делимично зна шта означавају *менаџмент квалитета, политика и управљање квалитетом*. Циљ је једини термин чије значење испитаници или сасвим познају или не познају. Одговор да не познају значење наведених одредница дало је до 10% испитаника (код свих термина). Графикон у наставку пружа слику одговора.

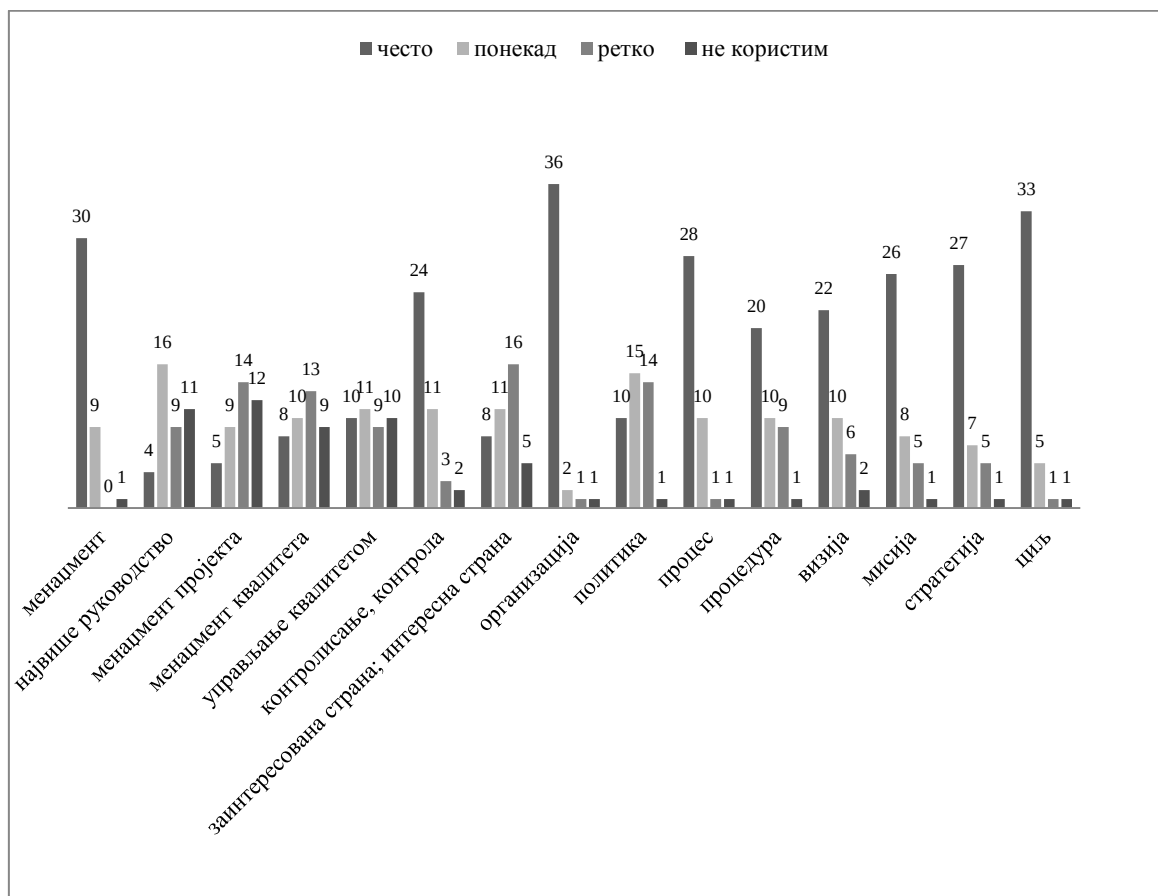
Слика 27. Графикон познавања значења одабраних термина (циљно истраживање - српски испитанци).

Имајући у виду дате одговоре, може се рећи да студенти менаџмента добро познају испитиване термине своје будуће струке. Нешто веће делимично познавање уочава се код одредница *менаџмент квалитета* и *управљање квалитетом*, али како су оне ипак специфичније за једну, конкретну грану менаџмента, резултати нису зачуђујући.

Девет од петнаест одабраних термина (*менаџмент, контрола/контролисање, организација, процес, визија, мисија, циљ, процедура,*

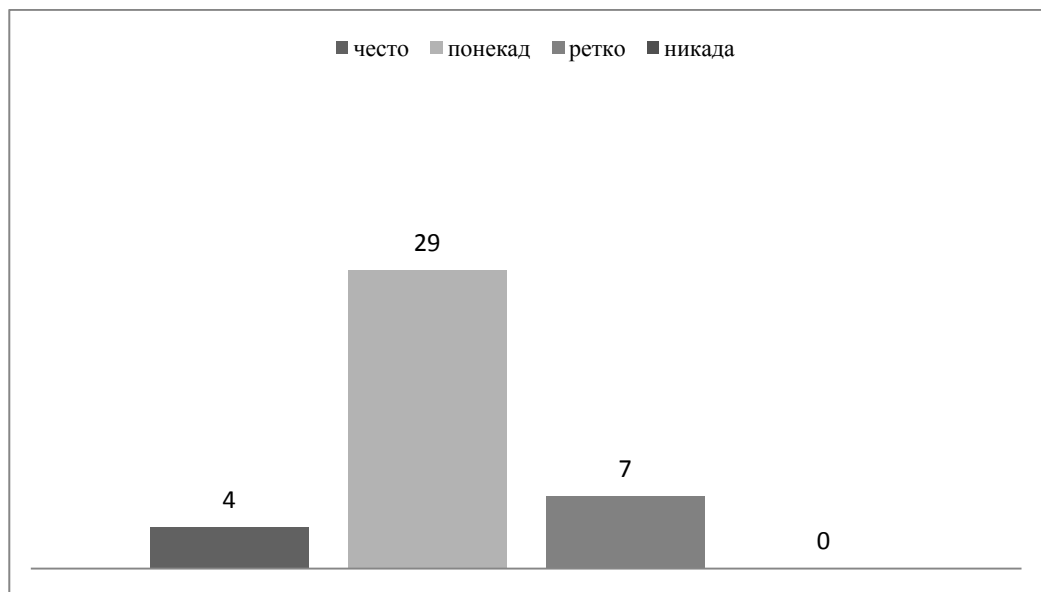
стратегија) често користи бар 50% испитаника. Често се појваљују одговори „понекад“ и „ретко“ док за сваки термин постоји испитаник који га не користи.

Учесталости употребе издвојених термина, код ове групе испитаника јасније се види на графикону:

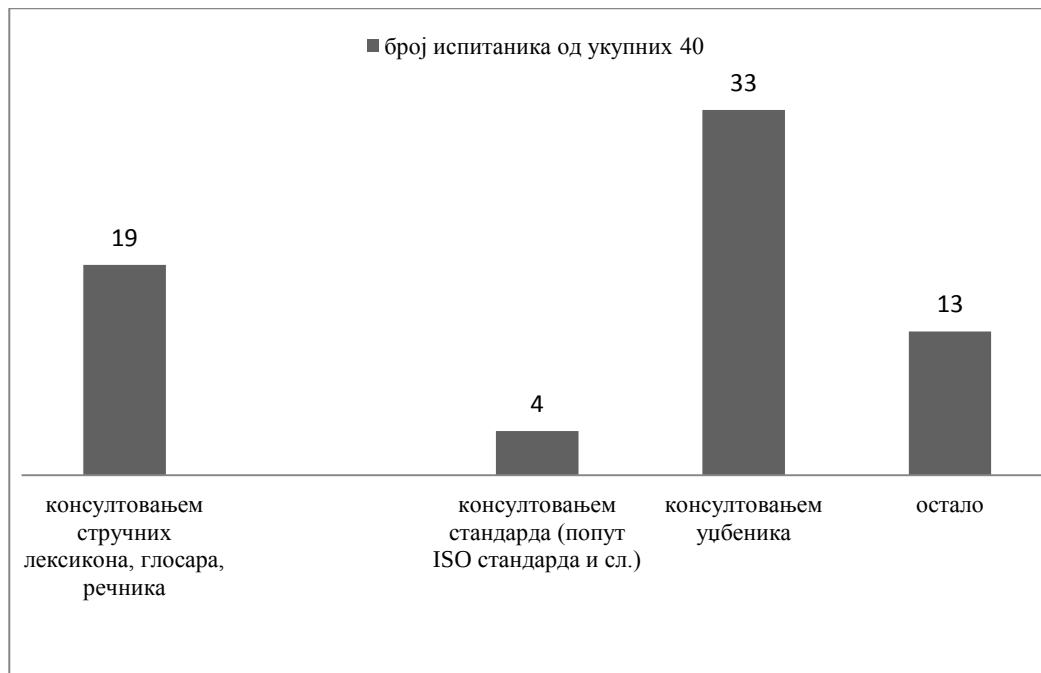
Слика 28. Графикон учесталости употребе одабраних термина (циљно истраживање - српски испитаници).

Када је реч о недоумицама у вези са терминологијом струке, 4 испитаника (10%) имају их често, 29 (72.5%) понекад, 7 (17.5%) ретко, а нико од њих није поштеђен ове потешкоће.

Слика 29. Графикон учесталости недоумица у вези са терминологијом струке (циљно истраживање - српски испитаници).

На питање како решавају недоумице у вези са терминологијом струке, будућа професионална делатна заједница, уз могућност опредељења за више опција, одговара на следећи начин:

Слика 30. Графикон начина решавања недоумица терминологије струке (циљно истраживање- српски испитаници).

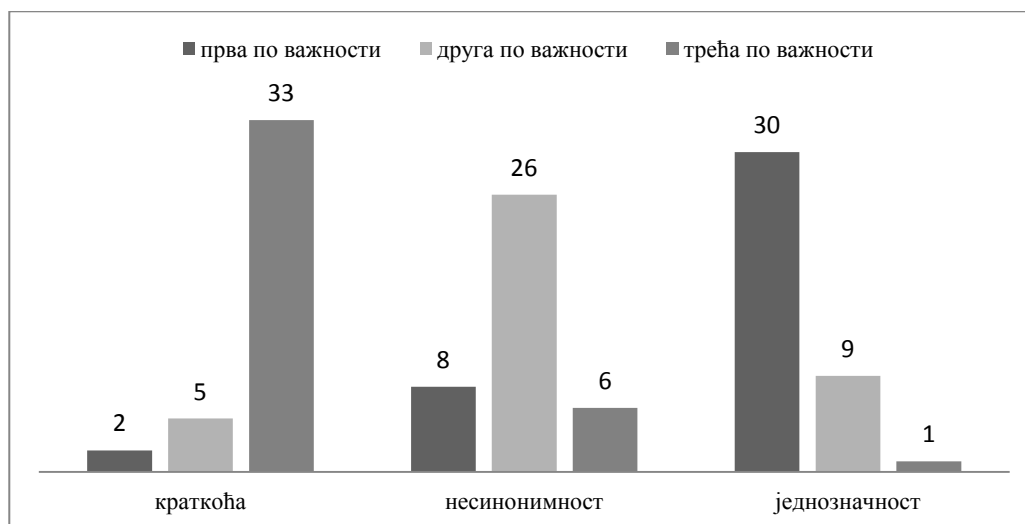
Очигледно је, а и очекивано, да је код студената уџбеник основни извор стручних знања, а самим тим и отклањања термилошких недоумица (код 82.5% одговора). Често се користе и стручним лексиконима, глосарима и речницима (47.5%). Не чуди ни што најмање посежу за стандардима (4 испитаника, односно 10%), јер су, ипак, још на почетку усвајања стручних знања и вероватно им није довољно блиска идеја да у њима могу наћи термилошка решења. Испитаници који су се определили и за опцију „остало“ (њих 13, односно 32.5 %), већином (њих 10) наводе претреживање интернета као начин разјашњавања наведених недоумица (што је, такође, било очекивано), док троје консултује професоре и осталу професионалну делатну заједницу.

Када је требало да редом, по важности, наведу три кључне особине стручног термина, студенти који су учествовали у истраживању дали су разноврсне одговоре. Имајући у виду да је питање више језичке природе, а да су испитаници студенти менаџмента, чије размишљање није доминантно језички усмерено, а највероватније немају термилошка знања, ни довољно развијену идеју о овој дисциплини, добијени одговори били су мање- више очекивани, а донекле усмерени и наредним питањем (што је, такође, било очекивано). Као најчешће навођене карактеристике могу се издвојити једнозначност; концизност (одговара издвојеној краткоћи); лак изговор (чиме се, вероватно, мисли на што једноставнију форму); јасноћа, разумљивост и прецизност (одговарају адекватности појму, више пута неведеном као предуслов да одредница добије статус термина); мањак синонима, односно несинонимност. Порекло термина као важну особину наводи шест испитаника – четири се опредељују за интернационалне, а два за домаће/одомаћене облике.

Потврда да се од студената и не могу очекивати сасвим јасни одговори на ово питање (због недовољног стручног искуства, размишљања које није доминантно језички усмерено и недовољне истакнутости терминологије као гране међу датом популацијом) је и један „не знам“ – одговор, као и два дата на погрешно схваћено питање. Наиме, два испитаника као одговор дали су „дугачко, страна реч, непознато“ и „тешко преводљиво, захтева предзнање“, што наводи на чињеницу да се терминологија струке види као херметична, страна, копликована и намењена уском кругу корисника. Свакако је јасно да се њоме користи

првенствено струка, али ови одговори могли би се протумачити и као потреба да њено стварање и стандардизација буду крајње транспарентни, да укључе све стране којих се тиче и да се, можда, размисли о приближавању важности исте студентској популацији (за коју год струку се спремали).

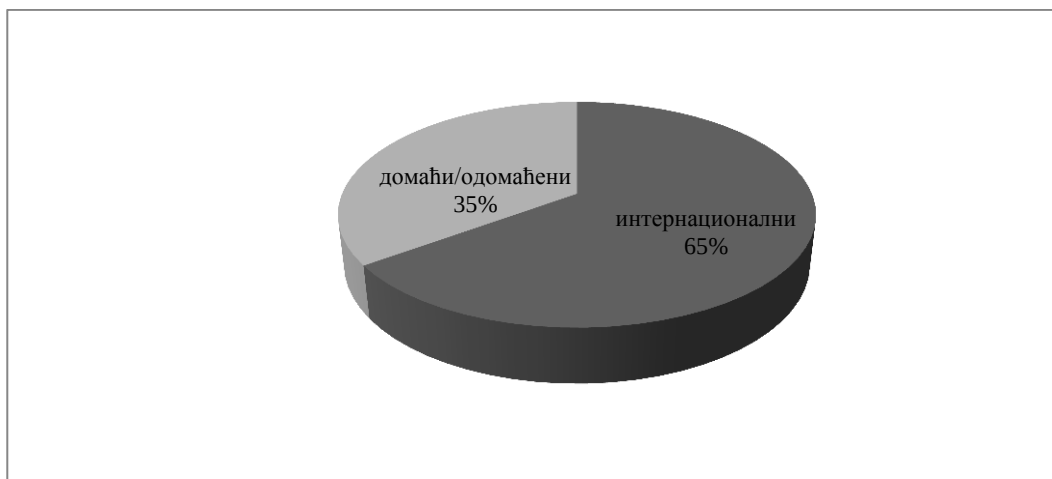
Питани да поређају по важности краткоћу, једнозначност и несинонимност као особине стручног термина, 30 испитаника једнозначност ставило је као најважнију, на друго место ставило ју је 9 испитаника, а само један на треће; несинонимност најважнијом сматра 8, на друго место је ставља 26, док је 6 испитаника сматра трећом у низу; краткоћу већина испитаника (33) види као најмање важну од дате три карактеристике, 5 испитаника је ставља на друго, а 2 на прво место. Одговор је визуелно представљен на графикону.

Слика 31. Графикон класификације три дате особине стручног термина по важности (циљно истраживање - српски испитаници).

Види се да је код будуће професионалне делатне заједница, од три понуђене особине стручног термина, једнозначност истакнута као кључна, мада ја и несинонимност изабрао велики број испитаника. Краткоћа је засигурно трећа у датом низу.

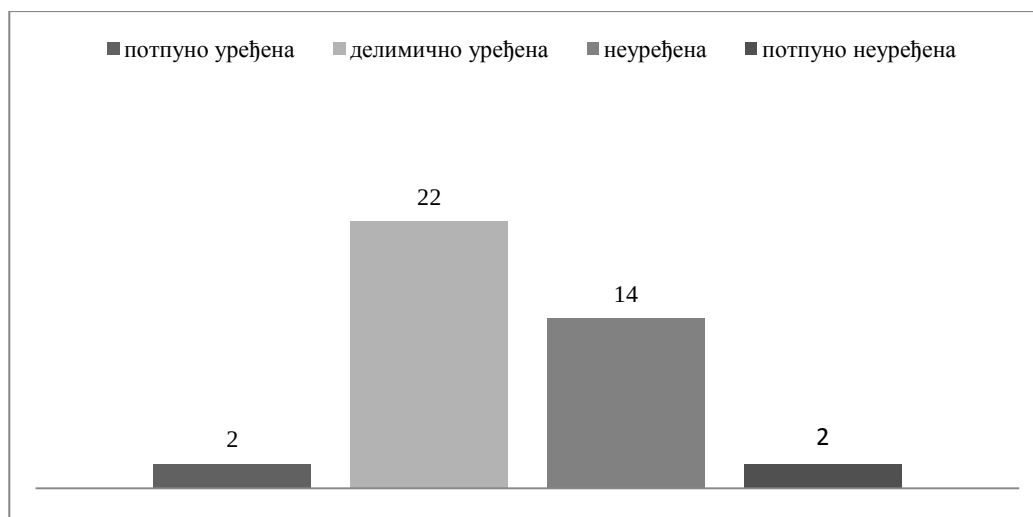
Питани да ли мисле да стручни термин треба да буде интернационални и међујезички транспарентан или, пак, домаћи/одомаћени облик, студенти менаџмента дају следећи одговор:

Слика 32. Графикон избора интернационалног или домаћег порекла као пожељног за стручни термин (циљно истраживање - српски испитаници).

Јасно је да студенти менаџмента видну предност дају интернационалним облицима, што приказује тенденцију супротну оној која је уочена код искуснијих припадника професионалне делатне заједнице.

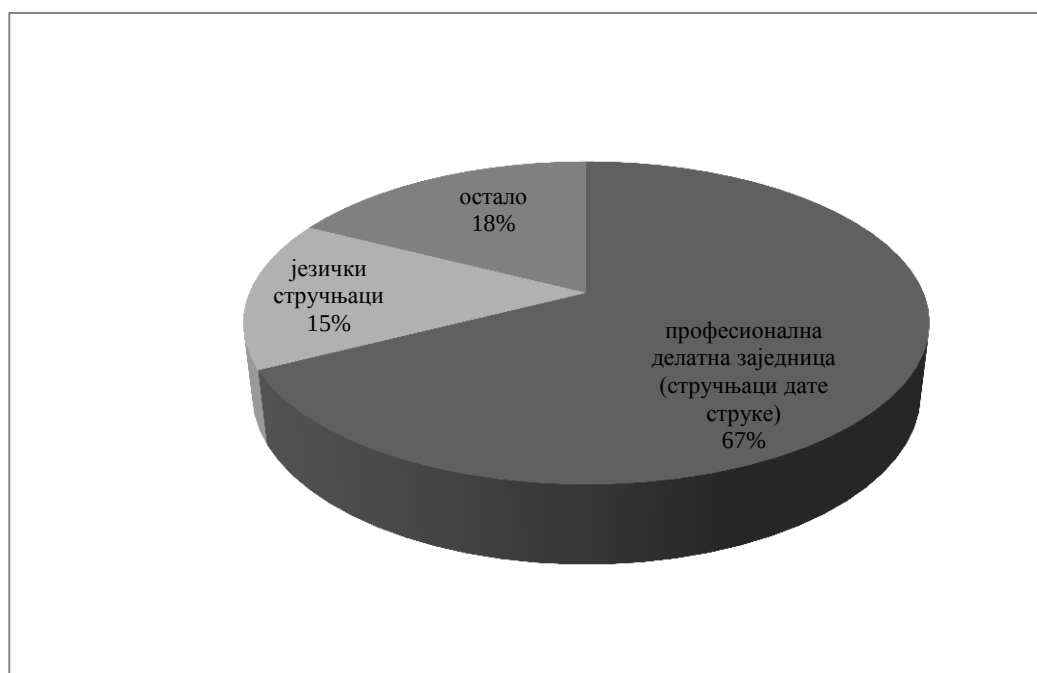
На питање каква мисле да је, по уређености, терминологија њихове (будуће) струке, већина испитаника (55%) сматра да је делимично уређена, нешто мањи број (35%) да је неуређена, док је најмање њих сматра потпуно уређеном, односно потпуно неуређеном (по 5%).

Слика 33. Графикон степена уређености терминологије менаџмента (циљно истраживање - српски испитаници).

Могло би се рећи да студенти виде терминологију менаџмента као делимично уређену, док су ставови да је крајње уређена, тј. неуређена веома ретки.

На питање ко треба да се бави стварањем и уређењем терминологије њихове (будуће) струке:

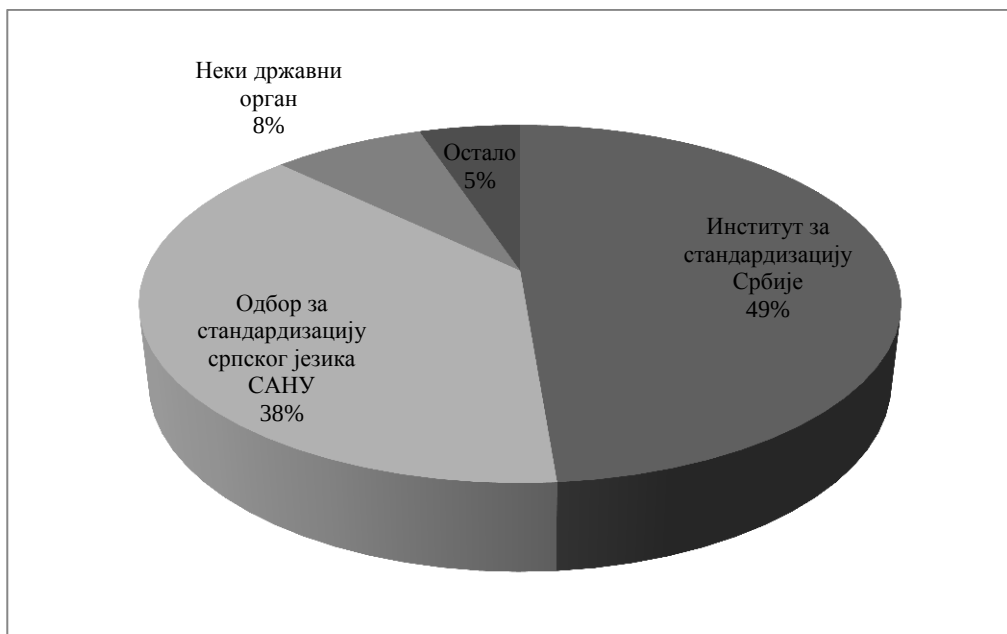

Слика 34. Графикон ставова струке о питању ствараоца и уређивача терминологије менаџмента (циљно истраживање - српски испитаници).

Прецизније, 27 испитаника (67.5%) сматра да је то задатак професионалне делатне заједнице, 6 испитаника (15%) мисли да је посао језичких стручњака, а за опцију „остало“ одлучује се 7 (17.5%) испитаника. Под „остало“ од 7 одговора 6 износи да терминологијом струке треба да се баве обе наведене групе, док један каже да је реч о послу свих који долазе у контакт с њом (што у се, у једну руку, подудара са преосталим одговорима из групе).

Недвосмислено је да студенти активности на пољу терминологије струке сматрају задатком професионалне делатне заједнице, али и те како охрабрује идеја да је у приличној мери присутна свест о потреби заједничког деловања струке и лингвиста.

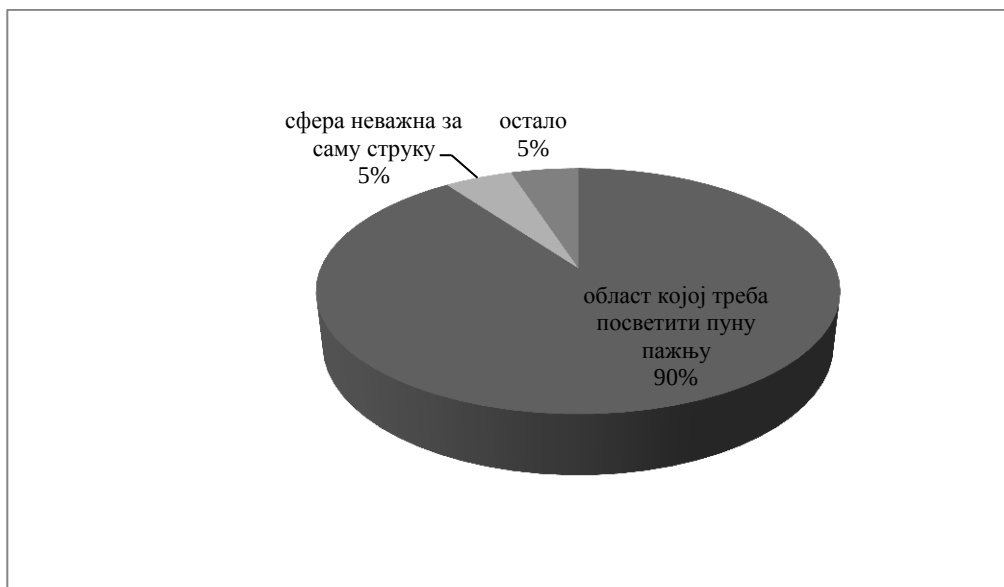
Питани да се определе за институцију која би требало да се бави стандардизацијом терминологије у Србији, испитаници дају следећи одговор:

Слика 35. Графикон одабира институције која би требало да се бави стандардизацијом терминологије у Србији (циљно истраживање).

За Институт за стандардизацију Србије опредељује се 19 испитаника (48.7%), за Одбар за стандардизацију српског језика Српске академије наука и ументности 15 (38.5%), за неки држави орган 3 (7.7%), а за опцију „остало“ 2 испитаника (5.1%). Под „остало“ један испитаник наводи стручњаке дате струке и оне који ту терминологију највише користе, а један наводи исто, уз напомену да термини треба да буду јасни не само струци, већ „свима“. Занимљиво је да би неки студенти (иако само 7.7% њих), за разлику од професора и стручњака ван сфере академије, стандардизацију терминологије поверили неком државном органу.

Питани о важности терминологије струке, студенти менаџмента дају одговоре да је виде као:

Слика 36. Графикон важности терминологије струке (циљно истраживање - српски испитаници).

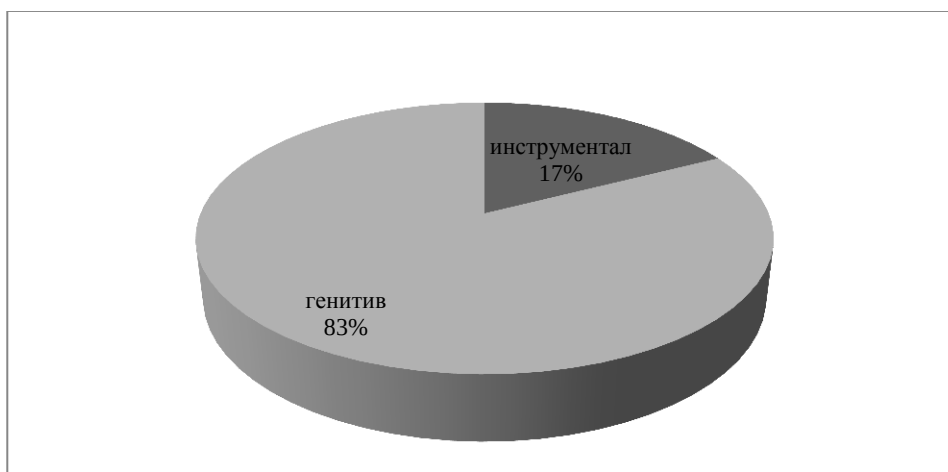
Њих 36 (90%) сматрају је важном области којој треба посветити пуну пажњу, 2 испитаника (5%) сматрају је сфером неважном за саму струку и 2 дају одговор „остало“. Јасно је и веома охрарујуће да већина будућих припадника професионалне делатне заједнице уочава важност терминологије, али је занимљиво погледати шта се наводи под „остало“. Један од њих наводи:

„Највећа могућа глупост. Коју су измислили размазени буржуји и прости људи (сматрам да диплома није мерило образованости) који желе да се истичу, гледају са висине остале и да се мисле да су „богови“. Значи никако није важна терминологија. Терминологију највише користе на факултетима прости асистенти и приглупи професори који никада нису радили оно што предају. Терминологија = измишљена глупост“.

Из наведеног одговора студента (пored бунтовничког духа и професионалног неискуства, а оба су природни за дату популацију) види се, заправо, противљење мистификацији и херметичности језика струке, али и став лаика, иако заинтересованих, али без лингвистичких знања. Истина је да се неретко у академским круговима, а и ван њих, користи више страних речи и израза него што је то потребно (како у језику посебне, тако и у језику опште намене), па говорник оставља утисак нерочито учене особе, припадника интелектуалне елите и неког ко поседује тешко достижна знања. Коментар испитаника, засигурно се не може узети ни као став о терминологији (више се

тиче академског дискурса уопште), ни као посебно релевантан, али може дати једну смерницу за развој терминологије. Наиме, иако јесте намењена првенствено струци, неопходно је тежити њеној концизности, једноставности и што већем степену разумљивости. Тежња да буде јасна најширим круговима никако није приоритет термилошког рада. Њена функционалност у оквирима професионалне делатне заједнице је од примарне важности, али што већи степен разумљивости јесте пожељан.

Последње, дванаесто, питање карактеристично само за упитник на српском језику, односи се на падеж који у термилошким изразима прати именицу менаџмент (инструментал или генитив). Од испитаника тражено је мишљење да ли је правило рећи *менаџмент квалитетом*, *менаџмент пројектом* и *менаџмент ризиком* (инструментал) или *менаџмент квалитета*, *менаџмент пројекта*, *менаџмент ризика* (генитив). Резултати показују да се будућа професионална заједница, за разлику од подељене актуелне, јасно опредељује за једну опцију:

Слика 37. Графикон одабира падежа у термилошким изразима менаџмент + именица (циљно истраживање).

Већина студената менаџмента, њих 33 (82.5%), опредељује се за генитив, док 7 (17.5%) испитаника бира инструментал.

Мањи број студената који сматра да је правилно употребити инструментал, углавном свој одговор образлаже изједначавањем *менаџмента* са *управљањем*, те закључује да, аналогно *управљању квалитетом/пројектом/ризиком*, треба рећи *менаџмент квалитетом/пројектом/ризиком*. Друго уочљивије образложење је да

испитаници у синтагми *менаџмент квалитета/пројекта/ризика* препознају групу менаџера који се баве квалитетом/пројектом/ризиком, те се опредељују за инструментал.

Студенти који сматрају да је у датим терминолошким синтагмама уз именицу менаџмент правилно употребити именицу у генитиву, своје ставове образлажу на следеће доминантне начине: позивају се на термине које користе на предавањима, термине које проналазе у уџбеницима, називе предмета које имају на студијама; а сусрећу се и јасни одговори у којима се наглашава да су у наведеним изразима квалитет/пројекат/ризик објекти, а не средства менаџмента. Ово последње образложење одговара и образложењима сусретаним у циљном истраживању. Нису ретки ни одговори да студентима облик са генитивом „боље звучи“, „да је то тако“ и да „једноставно знају“.

11.2. Други део: истраживање ставова шпанске професионалне делатне заједнице

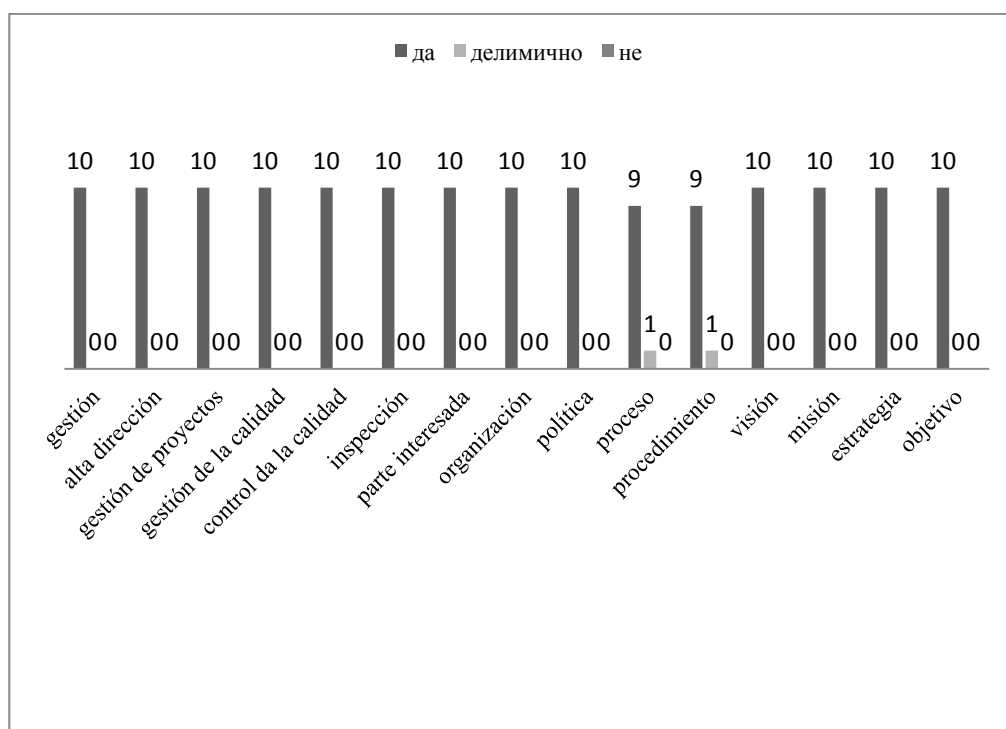
Истраживање ставова шпанске професионалне делатне заједнице обухватило је, као и у случају код српске, укупно 50 испитаника – 10 у оквиру контролне и 40 у оквиру циљне групе. Контролну групу чинили су стручњаци у области менаџмента запослени у високошколским институцијама у оквиру којих се дата област изучава и стручњаци запослени ван академије (прецизније, у компанијама које послују у различитим сферама). Циљну групу од 40 испитаника чинили су студенти са високошколских установа на којима се менаџмент изучава.

11.2.1. Ставови шпанске професионалне делатне заједнице: контролно истраживање

Испитанике из професионалне делатне заједнице у оквиру контролног истраживања чинило је пет стручњака из академске сфере и пет стручњака запослених у компанијама које послују у различитим областима. Представници академије били су пет редовних професора, а уже научне области којима се баве су организација пословних система, пословна економија и право у организацији. Представници струке из ванакадемске сфере били су из поља телекомуникација и

консалтинга у областима менаџмента квалитета и менаџмента пројекта. Испитаници се налазе на позицијама одговорних за управљање квалитетом, менаџера квалитета и менаџера пројекта, а имају од 6 до 16 година радног искуства у струци.

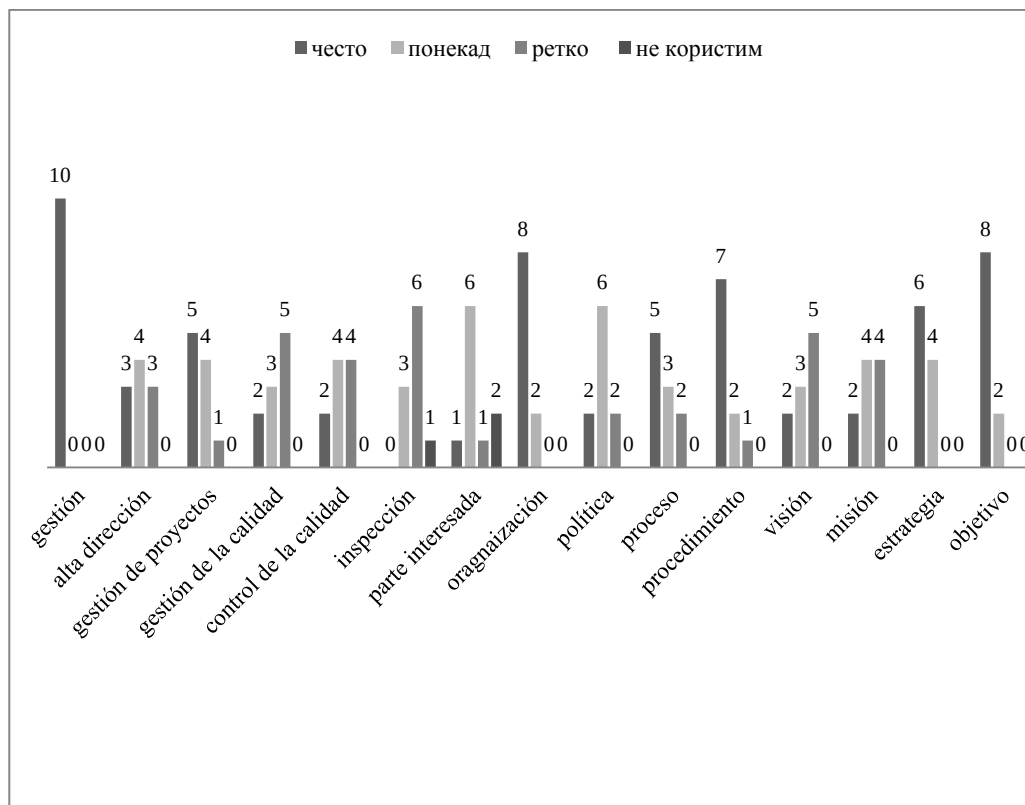
На питање да ли им је познато шта се подразумева под наведеним терминима (истим који су праћени у писаном корпусу и који се појављују у упитнику на српском језику), 9 испитаника дало је позитиван одговор за свих 15 термина, док је само по један испитаник (из академске сфере) одговорио да делимично познаје значење термина *proceso* (*процес*) и *procedimiento* (*процедура*).

Слика 38. Графикон познавања значења одабраних термина (контролно истраживање - шпански испитаници).

Према датим одговорима, професионална делатна заједница веома добро познаје значења издвојених термина струке.

Када је реч о учесталости употребе одабраних термина, она изгледа овако:

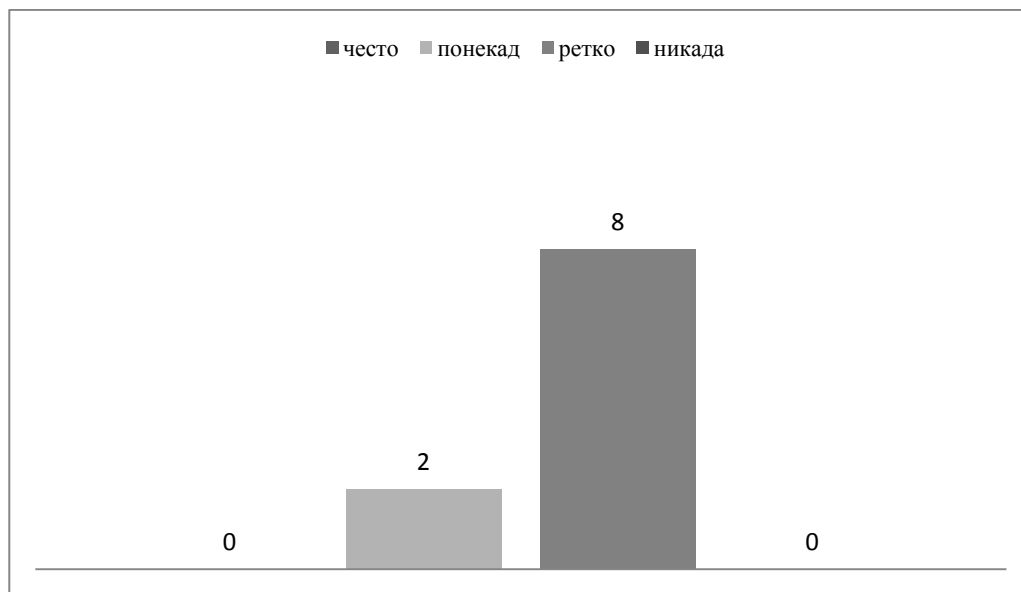

Слика 39. Графикон учесталости употребе одабраних термина (контролно истраживање - шпански испитаници).

Десет испитаника (100%) често користи термин *gestión* (менаџмент), осам испитаника (80%) често користи *organización* (организација), 7 (70%) *procedimiento* (процедура), а њих 6 често користи термин *estrategia* (стратегија). Запажа се да тек трећину издвојених термина (односно 5 термина) често користи преко 50% испитаника. Види се да одговор „често“ и није нарочито учестао, али редак је и одговор „не користим“, те га примећујемо само код 2 термина – и то код *parte interesada* (заинтересована/интересна страна) двапут и код термина *inspección* (контрола/контролисање) једанпут.

Очигледно је да као одговори на ово питање доминирају опције *понекад* и *ретко*.

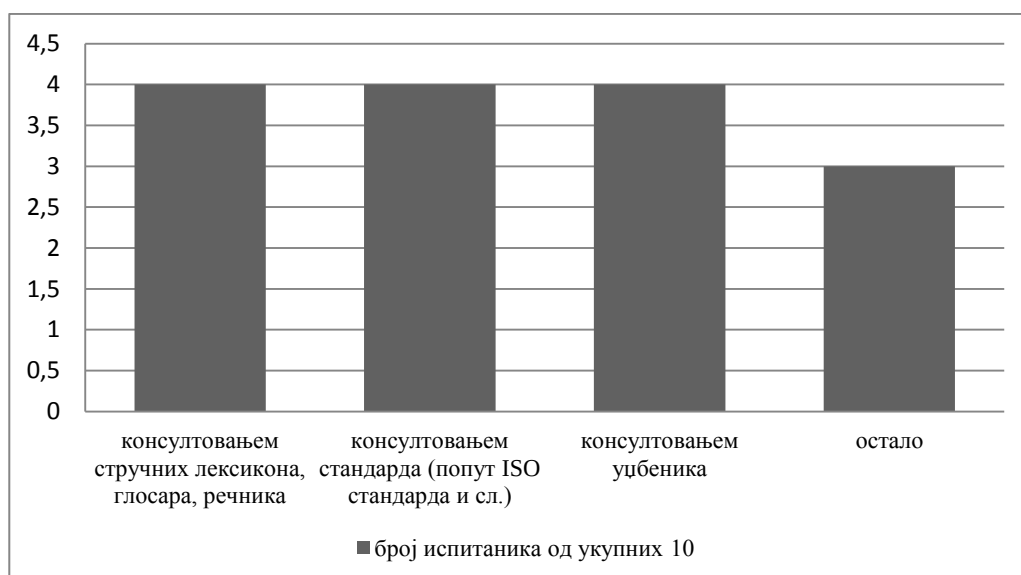
На питање колико често имају недоумице када је реч о терминологији њихове струке, испитаници у оквиру овог истраживања дали су следеће одговоре:

Слика 40. Графикон учесталости недоумица у вези са терминологијом струке (контролно истраживање - шпански испитаници).

Графикон показује да су код 80% испитаника недоумице овог типа ретке, а код 20% њих јављају се понекад. Нико од учесника испитивања не сусреће се често са њима, али нико није ни у потпуности поштеђен ове потешкоће.

На питање како решава (очигледно ретке) недоумице у вези са терминологијом струке, професионална делатна заједница одговара на следећи начин (дозвољено је било више одговора):

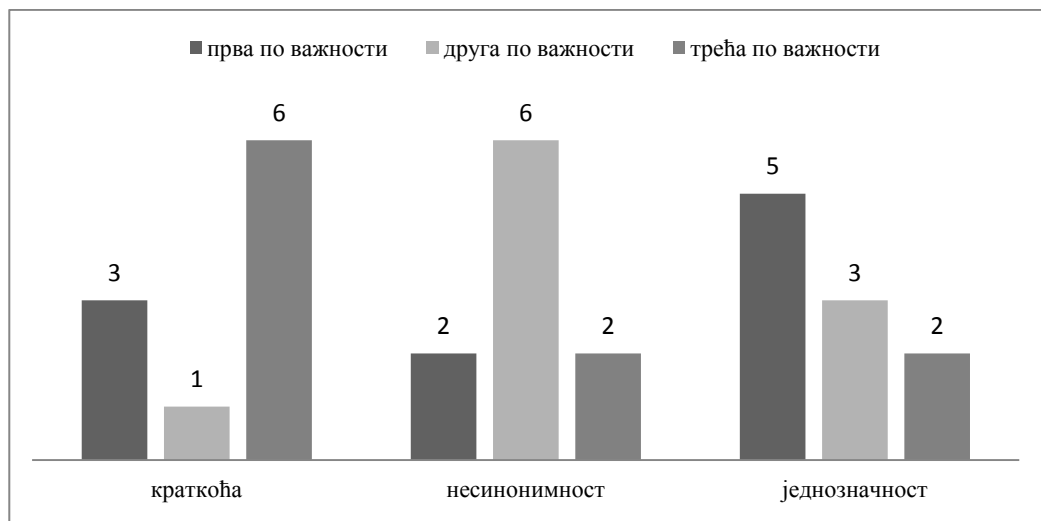
Слика 41. Графикон начина решавања недоумица терминологије струке (контролно истраживање - шпански испитаници).

Графикон показује да се испитаници једнако често консултују стручне лексиконе, речнике, глосаре, као и стандарде и уџбенике (40%). Под опцијом „остало“ (30%) сви наводе интернет као средство разрешења недоумица терминологије струке.

Занимљиво је у оквиру саме контролне групе уочити да глосарима чешће прибегава наставни кадар (њих 60%), док стручњаци који раде ван наставе само у 20% случајева користе ове приручнике. Нико од предавача не користи стандарде, док чак 80% друге половине испитаника ове групе управо путем њих решава термилошке недоумице. Обе подгрупе једнако прибегавају уџбеницима (у 40% случајева), док интернет консултује 20% наставника, а 10% стручњака менаџмента који не раде у настави.

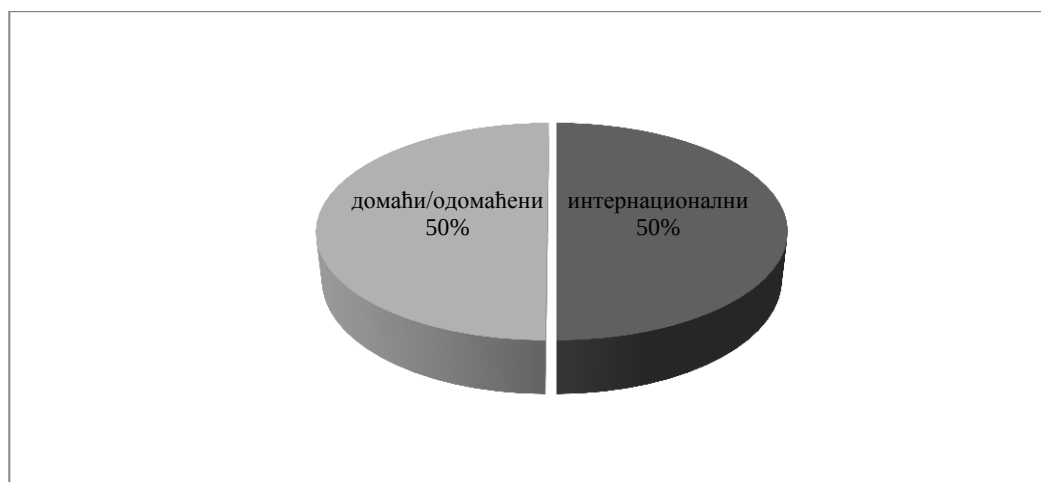
Одговори испитаника на питање да наведу, редом по важности, три кључне особине стручног термина, првенствено се свode на истицање дескриптивности, тачности, прецизности, јасноће и репрезентативности, које би, заправо, одговарале адекватности термина појму који означава. Испитаници наводе и једнозначност (на коју, делимично, може да се односи и јасноћа), а предлажу и разумљивост, што би значило што једноставнији и јасан облик, али и концизност и краткоћу (такође издвојену у теоријском делу тезе). Порекло речи, односно израза, не спомиње се експлицитно као важна карактеристика, али у један испитаник истиче да је важно да термин не буде буквалан превод, већ да буде у духу језика о чијој се терминологији ради, те се може закључити да предност даје домаћим/одомаћеним, односно преводним облицима.

Питани да поређају по важности краткоћу, једнозначност и несинонимност као особине стручног термина, 5 испитаника једнозначност ставило је као најважнију, на друго место ставила су је 3, а на треће 2 испитаника; несинонимност најважнијом сматрају 2, на друго место је ставља њих 6, док је 2 испитаника сматрају трећом у низу; краткоћу већина испитаника (6) види као најмање важну од дате три карактеристике, један испитаник је ставља на друго место, али њих 3 је сматрају најважнијом. Одговор је визуелно представљен на графикону.

Слика 42. Графикон класификације три дате особине стручног термина по важности (контролно истраживање - шпански испитаници).

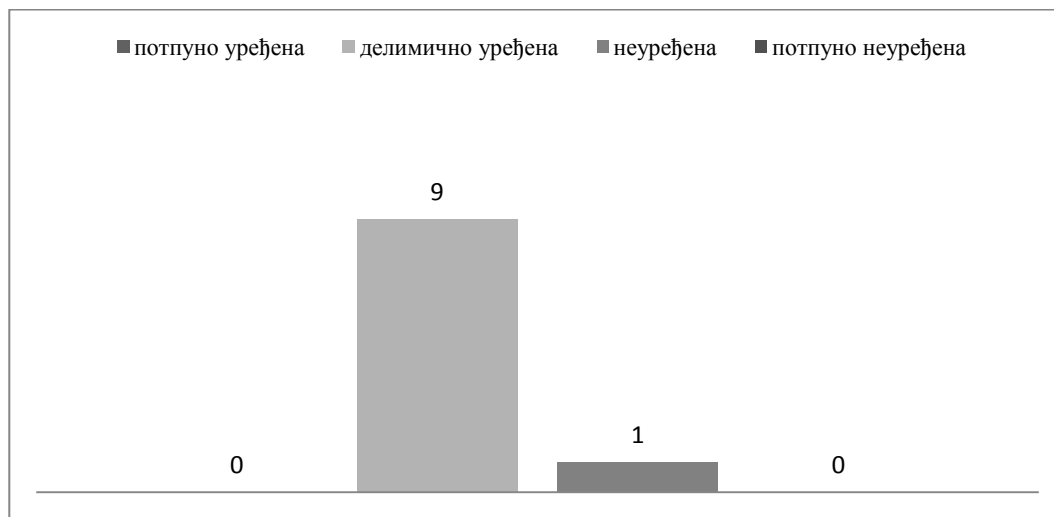
Следеће питање од учесника истраживања тражило је да изнесу мишљење да ли стручни термин треба да буде интернационалан (међујезички транспарентан) или домаћа/одомаћена реч или израз. Ставови су подељени:

Слика 43. Графикон избора интернационалног или домаћег порекла као пожељног за стручни термин (контролно истраживање - шпански испитаници).

Примећује се да тачно пола испитаника (5) сматра да стручни термин треба да буде интернационалан, а пола (5) да треба да буде домаћа/одомаћена реч или израз. Посебно је занимљиво запажање се да стручњаци из академске заједнице пре одлучују за домаћу/одомаћу варијанту - њих 60%, док се исти проценат њихових колега који раде ван академије опредељује за међујезички транспарентне облике.

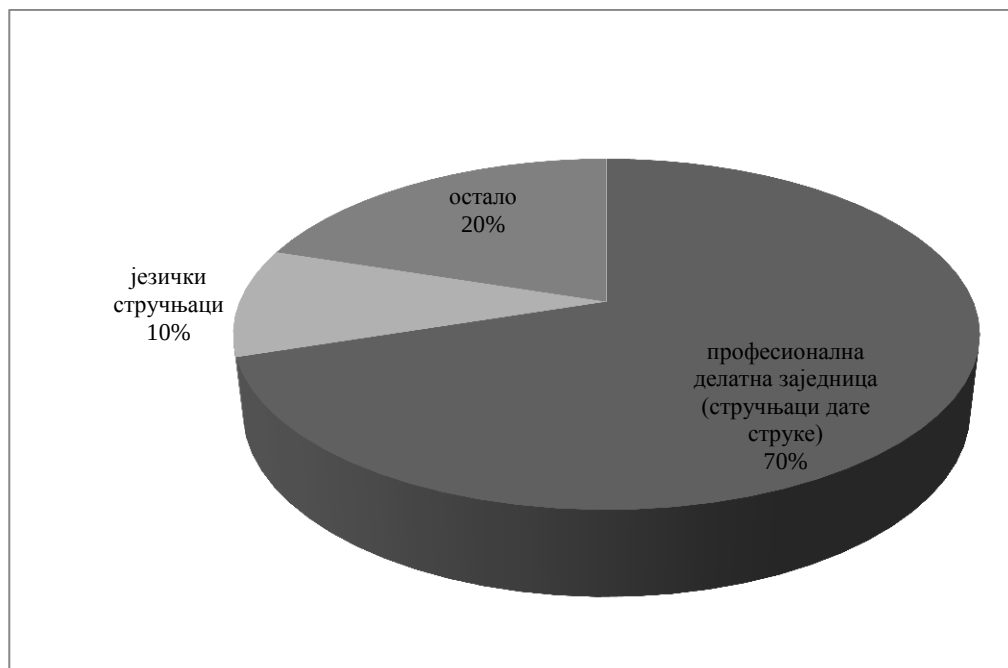
На питање каква је по уређености терминологија њихове струке на шпанском језику, 90% испитаника одговара да је делимично уређена, док је 10% сматра неуређеном.

Слика 44. Графикон степена уређености терминологије менаџмента (контролно истраживање - шпански испитаници).

Графикон показује да професионална делатна углавном своју терминологију види као делимично уређен систем.

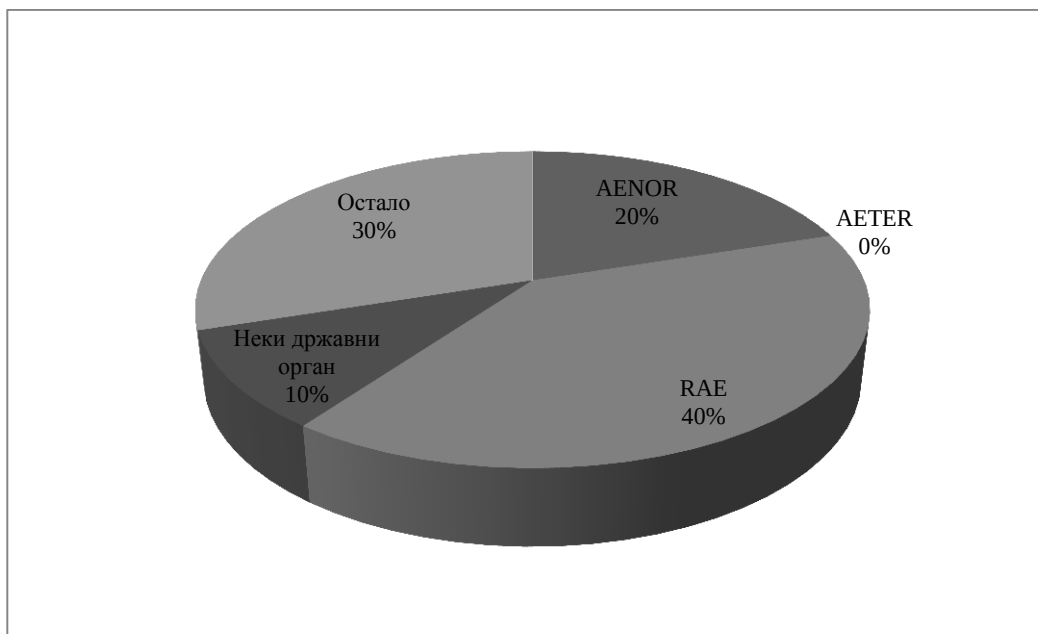
На питање ко треба да се бави стварањем и уређењем терминологије њихове струке, где су им као одговори били понуђени професионална делатна заједница, лингвисти и трећа, отворена опција, 7 испитаника је одабрало прву, 1 другу и 2 трећу опцију.

Слика 45. Графикон ставова струке о питању ствараоца и уређивача терминологије менаџмента (контролно истраживање - шпански испитаници).

Види се да је доминантно мишљење да терминологијом струке треба да се бави сама струка. Под „остало“ испитаници су дали одговоре: „стручњаци дате струке са језичким искуством“ и „професионална делатна заједница и језички стручњаци“. Из оба одговора јасно је постоји свест од нужности сарадње професионалне делатне заједнице и лингвиста, како би се дошло да најбољих терминолошких решења.

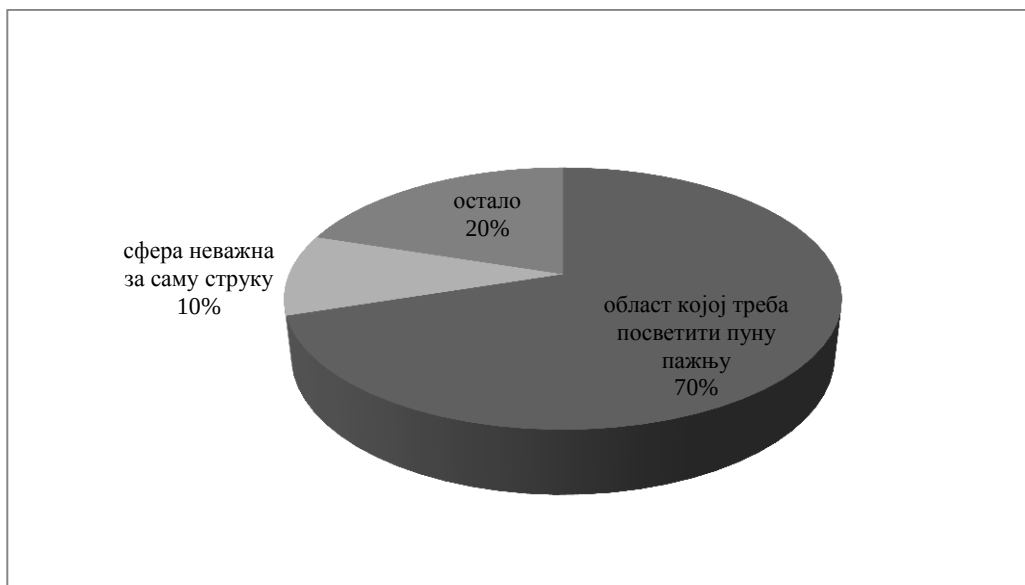
Питани да се одреде за неку од наведених институција која би требало да се бави стандардизацијом терминологије у Шпанији, или да сами предложе неку, учесници овог истраживања дају сљедће одговоре:

Слика 46. Графикон одабира институције која би требало да се бави стандардизацијом терминологије у Шпанији (контролно истраживање).

Подсећања ради, AENOR (Asociación Española de Normalización y Certificación) је Шпанско удружење за стандардизацију и сертификацију, AETER (Asociación Española de Terminología) је Шпанско удружење за терминологију, а RAE (Real Academia Española) је скраћеница за Шпанску краљевску академију. Већина испитаника (40%) стандардизацију терминологије поверила би Шпанској краљевској академији, њих 20% организацији AENOR, 10% неком државном органу, а 30% испитаника одлучило се за опцију „остало“. Под овом отвореном опцијом један испитаник изјашњава се да не зна ко би требало да се бави стандардизацијом терминологије, један наводи да би тим активностима требало да се баве струка и лингвисти удружено, а један да посао треба поверити организацијама у оквиру одређених сектора.

Коначно, на питање да ли терминологију струке сматрају важном области, сфером ирелевантном за саму струку, или, пак, имају неко другачије мишљење, испитаници дају следећи одговор:

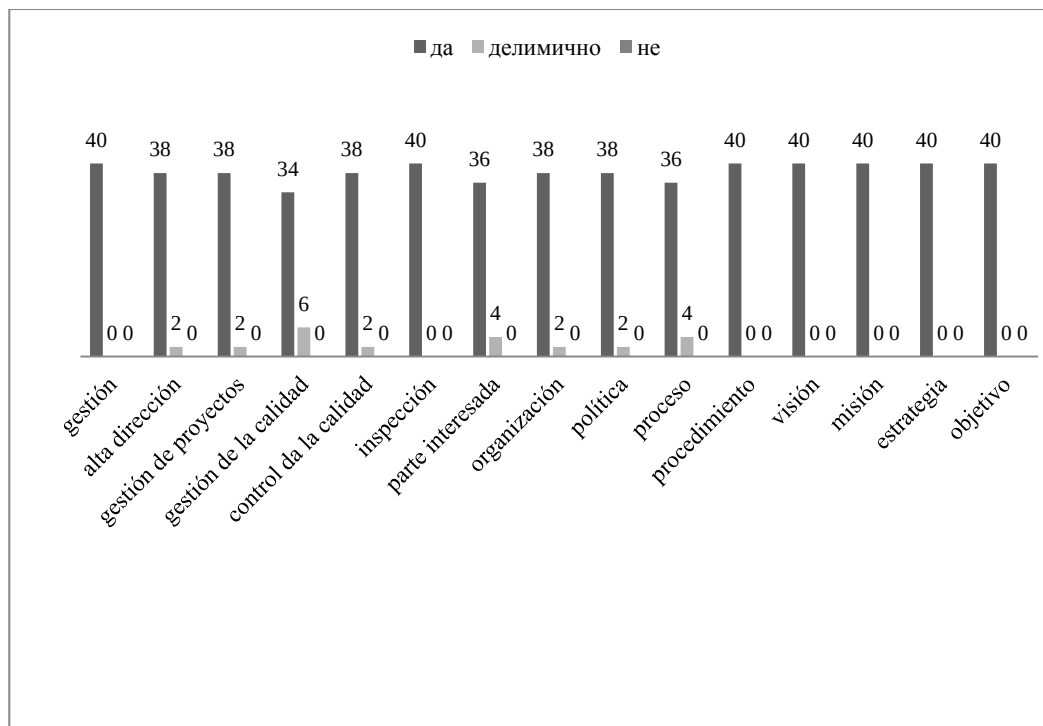
Слика 47. Графикон важности терминологије струке (контролно истраживање - шпански испитаници).

Већина учесника у овом истраживању, њих 70%, терминологију струке виде као важну област којој треба посветити пуну пажњу, 20% бира опцију „остало“, а 10% је сматра неважном за саму струку. Под „остало“ износи се мишљење да је терминологија струке важна област у сталном развоју и да је важна, али као помоћ у комуникацији и да се може окарактерисати као свакодневна подршка.

11.2.2. Ставови будуће шпанске професионалне делатне заједнице: циљно истраживање

Пошто су у контролно истраживање, као и у случају са српским језиком, били укључени стручњаци са искуством (како из академске сфере, тј. они који директно усмеравају студенте, тако и из различитих компанија, они који индиректно утичу на студенте), за циљно истраживање и овде су одабрани студенти, будући чланови професионалне делатне заједнице и представници струке у свим сферама. Тачније, у истраживању је учествовало 40 студената пословне администрације, менаџмента и економије са Универзитета Карлос III (Universidad Carlos III) у Мадриду и савремених језика и менаџмента са Универзитета Деусто (Universidad Deusto) у Билбау.

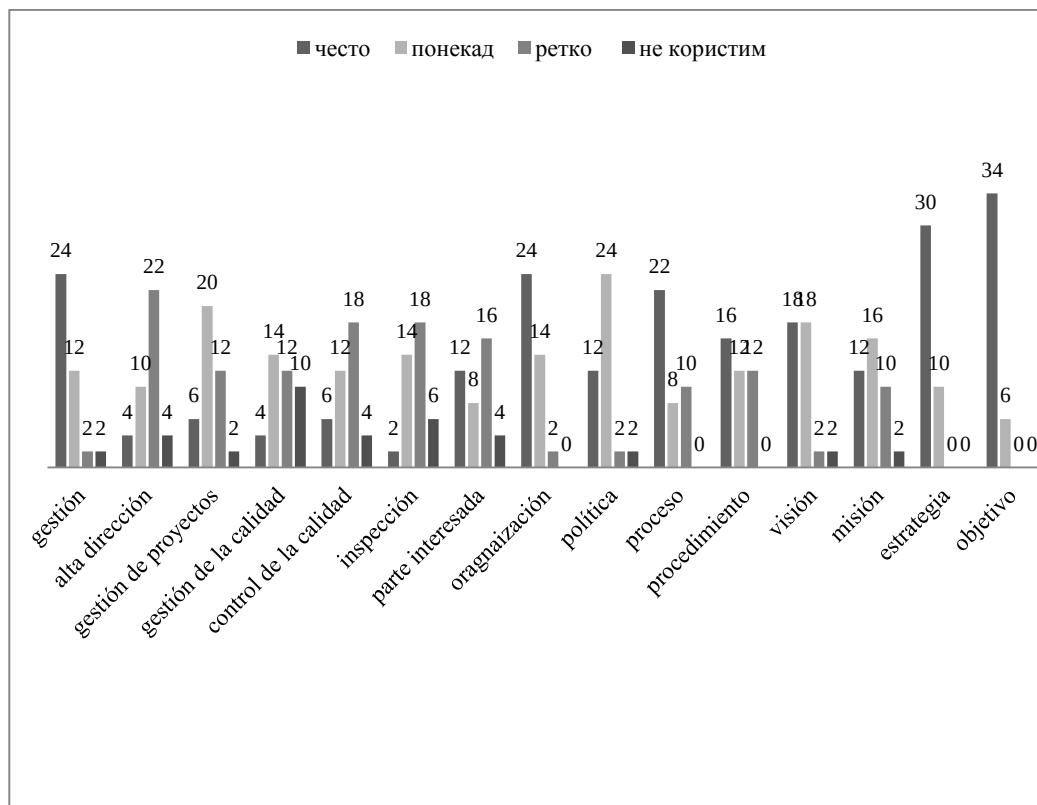
На питање да ли им је познато шта се подразумева под наведеним терминима (истим оним који су праћени у писаном корпусу), за чак за 7 одредница (*gestión, inspección, procedimiento, misión, visión, estrategia, objetivo*) 100% испитаника одговара позитивно; за 5 термина (*alta dirección, gestión de proyectos, control de la calidad, organización, política*) њих 95%; за 2 термина (*parte interesada, proceso*) 90% и за један термин (*gestión de la calidad*) позитиван одговор даје 85% испитаника. Одговор „делимично“ појављује се код 9 термина, али у малом проценту, док нико од испитаника није одговорио да не познаје значење неког од датих појмова. Графички представљен одговор на прво питање изгледа овако:

Слика 48. Графикон познавања значења одабраних термина (циљно истраживање - шпански испитаници).

Очигледно је да је степен познавања издвојених термина веома висок.

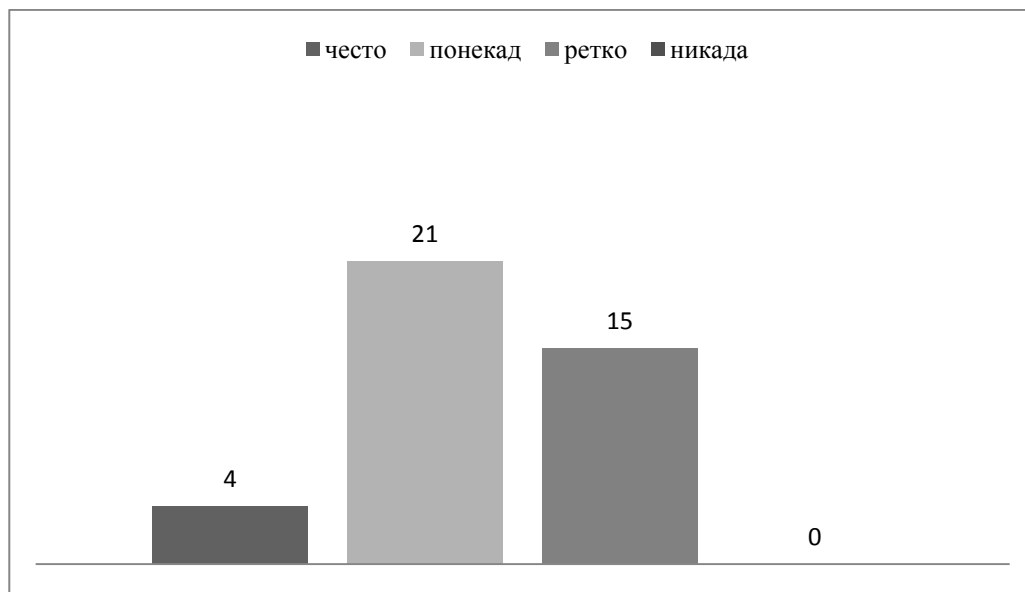
Друго питање тицало се учесталости одабраних термина струке, а одговор испитаника изгледао је овако:

Слика 49. Графикон учесталости употребе одабраних термина (циљно истраживање - шпански испитаници).

Највећи број испитаника (85%) каже да често користи термин *objetivo* (циљ), 75% њих често користи термин *estrategia* (стратегија), 60% *gestión* (менаџмент) и *organización* (организација), а 55% испитаника често користи термин *proceso* (процес). Преосталне термине (две трећине њих) мање од 50% учесника у овом истраживању користи често. Одговори „понекад“ и „ретко“ јављају се учестало, а не изостаје ни опција „не користим“.

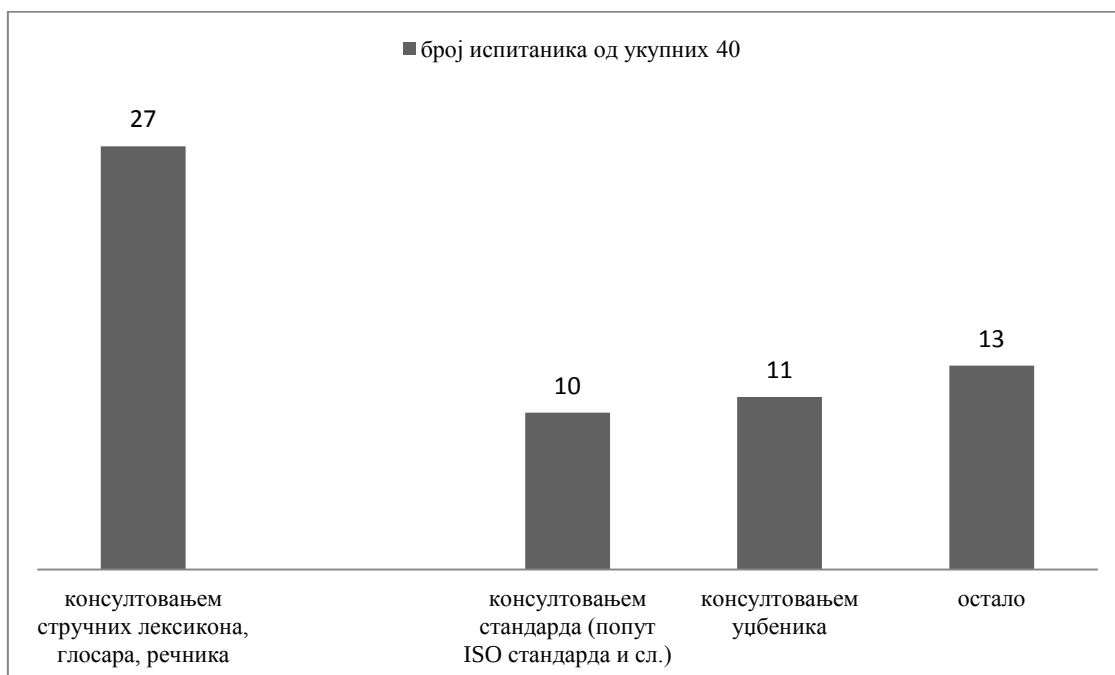
Питани колико често имају недоумице када је реч о терминологији њихове струке, испитаници су дали следеће одговоре:

Слика 50. Графикон учесталости недоумица у вези са терминологијом струке (циљно истраживање - шпански испитаници).

Дијаграм показује да 52.5% студената понекада има недоумице у вези са терминологијом струке, а 37.5% има их ретко. Постоје и они који се са овом потешкоћом сусрећу често (10%), док нема испитаника без споменутих дилема.

На питање како решавају дате недоумице, студенти дају следеће одговоре (могуће је било обележити више опција):

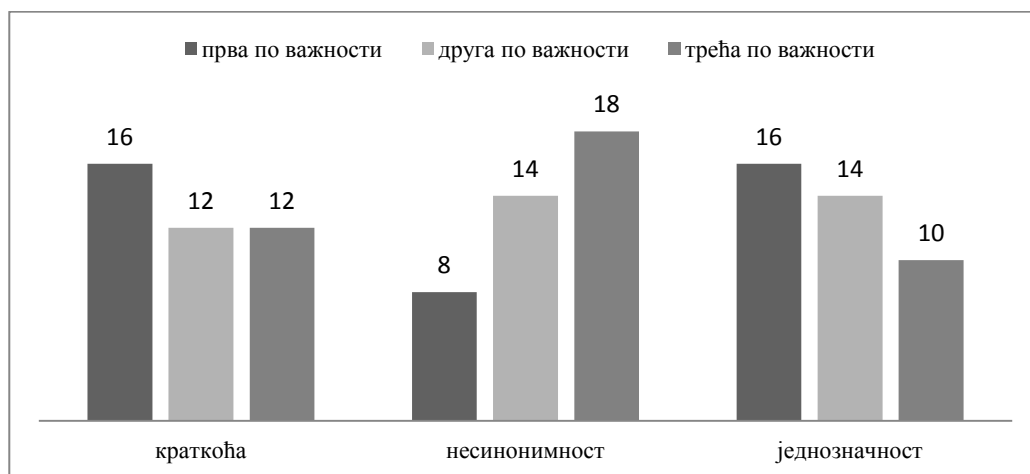

Слика 51. Графикон начина решавања недоумица терминологије струке (циљно истраживање - шпански испитаници).

Види се да будућа професионална делатна заједница навјише поверења, када је терминологија струке у питању, има у у стручне лексиконе, глосаре и речнике (67.5%), а да најређе консултују стандарде (25% испитаника). Тек 27.5% одговора односи се на уџбенике, а знатан део (32.5%) бира опцију „остало“ под којом у највећем броју случајева наводи интернет као место где траже решење термилошким недоумицама, а наводи се консултација са колегама или особама за које се претпоставља да могу бити од помоћи.

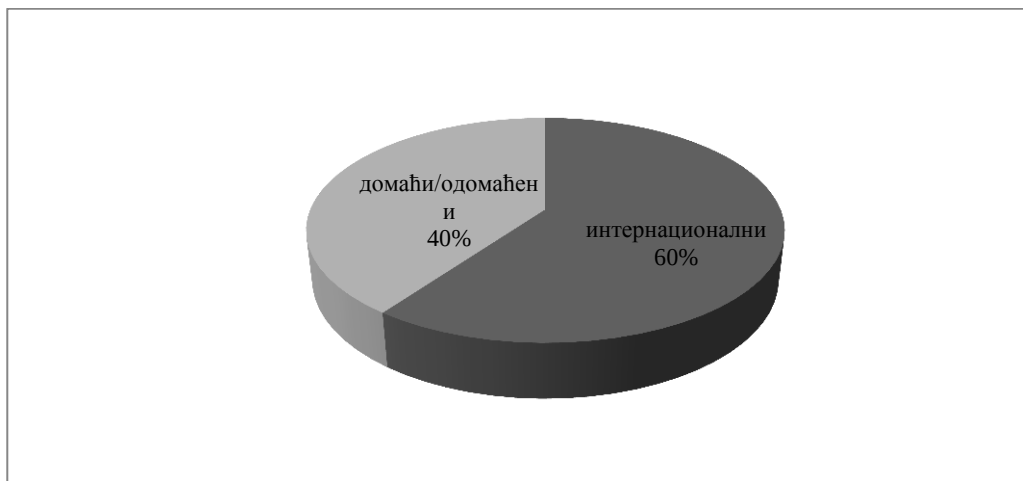
Испитаници су замољени и да , редом по важности, наведу три кључне особине стручног појма. Као доминантне јављају се јасноћа и прецизност, а вероватно се односе на адекватност појму који се означава. Често се појављују једнозначност и несинонимност, као и специфичност, која може бити у прилог обема овим особинама. Затим следе разумљивост и једноставност (које сугеришу једноставан облик), али и концизност и краткоћа. Интересантно је да испитаници наводе, такође, да стручни термин мора бити стабилан – што би ,засигурно, требало да буде и те како важна карактеристика.

Питани да поређају по важности краткоћу, једнозначност и несинонимност као особине стручног термина, 16 испитаника једнозначност ставило је као најважнију, на друго место ставило ју је 14, а на треће 10 испитаника; несинонимност најважнијом сматра 8, на друго место је ставља 14, док је 18 испитаника сматра трећом у низу; краткоћу 16 испитаника види као најважнију, а по 12 испитаник је ставља на друго, односно треће место. Одговор је визуелно представљен на графикону.

Слика 52. Графикон класификације три дате особине стручног термина по важности (циљно истраживање - шпански испитаници).

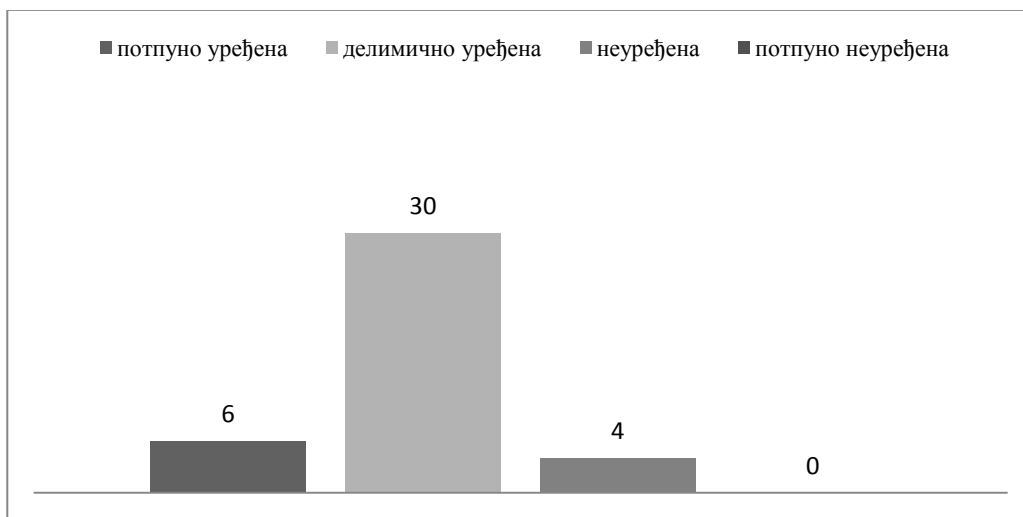
У оквиру наредног питања од учесника је тражено да изнесу мишљење да ли стручни термин треба да буде интернационалан, односно међујезички транспарентан или домаћа/одомаћена реч или израз. Одговори су дати на графикону:

Слика 53. Графикон избора интернационалног или домаћег порекла као пожељног за стручни термин (циљно истраживање - шпански испитаници).

Види се да већина испитаника (60%, односно њих 24) сматра да је боље да терминологија струке буде интернационална.

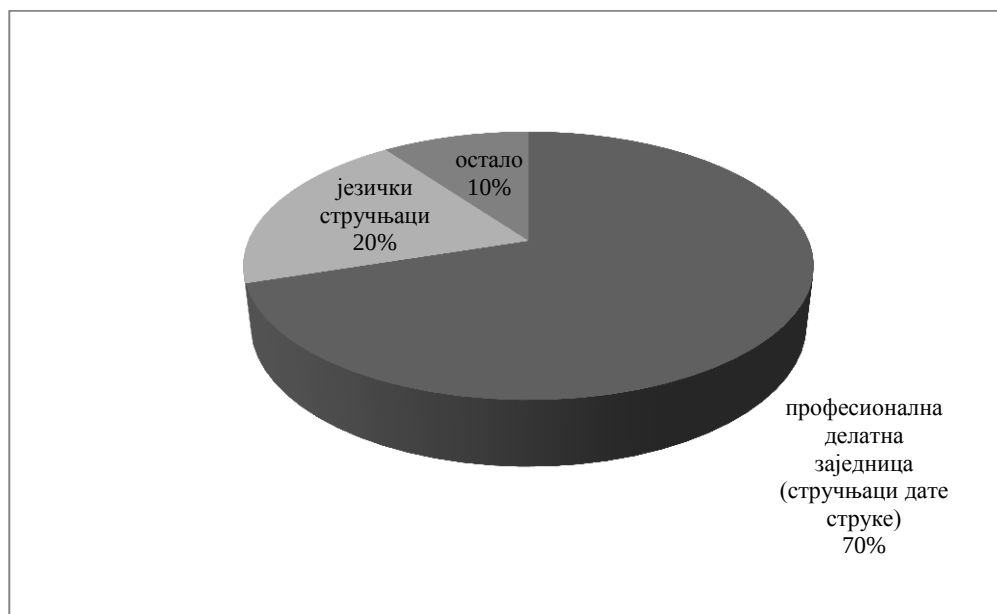
Питани да оцене степен уређености терминологије своје струке на шпанском језику, испитаници, испитаници дају следеће одговоре.

Слика 54. Графикон степена уређености терминологије менаџмента (циљно истраживање - шпански испитаници).

Доминантно је мишљење да је терминологија струке делимично уређена (75% испитаника). Нико од студената не мисли да је потпуно неуређена.

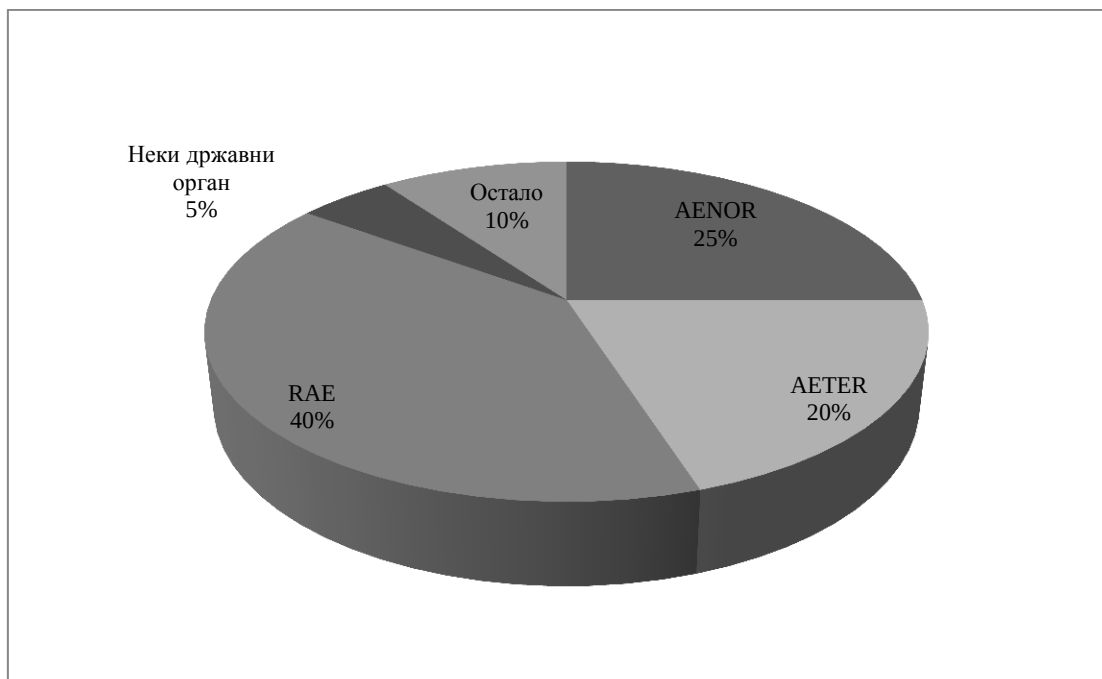
На питање ко треба да се бави стварањем и уређењем терминологије њихове струке, где су им као одговори били понуђени професионална делатна заједница, лингвисти и трећа, отворена опција, 28 испитаника је одабрало прву, 8 другу и 4 трећу опцију.

Слика 55. Графикон ставова струке о питању ствараоца и уређивача терминологије менаџмента (циљно истраживање - шпански испитаници).

Резултати показују да већина будућих стручњака (70%) сматра да терминологију струке треба да ствара и уређује управо професионална делатна заједница, мањи број (20%) да тиме треба да се баве језички стручњаци, док сви испитаници који су обележили опцију „остало“ верују да је дати посао намњен заједничком раду две наведене групе.

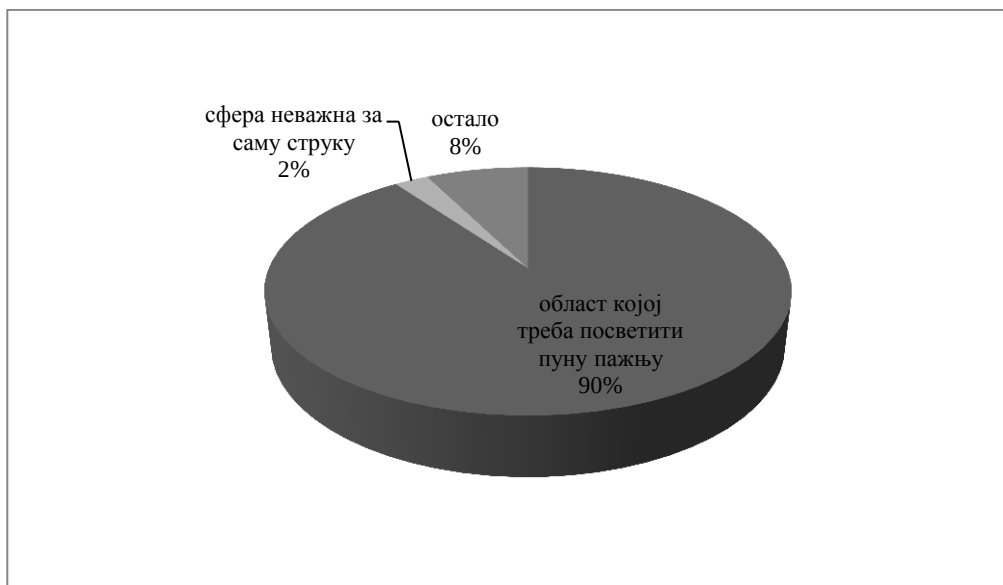
Студенти су, такође, питани да кажу која би институција (од наведених или нека коју би сами дописали) требало да се бави стандардизацијом терминологије у Шпанији. Њихови одговори представљени су графички:

Слика 56. Графикон одабира институције која би требало да се бави стандардизацијом терминологије у Шпанији (циљно истраживање).

Очигледно је да је RAE институција којој би највећи број испитаника (40%) поверио стандардизацију терминологије, за AENOR определило би се 25%, за AETER 20%, док би 5% тај посао препустило неком државном органу. Четири испитаника (10%) наводе одговоре да стандардизацијом терминологије треба да се бави удружење компанија, а неки нису сигурни, те се двоуме између RAE и AETER.

На крају, питани да ли терминологију струке сматрају облашћу којој треба посветити пуну пажњу, пољем неважним за саму струку, или би је, пак, оценили другачије, будући стручњаци дају следећи, графички приказан одговор:

Слика 57. Графикон важности терминологије струке (циљно истраживање - шпански испитаници).

Већина испитаника (90%) терминологију струке види као област којој треба посветити пуну пажњу, а занимљиво је да је ирелевантном за саму професију сматра само један испитаник (односно 2%). Мањи број учесника у истраживању (8%) одлучио се да да свој специфичан одговор. Међу њима проналазе се ставови да је терминологија струке нешто између две понуђене опције; да је важна, али не и одлучујућа за извршење задатака струке; да је потребна и да се треба изучавати, иако није приоритетна; али и мишљења да је она важно поље које се обично не обрађује и занимљива и релевантна област, важна за струку (неку мање, неку више), коју би требало изучавати.

11.3. Закључци истраживања ставова припадника професионалних делатних заједница

Друго истраживање спроведено за потребе овог рада, као што је већ речено, спроведено је путем упитника, а у њему су учествовали српски и шпански испитаници. Обе групе испитаника биле су организоване у две подгрупе, контролну (мању) и циљну (већу). Упитник на српском и шпанском језику (у прилогу) имао је једанаест идентичних питања, а српска верзија имала је додатно, дванаесто, питање.

На основу одговора испитаника добијена је слика познавања значења и учесталости употребе термина менаџмента који су праћени и у првом истраживању. Сагледано је какав, из перспективе професионалне делатне

заједнице, терба да буде термин струке; колико важном се сматра терминологија струке, али и колико често испитаници имају недоумице у вези са њом и како их решавају. Истражено је, такође, ко према мишљењу професионалне делатне заједнице треба да керира терминологију струке и која институција треба да се бави њеном стандардизацијом. Додатним питањем у упитнику на српском језику испитан је један језички проблематичан сегмент терминологије менаџмента на српском језику, уочен кроз прво истраживање.

У наредним одељцима, груписани у тематске сегменте, износе се закључци другог истраживања.

11.3.1. Познавање и учесталост употребе издвојених термина менаџмента и важност терминологије струке

Истраживање спроведено путем упитника показало је висок степен познавања 15 одабраних термина из области менаџмента. У оквиру српске контролне групе забележено је потпуно познавање 13 од 15 термина од стране свих испитаника, док је код преостала 2 термина оно 90% (тј. по један испитаник познаје их делимично). У циљној групи одговор да познаје значење термина даје од 52.5% до 95% испитаника по термину. Често је делимично познавање, а код сваког термина постоји неко од испитаника ко му не зна значење.

У шпанској контролног групи ниво познавања значења термина идентичан је као у српској. Сви ипитаници шпанске циљне групе познају значење чак 7 термина, код 5 термина значење познаје 95% испитаника, код 2 термина 90%, а код једног термина 85%. Заправо, код свих 15 термина одговор да познаје њихово значење даје од 85% до 100% испитаника из групе.

Види се да је у оба случаја познавање значења издвојених термина у контролним групама на високом нивоу (изједначено у српској и у шпанској). Циљне групе показују нешто нижи степен тог познавања у односу на контролне, што је и било очекивано, имајући у виду разлике у професионалном искуству испитаника. Приметно је да је разлика у познавању значења датих одредница између контролне и циљне групе израженија код српских, него код шпанских

испитаника, што сугерише боље познавање терминологије будуће струке код студената менаџмента у Шпанији, него код њихових колега у Србији.

Када је реч о учесталости употребе термина, у српској контролној групи код свих 15 термина одговор да се често корисе даје 50-100% испитаника, а одговор „не користим“ јавља се код 8 термина, али у ниском проценту. Одговори „понекад“ и „ретко“ јављају се код доста одредница, али такође у ниском проценту. У циљној групи српских испитаника 9 термина често користи 50-100% испитаника, а одговор да се термин не користи јавља се код свих 15 одредница.

У шпанској контролној групи код 7 термина 50-100% испитаника даје одговор да их често користе у професионалној комуникацији. Одговори „понекад“ и „ретко“ јављају се код доста термина и у већем проценту него код српске контролне групе. Одговор да се термин не користи примећује се тек код две одреднице и то у ниском проценту. У циљној групи 5 термина често користи 50-100% испитаника, а одговор да се термин не користи јавља се код 10 одредница.

Види се да је учесталост употребе термина већа у контролним него у циљним групама, што је, опет, донекле и било очекивано, имајући у виду веће искуство и богатију професионалну активност њених испитаника. Примећује се да се одговор „не користим“ јавља код више термина код српских, него код шпанских испитаника.

11.3.2. Особине термина струке и њихова важност из перспективе професионалне делатне заједнице

Путем упитника од учесника у истраживању тражено је да наведу, по реду важности, три кључне особине стручног термина; да по важности поређају једнозначност, несинонимност и краткоћу као његове карактеристике и да кажу да ли сматрају да стручни термин треба да буде интернационални или домаћи/одомаћени облик.

Контролна група српских испитаника као основе особине стручног термина види јасноћу и прецизност, које би се, угрубо, могле одредити као адекватност термина појму који означава, на којој се више пута инсистира у овом

раду. Издвајају се, затим, једнозначност и концизност (која се делимично односи на адекватност појму, а делимично и на краткоћу, коју, такође, ова група истиче). Циљна група издваја исте карактеристике, уз често навођење несинонимности и лаког изговора (који сугерише једноставну форму).

Шпанска контролна група истиче дескриптивност, тачност и јасноћу, које би, опет, одговарале адекватности термина појму који означава. Следе једнозначност, концизност и краткоћа. Слично одговара и циљна група, додајући несинонимност, али и стабилност.

Може се, дакле, закључити да су потребе професионалне делатне заједнице, када је термин струке у питању, исте у српском и шпанском језику. Стручњацима првенствено треба термин који ће бити верна језичка слика појма који означава (прецизан, тачан, јасан, језгровит, свеобухватан). Пожељно је да буде једнозначан, несинониман и што је могуће краћи. Што у већој мери задовољи наведене критеријуме, биће стабилнији у пракси (потреба запажена од стране шпанских студената).

Пошто су у теоријским разматрањима у овом раду једнозначност, несинонимност и краткоћа препознате као кључне особине стручног термина (што је истраживањем и поврђено кроз одговоре на претходно питање), тражено је мишљење професионалне делатне заједнице о њиховој хијерархији.

Обе групе српских испитаника (контролна и циљна) предност дају једнозначности, затим несинонимности, а краткоћу смештају на треће место. Исту хијерархију успоставља и шпанска контролна група, док циљна као прве изједначено види једнозначност и краткоћу, а несинонимност наводи као трећу.

Из истакнутих запажања приметно је да стручњаци менаџмента имају исте потребе када су термини струке у питању, како у српском, тако и у шпанском језику. Нужно је доћи до што вишег степена једнозначности и несинонимности. Пожељно је да одабрани облик буде што краћи, што је, како се примећује, посебно важно будућој шпанској делатној заједници.

Важно питање за терминологију струке на свим језицима који немају *lingua franca* статус (а можда и за оне који имају) је порекло термина струке. На датом

пољу неретко се виде оштре поделе, како специјализоване области, тако и лингвиста.

Контролна група српских испитаника мању предност даје домаћим/одомаћеним облицима, а циљна интернационалним. Подељеност је очигледна јер у оба случаја доминантан став заузима 60% испитаника.

Очигледно је да је сама струка овде више нагнута препоруци званичне језичке политике (нпр. смерницама Одбора за стандардизацију српског језика), па би се могло закључити да се у датом сегменту поклапају ставови ове две политике супротног смера деловања. С друге стране, будућа професионална делатна заједница, која одраста изложена великом утицају англицизама у свим животним сферама, више је окренута практичности интернационалних облика, који и без превода омогућавају извештајан степен унификације и разумљивости стручног текста и на страном језику.

Код испитаника шпанске контролне групе оба става заступљена су у истој мери. Приметно је да су запослени у академској сфери нешто наклоњенији домаћим/одомаћеним, а њихове колеге из ванакадемских области интернационалним облицима.

Примећује се да како у српском, тако и у шпанском језику постоји изразита подела мишљења струке када је у питању порекло стручног термина. Контролна група шпанских испитаника показује тенденције пословног света ка интернационалним формама, а исту следи и подмладак професије. Шпански стручњаци из академије нешто више теже домаћим/одомаћеним облицима. Упркос разликама у броју говорника и територијалном пространству на ком су присутни, када је реч о пореклу термина струке приметан је сличан степен подељености ставова у српском и шпанском језику.

Када је у питању вредновање терминологије струке као важне области којој треба посветити пуну пажњу или, пак, области неважне за саму струку, код стручњака менаџмента у Србији и Шпанији уочавају се слични ставови.

Готово сви српски испитаници (100% контролне и 90% циљне групе) терминологију струке сматрају важном области којој треба посветити пуну пажњу. Код шпанских испитаника у обе групе доминира исти став, али у нешто

мањем проценту (око 70%). Неважном је сматра мали број, али је приметно оцењивање терминологије струке као битне (али не пресудне) помоћи у извршењу свакодневних стручних задатака. Посебно је уочљив и не тако редак одговор студената да је виде као занимљиву и ваћну област коју треба изучавати. Последња запажања можда могу озбиљније усмерити пажњу ка разматрању увођења терминологије у наставне програме, наравно, на прилагођен и адекватан начин.

11.3.3. Уређеност терминологије менаџмента на српском и шпанском језику. Учесталост недоумица у вези са терминологијом струке и начини њиховог решавања

Питани да оцене уређеност терминологије своје професије, већина стручњака менаџмента из српске контролне групе сматра је делимично уређеном, док је мањи број види као неуређену. Не бележе се ставови да је потпуно уређена/неуређена. Код циљне групе, мада у изразито малом и међусобно једнаком проценту, бележе се наведени крајњи ставови, док су два доминантна става иста као и код контролне групе.

Контролна група терминологију менаџмента на шпанском језику види као делимично уређену, а мали број испитаника сматра је неуређеном. Ни овде нема крајњих ставова о потпуној уређености/неуређености. У циљној групи владају исти доминантни ставови, с разликом што у њој постоје испитаници који терминологију менаџмента у шпанском сматрају потпуно уређеном.

Може се закључити да професионална делатна заједница терминологију менаџмента, како у српском, тако и у шпанском језику, види као делимично уређену и да је, осим у мањем проценту будућих стручњака, не сматрају потпуно уређеном/неуређеном.

Када је у питању учесталост недоумица у вези са терминологијом струке, примећено је да контролне групе ни у српском, ни у шпанском језику не заузимају крајње ставове да их имају често, односно да их немају никада. Код већине ових испитаника присутне су ретко, а код мањег броја понекад.

Слична је ситуација и са циљним групама – како у српској, тако и у шпанској, мањи број испитаника често се сусреће са термилошким потешкоћама, а нико од њих није их поштеђен. Највећи број има их понекад, а нешто мањи ретко.

Може се закључити да се стручњаци менаџмента ретко сусрећу са недоумицама у вези са терминологијом струке. Будуће професионалне делатне заједнице понекад имају тај проблем. Примећена ситуација била је и очекивана – искуснији професионалци мање кубуре са терминологијом струке од својих будућих колега, а генерално посматрано, терминологија менаџмента ни у српском, ни у шпанском језику не задаје пуно проблема својим примарним корисницима.

Ипак, када до наведене врсте недоумица дође, српска контролна група решава је првенствено консултујући стручне лексиконе/речнике/гласаре, а затим стандарде, па онда уџбенике. После наведених опција најчешће помоћ тражи на интернету, сама истражује или консултује језичке стручњаке. Њихове шпанске колеге једнако често посежу за трима од понуђених решења – стручним лексиконима/гласарима/речницима, као и за стандардима и уџбеницима. Мора се истаћи да стандард консултују само стручњаци ван сфере академије. Ова група решења тражи и на интернету.

Код српске циљне групе несумњиво најчешће помагало у случају термилошких недоумица су уџбеници. Знатно ређе студенти се користе стручним лексиконима/гласарима/речницима, затим претражују интернет и консултују професоре и друга стручна лица. Незнатан број њих посеже за стандардима.

Шпанска циљна група термилошке недоумице најчешће отклања уз помоћ стручних лексикона/гласара/речника, затим претрагом интернета и консултујући колеге и стручна лица. Код њих тек касније на ред дођу уџбеници, а само мало ређе од уџбеника користе стандарде.

Може се закључити да се решење термилошких недоумица тражи на вишеструке начине и на више места истовремено. Стручне лексиконе/гласаре/речнике најчешће консултују контролне групе, али веома често

и циљне, што намеће одговорност њиховим ауторима. Стандарде приликом оваквих потешкоћа најчешће користе стручњаци запослени у ванакадским сферама. Уџбенике користе највише студенти у Србији, што је било и очекивано јер првенствено из истих усвајају прва стручна знања. Супротно предвиђањима, шпански студенти уџбенике користе ретко приликом термилолошких недоумица, тек нешто мало чешће од стандарда (а њихове српске колеге слабо посежу за стандардима).

Иако су очигледне различите тенденције у решавању недоумица терминологије струке, како у поређењу контролне и циљне групе у оквиру једног језика, тако и у међујезичком поређењу еквивалентних група, јасно се види да су извори термилолошких знања којима се поклања поверење многоструки.

Чињенице утврђене истраживањем сугеришу да одговорност за познавање терминологије струке, како у Србији, тако и у Шпанији, лежи на читавом низу чинилаца. Међу њима налазе се аутори стручних лексикона/глосара/речника, креатори уџбеника и субјекти образовне политике, али и институције које се баве стандардизацијом. Интернет је несумњиво извор свих врста информација и знања, па и термилолошких, те је важно инсистирати на критичком приступу његовим садржајима, строгој селекцији и присутност и видљивости на мрежи релевантних чинилаца и њихових постигнућа на пољу терминологије струке. Будућа професионална делатна заједница термилолошке недоумице, између осталог, решава консултујући се са професорима, те велика одговорност за терминологију струке лежи и на образовним системима двају поменутих земаља – од формирања и селекције наставног кадра, до његовог сталног усавршавања.

11.3.4. Субјекти стварања и стандардизације терминологије струке у Србији и Шпанији

Највећи део испитаника српске контролне групе, чије мишљење дели и већина циљне групе, сматра да терминологијом њихове струке треба да се бави професионална делатна заједница. Знатно мањи број испитаника сматра да је то посао језичких стручњака. Код обе групе кроз отворену опцију износи се идеја да

је дати посао задатак обе наведене струке. Готово идентичне ставове заузимају и шпански испитаници.

Јасно је, дакле, да струка жели да буде та која ће стварати и уређивати своју терминологију, односно која ће се бавити менаџментом своје терминологије. Ипак, иако у знатно мањем проценту, присутна је идеја о нужности сарадње професионалне делатне заједнице и лингвиста. Такав став, заправо, оставља простор за сусрет језичке политике и планирања која делује одозго-на-горе и оне која делује одозго-на-доле и поткрепљује идеју (више пута истакнуту у раду) да је то једини начин доласка до језички прихватљивих и функционалних терминолошких решења.

Од учесника у овом истраживању тражен је и одговор на питање која институција треба да се бави стандардизацијом терминологије у Србији, односно Шпанији.

Већина контроле групе српских испитаника сматра да је стандардизацијом терминологије у Србији треба да се бави Одбор за стандардизацију српског језика САНУ, а нешто мањи број да то треба да чини Институт за стандардизацију Србије. Присутно је мишљење да дати задатак није ствар само једне институције, као и да ниједна традиционална институција не може да да делотворно решење.

Занимљиво је да је овај одговор у извесном нескладу са одговором на преходно питање. Ако влада мишљење да терминологију струке треба да ствара и уређује сама струка, зашто би се њена стандардизација поверила Одбору за стандардизацију (који не чине стручњаци специјализованих области и који се бави целокупном језичком стандардизацијом)? Овде је могуће доћи до закључка да не постоји довољно јасна представа ко чини комисије Одбора, али и да је код професионалне делатне заједнице присутно поверење у САНУ као институцију. Такође је битно истаћи да већину у опредељењу контролне групе за Одбор доноси академска професионална заједница, док је ванакадемска више наклоњена Институту за стандардизацију Србије.

Циљна група би, такође, стандардизацију терминологије у Србији поверила првенствено наведеном Одбору, затим Институту за стандардизацију Србије, а мањи број испитаника поверење би указао неком државном органу.

Према мишљењу већине шпанске контролне и циљне групе, стандардизацијом терминологије у Шпанији треба да се бави Шпанска краљевска академија (RAE), За Шпанско удружење за стандардизацију и сертификацију (AENOR) се опредељује око петине, а за неки државни орган мали број испитаника обе групе. За Шпанско удружење за терминологију (AETER) се не одлучује нико из контролне, али у циљној групи бира га око петине испитаника.

Може се приметити да би професионална делатна заједница стандардизацију терминологије, како у Србији, тако и у Шпанији, већином поверила академијама наука и уметности (САНУ и RAE), иако у одговору на претходно питање инсистира да се њеним стварањем и уређењем првенствено мора бавити струка. Најзначајније институције које се баве стандардизацијом у ове две земље (ИСС и AENOR) бележе нешто мањи, али никако занемарљив број испитаника који би им поверио овај посао. Чуди чињеница да, иако у Шпанији постоји институција AETER, која се бави искључиво терминологијом, нико из контролне групе не би јој поклатио поверење. Државни органи ни у Србији, ни у Шпанији не виде се као потенцијални носиоци стандардизације терминологије.

Важно је истаћи да се уочава мишљење да дати задатак није ствар једне институције, као ни да традиционалне не могу делотворно да га обављају (примећено у српској контролној групи).

Код шпанских испитаника веома је уочљив предлог оснивања гранских институција које би се бавиле стандардизацијом терминологије.

Намеће се идеја (а проналазимо је и код Јакић: 2014) да би решење за српску терминологију могло бити у стварању нове институције која би окупила професионалне делатне заједнице и лингвисте и преузела на себе овај важан задатак. Ипак, не може остати непримећено да у Шпанији постоји институција AETER, која се бави терминологијом (иако не на нормативан начин), али је испитаници не виде као тело ком би поверили дати посао. Таква чињеница вероватно не би требало да обесхрабри српску идеју стварања институционалног оквира менаџмента терминологије (који подразумева, сем стандардизације и остале комплексне термилошке активности), али би засигурно могла да позове на посебан опрез при њеној реализацији.

11.3.5. Специфичан аспект терминологије менаџмента на српском језику

Као додатни циљ, упитник на српском језику имао је да утврди ставове испитаника о падежу који у терминолошким изразима прати именицу менаџмент (инструментал или генитив). Питани су да ли је правило рећи *менаџмент квалитетом*, *менаџмент пројектом* и *менаџмент ризиком* (инструментал) или *менаџмент квалитета*, *менаџмент пројекта*, *менаџмент ризика* (генитив).

Мишљења испитаника контролног истраживања потпуно су подељена (50% : 50%). Избор инструментала (чешћи међу стручњацима из ванакадемске сфере) образлаже се терминима које нуде SRPS ISO стандарди; али и изједначавањем *менаџмента* и *управљања*, те пошто управљање прати *инструментал*, исти падеж треба да прати и *менаџмент*. Избор генитива образлаже се ставом да су квалитет/пројекат/ризик у наведеним терминима објекат, а не средство менаџмента; знањима усвојеним приликом израде доктората; али и субјективним језичким осећајем.

Из датих одговора јасно се закључује да је утицај речника SRPS ISO стандарда, али и образовног система велики на ставове у вези са терминологијом струке, што позива на одговорност све који учествују како у стварању стандарда, тако и у образовању кадрова. Субјективни језички осећај не би требало да буде пресудан, а нарочито не једини фактор утицаја на избор термина струке.

Студенти, пак, јасну предност дају именици у генитиву – за њу се опредељује 82.5% испитанка, док свега 17.5% њих бира именицу у инструменталу. Избор генитива будућа професионална делатна заједница образлаже слично као и актуелни стручњаци – у датим терминолошким изразима квалитет/пројекат/ризик виде као објекат, а не средство менаџмента. Велики број њих позива се и на термине које користе у настави, сусрећу у уџбеницима и који се повајљују у називима предмета на студијским програмима које похађају. Мањи број њих свој избор образлаже субјективним језичким осећајем. Студенти који се опредељују за инструментал, свој одговор образлажу изједначавањем менаџмента и управљања, па самим тим сматрају да исти падеж треба да прати ове две именице. Понеки кажу да под менаџментом квалитета/пројекта/ризика, прво

подразумевају групу менаџера који се баве квалитетом/пројектом/ризиком, те је инструментал за њих адекватан избор.

Очигледно је да је одговор студената на ово питање, осим поткрепљен стручним знањем, у великој мери усмерен терминологијом коју сусрећу кроз своје образовање (називе предмета, уџбенике, наставу), те се недвосмислено указује на значај и одговорност образовног система и наставног процеса (креатора студијских програма, аутора уџбеника, наставног кадра) на терминолошке ставове будуће професионалне делатне заједнице. Такође се уочава извешан степен стихијског усвајања стручних термина (без могућности да се избор образложи), што наводи на закључак да се терминологији струке мора посветити више експлицитне пажње у процесу формирања будуће професионалне делатне заједнице.

12. КОНАЧНА ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

„Нажалост, терминологији нема лека; једино се можете надати да ћете је држати под контролом“³⁷

Кели Вошборн

Менаџмент је једна од области релативно новијег датума и једна од оних које бележе најбржи развој у данашњем свету. Бројне новине које са њим настају на пољу науке и модерног пословања, остављају трага и у језику, односно у конкретном домену његове професионалне употребе. Сва динамика померања у датој специјализованој области, која се доминантно развија на англофоном тлу (што значи да јој је матични термилошки апарат на енглеском језику), доноси обиље изазова језичким политикама (првенствено термилошким) свих светских језика.

У овом раду најпре је дато подсећање на развој терминологије као дисциплине и њене везе са осталим наукама. Затим су разматрани најважнији аспекти језика посебне намене, коме терминологија и припада да би се, потом, више пажње посветило термину као њеној основној јединици. Нарочито је истакнута важност процеса стандардизације, као и њен значај у области терминологије. Представљени су њени принципи, начела и циљеви, а дат је преглед најважнијих међународних, српских и шпанских институција које се баве овом делатношћу, али и менаџментом терминологије као ширим појмом.

Како су у фокусу рада језичка политика и планирање и професионални домени језичке употребе у стандардном српском и шпанском језику, представљене су најзначајније институције активне на том пољу. Посебна пажња посвећена је менаџменту терминологије као сегменту језичке политике и планирања. Образложена је методолошка основа рада, као и два спроведена истраживања. Прво је подразумевало праћење одабраних репрезентативних термина менаџмента кроз писани корпус на српском и шпанском језику, а друго је

³⁷ “There is unfortunately no cure for terminology; you can only hope to manage it.” Kelly Washbourne

било у форми упитника и испитивало је ставове професионалне делатне заједнице у вези са терминологијом менаџмента и терминологијом стурке уопше у дата два језика, односно у дате две земље (Србији и Шпанији).

Спроведена истраживања показала су да су издвојени термини репрезентативни за област менаџмента. Уочено је, такође, да се они знатно чешће сусрећу у стручним текстовима на српском, него на шпанском језику. Већ први кораци истраживања наговорили су бројне недостатке у терминологији менаџмента у ова два језика и нескладе између језичке политике, стандарда, ставова струке и праксе.

Примећено је да терминологија менаџмента на оба језика показује висок степен једнозначности (нешто израженији у шпанском), а да је несинонимност знатно присутнија у овом домену шпанског, него српског језика. Као посебан проблем честих синонима у терминологији менаџмента на српском уочена је њихова неадекватност. Неретко се сусреће изједначавање термина између којих је немогуће успоставити једнакост или она, евентуално, може бити само делимична. Стварање лажних парова (некад чак и низова) синонима узрокује конфузију и не доприноси постизању прецизности и јасноће, неопходних у стручној комуникацији. С друге стране, код термина менаџмента на шпанском језику уочен је знатно већи степен несинонимности, па су самим тим они стабилнији.

Уочено је, такође, да се у српској терминологији менаџмента сусреће већи број англицизама, него што је то случај у шпанској. Уколико се интернационалност, односно међујезичка транспарентност посматра као пожељна у стручној терминологији, могло би се рећи да је у том сегменту српски у предности у односу на шпански језик. Ако, пак, мањи број позајмљеница, односно већи број домаћих/одомаћених речи и израза у терминологији струке видимо као допринос развијању и очувању једног домена стручне употребе језика, за шпански би се могло рећи да је у бољој позицији. Могуће је да се мање присуство англицизама (доминантних позајмљеница у домену менаџмента) у шпанском језику донекле може образложити његовим латинским пореклом и блискошћу са француским (од ког неретко позајмљује лексичке облике). Овде је згодно присетити се Галинског (Galinski: 1999: 83) који предлаже систематски приступ

организацији терминологије кроз сарадњу у оквиру језичких породица. Верује да би се на тај начин омогућио донекле паралелан термилошки развој и већи степен термилошке међујезичке хомогености која би олакшала стручну комуникацију у датој језичкој породици. Његов предлог тиче се првенствено тзв. малих језика, те би у том случају српски требало да буде окренут термилошкој сарадњи са словенским језицима.

Развијање домена стручне употребе језика свакако да треба да буде приоритет термилошке језичке политике свих језика, без обзира на број говорника, територију у друштвену и економску моћ заједница у којима је матерњи. Оно првенствено подразумева коришћење творбених капацитета датог језика, али и прихватање позајмљеница које су природан и нужан део сваког живог језика. Њихов улазак, како у језик опште намене, тако и у његове домене професионалне употребе, треба да буде оправдан и, што је нарочито важно, језички ваљано спроведен. Једино уз добро познавање језика даваоца и језика примаоца преузимање стране речи и израза може се извести на прихватљив начин. Да би тако преузети облик (а не нека друга његова варијанта) заживео у пракси реакција мора бити правовремена, што позива на будност и сталну динамичност норме.

Примећено је да професионалној делатној заједници, када су у питању особине стручног термина, порекло одредница најчешће није међу приоритетнима. Као примарни корисник језика струке, професионална делатна заједница од стручног термина првенствено очекује да буде јасан, прецизан, тачан и дескриптиван, тј. да на најбољи могући начин представи у језику појам који означава, односно да буде његова верна језичка реализација. Само одредница која задовољава ове критеријуме и која је адекватна означеном појму може добити статус термина струке. Тек уколико више њих испуни наведени примарни услов (тј. предуслов) могу се разматрати пожељне карактеристике термина струке и на основу њиховог задовољења бирати најбоље решење. Приликом прављења таквог избора од користи могу бити различите схеме и матрице, попут оне коју предлаже Бугарски (2007:109). Стручњаци у области менаџмента у Србији и Шпанији показали су да високо вреднују једнозначност, несинонимност и краткоћу као карактеристике термина струке (хијерархијски датим редоследом).

Показало се, такође, да је терминологија менаџмента у српском и у шпанском језику, из перспективе професионалне делатне заједнице, делимично уређена. Стручњаци нису поштеђени терминолошких недоумица, али оне нису изражене. Они врло јасно износе став да стварање и уређење терминологије струке мора да буде посао професионалне делатне заједнице која је њен крајњи корисник. Ипак, међу њима присутна је и идеја да се за дати задатак морају побринути стручњаци специјализоване области у сарадњи са језичким стручњацима.

Занимљиво је да стручњаци менаџмента, како у Србији, тако и у Шпанији сматрају да управо они треба да стварају и уређују терминологију своје струке. Питани, пак, која институција би требало да се бави стандардизацијом терминологије у Србији, односно Шпанији, већина њих поверење даје академијама наука и уметности (САНУ и RAE) и њиховим телима, иако су могли да се одреде за неку другу понуђену опцију или да сами наведу свој одговор. Имајући у виду изнете, донекле супротстављене ставове, намеће се закључак да и у Србији и у Шпанији влада мишљење да целокупна језичка знања и усмеравања припадају традиционалним ауторитетима који се не доводе у питање чак ни када не задовољавају реалне потребе (као што је у датом случају потреба да струка буде важан чинилац менаџмента своје терминологије). Такође се примећује да је академска професионална делатна заједница склонија да повери своју терминологију наведеним телима, него што је то случај са њиховим колегама из ванакадемске сфере, који би предност дали најзначајнијим националним институцијама које се баве стандардизацијом (ИСС и AENOR). Претпоставља се да стручњаци који раде у различитим областима пословања користе стандарде за свакодневне професионалне потребе, те им верују и када је терминологија струке у питању. Овде се, дакле, уочава да је универзитетски кадар склонији традиционалним ауторитетима од колега који раде у ванакадемским областима, а чије терминолошке потребе, рекло би се, уврежени ауторитети не задовољавају. Да ни институције које се баве стандардизацијом не доносе увек најбоља терминолошка решења, показало се и на примеру SRPS ISO 9000: 2015 стандарда и неслагању струке са појединим његовим одредницама (нпр. са избором падежа именице уз именицу менаџмент у одређеним терминолошким изразима).

Језик као сложен систем и феномен може бити проучаван из различитих перспектива, а с тим у складу и кроз различите приступе и методе. Терминологија струке као један сегмент језика, односно део језика посебне намене, уско је повезана са самом специјализованом облашћу о чијој је терминологији реч. Без намере да се умање или доведу у питање институционална важност и језички ауторитет Српске академије наука и уметности и Шпанске краљевске академије, требало би размотрити чињеницу да ли, следећи идеолошке постулате и обрасце успостављене у политици знања, допуштамо да заправо језичка политика која се спроводи одозго-на-доле остаје само декларативно важећа, а потпуно неприменљива у пракси. Конкретно, када је терминологија струке у питању, потребе за ефикасном терминолошком политиком и планирањем и менаџментом терминологије су више него очигледне. Да су њихове активности комплексне и питање које мора укључити више струка и институција истовремено, сведочи и начин решавања терминолошких недоумица уочен у истраживањима. Професионална делатна заједница решење за терминолошке потешкоће тражи у стручним глосарима, уџбеницима (посебно важним за студенте, тј. будућу струку), стандардима и путем сопствених истраживања. Самим тим директна одговорност за терминолошка знања лежи на читавом ланцу чинилаца – ауторима стручних глосара, ауторима уџбеника, творцима стандарда. За стварање стручног глосара несумњиво је потребан озбиљан ниво језичких, али и знања из области о чијој терминологији је реч. Уџбеници су и даље основни извор првих професионалних знања код студената, а самим тим и првих знања у вези са терминологијом струке. Да би будућа професионална делатна заједница била упућена на квалитетан уџбеник, исти мора бити написан од стране компетентног аутора и проћи процедуру установљену званичном образовном политиком. Дакле, одговорност за квалитет једног од важних извора стручног (па и терминолошког) знања припада читавој мрежи субјеката у којој је сваки сегмент важан за крајњи исход. Показало се да терминолошке недоумице будућа струка често решава и консултацијом са професорима, што подвлачи важност формирања, селекције и сталног унапређења академског кадра. Интернет је кључни извор информација и разних врста знања (укључујући и терминолошка), те је важно развијати критички

приступ његовим садржајима, али и инсистирати на видљивости на мрежи релевантних термиолошких институција и њихових достигнућа.

Сва изнета запажања говоре у прилог чињеници да менаџмент терминологије и термиолошка политика не могу бити ствар једне струке или једне традиционалне институције и да је неопходно превазићи херметичне ставове и преиспитати уврежене ауторитете и идеологије. Суштинско решење термиолошког питања мора бити у отворености, сарадњи и умрежавању свих релевантних чинилаца, спроведено кроз институционални оквир и уз учешће јавности. Стога, охрабрује, иако не доминантан, али постојећи став стручњака менаџмента да терминологијом струке треба да се баве професионална делатна заједница и језички стручњаци (терминологи, преводиоци) заједно. Као неко филолошког профила, ко се у овом раду бави терминологијом менаџмента у свом матерњем (српском) и шпанском језику (на чијим сам студијама дипломирала), сусрела сам се више пута са потребом да консултујем стручњаке менаџмента, англисте (готово целокупна терминологија менаџмента је изворно енглеска), стручне преводиоце, терминологе, србисте и хиспанисте, те и из филолошке перспективе могу потврдити претходни став. Једино заједнички рад професионалне делатне заједнице и лингвиста омогућава сусрет језичке политике која делује одозго-на-доле и оне која делује одоздо-на-горе и може изнедрити језички прихватљива и стручно функционална решења.

Очигледно је да ни националне академије наука, ни тела за стандардизацију с аспекта терминологије не могу да задовоље потребе струке. Истраживање је показало да део ње тврди да традиционална тела не могу бити делотворна у овом послу, а неки сматрају да исти није питање једног чиниоца. Стога, требало би размотрити какав институционални оквир би највише погодовао овом, нимало једноставном, задатку. Кроз истраживање уочено је да један део професионалне делатне заједнице предлаже својеврсно гранско решење, односно институцију коју би формирале компаније које се баве истом делатношћу. Јакић (2014: 194) након својих истраживања терминологије менаџмента у организацији предлаже могући институционални, а упоредо и нормативни модел стандардизације терминологије српског језика кроз формирање

нове, независне, профитабилне организације која би била у сталној комуникацији са релевантним националним и међународним чиниоцима.

Што се тиче терминологије српског језика, верујем да је предлог стварања нове институције боље решење од гранских термилошких удружења. Заправо та нова институција требало би да буде сачињена од комисија које би се бавиле терминологијом појединачних специјализованих области. Дате комисије нужно би укључивале стручњаке конкретних области, лингвисте, преводиоце и терминологе. Такође, требало би да буду у сталној двосмерној комуникацији са релевантним академским институцијама (факултетима који стварају кадар одређених области), али и Српском академијом наука и уметности, Институтом за стандардизацију Србије, релевантним државним органима и међународним институцијама. Рад датог тела морао би да буде транспарентан и отворен за интервенције јавности.

Приоритет рада потенцијалне нове институције било би дефинисање јасне термилошке језичке политике и преузимање менаџмента терминологије. Њене реакције првенствено би морале да буду правовремене и брзе, јер развој терминологије прати развој специјализованих области којима припада, а у данашњем свету многе од њих су веома динамичне. Пракса показује да уколико напреци и промене у струци не добију одмах адекватну језичку реализацију, усвајају се форме настале спонтано и неплански, које је касније готово немогуће заменити. Такође, један од важнијих задатака било би стварање термилошких речника, банки термина и видљивост и доступност резултата рада на интернету, јер је то важан фактор њихове далекосежности, а онда и примене. Заправо, комплетан менаџмент терминологије српског језика био би поверен овој институцији – од стварања и одржавања термилошке инфраструктуре, производа, алатки, база података и координирања термилошких активности. Дато тело било би кључни чинлац националног термилошког тржишта и главна спона са међународним.

Идеја оснивања нове институције која би се бавила стандардизацијом терминологије, али и целокупним менаџментом терминологије, морала би бити детаљно разрађена и преточена у прецизан план који би предвидео њену

организацију, надлежности и начин функционисања. Исти би требало да буде регулисан законом, односно подржан од стране државе.

Оснивањем институције попут предложене олакшала би се припрема, изношење, обрада и преношење знања и информација из специјализованих области, што би допринело, како развоју тих сфера, тако и развоју и виталности српског језика.

У Шпанији, са друге стране, постоји Шпанско удружење за терминологију (AETER) као национална, непрофитна организација, чији је основни циљ развијање и промовисање терминологије као дисциплине, стимулација развоја неопходних терминолошких ресурса, као и ширење постојећих. Ипак, AETER не представља стандардизационо тело, те би проширивање његових надлежности можда могло бити добар потез за терминолошку политику у Шпанији. Имајући у виду огромно територијално пространство шпанског језика, процес стандардизације његове терминологије у целокупном хиспанском свету био би прилично компликован, али би му несумњиво допринели сви напреди постигнути у појединачним земљама у којима се говори.

Теоријска разматрања, а посебно конкретна истраживања овог рада отворили су простор и за разматрање увођења терминологије као предмета у оквиру програма високошколских институција, како у Србији, тако и у Шпанији. Наиме, студенти су у упитнику неретко износили мишљење да је терминологија струке важна област која се не изучава довољно. Увођење добро припремљеног курса терминологије у студијске програме (без обзира о којој је струци реч), могло би знатно да допринесе стварању стабилног система терминологије у српском, односно шпанском језику. Наравно, курсеви би требало да буду прилагођени терминологији појединачних специјализованих области, као и да садрже основна начела, методе и принципе терминологије као дисциплине.

Коначно, може се закључити да језичка политика, прецизније, терминолошка политика и менаџмент терминологије, како у Србији, тако и у Шпанији морају створити, односно ојачати институционални оквир и укључити заинтересоване чиниоце, а све у циљу изградње стабилне и употребљиве

терминологије, која ће уједно бити од користи струци и допринети развоју српског, односно шпанског језика.

ЛИТЕРАТУРА

Корпус:

Management – časopis za teoriju i praksu menadžmenta. (2012). Vols. 62, 63, 64, 65.
Beograd: Fakultet organizacionih nauka.

Cuadernos de Gestión. (2012). Vols. 1, 2, número especial. Bilbao: Instituto de
Economía Aplicada a la Empresa de la Universidad del País Vasco.

Библиографија:

Bauman, R., & Briggs, C. L. (2003). *Voices of Modernity: Language Ideologies and the Politics of Inequality.* Cambridge: Cambridge University Press.

Beaugrande, Robert de. (1987). "Special Purpose Language and Linguistic Theory".
ALSED–LSP Newsletter 10, 2 (25), 2-10.

Begović, B. (1996). Prevođenje novih termina ekonomske nauke: slučaj kontestabilnosti. U: Vinaver, N. i dr., (ur.) *Standardizacija terminologije.* Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 67–74.

Berns, M., Bot, K. de, & Hasebrink, U. (eds.). (2007). *In the Presence of English: Media and European Youth.* New York: Springer.

Blomeart, J. (2006). Language Policy and National Identity. In: Ricento, T. (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method.* Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 238-255.

Brborić, B., Vuksanović J., & Gačević, R. (2006). *Srpski jezik u normativnom ogledalu.* Beograd: Beogradska knjiga.

Bugarski, N. (2001). The Serbian Language. *International Journal of the Sociology of Language*, 151, 165-174.

Bugarski, R. (1983). Sociolinguistic issues in standardizing linguistic terminology. *Language in Society*, 12, 65-70.

Bugarski, R. (1979). Pojam i značaj primenjene lingvistike. *Godišnjak saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije*, 3, Zagreb, 27-28.

- Bugarski, R. (1997). *Jezik u kontekstu*. Beograd: Čigoja štampa.
- Bugarski, R. (2005). *Jezik i kultura*. Beograd: XX vek.
- Bugarski, R. (1986). *Jezik u društvu*. Beograd: XX vek.
- Bugarski, R. (2003a). *Jezici*. Beograd: XX vek.
- Bugarski, R. (2001). Language, nationalism and war in Yugoslavia. *International Journal of the Sociology of Language*, 151, 69-87.
- Bugarski, R. (2007). *Lingvistika u primeni*. Beograd: Čigoja štampa.
- Bugarski, R. (2003b). *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa/XX vek.
- Cabré, M. T. (1999). *Terminology: Theory, Methods and Applications*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Cabré, M. T. (2007). Organizar la terminología del español en su conjunto: ¿realidad o utopía? IV Congreso Internacional de la Lengua Española, Cartagena de Indias, 26-29 de marzo de 2007, Panel 2.1: Hacia la unidad terminológica del español.
- Cameron, D. (1995). *Verbal Hygiene*. London: Routledge.
- Ćorić, Božo. (1996). Kratka verzija termina. U: Vinaver, N. i dr., (ur.) *Standardizacija terminologije*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 53–55.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage.
- Crystal, D. (2000). *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Denzin, N. K., & Y. S. Lincoln (eds.). (2000). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Dragičević, R. (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Džekins, R. (2001). *Etnicitet u novom ključu*. Beograd: XX vek. (naslov originala: Jenkins, R. (1997). *Rethinking Ethnicity*. London: SAGE Publications; prev. I. Spasić).
- Fekete, E., D. Ćupić, & B. Terzić. (2005). *Srpski jezički savetnik*. Beograd: Službeni list Srbije i Crne Gore/Srpska školska knjiga.

- Fekete, E. (2002). *Jezičke doumice*. Beograd: Apostrof.
- Felber, H. (1977). International Efforts to Overcome Difficulties in Technical Communication / Overcoming the Language Barrier, Third European Congress on Information Systems and Networks Organised by the Commission of the European Communities, Proceedings of a conference held in Luxembourg, May 3-6, 1977, München: Verlag Dokumentation, 1977, 86-99.
- Filipović, J. (1998). The status of Serbian as the minority language within a Serbian-American community. *Filološki pregled XXV*, 2, 147-157.
- Filipović, J. (2009). *Moć reči: Ogledi iz kritičke sociolingvistike*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Filipović, J. (2001). Language policy and planing in standard language cultures – an alternative approach. *Primenjena lingvistika u čast Ranku Bugarskom*, 121- 136.
- Filipović, J. (2002). Uloga menadžmenta terminologije u kreiranju jezičke politike i u procesu jezičkog planiranja: Kako uhvatiti priključak sa svetom?. *Primenjena lingvistika* 3, 73-79.
- Filipović, J., Filipović, J. (1997). General Trends in Standardization of Scientific Terminology in Serbian: A Critical Analysis of the State of Affairs. International conference on terminology. Donostia – San Sebastian, Spain., 285-291.
- Filipović, J., Filipović, J. (1998). Uloga standardizacije terminologije u tržišnoj privredi. *Menadžment totalnim kvalitetom, vol. 26, br. 1*, 47-50.
- Filipović, J., Vučo, J. (2013). Small area languages in global academic settings. *Actualizaciones en Comunicación Social Centro de Lingüística Aplicada*, Santiago de Cuba, 136-139.
- Filipović, S. (2005). *Izgovor i pisanje računarskih anglicizama u srpskom jeziku*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- Filipović, J. (2007). Ideologija jezika i standardizacija - istorija i budućnost srpskog standardnog varijeteta. *Primenjena lingvistika*, 8, 22-32.

- Filipović, Rudolf. (1990). *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo, razvoj, značenje*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga.
- Fishman, J.A. (2006). *Do Not Leave Your Language Alone: The Hidden Status Agendas Within Corpus Planning in Language Policy*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers.
- Fishman, J. A. (2006). Language Policy and Language Shift. In Ricento, T. (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 311-329.
- Fontana, A. & J. H. Frey. (2000). The Interview. In Denzin, N. K., & Y. S. Lincoln. (eds.), *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 695-723.
- Galinski, C. (1999). Terminology Infrastructure and Terminology Market in Europe. In Szabó, K. (ed.), *Knowledge Transfer in the Information Age*. Budapest: National Committee for Technological Development (OMFB), 78-85.
- García, M. E. (2003). Recent research on language maintenance. *Annual Review of Applied Linguistics*, 23, 22-43.
- Geeraerts, D. (2002). Cultural models of Linguistic Standardization. <http://www.ling.arts.kuleuven.ac.be/qlvl/PDFPublications/03Culturalmodels.pdf> (веб-страни приступљено 28.9.2013)
- Gimeno Menéndez, F. & M. V. Gimeno Menéndez. (2003). *El desplazamiento lingüístico del español por el inglés*. Madrid: Cátedra (*Lingüística*).
- Glasser, B. & A. Strauss. (2012). *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. New Brunswick (USA) and London (UK): Aldine Transaction, A Division of Transaction Publisher.
- Grin, F. (2006). Economic Considerations in Language Policy. In Ricento, T. (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 77-95.

- Hffmann, Lothar. (1979). ``Towards a Theory of LSP. Elements of a Methodology of LSP Analysis". *Fachsprache* 1, 1-2. 12-7.
- Hornberger, N. (1998). Language policy, language education and language rights: Indigenous, immigrant and international perspectives. *Language in Society*, 27 (4), 439-458.
- House, J. (2003). English as a lingua franca: A threat to multiilingualism. *Journal of Sociolinguistics*, 7 (4), 556-578.
- Hutchinson, T. & A. Waters. (1987). *English for Specific Purposes: a Learning-centred Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ivić, P. (2001). Language Planning in Serbia Today. *International Journal of the Sociology of Language*, 151, 7-17.
- Ivić, P., Klajn, I., Pešikan M. & B. Brborić. (2007). *Srpski jezički priručnik*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Jaško, O., D. Petrović (eds). (2009). *Leksikon pojmova za pripremu prijemnog ispita za master studije*. Beograd: Fakultet organizacionih nauka.
- Kalve, L. (1995). *Rat među jezicima - jezičke politike*. Beograd: Prosveta.
- Klajn, I. (2001). Neologisms in Present –day Serbian. *International Journal of the Sociology of Language*, 151, 89-110.
- Klikovac, D. (2001). On the Bureaucratization of Serbian. *International Journal of the Sociology of Language*, 151, 111-164.
- Klikovac, D. (2008). *Jezik i moć*. Beograd: XX vek.
- Kocourek, Rostislav. (1982). *La langue française de la technique et de la science*. Wiesbaden: Brandstetter.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*, Vol. 1, part 9. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marković, M. (2008). Srpski jezik „u fioci“. *Pedagoška stvarnost*, 54 (7-8), 747-752.
- Maslo, A. (2011). Kognitivna lingvistika i jezički znak. *Časopis Fakulteta humanističkih nauka*, 77-92.

- Maugire, M. (2007). Introduction: reflecting on methodology and methods. *Sociolinguistic studies*, 1 (1), 5-24.
- Milić, M. (2013). Stvaranje, standardizacija i kodifikacija sportske terminologije u srpskom jeziku. U: Silaški N. & T. Đurović (ur.) *Aktuelne teme engleskog jezika nauke i struke u Srbiji: tematski zbornik radova*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, 79-89.
- Milroy, J. (2001). Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics*, 5 (4), 530-555.
- Myhill, J. (1999). Identity, territoriality and minority language survival. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 20 (1), 34-50.
- Newmark, P. (1981). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon.
- Petrović, D. (2001). Languages in Contact: Standard Serbian Phonology in an Urban Setting. *International Journal of the Sociology of Language*, 151, 19-40.
- Petrović, T. (2004). Lingvistička ideologija i proces zamene jezika na promeru Srba u Beloj Krajini. U Biljana Sikimić (ur.) *Skrivene manjine na Balkanu*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Balkanološki institut, posebna izdanja, 82, 218-228.
- Phillipson, R. (1992). *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Phillipson, R. (2003). *English-only Europe? Challenging language policy*. London: Routledge.
- Phillipson, R. (2006). Language Policy and Linguistic Imperialism. In Ricento, T. (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 346-362.
- Picht, H. (ed.). (2006). *Modern Approaches to Terminological Theories and Applications*. New York: Peter Lang, Linguistic Insights, Studies in Language and Communication. Vol. 36.
- Picht, Heribert & Jennifer Draskau. (1985). *Terminology: An Introduction*. Guildford: The University of Surrey.

- Piper, P. (1998). O velikim i malim jezicima u svetlu lingvističke ekologije. *Filološki pregled*, 25(1), 67-86.
- Piper, P. (2010). *Srpski između malih i velikih jezika*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Potowski, K., & Cameron, R. (eds.). (2007). *Spanish in Contact: Policy, Social and Linguistic Inquiries*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Prčić, T. (1996). Adaptacija i standardizacija kompjuterske terminologije iz engleskog jezika kod nas. U: Šćepanović, B. (ur.) *Standardizacija terminologije*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 203-205.
- Prčić, T. (1999). *Semantika i pragmatika reči*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Prčić, T. (2002). Adaptacija novih reči iz engleskog jezika prevođenjem. *Primenjena lingvistika*, 3, 95-101.
- Prčić, T. (2005). *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
- Prčić, T. (2009). Linguistic factors behind the global spread of English. U: Lakić, I. & N. Kostić (ur.) *Jezici i kulture u kontaktu – zbornik radova*. Podgorica: Institut za strane jezike, 110–116.
- Quemada, B. (1978). Technique et langage. In Bertrand Gill (ed.) *Histoire des techniques*. "La Pléiade", 1146-240. Paris: Gallimard.
- Radojković Ilić, K. (2014). *Nastava jezika struke/jezika za posebne namene u kontekstu evropske obrazovne jezičke politike*. Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet: doktorska disertacija, neobjavljeni dokumen
- Radovanović, M. (1979). *Sociolingvistika*. Beograd: BIGZ.
- Radovanović, M. (2001). On Nominal and Verbal Style: Cultures or Languages in Contact?. *International Journal of the Sociology of Language*, 151, 41-48.
- Radovanović, M., & Randall, A. M. (2001). Introduction: On Serbian (Socio)linguistics. *International Journal of the Sociology of Language*, 151, 1-6.
- Rey, A. (1976). Néologisme: un pseudo-concept?. *Cahiers de lexicologie* 28, 1. 3-17.

- Ricento, T. (ed.). (2006). *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA, USA: Blackwell Publishing.
- Sager, Juan Carlos & R. L. Johnson. (1980). Standardization of Terminology in a Model of Communication. *International Journal of the Sociology of Language* 23, 81-104.
- Sager, Juan Carlos, Dungworth, David & Peter F. McDonald. (1980). *English Special Languages. Principles and Practice in Science and Technology*. Wiesbaden: Brandstetter.
- Schiffman, H. (2006). Language Policy and Linguistic Culture. In Thomas Ricento (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 111-127.
- Schmidt, R. Sr. (2006). Political Theory and Language Policy. In Ricento, T. (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 98-111.
- Shohamy, E. (2006). *Language Policy: Hidden agendas and new approaches*. New York: Routledge.
- Sosir, F. de. (1916). *Kurs opšte lingvistike*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Silaški, N. (2007a). Language in transition – of mergers, leverages and customisations. In: Rakita B., Lovreta, S. & M. Petković (ur.) *Marketing and management under globalization. Proceedings of the international scientific conference Contemporary challenges of theory and practice in economics*. Belgrade: Faculty of Economics of the University of Belgrade, Publishing Centre, 361–371.
- Silaški, N. (2012). *Srpski jezik u tranziciji: o anglicizmima u ekonomskom registru*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta.
- Silverstein, M. (1998). Contemporary transformations of local linguistic communities. *Annual Review of Anthropology*, 27: 401-26.
- Spolsky, B. (2004). *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spolsky, B. (2009). *Language Management*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Stake, E. R. (2000). Qualitative Case Studies. In Denzin, N. K., & Y. S. Lincoln. (eds.), *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 443-466.
- Šipka, D. (1998). *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
- Šipka, D. (2010). *Standardnojezička preispitivanja*. Novi Sad: Prometej.
- Tollefson, J. W. (2002). The language debates: preparing for the war in Yugoslavia, 1980-1991. *International Journal of the Sociology of Language* 154, 65-82.
- Tollefson, J. W. (2006). Critical Theory in Language Policy. In Ricento, T. (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA, USA: Blackwell Publishing, 42-60.
- Trudgill, P. (2004). Glocalization and the ausbau linguistics. In: Anna Duszak and Urszula Okulska (eds.), *Speaking from the Margin: Global English from a European Perspective*. Polish Studies in English Language and Literature, Vol. 11. Series Editor J. Fisiak. Frankfurt, New York, Oxford: Peter Lang, 35-49.
- Vidačić, A. (2000). Proces kalkiranja iz engleskog jezika u srpskom. *Godišnjak Filozofskog fakulteta, Novi Sad*, 28, 129-141.
- Vučina Simović, I., & Filipović, J. (2009). *Etnički identitet i zamena jezika: Sefardska zajednica u Beogradu*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Wright, S. (ed.). (1999). *Language, Democracy and Devolution in Catalonia*. Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney: Multilingual Matters LTD.
- Wright, S. (2000). *Community and Communication: The Role of Language in Nation State Building and European Integration*. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney: Multilingual Matters LTD.
- Wright, S. (2004). *Language Policy and Language Planning: From Nationalism to Globalisation*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wright, S., E., Gerhard, B. (eds.). (1997). *Handbook of Terminology Management*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Wüster, E. (1931). Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik. (Die nationale Sprachnormung und ihre Verallgemeinerung). Berlin: VDI Verlag.

Ćorić, B. (1996). Kratka verzija termina. In Vinaver, N. (ur.), *Standardizacija terminologije*, Beograd: 53-54.

Речници:

Jelić-Kuburidu, M. (ed). (2010). *Grčko-srpski, srpsko-grčki rečnik = Elleno-serbiko, serbo-elleniko lexiko*. Beograd: Agencija Matić.

Ninković, J. (ed). (2011). *Latinski rečnik: srpsko-latinski, gramatika, latinsko-srpski*. Beograd, Zemun: IP JRJ.

Vujanić, M. i dr. (eds). (2011). *Rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.

Сајтографија:

<http://www.iso.org/iso/home.html> (веб-сајту приступљено 20.10.2014)

<http://www.electropedia.org/> (веб-сајту приступљено 9.9.2014)

<http://www.infoterm.info/> (веб-сајту приступљено 7.11.2014)

<https://www.cen.eu/Pages/default.aspx> (веб-сајту приступљено 15.11.2014)

http://standards.cen.eu/dyn/www/f?p=204:6:0:::FSP_LANG_ID:25&cs=11F6C9A43C0C00A2469F97432CECBF708 (веб-сајту приступљено 17.11.2014)

<http://www.rastko.rs/filologija/bbrboric-jezik/> (веб-сајту приступљено 1.10.2013)

<http://www.rastko.rs/filologija/odbor/> (веб-сајту приступљено 16.2.2015)

<http://prevodjenje.seio.gov.rs/evronim/index.php?jezik=srpc> (веб-сајту приступљено 7.7.2015)

<http://prevodjenje.seio.gov.rs/evroteka/index.php?jezik=srpc> (веб-сајту приступљено 7.7.2015)

<http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-.872.html> (веб-сајту приступљено 18.8.2015)

<http://www.iss.rs/rs/> (веб-сајту приступљено 24.8.2015)

<http://www.isj-sanu.rs/> (веб-сајту приступљено 25.8.2015)

<http://www.jezik.org/> (веб-сајту приступљено 25.8.2015)

http://cvc.cervantes.es/lengua/esletra/pdf/01/016_muniz.pdf (веб-сајту приступљено 27.8.2015)

<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001407/140765e.pdf> (веб-сајту приступљено 1.9.2015)

<http://www.antoniodenebrija.org/prologo.html> (веб-сајту приступљено 4.9.2015)

<http://www.rastko.rs/filologija/ppiper-lingvoslavistika.html> (веб-сајту приступљено 15.9.2013)

<http://www.aenor.es/aenor/aenor/perfil/perfil.asp> (веб-сајту приступљено 1.10.2015)

http://www.aeter.org/?page_id=71%20;%20http://www.aeter.org/?page_id=182%20 (веб-сајту приступљено 1.10.2015)

<http://www.wikilengua.org/index.php/Portada> (веб-сајту приступљено 9.10.2015)

<http://www.fundeu.es/> (веб-сајту приступљено 9.10.2015)

<http://www.wikilengua.org/index.php/Wikilengua:Terminesp> (веб-сајту приступљено 9.10.2015)

<https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9000:ed-4:v1:en> (веб-сајту приступљено 13.1.2016)

ПРИЛОЗИ

У наставку су дата два прилога. **Прилог 1** представља упитник на српском, а **Прилог 2** упитник на шпанском језику, употребљаван као инструмент реализације у другом истраживању. Сви упитници попуњавани су онлајн.

Пошто су на исти упитник одговарале три групе испитаника – универзитетски наставници и стручњаци из ванакадемске сфере (у оквиру контролног истраживања) и студенти менаџмента (у оквиру циљног истраживања), део са општим подацима је био другачији за сваку групу. У прилозима је дат изглед упитника за стручњаке из ванакедамске заједнице, а део са општим подацима за остале испитанике изгледао је овако:

- за универзитетске наставнике (на српском/шпанском): *Молимо упишите занимање, наставничко звање и ужу научну област/ Por favor especifique su profesión, título docente y su área de especialidad.*
- за студенте (на српском/шпанском): *Молимо упишите факултет, смер и годину студија/ Por favor ponga el nombre de la facultad, cátedra/departamento y año de estudios (primero, segundo, etc).*

УПИТНИК

Анкета је део истраживања за потребе израде докторске дисертације под називом "Језичка политика и терминологија у професионалним доменима језичке употребе у стандардном шпанском и српском језику", ауторке Андријане Ђордан, докторанткиње Филолошког факултета Универзитета у Београду.

Упитник је анониман, а све прикупљене информације су заштићене и користе се искључиво за потребе израде наведене докторске дисертације.

***Обавезно**

ОПШТИ ПОДАЦИ: Молимо упишите делатност којом се бави
Ваша компанија, своју радну позицију и број година
искуства у струци. *

Ваш одговор

1. Да ли Вам је познато шта се подразумева под следећим терминима? *

	да	делимично	не
менаџмент	☐	☐	☐
највише руководство	☐	☐	☐
менаџмент пројекта	☐	☐	☐
менаџмент квалитета	☐	☐	☐
управљање квалитетом	☐	☐	☐
контролисање, контрола	☐	☐	☐
заинтересована страна; интересна страна	☐	☐	☐
организација	☐	☐	☐
политика	☐	☐	☐
процес	☐	☐	☐
процедура	☐	☐	☐
визија	☐	☐	☐
мисија	☐	☐	☐
стратегија	☐	☐	☐
циљ	☐	☐	☐

2. Колико често користите следеће термине у стручној комуникацији? *

	често	понекад	ретко	не користим
менаџмент	☐	☐	☐	☐
највише руководство	☐	☐	☐	☐
менаџмент пројекта	☐	☐	☐	☐
менаџмент квалитета	☐	☐	☐	☐
управљање квалитетом	☐	☐	☐	☐
контролисање, контрола	☐	☐	☐	☐
заинтересована страна; интересна страна	☐	☐	☐	☐
организација	☐	☐	☐	☐
политика	☐	☐	☐	☐
процес	☐	☐	☐	☐
процедура	☐	☐	☐	☐
визија	☐	☐	☐	☐
мисија	☐	☐	☐	☐
стратегија	☐	☐	☐	☐
циљ	☐	☐	☐	☐

3. Колико често имате недоумице када је реч о терминологији Ваше струке? *

често понекад ретко никада

☐ ☐ ☐ ☐

4. Како решавате недоумице у вези са терминологијом струке? Уколико Ваш одговор није међу понуђенима, молимо да га допишете. Можете означити више одговора. *

- ☐ консултовањем стручних лексикона, глосара и речника
- ☐ консултовањем стандарда (попут ISO стандарда и сл.)
- ☐ консултовањем уџбеника
- ☐ Остало:

5. Које су, по Вашем мишљењу, 3 кључне особине стручног термина? Упишите их редом по важности. *

Ваш одговор

6. Поређајте по важности следеће особине стручног термина: *

	прва по важности	друга по важности	трећа по важности
краткоћа	☐	☐	☐
несинонимност (не постоји други термин са истим значењем)	☐	☐	☐
једнозначност (један термин односи се на само један појам)	☐	☐	☐

7. Стручни термин треба да буде: *

- ☐ интернационалан, односно међујезички транспарентан (нпр. бизнис, а не пословање; аудит, а не провера,);
- ☐ домаћа или одомаћена реч, без обзира на интернационалност (нпр. маркетиншки сплет уместо маркетинг микс; пословање уместо бизнис, провера уместо аудит)

8. Каква мислите да је по уређености терминологија Ваше струке на српском језику? *

потпуно
уређена	делимично
уређена	неуређена	потпуно
неуређена
☐	☐	☐	☐

9. Према Вашем мишљењу, ко треба да се бави стварањем и уређењем терминологије Ваше струке? Уколико Ваш одговор није међу понуђенима, молимо да га допишете. *

- ☐ професионална делатна заједница (стручњаци дате струке)
- ☐ језички стручњаци
- ☐ Друго: _____

10. Према Вашем мишљењу, која институција треба да се бави стандардизацијом терминологије у Србији? Уколико Ваш одговор није међу понуђенима, молимо да га допишете.

- ☐ Институт за стандардизацију Србије
- ☐ Одбор за стандардизацију српског језика Српске академије наука и уметности
- ☐ неки државни орган
- ☐ Друго: _____

11. Сматрате да је терминологија струке: *

- ☐ важна област којој треба посветити пуну пажњу
- ☐ сфера неважна за саму струку
- ☐ Друго: _____

12. Правилно је рећи: *

- ☐ менаџмент квалитетом, менаџмент пројектом, менаџмент ризиком
- ☐ менаџмент квалитета, менаџмент пројекта, менаџмент ризика

Молимо Вас да укратко образложите одговор дат на ово (12) питање: *

Ваш одговор _____

ENCUESTA

Esta encuesta forma parte de la investigación realizada en el marco de la tesis doctoral «Política lingüística y terminología en los ámbitos profesionales lingüísticos en español y serbio estándar», de la autora Andrijana Djordan, estudiante de doctorado de la Facultad de Filología de la Universidad de Belgrado.

Esta encuesta es anónima, toda la información recogida se tratará con confidencialidad y será utilizada únicamente para la tesis mencionada.

*Обавезно

DATOS GENERALES: Por favor especifique a qué se dedica su empresa, la posición que usted ocupa en la misma y el número de años de su experiencia profesional. *

Ваш одговор

1. ¿Conoce el significado de los siguientes términos? *

	sí	parcialmente	no
gestión	☐	☐	☐
alta dirección	☐	☐	☐
gestión de proyectos	☐	☐	☐
gestión de la calidad	☐	☐	☐
control de la calidad	☐	☐	☐
inspección	☐	☐	☐
parte interesada	☐	☐	☐
organización	☐	☐	☐
política	☐	☐	☐
proceso	☐	☐	☐
procedimiento	☐	☐	☐
visión	☐	☐	☐
misión	☐	☐	☐
estrategia	☐	☐	☐
objetivo	☐	☐	☐

2. ¿Con qué frecuencia utiliza los siguientes términos en la comunicación profesional? *

	a menudo	a veces	pocas veces	no lo utilizo
gestión	☐	☐	☐	☐
alta dirección	☐	☐	☐	☐
gestión de proyectos	☐	☐	☐	☐
gestión de la calidad	☐	☐	☐	☐
control de la calidad	☐	☐	☐	☐
inspección	☐	☐	☐	☐
parte interesada	☐	☐	☐	☐
organización	☐	☐	☐	☐
política	☐	☐	☐	☐
proceso	☐	☐	☐	☐
procedimiento	☐	☐	☐	☐
visión	☐	☐	☐	☐
misión	☐	☐	☐	☐
estrategia	☐	☐	☐	☐
objetivo	☐	☐	☐	☐

3. ¿Con qué frecuencia tiene dudas en cuanto a la terminología de su profesión? *

a menudo	a veces	pocas veces	nunca
☐	☐	☐	☐

4. ¿Cómo resuelve las dudas en cuanto a la terminología de su profesión? (Puede marcar más de una respuesta y/o añadir una nueva.)

- ☐ consultando glosarios y diccionarios profesionales
- ☐ consultando las normas (por ejemplo normas ISO u otras)
- ☐ consultando manuales
- ☐ Остало: _____

5. ¿Cuáles son, según su opinión, las tres características más importantes que deben caracterizar un término profesional? Escribalas por orden de importancia, empezando la más importante. *

Ваш одговор _____

6. Ordene, según la importancia, las siguientes características del término profesional:

	la más importante	la segunda en importancia	la tercera en importancia
brevedad	☐	☐	☐
no-sinonimia (o el grado más bajo posible de sinonimia)	☐	☐	☐
univocidad (que sea unívoco; de un solo significado)	☐	☐	☐

7. Un término profesional debe ser: *

- ☐ Internacional, con transparencia interlingüística (por ejemplo, BUSINESS en vez de NEGOCIO; STAKEHOLDER en vez de PARTE INTERESADA)
- ☐ Una palabra/expresión de la lengua de cuya terminología se trata, sin importar la transparencia interlingüística (por ejemplo, GERENTE en vez de MANAGER; PARTE INTERESADA en vez de STAKEHOLDER)

8. ¿Cómo es, según su opinión, la terminología de su profesión en la lengua española? *

completamente sistematizada	parcialmente sistematizada	poco sistematizada	absolutamente no sistematizada
☐	☐	☐	☐

9. Según su opinión, ¿quién debe ocuparse de la creación y sistematización de la terminología de su profesión? Si su respuesta no se encuentra entre las ofrecidas, por favor añádala. *

- ☐ profesionales del ámbito concreto
- ☐ lingüistas
- ☐ Друго: _____

10. Según su opinión, ¿qué institución debe ocuparse de la normalización/sistematización de la terminología en España? Si su respuesta no se encuentra entre las ofrecidas, por favor añádala. *

- ☐ Asociación Española de Normalización y Certificación (AENOR)
- ☐ Asociación Española de Terminología (AETER)
- ☐ Real Academia Española (RAE)
- ☐ un órgano del Estado
- ☐ Друго: _____

11. Piensa que la terminología profesional es: *

- ☐ un campo de estudio importante que merece plena atención
- ☐ un campo irrelevante para la profesión
- ☐ Друго: _____

¡GRACIAS!

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Андријана Ђордан рођена је 1985. године у Никшићу, где је стекла основношколско и гимназијско образовање. Студије шпанског језика и хиспанских књижевности завршила је 2009. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Исте године и на истом Факултету уписала је докторске академске студије. Од 2009. до 2012. године радила је као сарадник докторанд на Катедри за иберијске студије при матичном факултету, где је држала часове вежбања из неколико курсева шпанског језика, савремене наставе страних језика и метода у настави страних језика. Од 2010. године запослена је као асистент на Факултету за стране језике Алфа БК универзитета у Београду. У оквиру наставних активности изводи часове вежбања из курсева шпанског језика. Шире област научног интересовања су јој социолингвистика, корпусна лингвистика, терминологија, теорија и пракса књижевног и стручног превођења. Држала је више курсева шпанског и енглеског језика различитих нивоа и намењених различитим групама полазника и превела неколико приручника за учење ових језика. Као преводилац документација, семинара и радионица учествовала је у раду на међународном пројекту *QUALIROM* Канцеларије за језичку политику Савета Европе (*QUALIROM (Quality education in Romani for Europe)*), организација ЕАСЕА, део програма *Lifelong learning, K-2 Languages*, број пројекта 511678-LPP-1-2010-1-AT-KA2-KA2MP), као и твининг пројекту *Јачање капацитета Високог савета судства и Државног већа тужилаца*, који се спроводи у сарадњи Републике Србије и шпанско-грчког конзорцијума у оквиру IPA 2013 фондова. Оперативна је уредница часописа за језик, књижевност и културу *Речи*, који излази годишње у издању Факултета за стране језике Алфа БК универзитета. Објавила је неколико научних радова и учествовала на неколико научних конференција.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани/а Анаријана Ђордан
број уписа 08113Д

Изјављујем

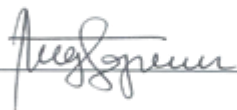
да је докторска дисертација под насловом

Језичка политика и терминологија у професионалним доменима
језичке употребе у стандардном шпанском и српском језику

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 24. 3. 2016.

Прилог 2.

**Изјава о истовестности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора Андрисана Ђордан
Број уписа 081134
Студијски програм ДОКТОРСКЕ АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ
Наслов рада Језичка политика и терминологија у професионалним доменима језичке употребе у стандардном шпанском и српском језику
Ментор проф. др Јелена Филиповић

Потписани Андрисана Ђордан

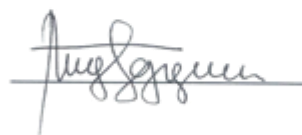
изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истовестна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 24. 3. 2016.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И ТЕРМИНОЛОГИЈА У ПРОФЕСИОНАЛНИМ ДОМЕНИМА
ЈЕЗИЧКЕ УПОТРЕБЕ У СТАНДАРДНОМ ШПАНСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- ☒ 3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 24. 3. 2016.

1. Ауторство - Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
 2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
 3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
 4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
 5. Ауторство – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
 6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.
-